

Refugiul

Corrie Ten Boom

John & Elisabeth Sherrill

Povestea adevărată a unei familii
care a luptat
împotriva isteriei naziste
cu singura armă pe care o aveau:
dragostea

REFUGIUL

de
Corrie ten Boom
cu
JOHN şi ELIZABETH
SHERRILL

SAMUEL

Publicată în limba română sub titlul:
REFUGIUL
de Corrie ten Boom cu John şi Elizabeth Sherrill
de către SAMUEL S.R.L.

Str. J. Honterus nr. 31
551019 Mediaş
Tel./Fax: 0269 – 83 17 07

ISBN 973-99933-3-8

Traducere: Claudia Grigori

Tehnoredactare şi tipar: Samuel S.R.L.

REFUGIUL

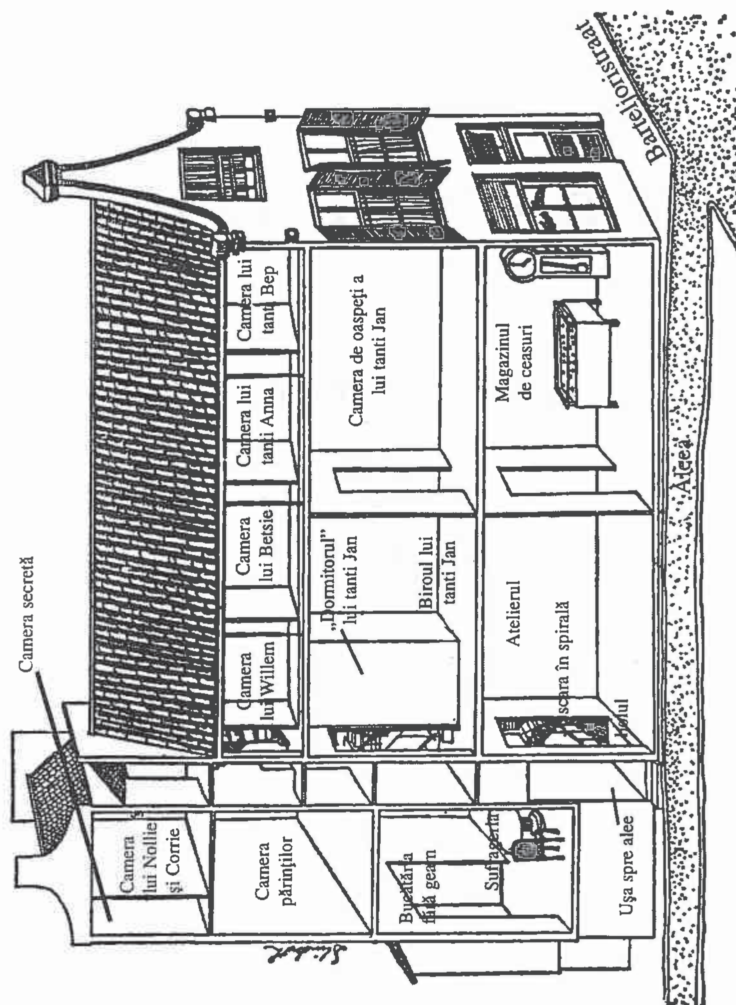
DE

Corrie ten Boom

cu

JOHN şi ELIZABETH
SHERRILL

SAMUEL

Casa BEJE

Schiţa casei vechi, din centrul oraşului Haarlem, astăzi muzeu.

Prefaţă

În timpul cercetărilor pentru cartea *Contrabandistul lui Dumnezeu* am întâlnit deseori numele: Corrie ten Boom. Această doamnă olandeză - care avea peste şaptezeci de ani - era tovarăşul de călătorie preferat al fratelui Andrew, misionar dincolo de Cortina de Fier. Fascinantele lui povestiri din Vietnam, unde Corrie a obţinut titlul de „Cea mai bătrână bunică" ne-au copleşit şi ne-am dat seama că nu putem scrie despre amândoi, doar într-o carte. „Niciodată nu-i vom putea cuprinde într-o singură carte" spuneam noi. „Ea însăşi este o carte".

În 1968 am participat la un serviciu religios în Germania. Un bărbat vorbea despre experienţele sale trăite într-un lagăr de concentrare nazist. Faţa lui vorbea într-un mod mult mai elocvent decât cuvintele: ochi înduraţi, mâini tremurânde... care nu puteau uita. A urmat apoi o femeie cu părul alb, cu o înfăţişare masivă care ascundea o frumuseţe interioară deosebită, cu o faţă care radia dragoste, pace, bucurie. Povestea era însă aceeaşi! Şi ea fusese într-un lagăr de concentrare, şi ea a fost martora aceleiaşi sălbăticii şi a suferit aceleaşi pierderi.

Am rămas la urmă ca să vorbim cu ea. Şi în timp ce aşteptam, ne-am dat seama că o vom cunoaşte personal pe Corrie, cea despre care ne vorbise Andrew. Lucrarea mondială de consiliere a Corneliei ten Boom, a început acolo, în lagărul de concentrare unde a găsit, ceea ce a promis profetul Isaia „un adăpost împotriva furtunii, un umbrar împotriva căldurii..."

În urma vizitelor pe care le-am făcut, ne-am dat seama ce femeie minunată este. Împreună am vizitat şi casa olandeză micuţă şi înghesuită - având o singură cameră mai mare - în care trăise până la cincizeci de ani o viaţă fără evenimente deosebite, ca ceasornicar. Am vizitat grădina din sudul Olandei unde Corrie şi-a dăruit inima pentru totdeauna. Apoi ne-am dus în Haarlem la casa mare din cărămidă, unde Pickwick îşi servea musafirii cu cafea în plin război...

Tot timpul acesta am avut sentimentul extraordinar că de fapt noi nu descopeream trecutul, ci viitorul. Aveam impresia că protagoniştii

întâmplărilor şi locurile vizitate nu ne vorbeau despre lucruri care s-au întâmplat în trecut, ci despre evenimente care urmau să se deruleze începând cu anii 1970. Ne-am prins punând în practică ceea ce am învăţat de la ea:

- să facem faţă despărţirilor
- să ne mulţumim cu mai puţin
- să avem siguranţă în mijlocul nesiguranţei
- să iertăm
- să vedem cum Dumnezeu poate folosi slăbiciunile
- să facem faţă morţii
- cum să-i tratăm pe oamenii dificili
- cum să ne iubim duşmanii
- ce să facem când răul învinge.

Cât de pline de învăţături îi sunt amintirile, şi ce lumină aruncă asupra problemelor şi deciziilor pe care trebuie să le luăm. I-am spus acest lucru.

- Dar, a spus ea, de aceea avem trecutul! Fiecare experienţă dată de Dumnezeu, fiecare persoană cu care El ne confruntă, fac parte din planul pregătit de El pentru viitorul nostru, viitor pe care numai El îl cunoaşte.

Fiecare experienţă, fiecare persoană... tata, care repara ceasuri cu atâta pasiune şi apoi uita să trimită nota de plată. Mama, al cărei trup devenise o închisoare, dar al cărei spirit era mai liber ca oricând. Betsie, care ştia să pregătească o masă festivă din trei cartofi şi din nişte frunze de ceai deja folosite. În timp ce priveam ochii albaştri, strălucitori ai acestei femei biruitoare, am dorit să-i fi întâlnit şi noi pe aceşti oameni.

Apoi ne-am dat seama că îi putem cunoaşte şi îi putem prezenta şi altora...

John şi Elizabeth Sherrill
Iulie 1971
Chappaqua, New York

Capitolul 1
Centenarul

Am sărit din pat în acea dimineaţă cu o întrebare în gând: soare sau ceaţă? În ianuarie, în Olanda, de obicei e ceaţă, umedă, jilavă, rece, de un gri nesfârşit.

Dar din când în când, în câte o zi deosebită şi magică, soarele alb al iernii străpunge ceaţa. M-am înclinat cât am putut de tare la singura fereastră a dormitorului; era foarte greu să vezi cerul din Beje. Ziduri de cărămidă goală priveau spre mine, spatele altor clădiri vechi din acest centru aglomerat al bătrânului Haarlem. Dar sus, deasupra lor, atât de sus că mă durea gâtul încercând să văd, deasupra acoperişurilor neregulate şi a coşurilor strâmbe era un petec de cer senin. Va fi o zi cu soare!

Mi-am luat rochia cea nouă din şifonierul vechi şi afumat. Dormitorul tatei era chiar sub al meu, dar la cei 77 de ani ai lui dormea adânc. E unul din avantajele bătrâneţii, mă gândii în timp ce-mi trăgeam mânecile şi urmăream efectul în oglinda de pe uşa dulapului. Era în 1937 şi cu toate că unele femei olandeze purtau fusta până la genunchi, rochia mea era cu o palmă deasupra pantofilor.

Îmbătrâneşti, îmbătrâneşti, mă analizam critic în oglindă. Poate rochia nouă mă făcea să fiu mai aspră cu mine decât de obicei. Aveam 45 de ani, eram necăsătorită, destul de plinuţă.

Sora mea, Betsie, cu toate că era cu şapte ani mai mare decât mine, avea încă o siluetă subţire, zveltă, o graţie ce-i făcea pe oameni să se întoarcă şi să o privească pe stradă. Cerul e martor că nu erau hainele ei; micul nostru magazin de ceasuri nu ne adusese niciodată prea mulţi bani. Dar când Betsie punea o rochie pe ea, totul parcă prindea viaţă.

Eu, până când observa Betsie şi se apuca de modificat, eram mereu cu tivul atârnând, cu nişte ciorapi tricotaţi vechi, cu gulerul întors. Dar astăzi, stăteam în faţa oglinzii în camera mică şi rochia maro închis îmi venea foarte bine.

Departe, jos în stradă, soneria mă tulbură din visare. Clienţi? Înainte

de ora şapte dimineaţa? Am deschis repede uşa dormitorului şi am luat-o la fugă în jos pe scările în spirală. Aceste scări erau o invenţie mai târzie în această casă bătrână şi curioasă. De fapt, erau două case. Cea din faţă, era tipică clădirilor vechi din Haarlem, cu trei etaje, lungimea a două camere şi lăţimea unei camere. Într-un moment necunoscut în lunga ei istorie, peretele din spate a fost spart, iar casa a fost unită cu o alta şi mai îngustă din spatele ei, care avea doar trei camere mici, una peste alta, iar această scară îngustă ca un tirbuşon şi-a făcut drum printre cele două case.

Cu toate că am fugit jos cât am putut de repede, Betsie a ajuns la uşă înaintea mea. Un buchet enorm de flori acoperea cadrul uşii. Betsie luă florile şi apăru băiatul.

- Vă doresc o zi frumoasă pentru aniversare, domnişoară, spuse băiatul aruncându-şi ochii printre flori ca şi cum cafeaua şi prăjiturile ar fi trebuit să fie deja pe masă.

Va veni, sigur mai târziu, aşa cum va veni se pare tot Haarlemul.

Betsie şi cu mine am început să căutăm cartea de vizită în buchet.

- Pickwick! am strigat surprinse.

Pickwick era un client foarte bogat care nu numai că ne cumpăra cele mai frumoase ceasuri, dar deseori era şi oaspete al familiei în camerele noastre de la etaj, deasupra magazinului. Numele lui era de fapt Herman Sluring; eu şi Betsie îi spuneam Pickwick doar aşa între noi, pentru că semăna atât de mult cu ilustraţiile din cărţile noastre de Dickens. Fără îndoială Herman Sluring era cel mai urât om din Haarlem. Era scurt de statură, foarte gras, la fel de chel ca brânza de Olanda, cu o privire atât de încrucişată că nu ştiai dacă se uită la tine sau la altul, şi pe atât de blând şi generos, pe cât era de înfricoşător la privire.

Florile veniseră la uşa laterală, uşă folosită doar de familie, ce dădea într-un gang. Le-am dus din micul hol în care eram, în magazin. Trebuia să trecem prin atelierul unde se reparau ceasurile şi pendulele. Acolo era masa de lucru înaltă unde, de mulţi ani de zile, îl vedeam pe tata făcând acea muncă delicată, dătătoare de dureri, cunoscută în Olanda drept cea mai frumoasă slujbă. În centrul camerei era masa mea de lucru, lângă mine cea a lui Hans ucenicul şi lângă perete a bătrânului Christoffels. Dincolo de atelier, era magazinul propriu-zis unde aveau acces clienţii, cu vitrine de sticle pline cu ceasuri. Toate ceasurile de pe pereţi au început deodată să bată ora şapte, iar eu şi Betsie căutam cu privirea colţul cel

mai artistic să punem florile. Din fragedă copilărie, eram fascinată de această cameră unde te întâmpinau cu un bun venit o sută de tic-tacuri. Înăuntru era încă întuneric pentru că nu ridicaserăm jaluzelele ferestrelor de la stradă. Am descuiat uşa şi am păşit direct în strada Barteljoris. Celelalte magazine în susul şi-n josul străduţei erau tăcute şi închise: lângă noi era optica medicală, apoi croitoria, brutăria, iar faţă-n faţă cu noi era magazinul lui Weil blănarul.

Am tras jaluzelele şi am rămas pentru un minut admirând vitrina cu care în cele din urmă ajunsesem la un acord cu Betsie. Această vitrină fusese întotdeauna sursa unor aprige controverse între noi două. Eu doream să punem în vitrină câtă marfă încăpea pe etajere, iar Betsie nu renunţa la ideea că doar două sau trei ceasuri foarte frumoase cu o bucată de mătase sau satin şerpuind printre ele, era mult mai elegant şi mai atrăgător. Dar de data aceasta, vitrina ne satisfăcea pe amândouă: conţinea o colecţie de ceasornice şi ceasuri de buzunar, toate cu o vechime mai mare de o sută de ani, împrumutate pentru această ocazie deosebită de la prieteni şi vânzători de antichităţi din tot oraşul. Astăzi era o zi mare. Sărbătoream un secol de la înfiinţarea magazinului. În această zi, în ianuarie 1837, bunicul din partea tatei, pusese în fereastră: TEN BOOM. CEASURI.

Timp de zece minute, cu un dispreţ ceresc faţă de precizia trecerii timpului, clopotele bisericilor din Haarlem au bătut toate ora şapte, iar acum, doar la câteva sute de metri în piaţa oraşului, marele clopot de la Sfântul Bavo s-a trezit şi a bătut şi el solemn tot de şapte ori. Am zăbovit în stradă numărându-i bătăile cu toate că era un frig pătrunzător. Acum, multă lume din Haarlem avea radiouri, dar îmi aduc aminte de vremurile în care toată viaţa oraşului pulsa după clopotul de la Sfântul Bavo şi numai cei care lucrau la calea ferată şi ceilalţi care trebuiau să ştie ora exactă veneau la noi la magazin să citească „ceasul astronomic". Tata mergea cu trenul la Amsterdam în fiecare săptămână şi fixa acest ceas la Observatorul Naval şi era tare mândru că ceasul astronomic nu rămânea în urmă mai mult de două secunde la şapte zile. Acum era aici, când am intrat înapoi în magazin, şi l-am văzut mare, scânteind pe postament, dar lipsit acum de înalta-i poziţie.

Soneria uşii de la gang tulbură din nou liniştea dimineţii: iarăşi flori. A durat cam o oră, buchete mari şi buchete mici, aranjamente complicate şi flori crescute în casă, în oale de lut. Cu toate că magazinul împlinea o

sută de ani, afecţiunea oraşului se revărsa asupra tatei. Oraşul îl numea „marele bătrân al Haarlemului". Şi ziua de astăzi o dovedea din plin. Când în magazin şi-n atelier n-a mai încăput nici un buchet, Betsie şi cu mine am început să le ducem în cele două camere de la etaj, de deasupra magazinului. Cu toate că trecuseră douăzeci de ani de la moartea ei, le numeam „camerele mătuşii Jans". Mătuşa Jans era sora mai mare a mamei şi prezenţa ei încă mai zăbovea în mobila masivă şi întunecoasă pe care a lăsat-o în urmă. Betsie puse un vas cu lalele de seră, se dădu un pas înapoi şi remarcă cu plăcere:

- Corrie, uite ce diferenţă! E mult mai luminos!

Săraca Betsie. Beje era atât de înghesuită de casele din jurul ei încât plantele pe care ea le punea în fereastră în fiecare primăvară nu creşteau niciodată, nici nu înfloreau.

Hans, ucenicul a apărut şi el pe la 7:45, iar pe la ora 8 a apărut Toos, vânzătoarea şi contabila noastră. Toos avea o faţă acră, o privire încruntată, un temperament ciudat şi a fost imposibil pentru ea să-şi păstreze o slujbă până când, cu zece ani în urmă, a venit să lucreze pentru tata. Blândeţea tatei a dezarmat-o şi a îmblânzit-o şi, cu toate că mai bine ar fi murit decât să recunoască, ţinea la tata la fel de mult cât nu-i păsa de restul lumii. I-am lăsat pe Hans şi pe Toos să răspundă la uşă şi am mers sus să ne luăm micul dejun.

Doar pentru trei persoane, mă gândii cu tristeţe aşezând farfuriile. Sufrageria era în casa din spate, mai sus cu cinci trepte decât magazinul, dar mai jos decât camerele mătuşii Jans. Această cameră cu o singură fereastră ce dădea spre gang, era pentru mine inima casei. Masa, cu o faţă de masă groasă peste ea, îmi fusese cort sau peştera piraţilor în copilărie. Când am crescut şi am mers la şcoală, tot aici mi-am făcut lecţiile. Aici ne citea mama cu voce tare din Dickens în serile lungi de iarnă, în timp ce cărbunele şuiera în vatră, aruncând văpăi roşii peste placa de marmură pe care scria „Isus este biruinţa".

Acum, tata, Betsie şi eu, foloseam doar un colţ al mesei, dar pentru mine restul familiei era mereu prezent. Acesta era scaunul mamei, iar cele trei mătuşi stăteau acolo (cu noi nu locuise numai mătuşa Jans, ci şi alte două surori ale mamei). Lângă mine stătea sora mea, Nollie şi Willem, singurul băiat în familie, stătea acolo lângă tata.

Nollie şi Willem erau la casele lor de mulţi ani, mama şi mătuşile erau

moarte, dar pentru mine erau mereu aici. Desigur scaunele lor n-au rămas goale multă vreme. Tata nu suporta o casă fără copii. Şi ori de câte ori auzea despre vreun copil sărac, fără casă, fără familie, la masa noastră apărea o faţă nouă. E ciudat, cum din acest magazin de ceasuri cu care n-am făcut niciodată avere, tata a hrănit, a îmbrăcat şi a îngrijit, alţi unsprezece copii, după ce noi, cei patru copii ai lui, am crescut. Dar acum şi aceştia au crescut, s-au căsătorit sau au plecat la lucru şi am ajuns să aşez pe masă doar trei farfurii.

Betsie a adus cafeaua din bucătăria micuţă, care era puţin mai mare decât un dulap de sufragerie, şi a luat pâinea din sertarul dulapului. Tocmai le punea pe masă, când am auzit paşii tatălui coborând în jos pe scara în spirală. Mergea mai încet acum, dar la fel de punctual ca şi ceasurile lui, a intrat în sufragerie aşa cum făcea în fiecare dimineaţă de când mă ştiu, exact la ora 8:10.

- Tată! Am sărit şi l-am îmbrăţişat. Va fi o zi cu soare la aniversare!

Părul şi barba tatei erau la fel de albe ca cea mai bună faţă de masă a noastră pe care Betsie tocmai o pusese pentru această zi deosebită. Ochii lui albaştri însă, în spatele ochelarilor rotunzi şi groşi, erau la fel de buni şi blânzi ca întotdeauna. Ne privi atent când pe una când pe cealaltă încântat:

- Corrie, dragă! Draga mea Betsie! Ce frumos v-aţi îmbrăcat astăzi!

S-a aşezat, şi-a plecat capul, a mulţumit pentru masă şi apoi a continuat:

- Ce mult i-ar fi plăcut mamei voastre să vă vadă. Cred că i-ar fi plăcut şi ei moda asta nouă.

Eu şi Betsie stăteam cu nasul în cafea şi ne abţineam cu greu să nu râdem. „Moda asta nouă" le aducea la disperare pe nepoatele noastre tinere, care se luptau din greu să ne convingă să purtăm culori mai luminoase, fuste mai scurte şi să renunţăm la gulerele înalte. Dar noi eram conservatoare şi este adevărat că mama, nu avusese niciodată ceva atât de luminos ca rochia mea maro închis sau cea bleumarin a lui Betsie. Pe vremea mamei, femeile căsătorite şi cele necăsătorite, o dată ce treceau de o anumită vârstă purtau negru din bărbie până la pământ. Nu o văzusem niciodată pe mama cu altă culoare.

- Ce i-ar fi plăcut mamei ziua de astăzi! spuse Betsie. Ţi-aduci aminte ce-i plăceau sărbătorile?

La mama putea să apară cafeaua pe sobă şi prăjitura în cuptor cât ai clipi din ochi. Şi cum cunoştea foarte mulţi din Haarlem, în special pe cei

săraci, bolnavi şi părăsiţi, aproape că nu era zi care să nu fie pentru cineva, aşa cum spunea mama cu ochii strălucind, „o zi deosebită”.

Acum stăteam în jurul cafelei, aşa cum ar fi trebuit să stăm la o astfel de aniversare şi priveam înapoi la vremea în care trăia mama şi la ce ne povestise tata despre copilăria lui. Crescuse în această casă.

- M-am născut chiar în camera aceasta, ne spuse el cu toate că o repetase de o sută de ori. Numai că atunci nu era sufragerie, era dormitor. Patul era într-un fel de dulap în perete, fără fereastră, fără lumină, fără aer. Am fost primul copil care a trăit. Nu ştiu câţi au avut înaintea mea, dar toţi au murit. Mama avea tuberculoză şi nu ştiau nimic despre contaminarea aerului sau despre copiii mici care trebuiau ţinuţi departe de omul bolnav.

A fost o zi a amintirilor. O zi în care ne-am întors în trecut. Cum am fi putut noi ghici aşa cum stăteam acolo, două fete bătrâne de vârstă mijlocie şi un om şi mai bătrân, că amintirile cu care ne umpleam zilele vor fi curând înlocuite cu întâmplări la care nici nu visam. Aventura şi acţiunea, ororile şi cerul erau după colţ şi noi nu ştiam.

Oh, tată! Betsie! Dacă aş fi ştiut, aş fi mers înainte? Aş mai fi făcut lucrurile pe care le-am făcut?

Dar cum aş fi putut să ştiu? Cum mi-aş fi imaginat că acest om cu părul alb, numit Opa-Bunicul de toţi copiii din Haarlem, cum mi-aş fi putut imagina acest om aruncat de străini într-o groapă anonimă?

Şi Betsie! Cu gulerul ei înalt de dantelă şi darul ei de a face frumos tot ceea ce atingea, cum mi-aş fi putut-o imagina pe ea, cea mai dragă persoană de pe pământ stând goală într-o cameră plină de bărbaţi. În sufrageria noastră, în acea zi asemenea gânduri erau de neconceput.

Tata s-a ridicat şi a luat Biblia mare cu balamale de alamă de pe raft. Chiar în acel moment s-au auzit bătăi în uşă şi au intrat Toos şi Hans. Citirea Scripturii la 8:30 în fiecare dimineaţă în prezenţa tuturor celor din casă era un alt punct fix în jurul căruia se învârtea viaţa la Beje.

Tata a deschis cartea mare. Betsie şi eu abia ne ţineam răsuflarea. Speram că măcar astăzi, când erau atât de multe lucruri de făcut, nu va citi un întreg capitol. A deschis la Evanghelia lui Luca, acolo unde se oprise ieri; în Evanghelia lui Luca sunt capitole aşa de lungi. Cu degetul pe verset tata şi-a ridicat privirea:

- Unde-i Christoffels? a spus.

Christoffels era al treilea şi ultimul angajat al magazinului, un om micuţ, zbârcit, îndoit de spate, arătând mult mai bătrân decât tata, cu toate că era cu zece ani mai tânăr decât el. Mi-am amintit de ziua în care a venit prima dată la magazinul nostru, cu şase sau şapte ani în urmă, atât de zdrenţăros şi nenorocit, încât am fost convinsă că era unul din cerşetorii care ştiau că la Beje, găsesc întotdeauna o mâncare caldă. Eram gata să-l trimit la bucătărie unde Betsie ţinea mereu o oală cu supă la foc mic, când el m-a prevenit cu o mare demnitate că se considera angajat permanent şi-şi oferea serviciile mai întâi nouă.

Am descoperit că Christoffels aparţinea unui meşteşug pe cale de dispariţie, acei reparatori de ceasuri, itineranţi, care îşi târâiau picioarele peste tot prin ţară, reparând şi reglând acele pendule mari ce erau mândria oricărei case de fermieri olandezi. Dacă am fost surprinsă de grandomania acestui om mic şi jigărit, am fost şi mai surprinsă când tata l-a angajat pe loc.

- Aceşti reparatori rătăcitori sunt cei mai buni reparatori de ceasuri, mi-a spus tata mai târziu. Aproape că nu este reparaţie să nu o facă şi au doar câteva unelte în sacul lor.

Anii au dovedit vorba tatei. Oameni din tot Haarlemul şi-au adus ceasurile la el. Ce făcea cu salariul n-am ştiut niciodată: a rămas la fel de zdrenţăros şi coate goale ca întotdeauna. Tata i-a făcut tot felul de aluzii, atât cât s-a încumetat, pentru că, Christoffels nu era numai jerpelit, ci era şi foarte mândru, şi în cele din urmă a renunţat.

Şi acum, pentru prima dată de când era la noi, Christoffels întârzia.

Tata şi-a şters ochelarii cu un şerveţel şi a început să citească, vocea lui adâncă zăbovind drăgăstos asupra cuvintelor. Tocmai terminase pagina, când am auzit pe scări paşii târşâiţi ai lui Christoffels. Uşa s-a deschis şi toţi am rămas cu gura căscată. Christoffels arăta splendid, cu un costum nou, negru, o vestă neagră în pătrăţele, o cămaşă albă ca zăpada, cravată cu flori şi un guler ţeapăn, scrobit, strălucitor de alb. Mi-am luat ochii de la spectacol cât am putut de repede pentru că expresia feţei lui Christoffels ne interzicea să privim ceva ieşit din comun.

- Christoffels, prea onorate asociat, îl întâmpină tata cu vorba lui de modă veche, ce bucurie să te văd în această zi... deosebită.

Şi se întoarse în grabă la citirea Bibliei.

Înainte să termine capitolul, amândouă soneriile, şi cea de la uşa de

la strada magazinului şi cea de la uşa de pe gang a familiei, au început să sune. Betsie a alergat să facă mai multă cafea şi să pună tartele în cuptor, în timp ce eu şi Toos ne-am grăbit spre uşi. Parcă tot Haarlemul voia să fie primul să strângă mâna tatei.

Musafirii se revărsau şuvoi pe scara îngustă, şerpuitoare către camera mătuşii Jans unde era tata, pierdut în mulţimea florilor. Tocmai ajutam un oaspete mai în vârstă să urce scările întortocheate, când Betsie mă prinse de mână.

- Corrie! Avem nevoie de ceştile lui Nollie chiar acum!

- Mă duc eu după ele.

Sora noastră Nollie şi soţul ei anunţaseră că vin mai târziu, după-amiază, după ce veneau de la şcoală cei şase copii ai lor. M-am repezit în jos pe scări, mi-am luat pelerina şi bicicleta de după uşa de la gang, şi eram gata să trec bicicleta peste pragul casei, când am auzit vocea lui Betsie, blândă, dar hotărâtă.

- Corrie, rochia cea nouă!

Aşa că m-am învârtit din nou pe scări până în camera mea, m-am schimbat cu fusta cea veche şi am pornit-o pe străduţele pietruite. Mi-a plăcut întotdeauna să merg cu bicicleta la Nollie. Ea şi soţul ei locuiau la vreo doi kilometri de Beje, în afara centrului vechi şi înghesuit al oraşului. Străzile acolo erau mai largi şi mai drepte, chiar şi cerul părea mai mare. Am trecut de piaţa oraşului, peste canal, pe podul Grote Hout, apoi de-a lungul lui Wagenweg, bucurându-mă de soarele palid al iernii. Nollie locuia pe strada Bos en Hoven, o înşiruire de case identice, lipite una de alta, cu perdele albe şi o mulţime de ghivece cu flori în ferestre.

Cum aş fi putut să prevăd în timp ce pedalam energică după colţ, că într-o zi de vară, când zambilele din marea florărie din apropiere vor fi trecute şi cu seminţe, mă voi opri aici cu bicicleta şi voi rămâne în loc cu inima gata să-mi spargă pieptul, cu un nod în gât, neîndrăznind să merg mai departe de teamă că voi vedea ce e dincolo de perdelele lui Nollie?

Astăzi m-am aplecat într-o parte, am sărit de pe bicicletă şi am ţâşnit pe uşă fără nici un ciocănit.

- Nollie! Beje e arhiplină! Să vezi ce înghesuială, ne trebuie ceştile tale chiar acum!

Nollie a ieşit din bucătărie, cu urme de făină pe faţa-i rotundă.

- Sunt toate împachetate la uşă. Ce mult aş vrea să merg cu tine, dar

mai am încă o mulţime de prăjituri de făcut şi am promis lui Flip şi copiilor că aştept până vin ei acasă.

- V... Veniţi *toţi,* nu-i aşa?

- Da, Corrie, Peter va veni şi el.

Nollie puse ceştile în genţile de la bicicletă. Ca mătuşă, am încercat din greu să-mi iubesc la fel nepoţii şi nepoatele. Dar Peter... ei bine, era Peter. La cei treisprezece ani ai lui, era un copil minune în muzică, un ştrengar şi marea mândrie a vieţii mele.

- A scris chiar un cântec în onoarea acestei zile, continuă Nollie. Şi acum, geanta asta trebuie să o duci în mână şi, te rog, fii atentă.

Când m-am întors, Beje era şi mai aglomerat, gangul era înţesat cu biciclete, aşa că a trebuit să-mi las bicicleta la colţ. Era prezent chiar şi primarul Haarlemului în frac şi cu ceas de buzunar cu lanţ de aur. Mai erau poştaşul, motoristul de la troleu şi o jumătate de duzină de poliţişti de la sediul poliţiei din Haarlem, care se afla după colţ.

După prânz au început să vină copiii, şi aşa cum făceau întotdeauna, au mers direct la tata. Cei mai mari stăteau pe duşumea în jurul lui, cei mai mici s-au căţărat pe genunchi. Pentru că, pe lângă ochii lui scăpărători şi barba lungă, tata „ticăia". Pe un raft erau ceasurile care o luau înainte sau rămâneau în urmă aşa că tata purta întotdeauna cu el ceasurile pe care le regla. Jacheta lui avea patru buzunare interioare imense, fiecare buzunar avea agăţători pentru cel puţin o duzină de ceasuri, aşa că oriunde mergea purta cu el ticăitul a sute de rotiţe. Acum, cu un copil pe fiecare genunchi şi vreo zece adunaţi în jurul lui, a scos dintr-un alt buzunar, o cheie mare sub formă de cruce cu care întorcea ceasurile, iar fiecare capăt al cheii avea o mărime diferită. Cu un pocnet din degete începu să o rotească.

Betsie s-a oprit în uşă, cu o tavă cu prăjituri.

Eu căram un morman de farfurii murdare jos pe scări, când un ţipăt scurt în spatele meu m-a anunţat că tocmai sosise Pickwick. Noi, cei care îl iubeam, uitam de multe ori ce şoc era pentru cineva străin să-l vadă pentru prima dată pe acest om. Am fugit la uşă, l-am prezentat repede soţiei unui cumpărător din Amsterdam şi apoi l-am condus sus. Şi-a aşezat trupul masiv într-un scaun, chiar în faţa tatei, şi cu un ochi la mine şi altul în tavan spuse:

- Cinci bucăţi de zahăr, te rog.

Bietul Pickwick! Iubea copiii la fel de mult ca tata. Dar în timp ce copiii se îngrămădeau în jurul tatei, Pickwick trebuia să-i câştige. Cu toate acestea avea un şiretlic cu care n-a dat greş niciodată. I-am adus ceaşca de cafea şi zahărul. L-am urmărit privind de jur împrejur cu o privire poznaşă.

- Dar, draga mea Cornelia, strigă el, nu este nici o masă să-mi pun ceaşca! Trase o privire cu coada ochiului să fie sigur că copiii îl urmăresc. Ei bine, sunt norocos, mi-am adus masa mea. Şi nici una, nici două, îşi puse ceaşca şi zaharniţa pe burta-i proeminentă. N-am întâlnit nici un copil care să reziste la asta: imediat în jurul lui era un cerc de copii.

După puţin timp a apărut Nollie cu familia.

- Tanti Corrie, mă salută Peter nevinovat. Nu *arăţi* de o sută de ani!

Şi înainte ca să apuc să-i dau una, era la pianul mătuşii Jans inundând casa veche cu melodii. Fiecare a început să-şi spună preferinţele, cântece populare, selecţiuni din Bach, imnuri.

Câţi din cei care eram acolo, în acea după-amiază frumoasă, ne vom întâlni curând în cu totul alte împrejurări! Peter, poliţiştii, dragul şi urâtul Pickwick, toţi eram acolo cu excepţia fratelui meu Willem şi a familiei lui. Mă întrebam ce-i cu ei, de ce întârzie? Willem, soţia şi copiii locuiau în oraşul Hilversum, la 50 de kilometri. Totuşi ar fi trebuit să fie aici până acum.

Deodată, Peter s-a oprit şi a strigat:

- Opa! Uite concurenţa!

M-am uitat pe fereastră. Tocmai veneau pe gang, domnul şi doamna Kan, proprietarii unui alt magazin de ceasuri de pe aceeaşi stradă. După standardele din Haarlem erau noi veniţi, deoarece îşi deschiseseră magazinul numai în 1910, deci erau pe strada Barteljoris doar de 27 de ani. Dar, de când am aflat că au vândut mult mai multe ceasuri decât noi, am considerat comentariul lui Peter la obiect.

Cu toate acestea tata s-a întristat:

- Nu concurenţă, Peter! spuse el cu reproş. Colegi!

Şi îndepărtând repede copiii de pe genunchi, se ridică şi se îndreptă spre scară să salute familia Kan.

Tata privea vizitele frecvente ale domnului Kan în magazinul nostru, ca vizitele unui prieten sincer.

- Nu vezi ce face? îmi venea să strig după ce pleca domnul Kan. Vine

şi se uită la preţurile noastre ca să le pună pe-ale lui mai mici!

Vitrina domnului Kan avea întotdeauna etichete aurii cu preţuri mai mici ca ale noastre cu cinci guldeni. Tata se uita la mine, luminându-se ca de o surpriză plăcută aşa cum făcea de fapt foarte rar când se gândea şi la partea materială a meseriei.

- Dar, Corrie! Oamenii economisesc bani când cumpără ceasuri de la el! Şi apoi adăuga întotdeauna: Tare mă mir cum reuşeşte!

Tata era la fel de nevinovat în afaceri şi la fel de neştiutor ca şi tatăl lui. Uneori lucra zile în şir la o reparaţie mai complicată şi apoi uita să trimită nota de plată. Cu cât un ceas era mai rar şi mai scump, cu atât mai puţin îl frământau banii.

- Ceasornicarul ar trebui să plătească pentru privilegiul de a lucra la un astfel de ceas, spunea el din când în când.

Pentru că tot veni vorba de comerţ, primii optzeci de ani din istoria magazinului, la ora şase fix, se trăgeau jaluzelele la stradă. Acum douăzeci de ani, când am început şi eu să lucrez, am observat mulţimea celor ce se plimbau inundând trotuarele înguste în fiecare seară şi am văzut că celelalte magazine ţineau ferestrele luminate şi deschise. Când am spus acest lucru tatei, a fost la fel de încântat ca şi cum aş fi făcut o mare descoperire.

- Da, şi dacă oamenii vor vedea ceasurile, poate vor dori să cumpere unul! Corrie! Draga mea, ce deşteaptă eşti!

Domnul Kan îşi croia drum spre mine, plin cu prăjituri şi complimente. Vinovată de gândurile de invidie pe care le aveam, am profitat de avantajul aglomeraţiei şi am evadat pe scări în jos. Atelierul şi magazinul erau şi mai aglomerate. Hans servea cu prăjituri în camera din spate, Toos în cea din faţă. Christoffels, era uimitor de vesel. Era imposibil să îţi dai seama că omul acela micuţ, elegant îmbrăcat, era aceeaşi persoană cu Christoffels, cel de fiecare zi.

Capitolul 2

Masa plină

Era în 1898. Eu aveam şase ani. Betsie mă pusese în faţa oglinzii de la dulap şi îmi ţinea morală.

- Uită-te la pantofii tăi! Ce scâlciaţi sunt! Uită-te la tocul lor! Şi vrei să mergi la şcoală cu ciorapii ăştia vechi? Uite ce îngrijită e Nollie!

Eu şi Nollie dormeam în aceeaşi cameră, sus la Beje. Am privit la sora mea de opt ani: da, sigur, pantofii ei cu tocuri înalte luceau, iar şireturile erau încheiate cu mare grijă. Mi-am scos pantofii cu ciudă, în timp ce Betsie s-a apucat de răscolit prin dulap.

Betsie avea treisprezece ani, dar pentru mine era ca un om mare. Întotdeauna avusese ceva matur în ea. Probabil pentru că niciodată nu alerga şi nu făcea gălăgia pe care o face în mod obişnuit un copil. Se născuse bolnavă de anemie pernicioasă şi în timp ce noi ne jucam de-a v-aţi ascunselea, cu cercurile sau făceam concursuri de patinaj iarna, pe canalurile îngheţate, Betsie stătea în casă şi făcea lucruri plictisitoare, pe care le fac de obicei doar cei mari, de exemplu broderia. Nollie însă era plină de viaţă, era doar cu doi ani mai mare decât mine şi mi se părea nedrept că ea avea întotdeauna dreptate.

- Betsie, spunea ea cu tărie, să ştii că nu voi purta pălăria aceea urâtă la şcoală, doar pentru că mi-a cumpărat-o tanti Jans. Anul trecut mi-a luat urâţenia aceea gri, iar cea de anul acesta e şi mai urâtă.

Betsie privi la ea cu simpatie.

- Bine, dar... nu poţi merge la şcoală fără pălărie. Şi ştii că nu avem bani să îţi cumpărăm alta.

- Nici nu e nevoie să-mi cumpăraţi alta!

Nollie aruncă o privire îngrijorată spre uşă, apoi se plecă pe genunchi, spre patul îngust care era în cămăruţa noastră, şi trase afară o cutie mică, rotundă. Scoase o pălărie mică, frumoasă, cum n-am mai văzut. Era din blană, cu o fundiţă de satin bleu ce trecea pe sub bărbie.

- Ce frumoasă e! exclamă Betsie, apoi o luă în mână şi o ridică spre

raza de lumină ce reuşea să pătrundă în cameră printre acoperişurile înalte ale caselor dimprejur. De unde o ai?

- Mi-a dat-o doamna Van Dyver. Familia Van Dyver avea un magazin cu articole de modă, două case mai jos de noi. M-a văzut admirând-o şi mi-a adus-o aici după ce tanti Jans a cumpărat-o pe... *aceea.*

Nollie privi cu silă pe dulap. O pălărie adâncă, maro, cu margine, mai mult o bonetă, decorată cu o tufă de trandafiri de mătase de culoarea lavandei, dezvăluia în orice detaliu gusturile persoanei care a ales-o. Tanti Jans, sora mai mare a mamei, se mutase la noi după moartea soţului ei să-şi trăiască, aşa cum obişnuia să spună „puţinele zile care i-au mai rămas", cu toate că avea doar patruzeci de ani.

Sosirea ei a complicat şi mai mult viaţa în casa veche şi aglomerată deja de sosirea mai înainte a altor două surori ale mamei: tanti Bep şi tanti Anna. Odată cu tanti Jans au sosit şi cantităţi mari de mobilă, toate prea mari pentru camerele mici de la Beje.

Tanti Jans şi-a ales cele două camere din faţă ale casei care se aflau chiar deasupra magazinului de ceasuri şi atelierului. În prima cameră scria tractate creştine înflăcărate pentru care era atât de cunoscută în toată Olanda şi în cea de a doua le primea pe doamnele înstărite care îi sponsorizau munca. Tanti Jans credea că bunăstarea noastră depindea de cât puteam acumula aici pe pământ. În camera ei de scris îşi făcuse un colţ destul de mare drept dormitor. Deseori spunea că moartea aştepta să o smulgă de la munca ei şi de aceea orele ei de odihnă erau cât se poate de scurte şi făceau parte din afacere.

Nu-mi aduc aminte de viaţa la Beje înainte de sosirea lui tanti Jans şi nici dacă aceste două camere au existat înainte. Deasupra lor, sub acoperişul abrupt, înclinat al primei case, era o mansardă îngustă. Atât cât îmi puteam aduce aminte, acest spaţiu a fost împărţit în patru camere mici. Prima, singura care avea o fereastră, era a lui tanti Bep. În spatele ei, înşirate ca şi compartimentele unui vagon de tren de-a lungul coridorului îngust, erau camerele lui tanti Ana, a lui Betsie şi a fratelui nostru Willem. Cinci paşi mai încolo de aceste camere, în casa a doua din spate, erau camerele lui Nollie şi a mea, dedesubt erau camera mamei şi a tatei, iar sub ele era sufrageria, cu bucătăria ce a fost adăugată mai târziu.

Dacă spaţiul ocupat de tanti Jans a fost destul de mare în această casă aglomerată, noi cei care locuiam acolo nu aveam această impresie. Lumea

a făcut loc în mod natural pentru tanti Jans. Toată ziua se auzeau tropotele de copite şi zornăitul cailor de la căruţele ce treceau prin faţa casei pentru a se opri la Grote Markt, piaţa centrală a oraşului care se afla la jumătatea unui cvartal. Cel puţin acolo se opreau şi pentru alţi oameni. Când tanti Jans dorea să meargă undeva, se oprea pe trotuar exact în faţa uşii atelierului şi când caii se apropiau ca fulgerul, ea îşi ridica un singur deget înmănuşat. Mi se părea mult mai uşor să opreşti soarele pe cer decât să opreşti o căruţă din drumul ei. Dar se oprea pentru tanti Jans, cu un scârţâit de frâne, caii aproape cădeau unul peste altul şi birjarul îşi scotea pălăria şi se înclina în timp ce ea se urca.

Nollie trebuia să poarte pălăria ei de blană. De când a venit să locuiască aici, tanti Jans a cumpărat pentru noi, cele trei fete, mai multe haine, dar darurile ei aveau un preţ. Pentru tanti Jans, hainele la modă în tinereţea ei reprezentau decizia finală a lui Dumnezeu în probleme de îmbrăcăminte; toate schimbările survenite de atunci încolo erau inspirate din cartea de modă a diavolului. Într-adevăr, unul din cele mai cunoscute pamflete ale ei îl prezenta pe diavol ca inventatorul manşonului de blană şi a fustei pentru bicicletă.

- Ştiu! am spus acum când croşeta de încheiat nasturi se mişca cu viteză în mâinile lui Betsie pentru a-mi încheia pantofii, poţi pune pălăria de blană exact în interiorul bonetei! Apoi când mergi afară, îţi iei boneta jos!

- Corrie! Nollie era îndurerată. Nu ar fi cinstit! şi cu o privire distrugătoare îndreptată asupra marii pălării maro, a luat-o pe cea mică de blană şi a început să coboare scările după Betsie pentru micul dejun.

Mi-am luat şi eu pălăria, cea gri de anul trecut şi demnă de dispreţuit, şi am luat urma lor, cu o mână lipită de pilonul central. Las' să vadă tanti Jans pălăria asta nătângă. Nu-mi păsa. N-am putut niciodată înţelege toată agitaţia care se făcea referitor la haine.

Ceea ce am înţeles, ceea ce era dezgustător şi alarmant, era faptul că aceasta era ziua în care începeam şcoala. Să părăsesc casa aceasta veche aflată deasupra magazinului de ceasuri, să-i părăsesc pe mama, pe tata şi mătuşile, de fapt părăseam tot ceea ce era sigur şi plin de dragoste. Am prins pilonul atât de strâns încât palma mea făcea un zgomot ascuţit în timp ce coboram. E adevărat că, şcoala elementară era doar la un cvartal şi jumătate distanţă şi Nollie a fost acolo doi ani fără probleme. Dar Nollie

era diferită de mine; era drăguţă, se comporta bine şi avea întotdeauna batistă.

Apoi, când am parcurs ultima curbă, mi-a venit în minte soluţia, atât de clară şi simplă încât am râs tare. Pur şi simplu n-am să merg la şcoală! Am să stau aici şi am s-o ajut pe tanti Anna la gătit. Mama mă va învăţa să citesc şi n-o să merg niciodată în clădirea aceea ciudată şi urâtă. Mângâiată de această idee, am coborât ultimele trei trepte dintr-o săritură.

- Ssst! Betsie şi Nollie mă aşteptau lângă uşa sufrageriei. Pentru Numele lui Dumnezeu, Corrie, să nu faci ceva să o superi pe tanti Jans, a spus Betsie. Sunt sigură, a adăugat ea cu îndoială, că mama, tata şi tanti Anna vor fi încântaţi de pălăria lui Nollie.

- Dar nu şi tanti Bep, am spus.

- Ei nu-i place niciodată nimic, a spus Nollie, aşa că nu are nici o importanţă.

Tanti Bep, cu privirea mereu încruntată, era cea mai bătrână dintre mătuşi şi cea pe care noi, copiii, o plăceam cel mai puţin. Lucrase timp de treizeci de ani ca guvernantă în familii bogate şi compara mereu comportarea noastră cu a acelor domnişoare.

Betsie arătă ceasul de pe peretele scărilor şi cu degetul lipit de buze deschise încet uşa sufrageriei. Era 8:12. Micul dejun începuse deja.

- Două minute întârziere, a strigat Willem triumfător.

- Copiii Walle nu întârziau niciodată, a spus tanti Bep.

- Dar sunt aici, a spus tata. Şi camera este mai luminoasă.

Noi trei nu prea le-am dat importanţă. Scaunul lui tanti Jans era gol.

- Tanti Jans stă astăzi în pat? a întrebat Betsie în timp ce ne puneam pălăriile în cuier.

- Îşi face un tonic în bucătărie, a spus mama. S-a întins spre noi, ne-a turnat cafeaua şi ne-a şoptit: Astăzi, trebuie să fim cu toţii atenţi cu tanti Jans. Aceasta este ziua în care a murit sora soţului ei acum câţiva ani, sau era verişoara lui?

- Cred că era mătuşa lui, a spus tanti Anna.

- Era o verişoară şi era miloasă, a spus tanti Bep.

- În orice caz, s-a grăbit mama, ştii cât o supără aniversările acestea pe Jans, deci trebuie să o ajutăm cu toţii.

Betsie a tăiat trei felii dintr-o pâine rotundă, în timp ce eu priveam în jurul mesei, încercând să decid care adult ar fi cel mai entuziasmat de

decizia mea de a sta acasă. Ştiam că tata dădea aproape aceeaşi importanţă educaţiei ca şi religiei. El însuşi a trebuit să întrerupă devreme şcoala pentru a lucra într-o ceasornicărie şi, deşi a continuat să înveţe singur istorie, teologie şi citea literatură în cinci limbi, a regretat întotdeauna că n-a mers la şcoală. El dorea să merg, şi orice ar fi dorit tata, dorea şi mama.

Atunci tanti Anna? Ea mi-a spus deseori că nu se putea descurca fără mine, pentru că urcam sau coboram scările pentru diferite comisioane. De când mama era slăbită, tanti Anna făcea aproape toată munca cea grea pentru familia noastră de nouă persoane. Era cea mai tânără din cele patru surori şi era generoasă ca şi mama. Era un mit în familia noastră, în care toţi credeau cu tărie, că tanti Anna era plătită pentru munca ei, şi într-adevăr în fiecare sâmbătă tata o plătea regulat cu un gulden. Dar miercurea când venea negustorul de zarzavaturi şi fructe, i-l cerea deseori înapoi şi ea îl avea întotdeauna necheltuit şi aşteptând. Da, ea ar putea fi aliatul meu în această afacere.

- Tanti Anna, am început, m-am gândit, m-am gândit cât de greu munceşti toată ziua când sunt la şcoală şi...

O răsuflare puternică ne-a făcut pe toţi să privim în sus. Tanti Jans stătea în uşa bucătăriei cu un pahar cu un lichid maro în mână. A tras aer în piept, a închis ochii, a ridicat paharul şi a început să-l toarne pe gât. Apoi, cu ochii deschişi, a răsuflat uşurată, a pus paharul pe bufet şi s-a aşezat.

- Şi totuşi, a spus ea, ca şi cum am fi discutat despre boala ei. Ce ştiu doctorii? Dr. Blinker a prescris acest tonic; dar ce poate face medicina cu adevărat? Ce se mai poate face atunci când vine ziua fiecăruia?

Am privit în jurul mesei; nu zâmbea nimeni. Să discuţi despre moarte? Poate că părea hazliu, dar nu era. Eram mică, dar ştiam că frica nu este niciodată hazlie.

- Şi totuşi, Jans, a protestat tata cu delicateţe, medicina a prelungit viaţa multora.

- Nu a ajutat-o pe Zusje! Şi a avut cei mai buni doctori din Rotterdam. Era o zi ca aceasta când a fost luată, şi nu a fost mai în vârstă decât sunt eu acum. În acea zi, s-a trezit şi s-a îmbrăcat pentru micul dejun, la fel ca mine.

S-a lansat într-o povestire despre ce s-a petrecut minut cu minut în acea ultimă zi a lui Zusje. Deodată ochii ei s-au oprit la cuierul pe care

stătea agăţată pălăria nouă a lui Nollie.

- Un manşon de blană? a întrebat ea, fiecare cuvânt fiind încărcat de suspiciune. În aceasta perioadă a anului!

- Nu este un manşon, tanti Jans, a spus Nollie încet.

- Este posibil să ştiu şi eu ce este?

- Este o pălărie, tanti Jans, a răspuns Betsie în locul ei, o surpriză de la doamna van Dyver. Nu-i aşa că a fost frumos...

- Oh, nu. Pălăria lui Nollie are bor, aşa cum ar trebui să aibă o fată bine crescută. Ştiu. Chiar eu am cumpărat-o şi am plătit-o.

Lui tanti Jans îi scăpărau ochii, iar cei ai lui Nollie erau în lacrimi, când interveni salvator mama.

- Nu sunt sigură că brânza aceasta este proaspătă!

A mirosit brânza galbenă care se afla într-o oală mare în mijlocul mesei şi a împins-o către tata.

- Tu ce crezi, Casper?

Tata, care era incapabil de înşelătorie sau chiar şi să o recunoască, a mirosit îndelung şi convingător.

- Sunt sigur că este în regulă, draga mea! Proaspătă ca şi în ziua în care a sosit. Brânza d-lui Steerwijk's este întotdeauna...

Înţelegând privirea mamei s-a uitat confuz la tanti Jans.

- Jans, tu ce crezi?

Tanti Jans a apucat oala şi s-a uitat în ea critic şi cu zel. Un subiect care îi captiva energia mai mult decât îmbrăcămintea la modă era mâncarea alterată. În sfârşit, aproape în silă, mi s-a părut mie, a acceptat brânza, dar a uitat de pălărie. S-a antrenat în povestirea tristă a unei cunoştinţe din „tinereţe" care a murit după ce a mâncat un peşte vechi, până când au sosit lucrătorii din atelier şi tata a luat Biblia grea de pe bufet.

În 1898 erau doar doi angajaţi la ceasornicărie: ceasornicarul şi tânărul ucenic-curier al tatălui meu. Când mama le-a turnat cafeaua, tata şi-a pus ochelarii fără ramă şi a început să citească:

„Cuvântul Tău este o candelă pentru picioarele mele, şi o lumină pe cărarea mea... Tu eşti adăpostul (REFUGIUL) şi scutul meu; eu nădăjduiesc în făgăduinţa Ta..."

Ce fel de adăpost, mă întrebam alene în timp ce priveam barba maronie a tatălui meu care se mişca în sus şi în jos când vorbea. De ce trebuia să ne adăpostim?

Era un psalm foarte lung; lângă mine, Nollie a început să se foiască. Când tata a închis în sfârşit cartea, ea, Willem şi Betsie s-au ridicat dintr-odată în picioare şi au înşfăcat pălăriile. În minutul următor au trecut în viteză ultimele cinci trepte, ieşind pe uşa dinspre alee.

Cei doi lucrători s-au ridicat mult mai încet şi i-au urmat în jos, pe scări, spre uşa din spate. Numai atunci au observat cei cinci adulţi că eu mai eram încă la masă.

- Corrie! a strigat mama. Ai uitat că acum eşti o fetiţă mare? Astăzi mergi şi tu la şcoală! Grăbeşte-te, sau va trebui să traversezi singură strada!

- Nu merg.

A fost un moment scurt, de linişte înfiorătoare, întrerupt de toţi o dată.

- Când eu eram fetiţă—, a început tanti Jans.

- Copiii doamnei Waller—, continuă tanti Bep.

Dar vocea puternică a tatălui meu le-a acoperit.

- Desigur, nu merge singură! Nollie a fost entuziasmată astăzi şi a uitat să o aştepte, asta e tot! Corrie va merge cu mine.

Acestea fiind spuse mi-a luat pălăria din cuier, mi-a luat mâna şi m-a condus afară din cameră. Mâna mea în mâna tatălui meu! Aceasta însemna moara de vânt de pe Spaarne sau lebedele pe canal. Dar acum mă duce acolo unde eu nu voiam să merg! De-a lungul ultimelor cinci trepte era o balustradă: m-am apucat de ea cu mâna liberă şi am ţinut-o strâns. Şi-a pus degetele îndemânatice de ceasornicar peste ale mele şi le-a desfăcut cu gingăşie. Ţipând şi împotrivindu-mă eram condusă departe de lumea pe care o cunoşteam într-una mare, străină şi dificilă...

Luni, tata a luat trenul spre Amsterdam pentru a fixa ceasul la Observatorul Naval. Acum că am început şcoala, numai vara mai puteam merge cu el. Totul era după un ritual bine stabilit. Eu alergam în jos pe scări în magazin. Tata dădea instrucţiuni de ultimă oră ucenicului.

- Doamna Staal va veni în dimineaţa aceasta să-şi ridice ceasul. Acest ceas merge la Bakker'i în Bloemendaal.

Apoi mergeam în staţie, mână în mână, eu mărind paşii, iar el făcându-i mai mici pentru a putea merge la pas. Trenul spre Amsterdam făcea doar o oră şi jumătate, dar era o călătorie minunată. Prima dată apăreau clădirile înghesuite din vechiul Haarlem, apoi casele cu parcele de pământ

în jurul lor. Spaţiile dintre case creşteau tot mai mult. Apoi am trecut prin sate cu pământul neted al fermelor întinzându-se la orizont. Canalele drepte ne treceau prin faţă. În sfârşit, Amsterdam, mai mare decât Haarlemul, cu zăpăceala de străzi ciudate şi canale.

Tata ajungea întotdeauna cu două ore înainte de ora fixată pentru vizitarea furnizorilor care îl aprovizionau cu ceasuri şi părţi componente. Mulţi dintre ei erau evrei şi acestea erau vizitele care ne plăceau cel mai mult. După cele mai scurte discuţii de afaceri, tata scotea o Biblie mică din geanta lui de călătorie. Furnizorul, a cărui barbă era mai lungă şi mai bogată decât a tatălui meu, scotea o carte sau un sul din bufet, îşi punea o căciuliţă de rugăciune; şi cei doi începeau să compare, să se întrerupă, să se contrazică, delectându-se unul în compania celuilalt.

Apoi, când tocmai credeam că am fost uitată cu adevărat, gazda se uita la mine, mă privea de parcă mă vedea pentru prima dată şi îşi lovea fruntea cu dosul palmei.

- Un musafir! Un musafir în casa mea şi nu i-am oferit o băutură răcoritoare! Şi ridicându-se scotocea pe rafturi şi în cupe şi nu după mult timp aveam în poala mea o tavă cu cele mai delicioase prăjituri din lume, prăjituri cu miere şi curmale şi un fel de dulciuri din nucă, fructe şi zahăr. Deserturile erau rare în Beje, iar delicateţuri lipicioase ca acestea erau necunoscute.

Cu cinci minute înainte de amiază ne întorceam întotdeauna în staţia de tren, aşezându-ne într-un loc al platformei de unde aveam o privelişte bună a turnului de la Observatorul Naval. În vârful turnului de unde se puteau vedea toate navele din port era o coloană înaltă cu două braţe mobile. La bătaia de la ora 12:00 după-amiaza în fiecare zi braţele se lăsau în jos. Tata stătea în punctul acela avantajos pe platformă aproape pe vârfuri cu bucuria preciziei, ţinând ceasul de buzunar, un carneţel şi un creion. Iată! Grăbeşte cu patru secunde! Într-o oră ceasul nostru „astronomic" din Haarlem va merge la secundă.

În călătoria noastră înapoi spre casă nu ne mai uitam ţintă pe fereastră. În schimb vorbeam despre lucruri diferite care se petrecuseră de-a lungul anului. Betsie terminase cu bine gimnaziul în ciuda lunilor în care lipsise, fiind bolnavă. Willem când va termina, va obţine oare bursa care îi va permite să meargă la universitate? Betsie a început lucrul în magazin. E contabila tatei.

Deseori profitam de călătoria spre casă pentru a aduce vorba despre lucruri care mă preocupau, din moment ce acasă primeam prompt răspunsul de la mătuşile mele la tot ceea ce întrebam. Odată, cred că aveam zece sau doisprezece ani, l-am întrebat pe tata despre o poezie pe care o citisem la şcoală cu o iarnă înainte. Un vers descria „un bărbat tânăr a cărui faţă nu era umbrită de păcatele trupului". Am fost mult prea timidă să-l întreb pe profesor ce însemna aceasta şi mama s-a înroşit ca racul atunci când am întrebat-o. În acele zile de început de secol, nu se discuta niciodată despre sex, nici chiar acasă.

Aşa că versul s-a împotmolit în mintea mea. Am fost aproape sigură că „sexul" însemna acelaşi lucru indiferent că erai băiat sau fată şi „păcatul" o mânia foarte tare pe tanti Jans. Dar ceea ce însemnau aceste două cuvinte împreună nu-mi puteam imagina. Şi aşa, şezând alături de tata în compartimentul de tren l-am întrebat deodată:

- Tată, ce înseamnă „păcatele trupului"?

El s-a întors să se uite la mine, cum de altfel făcea întotdeauna când îmi răspundea la o întrebare, dar spre surprinderea mea nu a spus nimic. În sfârşit, s-a ridicat, a luat geanta de călătorie de pe gratiile de deasupra capului nostru, şi a pus-o jos pe podea.

- O vei căra tu jos din tren, Corrie? a spus el.

M-am ridicat şi am smucit-o. Era ticsită cu ceasuri şi componente pe care le cumpărase în acea dimineaţă.

- Este prea grea, am spus.

- Da, a spus el. Şi acel tată care şi-ar pune fetiţa să ducă o asemenea greutate ar fi un tată nenorocit. Acelaşi lucru, Corrie, este şi în ce priveşte cunoaşterea. Unele lucruri sunt prea grele pentru copii. Când eşti mai mare şi mai puternic atunci le poţi purta. Însă acum trebuie să ai încredere în mine pentru a le purta eu în locul tău.

Am fost satisfăcută. Mai mult decât satisfăcută, plină de pace. Răspunsurile la această întrebare şi toate celelalte întrebări grele, eram acum împăcată să le las în grija tatălui meu.

În timpul serii la Beje era întotdeauna lume şi muzică. Oaspeţii îşi aduceau flautele şi viorile şi fiecare membru al familiei cânta din gură sau la un instrument. Alcătuiam aproape o orchestră adunată în jurul pianinei aflată în camera din faţă a lui tanti Jans.

Singurele seri în care nu cântam în familie erau atunci când era concert în oraş. Nu ne permiteam să cumpărăm bilete, dar stăteam la uşa care ducea spre scenă aflată în partea laterală a sălii de concert. Sunetele se auzeau foarte clar. Acolo pe aleea care ducea spre această uşă, noi, împreună cu alţi iubitori de muzică din Haarlem, urmăream fiecare notă pe partituri. Mama şi Betsie nu erau destul de rezistente să stea în picioare atâtea ore, dar unii dintre noi cei din Beje eram acolo, în ploaie şi zăpadă şi ger şi, deşi din interiorul sălii se auzea tuse şi mişcare, între cei de dincolo de uşă nu se auzea nici măcar un foşnet.

Cel mai bine era atunci când erau concerte la catedrală, deoarece o rudă erau paracliser acolo. În mica lui încăpere era o bancă de lemn. Şedeam aici, cu spatele cutremurat de răceala pietrelor vechi, dar cu urechile şi inima încălzită de muzică.

La orga mare şi aurită cântase Mozart şi unele sunete păreau cereşti. Într-adevăr, eram sigură că cerul era ca şi Sf. Bavo şi probabil de aceeaşi mărime. Ştiam că iadul era un loc fierbinte, deci cerul trebuie să fie tot atât de rece, de umed ca şi această clădire sfântă, unde fumul se ridica ca şi cel de tămâie, din cutiile cu jăratic pentru încălzit picioarele pentru spectatorii care plăteau. Credeam cu fervoare că în cer toţi aveau cutii cu jăratic pentru încălzit picioarele. Chiar şi vara răceala nu părăsea dalele de marmură de pe jos. Dar când organistul atingea clapele abia dacă observam, şi când cânta Bach, nu ne mai păsa de răceală.

Eram cu mama şi Nollie în întuneric de-a lungul unui şir drept de trepte. Pânzele de păianjen se agăţau de părul nostru şi şoarecii fugeau pe deasupra. Clădirea era la mai puţin de un cvartal depărtare de Beje şi probabil cu un secol mai nouă, dar aici nu era tanti Anna să ceruiască şi să frece.

Trebuia să mergem să vedem una din multele familii sărace din vecinătate pe care mama o adoptase. Nouă, copiilor, nu ne-a trecut niciodată prin minte că noi înşine eram săraci; „săraci" erau acei oameni la care se duceau coşuri. Mama gătea întotdeauna supă şi fulgi de ovăz fierţi în lapte pentru oamenii bătrâni şi uitaţi şi pentru mamele tinere şi palide, în zilele în care era ea însăşi în stare să stea la sobă.

Cu o noapte înainte murise un bebeluş şi cu un coş cu pâine proaspătă, mama făcea vizita obişnuită familiei. S-a târât cu greu pe scările fără balustradă, oprindu-se deseori pentru a-şi trage răsuflarea. La ultimul etaj

s-a deschis o uşă spre o singură cameră unde era evident că în acelaşi timp se gătea, se lua masa şi se dormea. Acolo erau deja mulţi vizitatori, cei mai mulţi dintre ei în picioare din lipsă de scaune. Mama s-a dus direct spre tânăra mamă, dar eu am stat îngheţată în prag. Chiar în dreapta uşii, atât de liniştit în leagănul făcut în casă, era bebeluşul.

Era ciudat că o societate care ascundea de copii lucruri ca sexul nu făcea nici un efort de a-i proteja de moarte. Priveam la micuţa formă nemişcată şi inima îmi bătea puternic şi ciudat. Nollie, întotdeauna mai curajoasă decât mine, şi-a întins mâna şi a atins obrazul alb ca fildeşul. Am vrut să fac şi eu acelaşi lucru, dar m-am dat înapoi, înfricoşată. Un timp m-am luptat cu frica şi curiozitatea. În sfârşit am pus un deget pe mâna micuţă şi încreţită.

Ce rece era!

Rece în timp ce ne întorceam la Beje, rece când m-am spălat pentru cină, rece chiar şi în sufrageria luminată cu lampa de gaz. Între mine şi fiecare faţă familiară din jurul mesei, se strecurau acele degete micuţe şi îngheţate. Tanti Jans tot vorbea despre moarte, dar părea doar un cuvânt. Acum ştiam că se putea întâmpla cu adevărat, dacă s-a întâmplat bebeluşului, atunci se putea întâmpla mamei, tatălui, lui Betsie!

Tremurând încă de acea răceală, am urmat-o pe Nollie în camera noastră şi m-am strecurat în pat alături de ea. În sfârşit am auzit paşii tatălui pe scări. Cel mai frumos moment al fiecărei zile era când venea să ne învelească. Nu adormeam niciodată înainte de a ne aranja păturile în felul lui special şi punea mâna pe capul fiecăreia. Atunci încercam să nu mişcăm nici măcar un deget.

Dar în acea noapte când am intrat în cameră, am izbucnit în lacrimi.

- Am nevoie de tine! am suspinat. Să nu mori, tată! Să nu mori!

Lângă mine în pat, Nolllie s-a ridicat.

- Am fost să o vedem pe doamna Hoog, a explicat ea. Corrie nu a mâncat nimic.

Tata s-a aşezat pe marginea patului îngust.

- Corrie, a început el blând, când tu şi cu mine vom merge la Amsterdam, când îţi dau biletul tău?

Am smiorcăit de câteva ori, înainte de a răspunde.

- Păi, chiar înainte de a ne urca în tren.

- Exact. Tot aşa şi Tatăl nostru înţelept din ceruri ştie când avem nevoie

de ceva. N-o lua înaintea Lui, Corrie. Când va veni timpul şi unii dintre noi vor trebui să moară, vei privi în inima ta şi vei găsi puterea de care ai nevoie, la timpul potrivit.

Capitolul 3

Karel

L-am întâlnit pe Karel într-una din „ocaziile" pentru care mama era renumită. Fie că era o zi de naştere, aniversarea căsătoriei sau un nou-născut, mama făcea o sărbătoare din orice ocazie. Willem l-a prezentat ca pe un prieten din Leiden şi el a dat mâna cu noi, unul câte unul. Am luat mâna aceea puternică, m-am uitat în ochii aceia adânci şi căprui şi m-am îndrăgostit pe loc.

Curând după ce fiecare a servit cafeaua m-am aşezat doar pentru a-l privi ţintă. Părea că nu mă observă deloc, dar acesta era un lucru natural. Eram un copil de paisprezece ani, pe când el şi Willem erau studenţi la universitate cărora le mijea barba.

Era destul, am crezut eu, să fiu în cameră cu Karel. Eram obişnuită să nu fiu observată. Nollie era cea pe care băieţii o observau, dar, ca majoritatea fetelor drăguţe, nu părea că-i pasă. Când un băiat îi cerea un cârlionţ din părul ei, era metoda standard în acele zile prin care se declara pasiunea, lua câţiva ciucuri de la vechiul covor gri din dormitorul nostru, îi lega cu o panglică albastră şi îi trimitea prin mine. Covorul a ajuns fără ciucuri şi şcoala plină de inimi zdrobite.

Eu, însă, mă îndrăgosteam de fiecare băiat din clasă, pe rând, într-un ritm regulat, fără speranţă. Dar, din moment ce nu eram drăguţă şi mult prea ruşinoasă pentru a-mi exprima sentimentele, o întreagă generaţie de băieţi creştea fără să bage în seamă fata de pe locul treizeci şi doi.

Totuşi, Karel, credeam eu în timp ce îl priveam cum mestecă zahărul cu linguriţa în ceaşcă, era diferit. Îl voi iubi pe Karel pentru totdeauna.

Au trecut doi ani până când l-am revăzut din nou. Aceasta a fost în iarna lui 1908, când Nollie şi cu mine am făcut o călătorie la Universitatea din Leiden pentru a-l vizita pe Willem. Camera puţin mobilată a lui Willem era la etajul patru al unei case particulare. Ne-a îmbrăţişat ca un urs deodată pe amândouă, pe Nollie şi pe mine şi apoi a fugit la fereastră.

- Uite, a spus, luând de pe pervaz o chiflă cu frişcă pe care o ţinea la

rece. Am cumpărat asta pentru voi. Mai bine aţi mânca repede până nu vin prietenii mei înfometaţi.

Ne-am aşezat pe marginea patului lui Willem înghiţind cu lăcomie preţioasa chiflă; am presupus că pentru a o cumpăra, Willem renunţase la prânz. O secundă mai târziu, uşa s-a deschis cu zgomot şi au intrat patru dintre prietenii lui, tineri înalţi, cu vocea groasă, în paltoane cu gulere duble şi manşete învechite. Printre ei era şi Karel.

Am înghiţit şi ultima bucată din chiflă, mi-am şters mâinile de fustă şi m-am ridicat. Willem ne-a prezentat pe mine şi pe Nollie. Dar când a ajuns la Karel, Karel l-a întrerupt.

- Noi ne cunoaştem deja. S-a înclinat încet. Îţi aduci aminte? Ne-am întâlnit la o petrecere la voi acasă.

M-am uitat scurt de la Karel la Nollie, dar nu, el se uita direct la mine. Inima a replicat frenetic, dar gura îmi era încă plină de resturile lipicioase ale chiflei şi n-am ajuns să vorbesc. Curând tinerii s-au aşezat la picioarele noastre pe podea, vorbind înflăcăraţi toţi deodată.

Cocoţată lângă mine pe pat, Nollie participa la discuţie ca şi când vizitarea universităţii era un eveniment obişnuit pentru noi. Nollie era o adevărată domnişoară. La optsprezece ani purta deja fuste lungi, iar mie mi se vedeau de o palmă ciorapii groşi şi negri de şcolăriţă între tivul rochiei şi pantofi. De asemenea, Nollie avea lucruri despre care să vorbească: cu un an înainte începuse Şcoala Normală. Nu dorea cu adevărat să fie profesoară, dar în zilele acelea universităţile nu acordau burse fetelor, iar Şcoala Normală nu era scumpă. Aşa că ea conversa cu uşurinţă despre lucrurile care îi interesau pe studenţi, o nouă teorie a relativităţii a unui om pe nume Einstein sau dacă amiralul Peary va ajunge cu adevărat la Polul Nord.

- Şi tu, Corrie? Vei deveni şi tu profesoară?

Şezând pe covor la picioarele mele, Karel mi-a zâmbit. Am simţit cum mă înroşesc.

- Anul viitor, adică. Acesta este ultimul an la şcoala secundară, nu-i aşa?

- Da. Adică, nu. Voi sta acasă cu mama şi cu tanti Anna.

Totul a fost atât de scurt şi searbăd. De ce am spus atât de puţin când de fapt am vrut să spun atât de multe?...

În acea primăvară am terminat şcoala şi am preluat munca de gospodină. S-a plănuit dintotdeauna că voi face aceasta, dar acum era un motiv

în plus. Tanti Bep avea tuberculoză.

Boala era incurabilă: singurul tratament cunoscut era odihna la un sanatoriu şi acest lucru era doar pentru bogaţi. Aşa că multe luni tanti Bep zăcu în micuţa ei cameră, viaţa scurgându-i-se odată cu tusea.

Pentru a preveni riscul infecţiei, numai tanti Anna intra sau ieşea de la ea. Tot timpul o îngrijea pe sora ei mai mare, nedormind în unele nopţi. Aşa că gătitul, spălatul şi curăţenia în familie căzu în sarcina mea. Îmi plăcea munca şi cu excepţia lui tanti Bep aş fi fost foarte fericită. Dar deasupra tuturor lucrurilor era o umbră: nu numai boala ei, dar şi întreaga ei viaţă nemulţumită şi dezamăgită.

Deseori prindeam câte un moment în care puteam privi în cameră atunci când dădeam câte o tavă sau când tanti Anna ieşea. Erau acolo câteva suveniruri patetice a treizeci de ani petrecuţi în casele altor oameni. Sticle de parfum, goale de mulţi ani, deoarece familiile bune dăruiau întotdeauna de Crăciun guvernantelor parfum. Câteva gravuri ofilite cu copii care acum cred că au ei înşişi copii şi nepoţi. Apoi uşa se închidea. Dar eu zăboveam în holul îngust sub streaşină, tânjind să spun ceva, să vindec ceva. Am vrut s-o iubesc mai mult.

Am vorbit mamei odată despre sentimentele mele. Şi ea zăcea din ce în ce mai des. Când durerile provocate de pietrele de la fiere se înrăutăţeau, ea se opera. Dar după ultima operaţie un şoc a făcut ca o altă intervenţie să fie imposibilă şi multe zile, când pregăteam o tavă pentru tanti Bep, duceam şi mamei una, cu o treaptă mai sus.

De data aceasta, când i-am adus prânzul, scria scrisori. Când mama nu dăruia celor din vecini căciuliţe şi haine de bebeluşi tricotate cu andrelele ei harnice, compunea mesaje vesele pentru invalizii din tot Haarlem-ul. Faptul că ea însăşi a fost bolnavă atât de mult în viaţa ei părea că nu-i trece niciodată prin minte.

- Un om sărac, Corrie, a strigat ea când am intrat, care a fost ţinut închis într-o singură cameră timp de trei ani! Gândeşte-te numai, despărţit de cer.

Am aruncat o privire pe singurul geam al mamei care era la o depărtare de trei picioare de un zid de cărămizi.

- Mamă, am spus în timp ce puneam tava pe pat şi m-am aşezat lângă ea, nu putem face ceva pentru tanti Bep? Adică, nu este trist faptul că trebuie să-şi petreacă ultimele zile acolo unde nu-i place, şi nu acolo unde

era atât de fericită? La familia Waller sau altundeva?

Mama a pus jos stiloul şi s-a uitat la mine.

- Corrie, a spus ea în sfârşit. Bep a fost la fel de fericită aici cu noi, nu mai mult sau mai puţin, decât în orice altă parte.

M-am uitat la ea, fără să înţeleg.

- Ştii când a început să-i laude pe Waller-i aşa de mult? a continuat mama. În ziua în care i-a părăsit. Atâta timp cât a fost acolo, n-a făcut altceva decât să se plângă. Waller-i nu puteau fi comparaţi cu familia van Hook unde a fost înainte. Dar la familia van Hook s-a simţit mizerabil. Fericirea nu este ceva care depinde de împrejurări, Corrie. Este ceva care se construieşte în interiorul nostru.

Moartea lui tanti Bep le-a afectat pe surorile ei într-un mod caracteristic. Mama şi tanti Anna au dublat cantitatea de mâncare gătită şi cusutul pentru nevoiaşii din vecinătate atunci când şi-au dat seama cât de scurtă e slujirea din timpul vieţii oricărui om. Cât pentru tanti Jans, spectrul ei particular s-a transformat şi el. „Sora mea", exclama în unele momente. „Ei bine, aş fi putut foarte bine să fiu eu!"

Un an şi ceva după moartea lui tanti Bep, locul doctorului de casă Dr. Blinker a fost luat de unul nou. Numele noului bărbat era Jan van Veen şi odată cu el a venit sora lui mai mică, ce era asistentă, şi un nou dispozitiv pentru măsurarea presiunii sângelui. Habar nu aveam ce însemna asta, dar toată lumea din casă s-a supus pentru a i se înveli braţul cu o bucată de material în care se pompează aer.

Tanti Jans care iubea accesoriile medicale, mergea cu fantezii enorme la noul doctor şi îl consulta ori de câte ori îi permiteau finanţele. Aşa a descoperit Dr. van Veen doi ani mai târziu că tanti Jans avea diabet.

În acele zile aceasta era o sentinţă la moarte tot atât de sigură ca tuberculoza. Zile întregi casa a fost paralizată de şocul acestei veşti. După toţi aceşti ani de teamă chiar şi la un asemenea gând, acest lucru înspăimântător era chiar aici. Tanti Jans s-a dus direct la culcare când a aflat vestea.

Dar inactivitatea a afectat personalitatea ei viguroasă şi într-o dimineaţă, spre surpriza tuturor, a apărut în sufragerie la micul dejun exact la 8:10, cu anunţul că doctorii se înşală deseori.

- Toate aceste teste şi tuburi, a spus tanti Jans, care credea orbeşte în ele, ce dovedesc de fapt?

Şi de atunci înainte s-a aruncat cu mai multă forţă în scris, discursuri, formare de cluburi şi lansare de proiecte. În 1914, Olanda, ca şi restul Europei, era mobilizată pentru război şi străzile Haarlemului s-au umplut deodată de bărbaţi tineri în uniformă. De la ferestrele ei ce dădeau spre strada Barteljoris, tanti Jans îi urmărea plimbându-se fără rost, privind la vitrinele magazinelor. Cei mai mulţi dintre ei erau tineri, fără nici un ban şi singuri. Şi atunci a conceput ideea unui centru militar.

Era o idee fantezistă pentru acele zile şi tanti Jans a pus în ea toată pasiunea de care era în stare. Căruţele trase de cai de pe Bartljorisstraat au fost înlocuite recent de cele mari şi electrice. Dar încă mai scrâşneau la oprire, scoţând scântei între şine şi roţi, atunci când tanti Jans aştepta imperioasă la Beje. Se urca cu fustele ei lungi şi negre într-o mână şi în alta cu lista doamnelor înstărite care aveau să devină patroanele noii tentative. Numai cei care o cunoşteam cel mai bine ştiau că în ciuda febrilei activităţi, era încercată de o frică monstruoasă.

Între timp boala ei începu să pună probleme financiare. În fiecare săptămână trebuia să facă un nou test pentru determinarea conţinutului de zahăr din sânge şi acesta era un proces complicat şi scump cerut de dr. van Veen sau sora sa când veneau acasă la noi.

Ultima dată Tine van Veen m-a învăţat să fac eu însămi testul săptămânal. Erau câţiva paşi de urmat, cel mai important era acela de a încălzi compusul final exact la temperatura indicată. Era greu pentru soba veche cu cărbuni din bucătăria noastră întunecată să facă ceva exact, dar am învăţat în final cum să fac şi de atunci înainte în fiecare vineri mestecam chimicalele şi făceam eu însămi testul. Dacă amestecul rămânea clar atunci când se încălzea, totul era bine. Numai dacă se făcea negru trebuia să-l anunţ pe dr. van Veen.

Era primăvara când Willem a venit acasă pentru ultima vacanţă înainte de ordinare. Terminase universitatea cu doi ani în urmă şi acum mai avea două luni la şcoala teologică. Într-o seară călduroasă stăteam toţi în jurul mesei din sufragerie. Tata cu treizeci de ceasuri împrăştiate înaintea lui nota într-un carneţel mic cu scrisul său frumos şi precis: „două secunde în urmă", „cinci secunde înainte" în timp ce Willem citea cu glas tare din istoria Reformei Olandeze.

Deodată a sunat clopoţelul de pe alee. În afara geamului de la sufragerie era o oglindă ca să putem vedea cine este înainte de a coborî să deschi-

dem. Am tras o privire şi am sărit de la masă.

- Corrie! a spus Betsie cu reproş. Fusta ta!

Uitam mereu că acum purtam fuste lungi şi Betsie petrecea multe seri cârpind rupturile pe care le făceam atunci când mă mişcam prea repede. Acum am făcut cele cinci trepte dintr-o săritură. Pentru că la uşă cu un buchet mare de narcise în mână, era Tine van Veen. Noaptea de primăvară plăcută sau vocea dramatică antrenată pentru amvon a lui Willem, m-a făcut să cred deodată că întâlnirea acestor doi oameni va fi un moment deosebit.

- Pentru mama ta, Corrie, a spus Tine, întinzând florile când am deschis uşa. Sper că e...

- Nu, nu, du tu florile! Arăţi minunat cu ele! Şi fără să-i iau nici măcar haina, am împins-o uimită pe scări în sus în faţa mea.

Am împins-o prin uşa sufrageriei, aproape călcând pe călcâiele ei pentru a vedea reacţia lui Willem. Ştiam exact cum o să fie. Viaţa mea trăia acum nuvelele romantice; le-am împrumutat de la librăria engleză, olandeză şi germană, citind deseori cea care îmi plăcea în toate cele trei limbi şi am jucat de mii de ori scena în care eroul o întâlneşte pe eroină.

Willem s-a ridicat încet în picioare, fără să-şi dezlipească ochii de cei ai Tinei. Tata s-a ridicat şi el.

- Domnişoară van Veen, a spus tata în maniera lui de modă veche, permite-mi să te prezint fiului nostru, Willem. Willem, aceasta este tânăra doamnă despre a cărei talent şi bunătate ne-ai auzit vorbind.

Mă îndoiesc dacă vreunul din ei au auzit prezentarea. Se sorbeau unul la celălat ca şi când erau singuri pe lume.

Willem şi Tine s-au căsătorit la două luni după ordinarea lui. În timpul acelor săptămâni de pregătiri, în mintea mea era un gând: Karel va fi acolo. Ziua nunţii a venit rece şi strălucitoare. Ochii mei l-au găsit imediat pe Karel în mulţimea din faţa bisericii. Avea o pălărie înaltă ca de altfel toţi bărbaţii oaspeţi, dar fără îndoială era cel mai frumos dintre ei.

Cât despre mine, am simţit că de când m-a văzut ultima dată eram alta. La urma urmei diferenţa între cei douăzeci de ani ai mei şi douăzeci şi şase ai lui, nu era atât de mare.

Dar mai mult decât atât, m-am simţit... nu, nu frumoasă. Chiar şi în această zi romantică nu eram convinsă de asta. Ştiam că maxilarul meu era prea pătrat, picioarele prea lungi, mâinile prea late. Dar credeam cu

sinceritate, şi toate cărţile erau de acord, că voi arăta frumoasă pentru bărbatul care mă iubea.

Betsie îmi făcuse părul în acea dimineaţă, muncind o oră cu fierul de ondulat până când l-a ridicat în vârful capului, şi ce minune, a stat aşa. Tot ea îmi făcuse şi rochia de mătase. De fapt făcuse câte una pentru fiecare femeie din familie, lucrând serile la lampă, deoarece magazinul era deschis şase zile pe săptămână şi nu ar fi cusut duminica.

Privind acum în jurul meu mi-am dat seama că îmbrăcămintea noastră era la fel de fină ca oricare alta. Nimeni nu ar fi ghicit, în timp ce strângerile de mână din faţa uşii au început, că tata şi-a dat trabucurile şi tanti Jans soba cu cărbune din camerele ei pentru a cumpăra mătasea care fâşâia atât de elegant pe noi.

- Corrie?

În faţa mea stătea Karel, cu pălăria lui înaltă în mâini, cu ochii cercetându-mi faţa ca şi când nu era sigur.

- Da, eu sunt! am răspus zâmbind. Eu sunt, Karel, şi este momentul la care am visat, mă gândii.

- Dar, eşti atât de... de mare. Iartă-mă Corrie, sigur că tu eşti! Doar că m-am gândit întotdeauna la tine ca la o fată mică cu nişte ochi mari albaştri.

S-a uitat la mine mai lung şi apoi a adăugat încet:

- Şi acum această fetiţă este o domnişoară şi încă una încântătoare.

Deodată, sunetele orgii erau pentru noi, braţul pe care mi l-a oferit era „luna" şi mâna mea care se odihnea pe el era singurul lucru care mă ţinea să nu mă urc de fericire pe acoperişurile ascuţite ale Haarlemului.

Era în ianuarie, o dimineaţă de vineri. Nu-mi venea să cred. Lichidul din paharul de laborator de pe soba din bucătărie era de un negru închis, noroios.

M-am sprijinit de chiuveta veche de lemn şi am închis ochii.

- Te rog, Dumnezeule, bine ar fi să fi făcut o greşeală!

Am recapitulat în minte paşii, măsurătorile făcute, uitându-mă la sticluţele de chimicale. Totul era la fel cum făceam întotdeauna.

Apoi era camera aceasta nenorocită, era întotdeauna întuneric în această bucătărie ca un dulap. Cu un şervet am înşfăcat paharul şi am fugit la fereastra din sufragerie.

Negru. Negru. M-a cuprins teama.

Ţinând încă în mână paharul, tropăind pe cele cinci trepte, am intrat pe uşa din spate a magazinului. Tata, cu lentila de bijutier în ochi, era înclinat de la mijloc asupra noului ucenic, selectând cu îndemânare părţi minuscule dintr-un şir aflat în faţa lor pe bancul de lucru.

M-am uitat prin geamul uşii magazinului, dar Betsie, vorbea cu un client din spatele casieriei. Nu un client, m-am corectat eu, o pisăloagă, o cunoşteam pe femeia aceea. Venea aici pentru a cere sfaturi pentru ceasuri şi apoi le cumpăra din alt loc, Kan, vizavi de noi. Nici tata, nici Betsie nu păreau să observe că acest lucru se întâmpla din ce în ce mai des.

În timp ce femeia pleca, am dat buzna pe uşă cu paharul care vorbea de la sine.

- Betsie! am strigat. Oh, Betsie, e negru! Cum o să-i spunem? Ce-o să facem?

Betsie a venit repede din spatele tejghelei şi m-a îmbrăţişat. Prin spatele meu tata a intrat în magazin. Ochii lui treceau de la pahar la Betsie şi la mine.

- Şi tu ai făcut exact cum trebuie, Corrie? Ai fost atentă la fiecare detaliu?

- Îmi este teamă că da, tată.

- Şi eu sunt sigur de asta, draga mea. Dar trebuie să avem şi verdictul doctorului.

- Îl voi chema imediat, am spus.

Aşa că am turnat lichidul acela urât într-o sticluţă şi am fugit pe străzile alunecoase şi spălate de ploaie ale Haarlemului.

La dr. van Veen era o asistentă nouă şi am aşteptat în sala de aşteptare o jumătate de oră mizerabilă şi tăcută. În sfârşit a plecat şi ultimul pacient şi dr. van Veen a luat sticluţa în micul său laborator.

- Nu este nici o greşeală Corrie, a spus el când şi-a făcut apariţia. Mătuşa ta mai are cel mult trei săptămâni de trăit.

Când m-am întors, am ţinut o conferinţă de familie în atelier: mama, tanti Anna, tata, Betsie şi eu (Nollie nu a venit acasă de la şcoală până seara). Am fost de acord că tanti Jans trebuia să ştie imediat.

- Vom merge cu toţii, a decis tata, dar eu îi voi spune. Şi poate că îşi va lua mai uşor inima de la tot ce a realizat. Ea pune mare preţ pe realizare, şi cine ştie dacă are sau nu dreptate!

Aşa că mica procesiune a umplut scările spre camera lui tanti Jans.

- Intră, a răspuns ea adăugând ca întotdeauna, şi închide uşa înainte ca moartea să-şi facă planul cu mine.

Şedea la masa ei rotundă de mahon, lucrând la un alt apel pentru centrul ei de soldaţi. Când a văzut câţi am intrat în camera ei, şi-a pus stiloul jos. A privit de la o faţă la alta până când a ajuns la a mea şi a înţeles. Era vineri dimineaţa şi încă nu venisem sus cu rezultatele testelor.

- Draga mea cumnată, a început tata cu delicateţe, este o călătorie plină de bucurie rânduită mai devreme sau mai târziu pentru fiecare copil al lui Dumnezeu. Şi, Jans, unii trebuie să meargă înaintea Tatălui lor cu mâinile goale, dar tu vei alerga la El cu mâinile pline!

- Toate cluburile tale..., a riscat tanti Anna.

- Scrierile tale..., a adăugat mama.

- Fondurile pe care le-ai strâns..., a spus Betsie.

- Discursurile tale..., am început eu.

Dar cuvintele noastre bine intenţionate nu au fost de folos. În faţa noas-tră mândria a fost zdrobită; tanti Jans şi-a pus mâinile la ochi şi a început să plângă.

- Goală! Goală! a spus cu o voce înăbuşită printre lacrimi. Cum îi putem duce ceva lui Dumnezeu? Îi pasă Lui de micile noastre şiretlicuri şi fleacuri?

Apoi, în timp ce ascultam cu neîncredere, şi-a împreunat mâinile şi cu lacrimile care îi curgeau încă pe faţă a şoptit:

- Doamne Isuse, Îţi mulţumesc că trebuie să venim cu mâinile goale. Îţi mulţumesc că Tu ai făcut totul, totul, pe Cruce şi că tot ce avem nevoie în viaţă sau în moarte este să fim siguri de acest lucru.

Mama şi-a aruncat braţele în jurul ei şi s-au prins în braţe. Dar eu stăteam parcă înţepenită în locul meu, ştiind că am văzut un mister.

Era biletul de tren al tatei dat tocmai la momentul potrivit.

Cu o fluturare a batistei şi o suflare energică a nasului, tanti Jans ne-a lăsat să înţelegem că momentul sentimental a trecut.

- Dacă aş avea un moment de linişte, a spus ea, aş putea termina ce mai am de făcut.

S-a uitat scurt la tata şi în acei ochi severi s-a furişat o strălucire pe care nu o mai văzusem.

- Nu că ar conta lucrul, Casper. Nu, asta nu valorează nimic, ne-a

spus pe un ton tranşant. Dar nu voi lăsa un birou murdar în urma mea pentru ca altcineva să-l cureţe.

La patru luni după funeraliile lui tanti Jans a sosit mult aşteptata invitaţie la prima predică a lui Willem. După mai puţin de un an ca asistent al unui predicator din Uithuizen, i s-a dat o biserică în Brabant, în partea de sud a Olandei, o aşezare rurală minunată. În Biserica Olandeză Reformată, prima predică a unui pastor avea o însemnătate deosebită. Familia şi prietenii veneau de la mare distanţă şi stăteau câteva zile.

Karel era şi el asistent de pastor şi a scris că va fi acolo şi că aşteaptă să ne vadă din nou pe toţi. Am înzestrat acel cuvânt „toţi" cu un înţeles special şi am înghesuit rochii şi am împachetat geamantane într-o anticipaţie delirantă.

Mama se simţea foarte rău. S-a ghemuit în colţul compartimentului din tren, apucându-l de mână pe tata ori de câte ori trenul se clătina. Dar în timp ce noi ceilalţi priveam la şirurile lungi de plopi de un verde deschis de iunie, ochii mamei n-au părăsit niciodată cerul. Ceea ce pentru noi era o călătorie prin ţară, pentru ea era o sărbătoare a norilor, a luminii şi a infinitului albastru.

Atât satul Made cât şi biserica lui Willem decăzuseră ultimii ani. Dar clădirea bisericii, amintind despre zilele mai bune din trecut, era mare ca şi casa lui Willem şi a Tinei de pe cealaltă parte a străzii. Comparată cu casele din Beje era enormă; în primele nopţi tavanul mi s-a părut atât de departe încât n-am putut să dorm. Unchi, mătuşi şi prieteni soseau în fiecare zi, dar indiferent câţi oameni veneau, camerele îmi păreau pe jumătate goale.

Trei zile după ce-am sosit, am răspuns la bătaia din uşa din faţă şi acolo stătea Karel, plin încă de funingine pe umeri după călătoria cu trenul. A azvârlit geamantanul din stofă, a intrat în hol lângă mine, mi-a strâns mâna şi m-a scos la lumina soarelui de iunie.

- Este o zi frumoasă la ţară, Corrie! a strigat el. Hai la plimbare!

De atunci încolo se părea că era îngăduit ca eu şi Karel să ne plimbăm în fiecare zi. De fiecare dată hoinăream puţin mai mult pe potecile murdare de la ţară care duceau în direcţii diferite spre sat, atât de diferite de străzile pavate ale Haarlemului. Era greu de crezut, că în asemenea momente, restul Europei era blocat în cel mai stupid război din istorie. Părea că ne-

bunia s-a răspândit şi dincolo de ocean: ziarele spuneau că va intra şi America în război.

Aici, în Olanda neutră zilele însorite de iunie nu păreau tulburate de nimic. Numai câţiva oameni, ca Willem, afirmau că războiul este şi tragedia Olandei. Prima lui predică a fost pe această temă. Spunea că Europa şi lumea sunt în schimbare: indiferent cine va câştiga, s-a stins un mod de viaţă pentru totdeauna. M-am uitat în jur la adunarea formată din ţărani şi fermieri voinici şi am observat că nu le păsa de asemenea idei.

După predică, prietenii şi membrii mai îndepărtaţi ai familiei au început să plece acasă. Dar Karel zăbovea. Plimbările noastre erau mai lungi. Deseori vorbeam despre viitorul lui Karel şi deodată n-am mai vorbit despre ceea ce Karel avea să facă, ci despre ceea ce *noi* vom face. Ne imaginam că vom avea o casă parohială imensă şi veche de aranjat, ca aceasta şi ne bucuram să descoperim că aveam aceleaşi idei despre mobilă, flori, ne plăceau chiar şi aceleaşi culori. Numai cu copiii nu eram de acord: Karel voia patru, în timp ce eu mă încăpăţânam pentru şase.

Nu s-a rostit însă niciodată între noi cuvântul „căsătorie".

Într-o zi când Karel era în sat, Willem a venit din bucătărie cu două ceşti de cafea. Tine era chiar în spatele lui cu ceaşca ei.

- Corrie, a spus Willem, dându-mi cafeaua şi vorbind cu greu, te-a lăsat Karel să crezi că este...

- Serios? a încheiat Tine propoziţia în locul lui.

Roşeaţa pe care o uram şi pe care nu o puteam controla niciodată mi-a aprins obrajii.

- Eu... nu... noi... de ce?

Willem s-a înroşit şi el.

- Deoarece, Corrie, acesta este un lucru care nu se va întâmpla niciodată. Tu nu cunoşti familia lui Karel. Ei au vrut un singur lucru de când era Karel mic. S-au sacrificat, au plănuit şi şi-au construit întreaga viaţă în jurul acestui lucru. Karel trebuie să... „se însoare bine". Cred că acesta e modul în care pun problema.

Mi s-a părut deodată că salonul mare şi sărăcăcios e gol.

- Dar cum rămâne cu ceea ce vrea Karel? Acum nu mai este un copil.

Willem şi-a fixat ochii limpezi în ai mei.

- O va face, Corrie. Nu spun că doreşte aceasta. Pentru el este un alt eveniment al vieţii ca oricare altul. Când vorbeam despre fetele de care

ne plăcea, la universitate, întotdeauna încheia astfel: „Dar nu m-aş căsători niciodată cu ea. Asta ar ucide-o pe mama".

Cafeaua fierbinte mi-a opărit gura, dar am înghiţit-o şi m-am strecurat cât mai repede în grădină. Uram casa aceea întunecoasă şi veche şi aproape că-l uram pe Willem pentru că vedea întotdeauna partea cea întunecată a lucrurilor. Aici în grădină era diferit. Nu era tufiş, nu era floare, la care eu şi Karel să nu fi privit împreună, care să nu poarte puţin din sentimentele noastre unul pentru celălalt. Poate că Willem ştia mai multe decât mine despre teologie şi politică, dar când era vorba de romantism! Lucruri ca banii, prestigiul social, aşteptările familiei, ei bine, în cărţi nu existau aşa cum nu existau norii de ploaie. De fiecare dată...

Karel a părăsit Made-ul o săptămână mai târziu şi ultimele lui cuvinte au ridicat inima mea pe culmi. Numai după luni de zile mi-am dat seama cât de ciudat le rostise; urgenţa, aproape disperarea se simţeau în vocea lui. Stăteam pe drumul care ducea către casa parohială aşteptând calul şi căruţa pe care Made-ul o privea ca singurul vehicul posibil atunci când era de prins un tren. Ne-am luat la revedere după micul dejun şi dacă parte din mine era dezamăgită de faptul că încă nu m-a cerut în căsătorie, altă parte era mulţumită doar că stăteam lângă el. Deodată, acolo pe drum, mi-a strâns amândouă mâinile!

- Scrie-mi, Corrie! a spus el, dar nu cu bucurie, ca o rugăminte. Scrie-mi despre Beje! Vreau să ştiu totul. Vreau să ştiu fiecare detaliu despre acea casă urâtă, frumoasă şi dărăpănată. Scrie-mi despre tatăl tău, Corrie! Scrie-mi cum uită să trimită facturile! Oh Corrie, este cel mai fericit cămin din Olanda!

Şi într-adevăr aşa a fost, când tata, mama, Betsie, Nollie, tanti Anna ne-am întors acasă. A fost întotdeauna un loc fericit, dar acum fiecare mic eveniment părea că străluceşte pentru că îl puteam împărtăşi cu Karel. Fiecare mâncare pe care o găteam era un dar pentru el, fiecare oală strălucitoare un poem, fiecare măturare era un act de dragoste.

Scrisorile lui nu soseau atât de des ca scrisorile pe care i le scriam eu, dar am pus-o pe seama muncii lui. Pastorul al cărui asistent era, scria el, i-a dat parohia în primire: era o adunare înstărită şi mulţi contribuabili aşteptau vizite frecvente şi îndelungate ale clerului.

Apoi scrisorile au început să vină tot mai rar. Mi-am văzut de ale mele şi luată de muncă am trecut de vară şi toamnă. Într-o zi glorioasă când toată Olanda parcă cânta cu mine, a sunat clopoţelul de la uşă. Spălam vasele de la prânz în bucătărie, dar am fugit prin sufragerie în jos pe scări înainte ca restul familiei să facă vreo mişcare.

Am deschis uşa care dădea spre stradă şi acolo era... Karel. Lângă el era... o femeie tânără. Stătea şi îmi zâmbea. I-am observat pălăria cu o pană mare, gulerul de hermină, mâna ei albă înmănuşată, ce se odihnea pe braţul lui. M-a luat cu ameţeli când Karel a spus:

- Corrie, doresc să ţi-o prezint pe logodnica mea.

Trebuia să fi spus ceva. Ar fi trebuit să îi conduc în camera din faţă a lui tanti Jans pe care acum o foloseam ca şi salon. Îmi amintesc doar cum familia a venit la timp salvându-mă, vorbind, strângând mâini, luând paltoanele, căutând scaune, astfel încât eu nu trebuia să fac sau să spun ceva. Mama şi-a depăşit recordul la făcut cafea. Tanti Anna a împărţit prăjituri. Betsie a atras-o pe tânăra domnişoară într-o discuţie despre moda de iarnă şi tata l-a ţintuit pe Karel într-un colţ cu întrebări impersonale referitoare la ştirile internaţionale. Ce părere are despre ştirea că preşedintele Wilson se pregătea să trimită trupe în Franţa?

A trecut cumva o jumătate de oră. Am reuşit să dau mâna cu ea, apoi cu Karel şi să le urez fericire. Betsie i-a condus până la uşă. Înainte ca să se închidă, am zburat în sus pe scări spre camera mea, ce se afla în partea de sus a casei, unde puteam să plâng în voie.

Nu ştiu cât timp am stat în pat suspinând după iubitul vieţii mele. Mai târziu, am auzit paşii tatălui meu. Pentru o clipă am fost fetiţa care aştepta ca el să înfăşoare bine păturile în jurul meu. Dar aceasta era o durere pe care nici o pătură nu o putea acoperi şi deodată mi-a fost teamă de ce va spune tata. Mi-a fost teamă că va spune: „Curând o să fie altcineva" şi apoi, acest neadevăr va sta între noi pentru totdeauna. Deoarece simţeam deja într-un loc adânc al sufletului meu că n-o să fie, curând sau vreodată, altcineva.

Tata a intrat în cameră. Bineînţeles că n-a spus cuvintele acelea false şi fără rost.

- Corrie, a început el. Ştii de ce doare atât de tare? Este dragoste. Dragostea este cea mai mare forţă din lume şi atunci când înseamnă durere. Există două lucruri pe care le putem face atunci când se întâmplă acest

lucru. Putem ucide dragostea şi aceasta o va opri să doară. Dar desigur atunci moare şi o parte din noi. Sau, Corrie, Îl putem ruga pe Dumnezeu să deschidă o altă rută pe care dragostea să călătorească. Dumnezeu îl iubeşte pe Karel, mai mult decât tine, şi dacă Îl rogi, El îţi va da dragostea Lui pentru acest bărbat, o dragoste pe care nimic nu o poate opri, nimic nu o poate distruge. Corrie, ori de câte ori nu putem iubi în felul nostru învechit, uman, Dumnezeu ne oferă o soluţie perfectă, dragostea Lui.

N-am ştiut, că în timp ce ascultam paşii tatălui meu şerpuind pe scări în jos, el mi-a dat mai mult decât soluţia la această problemă grea. Nu am ştiut că el a pus în mâinile mele secretul care avea să descopere camere mult mai întunecoase ca acestea, locuri care la nivel uman, nu aveau nimic demn de iubit în ele.

Eram încă la grădiniţă în privinţa dragostei. Rolul meu era să renunţ la sentimentele mele pentru Karel, fără a renunţa la bucuria şi minunea care a crescut odată cu ea. Şi aşa, chiar în acea oră, stând culcată în pat, am şoptit marea rugăciune:

- Doamne, îţi predau Ţie felul în care ţin la Karel, gândurile mele despre viitor, oh, Tu cunoşti! Totul! Ajută-mă să-l văd pe Karel cum vrei Tu. Ajută-mă să-l iubesc în acest fel.

După aceste cuvinte am adormit.

Capitolul 4
Magazinul de ceasuri

Urcată pe un scaun ştergeam geamul mare de la sufragerie, salutând ici-colo trecătorii de pe drum, în timp ce mama curăţa cartofii pentru prânz. Era în 1918; războiul groaznic se sfârşise: chiar şi din mersul oamenilor îţi dădeai seama că în aer era o nouă speranţă.

Nu stătea în obiceiul mamei, gândeam eu, să lase să curgă apa în felul acela; ea nu irosea nimic.

- Corrie.

Vocea ei era slabă, aproape o şoaptă.

- Da, mamă?

- Corrie, a spus ea din nou.

Şi apoi am auzit cum apa iese din chiuvetă pe podea. Am sărit de pe scaun şi am fugit în bucătărie. Mama stătea cu mâna pe robinet, uitându-se ciudat la mine în timp ce apa ieşea şi se revărsa din chiuvetă pe picioarele ei.

- Ce s-a întâmplat mamă! am strigat, căutând robinetul. I-am dezlipit degetele, am oprit apa şi am luat-o din balta care era pe podea.

- Corrie, a spus din nou.

- Mamă, eşti bolnavă! Trebuie să te ducem în pat!

Mi-am pus braţul în jurul umerilor ei şi am condus-o prin sufragerie în sus pe scări. La strigătul meu, tanti Anna a venit fugind şi a prins celălalt braţ al mamei. Împreună am pus-o în pat şi am fugit jos în magazin după tata şi Betsie.

Timp de o oră, toţi patru priveam rezultatul efectului hemoragiei cerebrale cum se împrăştia încet în tot corpul. Părea că paralizia i-a afectat în primul rând mâinile şi apoi s-a întins spre picioare. Dr. van Veen, după care a fugit ucenicul, nu putea să facă mai mult decât noi.

Cunoştinţa mamei era ultimul lucru care mai funcţiona, ochii ei au rămas deschişi şi vioi, privind cu dragoste la fiecare dintre noi până când s-au închis. Eram convinşi că a murit. Oricum, dr. van Veen a spus că aceasta era doar o comă, foarte adâncă, din care putea să adoarmă pentru

totdeauna sau să revină la viaţă.

Timp de două luni mama a zăcut inconştientă în acel pat. Toţi cinci, împreună cu Nollie în schimbul de seară, făceam cu rândul lângă ea. Apoi într-o noapte, într-un moment de criză neaşteptat, ochii ei s-au deschis şi a privit în jurul ei. Probabil că şi-a recuperat folosirea braţelor şi a picioarelor îndeajuns pentru a se putea mişca fără ajutor, deşi mâinile ei nu vor mai fi niciodată în stare să ţină o croşetă sau acele de tricotat.

Am scos-o afară din dormitorul micuţ în faţa căruia se afla zidul de cărămizi, şi am dus-o în camera din faţă a lui tanti Jans de unde putea privi viaţa aglomerată de pe strada Barterljoris. Mintea ei deveni curând clară, activă ca întotdeauna, dar puterea de exprimare nu şi-a mai recăpătat-o, cu excepţia a trei cuvinte. Mama putea spune „da", „nu" şi, poate pentru că eram ultima persoană căreia i-a pronunţat numele, „Corrie". Aşa că mama chema pe toată lumea „Corrie".

Pentru a comunica, ea şi cu mine am inventat un mic joc.

- Corrie, spunea ea.

- Ce este mamă? Te gândeşti la cineva?

- Da.

- La cineva din familie?

- Nu.

- La cineva pe care l-ai văzut pe stradă?

- Da.

- La un vechi prieten?

- Da.

- Un bărbat?

- Nu.

O femeie pe care mama o ştia de multă vreme.

- Mamă, cred că este ziua de naştere a cuiva.

Şi înşiram nume până când auzeam încântătorul ei „Da!". Apoi scriam un bilet spunând că mama a văzut acea persoană pe fereastră şi îi urează un „La mulţi ani". La sfârşit îi puneam întotdeauna stiloul între degetele înţepenite pentru a semna biletul. O mâzgălitură a fost tot ce-a mai rămas din frumoasa ei semnătură, dar curând a fost recunoscută şi iubită de tot Haarlemul.

Cu adevărat era surprinzător să vezi calitatea vieţii pe care era în stare s-o menţină în acel trup paralizat şi privind-o în timpul celor trei ani de

paralizie, am făcut altă descoperire cu privire la dragoste.

Dragostea mamei a fost întotdeauna acel fel de dragoste care s-a manifestat cu oale de supă şi coşuri cu aţă de cusut. Dar acum când acestea i-au fost luate, dragostea îi era la fel de deplină ca înainte. Şedea în scaunul ei de la fereastră şi ne iubea pe noi. Iubea oamenii pe care îi vedea pe stradă, şi mai mult: dragostea ei s-a împrăştiat în oraş, pe pământul Olandei. Şi aşa am învăţat că dragostea este mai mare decât zidurile în care e închisă.

Din în ce mai des, Nollie ne vorbea la cină despre un profesor tânăr de la şcoala la care preda, Flip van Woerden. Când domnul van Woerden a cerut-o oficial tatei, acesta îşi repetase deja şi finisase micul său discurs de binecuvântare de douăsprezece ori.

În noaptea dinaintea nunţii, în timp ce eu şi Betsie o ridicam s-o punem în pat, mama a izbucnit în lacrimi. Cu cele Douăzeci de Întrebări am descoperit că nu, ea nu era nefericită de căsătoria lui Nollie; da, îi plăcea de Flip foarte mult. Era acea discuţie solemnă mamă-fiică promisă de-a lungul anilor pentru această noapte, toată educaţia despre sex pe care societatea noastră taciturnă a prevăzut-o, şi care acum nu era posibilă.

La sfârşit, în acea noapte, tanti Anna a fost aceea care a urcat scările spre camera lui Nollie, cu ochii mari şi obrajii în flăcări.

Cu ani în urmă, Nollie se mutase din camera noastră, care se afla în capătul de sus al scărilor, în camera mică şi retrasă a lui tanti Bep, aflată mai jos pe scări, şi acolo a avut loc discuţia intimă timp de o jumătate de oră. Nimeni nu putea fi mai puţin informată decât tanti Anna despre căsătorie, dar acesta era ritualul: de-a lungul secolelor, femeia cea mai în vârstă o sfătuieşte pe cea mai tânără.

Nollie radia, în ziua următoare, în rochia ei lungă şi albă. Dar mama era aceea de la care eu nu-mi puteam lua ochii. Îmbrăcată în negru ca întotdeauna, nu a fost niciodată atât de tânără şi de proaspătă, ochii îi străluceau de bucurie la cel mai mare eveniment pe care familia ten Boom l-a avut vreodată. Betsie şi cu mine am dus-o mai devreme în biserică şi am fost sigură că cei mai mulţi din familia van Woerden şi prietenii lor, nu bănuiau că acea doamnă graţioasă şi zâmbitoare din prima bancă nu putea să umble sau să vorbească.

Numai în momentul în care Nollie şi Flip au venit împreună spre

altar, m-am gândit pentru prima dată la propriile mele vise, la Karel. Am aruncat o privire lui Betsie, care şedea, impunătoare şi drăguţă, alături de mama. Betsie a ştiut totdeauna că din cauza sănătăţii nu putea avea copii şi din acest motiv s-a hotărât cu mult timp în urmă să nu se mărite niciodată. Eu aveam acum douăzeci şi şapte de ani, Betsie avea peste treizeci, şi ştiam că acesta este viitorul nostru: Betsie şi cu mine, fiicele nemăritate trăind în casa Beje.

Era un gând fericit, nu unul trist. Şi acesta a fost momentul când am fost sigură că am acceptat dăruirea şovăitoare a sentimentelor mele făcută cu patru ani în urmă. Deoarece odată cu gândul la Karel, toată dragostea luminoasă care înconjurau gândurile mele despre Karel de la patrusprezece ani, a revenit numai o urmă uşoară de durere. „Binecuvântează-l pe Karel, Doamne Isuse", am murmurat în şoaptă. „Binecuvântează-o şi pe ea. Ţine-i aproape unul de altul şi de Tine".

Dar marea minune a zilei a venit mai târziu. La încheierea serviciului am ales imnul favorit al mamei mele, „Fairest Lord Jesus". Acum, în timp ce cântam, am auzit în spatele meu vocea mamei. Cânta şi ea. Cuvânt cu cuvânt, vers cu vers, mama care nu putea să vorbească decât patru cuvinte, cânta versurile minunate fără să se bâlbâie. Vocea ei atât de înaltă şi de clară era îmbătrânită şi schimbată, dar pentru mine era vocea unui înger.

Privirea îmi era aţintită înainte, neîndrăznind să privesc în spatele meu de teamă să nu rup vraja. Când în sfârşit s-a aşezat toată lumea, ochii mamei, ai lui Betsie şi ai mei erau plini de lacrimi.

La început am crezut că a început perioada de recuperare a mamei. Dar cuvintele pe care le-a cântat nu a mai fost în stare să le rostească, nici nu a mai cântat vreodată.

A fost un moment izolat, un dar de la Dumnezeu pentru noi, cadoul ei special de nuntă. Patru săptămâni mai târziu, adormind cu zâmbetul pe buze, mama a plecat pentru totdeauna dintre noi.

Era sfârşitul lui noiembrie al acelui an, când o răceală obişnuită a schimbat complet situaţia. Betsie a răcit şi tata a decis să nu mai stea în spatele măsuţei de la casierie, prea aproape de uşa magazinului ce lăsa înăuntru aerul rece al iernii.

Dar Crăciunul se apropia, şi era sezonul cel mai aglomerat al magazinului. Betsie era înfofolită în pat, iar eu trebuia să fug jos în magazin de

câte ori puteam ca să aştept clienţii, să împachetez cutiile şi să-l scutesc pe tata de a se da jos de la masa lui de lucru de douăsprezece ori într-o oră. Tanti Anna a insistat că poate să gătească şi să o supravegheze pe Betsie. Aşa că m-am aşezat în spatele mesei lui Betsie, înregistrând ieftiniri şi modificând bonurile, înregistrând banii cheltuiţi pentru piese şi materiale şi răsfoind evidenţele vechi cu tot mai puţină încredere.

Dar nu era nici un sistem nicăieri! Nici vorbă să poţi spune dacă o notă de plată a fost sau nu achitată, nici dacă preţul pe care noi îl ceream era prea mare sau prea mic, cu alte cuvinte să spui dacă făceam bani sau pierdeam.

Într-o după-amiază, m-am dus la librăria din josul străzii, am cumpărat un set nou de registre contabile şi am început să impun o metodă în dezordinea existentă. Multe nopţi după ce uşa magazinului şi obloanele se închideau, stăteam la lumina pâlpâitoare a gazului, cufundată în inventarele vechi şi în facturile angrosiştilor.

Îl întrebam pe tata.

- Cât ai cerut domnului Hoek pentru reparaţii luna trecută?

Tata se uita la mine pierdut.

- Ei bine... ah... draga mea... nu-ţi pot spune...

- A fost un Vacheron, tată, unul vechi. A trebuit să comanzi toate piesele în Elveţia şi aici este factura şi...

Faţa i se lumina.

- Sigur că îmi aduc aminte! Un ceas minunat, Corrie! O plăcere să lucrezi la el. Foarte vechi, numai că a lăsat prea mult praf să intre în el. Un ceas frumos trebuie să fie păstrat curat, draga mea!

Am dezvoltat un sistem de facturare şi cu timpul, aspectul coloanelor începu să corespundă cu tranzacţiile actuale. M-am simţit întotdeauna fericită în acest magazin micuţ cu aceste voci timide şi rafturile pline de ceasuri strălucitoare. Dar acum am descoperit că îmi plăcea şi partea afacerilor, îmi plăceau cataloagele şi listele de bursă, îmi plăcea întreaga lume energică a comerţului.

Uneori când îmi aminteam că răceala lui Betsie ameninţa să se transforme în pneumonie, îmi reproşam că nu puteam să fiu atentă la aranjamentele care se făceau. Iar noaptea, când auzeam din dormitorul ei tusea grea şi sfâşietoare, mă rugam din toată inima pentru ca să se facă bine.

Apoi, într-o seară, cu două zile înainte de Crăciun, când am închis

magazinul şi mă pregăteam să închid uşa de la hol, Betsie a intrat brusc din străduţă cu braţele pline de flori. Când m-a văzut, ochii îi erau ca ai unui copil vinovat.

- Pentru Crăciun, Corrie! s-a apărat ea. Trebuie să avem flori de Crăciun.

- Betsie ten Boom! am explodat eu. De cât timp durează acest lucru? Nu-i de mirare că nu te faci mai bine.

- Cel mai mult am stat în pat, sincer. S-a oprit în timp ce o tuse grea a cutremurat-o. M-am ridicat doar pentru lucruri importante.

Am pus-o în pat şi am scotocit camerele cu alţi ochi, după „lucrurile importante" ale lui Betsie. Cât de puţin am observat casa cu adevărat! Betsie a făcut peste tot modificări. Am mers în camera ei şi am confruntat-o cu dovezi.

- A fost atât de important, Betsie, să rearanjezi toată vesela în bufetul din colţ?

S-a uitat la mine şi faţa ei s-a înroşit.

- Da, a fost, a spus neîncrezătoare. Tu le-ai pus în acelaşi mod învechit.

- Şi uşa de la camera lui tanti Jans? Ai curăţit-o cu diluant, ai şmirgheluit-o, şi asta este o muncă grea!

- Dar dedesubt era un lemn frumos, ştiam! De patru ani am vrut să dau lacul acela jos şi să văd. Oh Corrie, a spus ea cu vocea slabă şi plină de remuşcări. Ştiu că este oribil şi egoist din partea mea, când tu trebuie să stai în magazin în fiecare zi. O să mă îngrijesc mai bine, deci nu va trebui să o mai faci pentru multă vreme, dar, oh, a fost atât de minunat să fiu aici toată ziua, pretinzând că eu sunt stăpâna, ştii, să plănuiesc ce aş face...

Şi aşa a fost. Am împărţit munca din spate. Era uimitor ce bine mergea totul, după ce am făcut schimbarea. Casa era curată cât timp a fost în grija mea, dar în grija lui Betsie, strălucea. Ea a văzut frumuseţea în lemn, în model, în culoare şi ne-a ajutat şi pe noi să le vedem. Bugetul mic alocat mâncării care abia supravieţuia în urma vizitelor mele la măcelar şi dispăreau deodată la brutar, sub administrarea lui Betsie putea include tot felul de lucruri delicioase care n-au mai fost niciodată pe masa noastră.

- Aşteptaţi să vedeţi ce-o să avem la desert după-amiază! ne spunea la micul dejun şi toată dimineaţa în magazin, în minţile noastre licărea această întrebare.

Oala de supă şi ibricul de cafea din spatele sobei, pentru care nu-mi găsisem niciodată timp, străluceau din nou în prima săptămână când Betsie

a preluat casa şi curând un şir de poştaşi şi poliţişti, oameni părăsiţi şi tineri curieri, tremurând, se opreau pe străduţa noastră să-şi pună mâinile în jurul cănilor fierbinţi, aşa cum făceau când mama era stăpână.

Între timp în magazin, am găsit o bucurie la care n-am visat niciodată. Curând am ştiut că doream să fac mai mult decât să aştept clienţii şi să ţin socotelile. Doream să învăţ chiar să repar ceasuri.

Tata, plin de zel, a început să mă înveţe. Am învăţat, cred, părţile mobile şi stabile, compoziţia chimică a uleiurilor şi soluţiilor, uneltele, piatra abrazivă şi tehnici. Dar răbdarea tatei, raportul său aproape mistic cu armonia reparării ceasurilor, acestea nu erau lucruri ce puteau fi învăţate.

Erau la modă ceasurile de mână şi eu m-am înscris la o şcoală specializată în acest domeniu. La trei ani după moartea mamei, am devenit prima femeie din Olanda licenţiată în ceasornicărie.

Aşa s-a stabilit modelul vieţii noastre, care avea să fie urmat peste douăzeci de ani. Când tata punea Biblia pe bufet la locul ei după micul dejun, el şi cu mine mergeam pe scări în jos spre atelier, în timp ce Betsie punea în mişcare oala de supă. Cu ochii pe câştig şi pe cheltuieli, magazinul mergea mai bine şi în scurt timp am fost în stare să angajăm o vânzătoare care să stea la tejghea în camera din faţă în timp ce împreună cu tata lucram în spate.

Era o procesiune constantă în această cameră mică. Uneori era un client; cel mai adesea un vizitator, de la un lucrător cu ziua până la proprietar de flotă, toţi veneau la tata cu problemele lor. Fără să fie stânjenit, în faţa clienţilor din camera din faţă şi a angajaţilor, tata îşi lăsa capul în jos şi se ruga pentru răspuns. Se ruga şi pentru lucrul lui. Nu erau prea multe probleme pe care nu le-a rezolvat. Dar ocazional, era câte o problemă care îl dădea peste cap chiar şi pe el. Îl auzeam spunând: „Doamne, Tu roteşti mecanismul galaxiilor. Tu ştii ce face ca planetele să se rotească şi Tu ştii să faci ca ceasul acesta să meargă..."

Specificul rugăciunii erau întotdeauna diferite pentru tata, care iubea ştiinţa, care era un cititor avid al numeroaselor jurnale ale universităţilor. De-a lungul anilor aducea problema ceasurilor oprite înaintea „Celui care a creat dansul atomilor" sau a „Celui care menţine ciclurile curenţilor în mare". Părea că răspunsurile la aceste rugăciuni veneau cel mai adesea la miezul nopţii. De multe ori, dimineaţa găseam ceasul pe care-l lăsam desfăcut în bucăţi montat şi ticăind.

Un lucru pe care nu l-am învăţat la fel de bine ca Betsie era acela de a mă ocupa de fiecare persoană care intra pe uşă. Deseori când un client intra, mă strecuram pe uşa din spate ca să urc în bucătărie la Betsie.

- Betsie, cine este femeia cu ceasul Alpina cu bandă de mătase albastră, robustă, în jur la cincizeci de ani?

- Aceea este doamna van den Keukel. Fratele ei s-a întors din Indonezia cu malarie şi ea îl îngrijeşte, Corrie. În timp ce mă grăbeam în jos pe scări, ea continua, „întreab-o ce face bebeluşul doamnei Rinker!"

În timp ce părăsea magazinul, doamna van den Keukel, comenta negreşit cu soţul ei: „Corrie ten Boom este la fel ca sora ei!"

Chiar înainte de moartea lui tanti Anna la sfârşitul anului 1920, paturile goale de la Beje au început să se umple cu o succesiune de copii orfani care mai mult de zece ani au făcut casa să răsune de râsete, iar pe Betsie să lungească pantaloni şi cămăşi.

Între timp, şi Willem şi Nollie au avut copii: Willem şi Tine patru copii, Nollie şi Flip şase. Willem părăsise de multă vreme lucrarea în parohie, unde obiceiul său de a spune adevărul curat a făcut o serie de „congregaţii" nefericite şi a fondat un sanatoriu particular în Hilversum, la patruzeci de kilometri de Haarlem.

Ne întâlneam mai des cu familia lui Nollie, deoarece şcoala lor, la care Flip era acum director, era chiar în Haarlem. Erau rare zilele în care unul sau altul din cei şase copii ai lor, să nu fie la Beje, să îl vadă pe bunicul la masa lui de lucru, să privească cu atenţie în oala lui Betsie sau să fugă în jos şi în sus pe scările spiralate împreună cu copiii orfani.

Într-adevăr la Beje am descoperit pentru prima dată darul muzical al lui Peter, odată cu radioul. Am auzit prima dată despre această minune în casa unui prieten. „O orchestră întreagă", continuam să ne spunem unul altuia; într-un fel ni se părea dificil să produci aşa ceva într-o cutie. Am început să strângem bani să cumpărăm un radio.

Cu mult timp înainte ca suma să se fi adunat, tata s-a îmbolnăvit de hepatită, care aproape l-a costat viaţa. În timpul îndelungat cât a stat în spital, barba i s-a făcut albă ca zăpada. În ziua în care a venit acasă, la o săptămână după ce-a de-a şaptezecea zi de naştere, ne-a vizitat un comitet mic. Reprezentau proprietarii de magazine, măturătorii de stradă, un proprietar de fabrică, un barcagiu de canal, toţi oamenii care şi-au dat

seama în timpul bolii tatei, ce a însemnat el pentru ei. Au pus împreună bani şi i-au cumpărat un radio.

Era un model mare, tip masă, ornat cu un difuzor de forma unei scoici şi ne-a adus mulţi ani de bucurie. În fiecare duminică Betsie scormonea prin ziarele englezeşti, franţuzeşti şi germane. La radio erau programe din toată Europa şi Betsie plănuia programul săptămânal de concerte şi recitaluri.

Era într-o duminică după-amiaza. Nollie şi familia ei erau în vizită, când deodată Peter vorbi la mijlocul unui concert de Brahms.

- E nostim că au pus la radio un pian rău.

- Şşşş, a spus Nollie.

- Dar ce vrei să spui, Peter? l-a întrebat tata.

- Una din note sună fals.

Noi ceilalţi, am schimbat priviri: ce poate şti un copil de opt ani? Dar tata l-a condus pe băiat la pianina lui tanti Jans.

- Care notă, Peter?

Peter a lovit clapele claviaturii până ce a ajuns la si deasupra lui do central.

- Aceasta, a spus el.

Apoi toţi ceilalţi din cameră au auzit acelaşi lucru: nota si a grandiosului concert era falsă.

Am petrecut restul după-amiezii, şezând lângă Peter pe banca pianului dându-i lecţii simple, descoperind o memorie muzicală fenomenală şi o ureche muzicală perfectă. Peter a devenit elevul meu la muzică până când, în aproximativ şase luni, a învăţat tot ceea ce ştiam eu şi s-a dus la profesori mai buni.

Radioul a adus o altă schimbare în vieţile noastre, una la care tata a rezistat pentru început. În fiecare oră, la BBC puteam auzi loviturile ceasului Big Ben. Şi, cu cronometrul într-o mână, corectând ceasul astronomic din magazin, tata a încuviinţat că timpul dat de ceasul englez coincide cu timpul arătat de acesta.

Tata a rămas într-un fel neîncrezător faţă de timpul dat de Big Ben. A cunoscut câţiva englezi, şi aceştia întârziau într-un mod invariabil. Când a fost destul de tare pentru a putea călători din nou cu trenul, şi-a reluat vizitele săptămânale la Amsterdam pentru a măsura timpul dat de Observatorul Naval.

Dar odată cu trecerea lunilor şi Big Ben şi Observatorul au fost într-un acord perfect, aşa că s-a dus din ce în ce mai rar, apoi a renunţat. În orice caz, ceasul astronomic era atât de hodorogit şi de ruginit din cauza huruitului constant al traficului de automobile de pe străduţa îngustă încât nu mai era instrumentul precis de altădată. Ultima lovitură a fost ziua în care tata a fixat ceasul astronomic după radio.

În ciuda acestei schimbări şi a altora, viaţa a rămas aceeaşi pentru noi, cei trei: tata, Betsie şi eu. Copiii noştri orfani au crescut şi au plecat la lucru ori s-au căsătorit, dar deseori veneau la noi în vizită. Aniversarea de o sută de ani a venit şi a trecut; a doua zi eram împreună cu tata ca de obicei, în spate la mesele noastre de lucru.

Chiar şi oamenii pe lângă care treceam în plimbările noastre zilnice erau aceiaşi. Deşi trecuseră ani de la boala sa, tata era statornic în ceea ce priveşte plimbările sale şi eu îl însoţeam pe străzile din centrul oraşului. Ne plimbam întotdeauna la aceeaşi oră, după masa de amiază şi înainte ca magazinul să se redeschidă la ora două şi aveam mereu aceeaşi rută. Şi din moment ce şi ceilalţi din Haarlem erau tot atât de statornici în obiceiurile lor, ştiam exact pe cine vom întâlni.

Mulţi dintre cei pe care îi salutam cu o înclinare a capului erau prieteni vechi sau clienţi, pe alţii îi ştiam numai din întâlnirile zilnice întâmplătoare, femeia de pe Koning Straat care îşi târâia picioarele, bărbatul care citea *World Shipping News* în staţia de tramvai din Grote Markt şi un bărbat pe care l-am poreclit Buldogul. Aceasta nu numai pentru că nu l-am văzut niciodată fără doi câini mari buldog la capătul unei lese, ci şi pentru că, având faţa încreţită şi lată şi picioarele scurte şi arcuite, arăta exact ca unul din animalele sale. Ceea ce ne-a impresionat era afecţiunea sa vădită pentru animale: în timp ce acestea mergeau alături, le vorbea mereu. Tata şi Buldogul îşi ridicau pălăriile şi se salutau ceremonios când se întâlneau.

În timp ce în Haarlem şi în restul Olandei oamenii se plimbau şi se salutau, vecinul nostru din est se pregătea pentru război. Ştiam ce se întâmpla, era imposibil să nu afli. De multe ori seara, în timp ce căutam programe la radio, auzeam o voce în germană. Nu vorbea, ci mai degrabă striga. Zbiera. Ciudat era faptul că, cea care a reacţionat cel mai puternic a fost temperata Betsie. Ea s-a ridicat brusc de pe scaunul pe care şedea

şi s-a aruncat înspre radio pentru a schimba postul.

Şi totuşi, uitam. Când Willem ne vizita şi nu ne lăsa să uităm sau când scrisorile către furnizorii noştri evrei veneau înapoi cu ştampila „Adresă necunoscută", reuşeam totuşi să credem că era în primul rând o problemă germană.

- Cât timp vor ţine aceste lucruri? spuneam noi. Nu-l vor înălţa prea mult pe omul acesta!

Dar schimbările din Germania au intrat odată şi în micul magazin de pe Barteljorisstraat, şi aceasta prin persoana unui tânăr ceasornicar german. Nemţii veneau deseori să lucreze la tata pentru o perioadă de ucenicie, deoarece reputaţia sa ajunsese dincolo de graniţele Olandei. Aşa că atunci când a apărut acest tânăr înalt şi arătos cu hârtiile de ucenic de la o firmă cunoscută din Berlin, tata l-a angajat fără ezitare. Otto ne-a spus mândru, că face parte din organizaţia de tineret a lui Hitler. Ne miram mereu de ce a venit în Olanda, deoarece nu găsea decât greşeli în olandezi şi în produsele noastre.

- Va vedea lumea ce pot face germanii, spunea deseori.

În prima lui dimineaţă de lucru a urcat sus la cafea şi la citirea Bibliei împreună cu ceilalţi angajaţi, dar după aceea stătea singur în magazin. Când l-am întrebat de ce, a spus că deşi nu a înţeles cuvintele olandeze, l-a văzut pe tata citind din Vechiul Testament care era după el „Cartea cu minciuni" a evreilor.

Am fost şocată, dar tata era numai plin de milă.

- A fost educat greşit, mi-a spus. Văzându-ne pe noi, văzând că iubim această carte şi că suntem oameni de încredere, îşi va da seama de greşeală.

Câteva săptămâni mai târziu, Betsie a deschis uşa de la hol şi ne-a făcut semn tatei şi mie. Sus, pe scaunul înalt de mahon al lui tanti Jans şedea doamna care conducea pensiunea în care locuia Otto. Schimbând aşternuturile în acea dimineaţă, spunea ea, găsise ceva sub perna lui. Şi a scos din sacoşa ei de piaţă un cuţit cu o lamă curbată de vreo douăzeci de centimetri.

Din nou tata a fost foarte îngăduitor.

- Cred că băiatul este doar speriat, singur într-o ţară străină. L-o fi cumpărat doar pentru a se apăra.

Era foarte adevărat că Otto era singur. Nu vorbea olandeza, dar nu făcea nici un efort să înveţe; în afară de tata, Betsie şi eu, puţini oameni

din clasa muncitoare vorbeau germana în această parte a oraşului. Am repetat invitaţia de a petrece serile sus împreună cu noi, dar venea foarte rar, fie pentru că nu agrea programele radio pe care le ascultam, fie pentru că serile se sfârşeau aşa cum începeau dimineţile, cu rugăciune şi citirea Bibliei.

În cele din urmă, tata l-a concediat pe Otto, primul angajat pe care l-a dat afară în mai mult de şaizeci de ani de afaceri. Şi nu cuţitul sau antisemitismul lui au dus la această hotărâre, ci comportamentul pe care îl avea faţă de bătrânul reparator de ceasuri, Christoffels.

De la început nu mi-a plăcut brutalitatea manifestată faţă de bătrânul om. Nu era vorba de ceea ce făcea, oricum nu în prezenţa noastră, ci de ceea ce nu făcea. Nu îi făcea loc bătrânului pentru a-l lăsa pe el să treacă primul, nu-l ajuta la îmbrăcatul paltonului, nu-i ridica uneltele scăpate pe jos. Era greu să nu te revolţi. Într-o duminică, în timp ce tata, Betsie şi cu mine luam cina la Hilversum, am comentat purtarea lui.

Willem a dat din cap.

- Este deliberat, a spus el. Christoffels este bătrân. Bătrânii nu au nici o valoare pentru stat. Ei sunt mai greu de antrenat în noile modalităţi de gândire. Germania învaţă în mod sistematic lipsa de respect faţă de vârsta înaintată.

Ne holbam la el, încercând să înţelegem un astfel de concept.

- Sigur greşeşti, Willem! a spus tata. Otto este extrem de amabil cu mine, deşi neobişnuit. Şi eu sunt mult mai bătrân decât Christoffels.

- Tu eşti altfel. Tu eşti şeful. Aceasta este o altă parte a sistemului: respectul faţă de autoritate. Vârstnicul şi cel fără putere trebuie însă eliminat.

Am făcut drumul înapoi spre casă cu trenul, în linişte şi am început să-l supraveghem pe Otto mai îndeaproape. Dar cum puteam şti, cum puteam pricepe în Olanda, în 1939, faptul că nu magazinul era locul unde-l puteam observa pe Otto, ci pe străzi şi străduţe unde îl supunea pe Christoffels la o reală persecuţie? Coliziuni şi piedici „accidentale", o îmbrânceală, o călcare cu călcâiul pe vârful piciorului, făceau ca plimbările la şi de la lucru să fie pline de teroare.

Micul om, sărăcăcios şi de neclintit, era prea mândru ca să ne spună ceva. Până când într-o dimineaţa îngheţată de februarie, Christoffels a intrat din întâmplare în sufragerie cu obrazul sângerând şi cu haina smulsă şi adevărul a ieşit la iveală. Chiar şi atunci, Christoffels n-a spus nimic.

Dar fugind în jos pe stradă pentru a-şi ridica pălăria, l-am văzut pe Otto înconjurat de o mână de oameni care au văzut ce s-a întâmplat. După ce a dat colţul pe străduţă, tânărul bărbat l-a împins pe bătrân în zidul unei clădiri şi i-a şters faţa de cărămizile aspre.

Tata a încercat să îi explice lui Otto, după ce i-a spus să plece, motivul pentru care un asemenea comportament era greşit. Otto nu a răspuns. Şi-a strâns în linişte cele câteva scule pe care le-a adus cu el şi în tăcere a părăsit magazinul. Numai la uşă s-a întors spre noi şi ne-a privit cu cea mai desăvârşită ură pe care am văzut-o vreodată.

Capitolul 5

Invazia

Braţele zvelte ale ceasului de pe scări arătau 9:25 când am părăsit sufrageria în acea noapte. Era un fapt neobişnuit în viaţa noastră ordonată. Tata avea acum optzeci şi cinci de ani şi în fiecare seară la 8:45 fix, mai devreme decât obişnuia odinioară, deschidea Biblia, care era semnalul pentru rugăciune, citea un capitol, cerea binecuvântarea lui Dumnezeu peste noi şi la 9:15 urca scările spre dormitorul său. În acea seară, primul ministru avea să se adreseze naţiunii la 9:30. O întrebare îndurera întreaga Olandă: va fi război?

Am urcat scările circulare în camerele lui tanti Jans şi tata s-a dus să pornească marele radio. Nu mai petreceam atât de des serile sus, ascultând muzică. Anglia, Franţa şi Germania erau în război; staţiile lor transmiteau mai mult ştiri de război sau mesaje codificate şi multe frecvenţe erau bruiate. Chiar şi staţiile olandeze transmiteau mai mult ştiri de război şi acestea le puteam auzi tot atât de bine şi la radioul portabil, un dar de la Pickwick de Crăciunul trecut şi pe care acum îl ţineam în sufragerie.

Acesta avea să fie marele program. Într-un fel, toţi simţeam că această piesă mare şi veche, cu difuzorul său complicat, merita această onoare. Acum şedeam, aşteptând ora 9:30, tensionaţi şi drepţi în scaunele înalte de lemn, ocolind cu un fel de premoniţie scaunele capitonate şi confortabile.

Atunci vocea primului ministru a început să ne vorbească, sonoră şi liniştitoare. Nu va fi război. Primise asigurări de la surse înalte din ambele părţi. Neutralitatea Olandei va fi respectată. Va fi un Război Mare din nou, peste tot. Nu trebuie să ne temem. Olandezii erau rugaţi să rămână liniştiţi şi să...

Vocea s-a oprit. Betsie şi cu mine am privit uimite. Tata închisese aparatul şi în ochii săi albaştri era un foc pe care nu-l mai văzusem niciodată înainte.

- Este greşit să dai oamenilor speranţă atunci când nu există speranţă, a spus el. Este greşit să-ţi bazezi credinţa pe dorinţe. Va fi război.

Germanii ne vor ataca şi vom cădea.

Continuă cu o voce duioasă.

- Oh, dragele mele, îmi pare rău pentru toţi olandezii care nu cunosc puterea lui Dumnezeu. Pentru că noi vom fi bătuţi. Dar El nu.

Ne-a sărutat pe amândouă, ne-a urat noapte bună şi în clipa următoare am auzit paşii lui de om bătrân urcând scările pentru a merge la culcare.

Noi am rămas înţepenite în scaun. Tata... atât de dibaci în a găsi binele în orice împrejurare, şi atât de încet în a găsi răul. Dacă tata vedea război şi înfrângere, atunci nu era nici o altă posibilitate.

M-am ridicat ca o săgeată în pat. Ce-a fost asta? Iată! Iată că se repeta! Un fulger strălucitor, urmat o secundă mai târziu de o explozie care a zguduit patul! M-am strecurat în grabă peste pături, spre geam şi m-am aplecat în afară. Petecul de cer de deasupra vârfurilor hornurilor era portocaliu-roşietic.

Am pipăit locul unde ştiam că se află halatul meu şi m-am îmbrăcat cu el în timp ce coboram scările spiralate. Mi-am lipit urechea de uşa tatei. Printre exploziile bombelor i-am auzit ritmul regulat al respiraţiei.

Am mers câteva trepte spre camera lui tanti Jans. Betsie se mutase de multă vreme aici, unde era mai aproape de bucătărie şi de sonerie. Şedea în pat. Am bâjbâit în întuneric până la ea şi ne-am îmbrăţişat.

Am rostit tare amândouă:

- Război.

Era doar cinci ore după discursul primului ministru. Nu ştiu cât timp am stat înlănţuite ascultând. Părea că bombardamentele veneau din direcţia aeroportului. Cerul incandescent a luminat camera cu o strălucire ciudată. Scaunele, biblioteca de mahon, vechea pianină, toate reflectau o lumină sinistră.

Am îngenuncheat lângă banca pianinei. Mult timp ne-am rugat pentru ţara noastră, pentru morţii şi răniţii din acea noapte, pentru regină. Şi apoi, incredibil, Betsie a început să se roage pentru germanii care erau acolo sus în avioane, prinşi în pumnul răului gigantic, dezlănţuit în Germania. M-am uitat la sora mea îngenuncheată lângă mine, în lumina flăcărilor care a cuprins Olanda. „Oh, Doamne" am murmurat, „ascult-o pe Betsie, şi nu pe mine, deoarece nu mă pot ruga pentru acei bărbaţi".

Atunci am avut visul. Nu putea fi un vis real deoarece nu dormeam.

Dar în mintea mea s-a ivit deodată şi fără nici un motiv, o imagine. Am văzut piaţa Grote Markt, la o jumătate de cvartal distanţă, de parcă aş fi fost acolo, am văzut primăria şi St. Bavo şi piaţa de peşte cu faţada ei cu trepte.

Apoi, în timp ce priveam, a venit huruind un fel de căruţă de fermă, ciudată şi veche, demodată şi scoasă din traficul din oraş, trasă de patru cai negri, enormi, străbătând piaţa. Spre surpriza mea m-am văzut pe mine şezând în căruţă. Şi pe tata! Erau mulţi alţii, unii erau necunoscuţi, unii erau prieteni. I-am recunoscut pe Pickwick şi pe Toos, pe Willem şi pe tânărul Peter. Eram traşi împreună de-a lungul pieţii în spatele cailor. Nu puteam să ne dăm jos din căruţă; era un lucru teribil. Ne duceau departe, foarte departe, simţeam asta, dar noi nu voiam să mergem...

- Betsie! am strigat, sărind sus, apăsându-mi ochii cu mâinile. Betsie, am avut un vis îngrozitor!

I-am simţit braţul în jurul umărului meu.

- Mergem jos în bucătărie, de unde nu se vede lumina, şi vom face un ibric cu cafea.

Zgomotul bombelor se rări. Betsie punea apa. În apropiere se auzea urletul alarmelor şi ţiuitul maşinilor de pompieri. În timp ce beam cafea lângă sobă i-am spus lui Betsie ce-am văzut.

- Îmi imaginez lucruri doar pentru că sunt speriată? Dar nu a fost asta! Era real. Oh, Betsie, a fost un fel de viziune?

Degetul lui Betsie desena un model pe chiuveta de lemn ponosită, lucioasă în urma folosirii de către atâtea generaţii de ten Boom.

- Nu ştiu, a spus încet. Dar dacă Dumnezeu ne arată dinainte vremurile rele, este îndeajuns pentru mine că El ştie de ele. Ştii, de aceea uneori El ne arată lucrurile, pentru a ne spune că şi acestea sunt în mâinile Sale.

Timp de cinci zile Olanda a ţinut piept invadatorului. Magazinul îl ţineam deschis, nu pentru că toată lumea era interesată de ceasuri, ci pentru că oamenii doreau să-l vadă pe tata. Unii doreau ca el să se roage pentru soţii şi fiii care se aflau la graniţele ţării. Alţii, mi se părea mie, veneau doar să-l vadă cum şedea în spatele bancului de lucru aşa cum făcea de şaizeci de ani şi să audă ticăitul ceasurilor, o lume a ordinii şi a raţiunii.

Eu n-am deschis deloc bancul meu de lucru, dar am ajutat-o pe Betsie să facă cafea şi să o ducă jos. Am adus jos şi radioul portabil şi l-am pus

pe cufărul din vitrină. Radioul era ochii, urechile şi pulsul Haarlemului, pentru că după acea primă noapte, nu au mai fost bombardamente atât de aproape.

În prima dimineaţă ni s-au dat prin radio instrucţiuni să acoperim toate geamurile de la parter. În sus şi în jos pe Barteljorisstraat, proprietarii de magazine erau afară. Toată lumea discuta. Un proprietar de magazin îl ajuta pe Weil, un blănar evreu, să pună scânduri acolo unde se spărsese un geam. În acelaşi timp, opticianul vecin cu noi, un individ liniştit şi retras, a venit să ne ajute şi a lipit cu bandă vitrina într-un loc la care eu şi Betsie nu ajungeam.

Câteva nopţi mai târziu radioul ne-a adus vestea de care ne temeam: regina plecase. Nu plânsesem în noaptea invaziei, dar plângeam acum, pentru că ţara noastră era pierdută. Dimineaţa radioul a anunţat că tancurile au trecut graniţele.

Şi deodată tot Haarlemul era în stradă. Chiar şi tata, care îşi făcea plimbarea la ore tot atât de exacte ca şi ceasurile lui, a încălcat regula pentru a merge să se plimbe la ora 10 dimineaţa. Parcă doream să întâmpinăm împreună, tot oraşul, ceea ce avea să vină, de parcă fiecare olandez dorea să ia putere de la altul.

Deci şi noi trei mergeam înghiontiţi de mulţime, spre podul de peste Spaarne, până la cireşul sălbatic care atunci când venea primăvara şi înflorea, era de un alb atât de strălucitor încât era numit „Mireasa Haarlemului". Câteva petale ofilite stăteau agăţate de ramurile abia înfrunzite, dar cele mai multe dintre florile Miresei căzuseră, formând sub picioarele noastre un covor veşted.

Un geam se deschise în partea de jos a străzii.

- Am capitulat!

Procesiunea din stradă s-a oprit pentru puţină vreme. Fiecare a spus vecinului său ceea ce deja auzisem. Un băiat de vreo cincisprezece ani, cu obrajii scăldaţi în lacrimi s-a întors spre noi:

- Eu aş fi luptat! N-aş fi renunţat niciodată!

Tata s-a oprit pentru a lua de jos o petală strivită şi cu grijă, a pus-o la butonieră.

- Asta e bine, fiule, i-a spus tânărului. Pentru că lupta pentru Olanda abia a început.

Primele luni de ocupaţie, nu au fost chiar atât de greu de suportat. Lucrul cu care ne obişnuiam cel mai greu era uniforma germană pe care o vedeam pretutindeni. Pe stradă erau camioane şi tancuri germane, iar în magazine se vorbea limba germană. Soldaţii vizitau frecvent magazinul nostru, pentru că aveau salarii bune şi ceasurile erau printre primele lucruri pe care le cumpărau. Faţă de noi, abordau un ton de superioritate de parcă eram nişte copii nu prea inteligenţi. Dar în timp ce îi ascultam cum discutau entuziasmaţi despre cumpărăturile făcute, păreau a fi nişte tineri aflaţi undeva în concediu. Cei mai mulţi alegeau ceasuri de damă pentru mamele şi iubitele de acasă.

Într-adevăr, de mult nu mai avusesem profit ca în acel prim an de război. Fiindcă nu se mai expediau mărfuri, oamenii au cumpărat tot ce ceea ce aveam în stoc, chiar şi ceasuri de lux, „fiicele magazinului", care stăteau acolo de multă vreme încât păreau că fac parte din mobilier. Am vândut până şi ceasul cu înveliş de marmură verde cu doi cupidoni de alamă.

La început nici orele de alarmă nu au fost prea grele pentru noi, din moment ce erau fixate la orele zece seara, când noi eram deja în camerele noastre. Legitimaţiile care conţineau fotografia şi amprentele se făceau la cerere. Un soldat sau un poliţist, poliţia Haarlemului era sub controlul direct al Comandamentului German, puteau opri un cetăţean pentru a-i vedea legitimaţia; aceasta trebuia purtată într-un săculeţ pus în jurul gâtului. Ni s-au eliberat şi cartele pentru raţie. În primul an cupoanele reprezentau mâncare şi marfă care se găsea în magazine. În fiecare săptămână ziarele anunţau ce se putea lua pe aceste cupoane.

Cu un lucru ne obişnuiam greu: ziarele nu mai aveau ştiri. Conţineau rapoarte strălucitoare despre succesele armatei germane pe diferite fronturi, elogii aduse liderilor germani, denunţări ale trădătorilor şi sabotorilor, apeluri la unitate adresate „oamenilor nordului". Nu era nici o ştire în care puteai avea încredere.

Aşa că am devenit din nou dependenţi de radio. La începutul ocupaţiei, s-a ordonat tuturor oamenilor din Haarlem să predea toate aparatele radio pe care le deţineau. Dându-ne seama că ar fi părut ciudat ca noi să nu predăm nici unul, ne-am decis pentru cel portabil. Ne-am hotărât să-l ascundem pe cel mare, care era un instrument mult mai puternic, într-unul din spaţiile goale aflate sub casa scării.

Ambele sugestii au venit de la Peter. Pe atunci, avea şaisprezece ani şi împărtăşea cu alţi adolescenţi olandezi mânia şi neputinţa faţă de invazie. Peter a instalat masa radioului acolo unde scările făceau o curbă, sub ele, chiar deasupra camerei tatălui meu şi cu o mână de maestru a dat la o parte scândurile, în timp ce eu îl duceam pe cel mic la magazinul Vroom en Dreesman unde se colectau radiourile.

- Este singurul radio pe care îl aveţi?

- Da.

A consultat lista din faţa lui.

- Ten Boom Casper, Ten Boom Elizabeth, la aceeaşi adresă. Amândoi deţin câte un aparat?

Din copilărie ştiam că pământul se va deschide şi din cer va cădea foc peste cei mincinoşi, dar i-am întâlnit privirea.

- Nu.

Am început să tremur numai când am ieşit din clădire. Nu pentru că pentru prima dată în viaţa mea am spus o minciună conştientă. Ci pentru că a fost înfricoşător de uşor.

Dar am salvat radioul. În fiecare seară îndepărtam treapta şi mă ghemuiam până la radio, cu volumul la foarte mic pentru a auzi ştirile din Anglia, în timp ce altcineva exersa cât de tare putea la pianul din camera lui tanti Jans. La început ştirile de la radio şi cele din ziar erau asemănătoare. Ofensiva germană era victorioasă. Lună de lună, studiourile Olandezul Liber nu puteau decât să ne îndemne să aşteptăm, să avem curaj, să credem în contraofensiva care va avea loc cu siguranţă.

Nemţii au reparat stricăciunile aeroportului făcute la bombardament şi acum îl foloseau ca bază pentru raidurile aeriene împotriva Angliei. Noapte de noapte mergeam la culcare ascultând uruitul motoarelor care se îndreptau spre vest. Avioanele engleze se răzbunau câteodată şi soldaţii germani îi interceptau chiar deasupra Haarlemului.

Într-o noapte m-am zvârcolit o oră întreagă în timp ce avioanele se atacau, într-un vacarm asurzitor, fulgerând petecul meu de cer. În sfârşit am auzit-o pe Betsie mişcându-se în bucătărie şi am coborât.

Punea de ceai. L-a adus în sufragerie, unde geamurile erau acoperite cu hârtie neagră şi groasă şi am scos ceştile cele mai bune. Undeva în noapte s-a auzit o explozie; vesela din bufet a zăngănit. Timp de o oră, ne-am sorbit ceaiul şi am vorbit, până când zgomotul avioanelor s-a stins şi ce-

rul s-a liniştit. La uşa camerei lui tanti Jans i-am urat lui Betsie noapte bună şi am căutat bâjbâind drumul pe scări până la mine. Lumina mistuitoare dispăruse. Mi-am căutat patul, acolo era perna. Apoi în întuneric mâna mea a strâns ceva tare. Şi tăios! Am simţit sângele cum se prelinge pe deget.

Era o bucată de metal zimţată, de o palmă lungime.

- Betsie!

Am coborât scările în fugă cu schija în mână. Ne-am întors în sufragerie şi o priveam la lumină în timp ce Betsie îmi bandaja mâna.

- Pe perna ta, Corrie, chiar pe perna ta.

- Betsie, dacă nu te-aş fi auzit în bucătărie...

Dar Betsie a pus degetul pe gura mea.

- N-o spune Corrie. La Dumnezeu nu există „dacă". Şi nici locuri care să fie mai sigure decât altele. Oh, Corrie să ne rugăm să nu uităm niciodată acest lucru.

Adevărata oroare a ocupaţiei a venit încet peste noi. În primul an de ocupaţie germană, atacurile împotriva evreilor erau minore: o piatră aruncată în geamul unui magazin ce era al unui proprietar evreu, un cuvânt urât mâzgălit pe peretele unei sinagogi. Parcă ne încercau, testând temperamentul ţării. Câţi olandezi se vor alătura lor?

Şi spre ruşinea noastră, răspunsul a fost „mulţi". În timpul ocupaţiei, Convenţia Naţional Socialistă, marioneta politică a Olandei, creştea la număr şi în putere. Unii au intrat în CNS doar pentru beneficii: mai multă mâncare, mai multe haine, cele mai bune slujbe şi locuinţe. Dar alţii au devenit membri ai CNS din convingere. Nazismul a cuprins ca o boală şi pe olandezi şi cei cu tendinţe antisemite au căzut primii în ghearele lor.

În timp ce tata şi cu mine ne făceam plimbarea zilnică, am văzut peste tot simptomele acestei boli: un semn în vitrina unui magazin EVREII NU SUNT SERVIŢI; la intrarea unui parc INTERZIS EVREILOR; pe uşa unei librării; în faţa restaurantelor, teatrelor, chiar şi a sălii de concert ale cărei alei le ştiam mai bine decât scaunele.

O sinagogă a ars şi maşinile de pompieri au sosit, dar numai pentru a opri flăcările să nu se întindă şi la clădirile învecinate.

Într-o după-amiază, în timp ce tata şi cu mine ne făceam ruta obişnuită, trotuarele erau pline de stele galbene cusute pe pieptul paltoanelor

şi a jachetelor. Bărbaţi, femei şi copii purtau stele cu şase colţuri având scris în mijloc cuvântul *Jood* („evreu"). Am fost surprinşi în timpul plimbării, să vedem câţi dintre cei cu care ne întâlneam erau evrei. Bărbatul care citea *Ştiri din Lumea Navală* în Grote Markt purta o stea pe costumul de afaceri călcat cu multă grijă. La fel purta şi Buldogul, cu faţa sa jovială mai zbârcită ca niciodată, cu vocea ascuţită şi tensionată.

Mai grave erau dispariţiile: un ceas, reparat şi pregătit, atârnând în cuiul său în spatele magazinului, lună de lună. O casă din cartierul lui Nollie a fost misterios abandonată şi iarba a început să crească în grădina de trandafiri. Într-o zi, magazinul domnului May Kan nu s-a mai deschis. Tata a bătut la uşa lui, în după-amiaza aceea când am trecut pe acolo, să vadă dacă era cineva bolnav, dar nu a răspuns nimeni. Magazinul a rămas cu obloanele trase, iar geamurile de sus întunecate şi liniştite câteva săptămâni de-a rândul. Apoi, deşi magazinul a rămas închis, în apartamentul de deasupra s-a mutat o familie CNS.

N-am ştiut niciodată dacă aceste familii au fost luate de Gestapo sau se ascundeau înainte ca acest lucru să se întâmple. Cu siguranţă mult mai frecvente erau arestările publice, care nu intenţionau să ascundă ceea ce se întâmpla.

Într-o zi, în timp ce tata şi cu mine ne întorceam acasă din plimbarea noastră am găsit Piaţa Mare înconjurată de un şir dublu de poliţişti şi soldaţi. În faţa pieţei de peşte era parcat un camion; în el se urcau bărbaţi, femei şi copii, toţi purtând steaua galbenă. Nu vedeam nici un motiv pentru care s-a ales acel loc la acea oră.

- Tată! Bieţii oameni! am strigat.

Şirul de poliţişti s-a deschis şi camionul a trecut. L-am urmărit până a dat colţul.

- Bieţii oameni, a spus tata ca un ecou.

Am văzut că se uita la soldaţii care se înşiraseră pentru a pleca.

- Mi-e milă de nemţi, Corrie. Au atins lumina ochiului lui Dumnezeu.

Tata, eu şi Betsie vorbeam deseori despre ce vom face dacă va veni ocazia să ajutăm pe unii dintre prietenii noştri evrei. Ştiam că Willem a găsit ascunzişuri la începutul ocupaţiei, pentru germanii evrei care au locuit în casa lui. Mai târziu, a mutat pe câţiva dintre copiii olandezi de origine evreiască care se aflau în sanatoriu.

- Nu pe cei bătrâni, spunea el. Sigur nu se vor atinge de bătrânii mei.

Willem cunoştea adrese. Ştia ferme din regiunile rurale, unde erau puţine trupe de ocupaţie. Willem era cel care trebuia întrebat.

Era o dimineaţă ploioasă de noiembrie, în 1941, la un an şi jumătate de la invazie. Când am ieşit să ridic obloanele, am văzut un grup de patru soldaţi germani venind în jos pe Barteljorisstraat. Purtau căşti de luptă, aşezate mult peste urechi şi pe umăr purtau puşti de care erau prinse curele. M-am retras în portalul uşii şi am privit. În timp ce umblau căutau numerele magazinelor. S-au oprit în dreptul magazinului de blănuri al lui Weil, care se afla peste drum. Unul dintre soldaţi şi-a dezlegat arma şi a început să bată în uşă cu patul puştii. S-a tras înapoi pregătindu-se pentru altă lovitură, când s-a deschis uşa şi toţi patru s-au îngrămădit să intre.

M-am năpustit în grabă în magazinul nostru şi apoi sus în sufragerie unde Betsie pregătea masa pentru trei persoane.

- Betsie! Grăbeşte-te! Se întâmplă un lucru îngrozitor la Weil.

Am ajuns în faţa uşii la timp pentru a-l vedea pe domnul Weil ieşind din magazin, cu ţeava unei puşti în stomac. După ce soldatul l-a împins pe domnul Weil pe trotuar, a intrat în magazin şi a trântit uşa. Deci, nu avea loc nici o arestare.

În interiorul magazinului, se spărgea sticla. Soldaţii au început să care braţe pline cu blănuri. Lumea s-a strâns în ciuda orei matinale. Domnul Weil nu s-a mişcat de pe trotuarul unde l-au lăsat soldaţii.

Deasupra capului său s-a deschis un geam şi au început să cadă peste el, pijamale, cămăşi, lenjerie. Bătrânul blănar s-a aplecat încet şi cu mişcări mecanice a început să îşi adune hainele. Betsie şi cu mine am fugit peste drum să-l ajutăm.

- Soţia! i-a şoptit repede Betsie. Unde este doamna Weil?

Omul a clipit din ochi.

- Trebuie să veniţi înăuntru! i-am spus, apucând şosete şi batiste de pe trotuar. Să ne grăbim!

Şi l-am împins pe bătrânul încurcat peste drum, la Beje. Tata era în sufragerie când am ajuns şi fără a fi surprins, l-a salutat pe domnul Weil. Maniera lui naturală părea să-l fi relaxat puţin. Soţia sa, spunea el, era în Amsterdam în vizită la o soră de-a ei.

- Trebuie să găsim un telefon şi să o avertizăm să nu vină acasă! a spus Betsie.

Telefonul nostru fusese deconectat la începutul ocupaţiei, ca de altfel

toate telefoanele private. Existau telefoane publice în câteva locuri ale orașului, dar cu siguranță mesajele erau transmise unui centru de recepție publică. Oare era bine să luăm legătura cu familia din Amsterdam când aici erau probleme? Şi dacă doamna Weil nu putea să vină acasă, unde putea merge? Unde va trăi familia Weil de acum înainte? Desigur nu puteau locui la sora doamnei, puteau fi găsiţi foarte uşor. Tata, Betsie şi cu mine am schimbat câteva priviri. Aproape într-un singur glas am spus:

- Willem.

Nici acesta nu era tipul de problemă care se putea transmite prin telefonul public. Cineva trebuia să meargă şi eu eram soluţia cea mai bună. În timpul ocupaţiei, trenurile olandeze erau murdare şi aglomerate; călătoria care trebuia să dureze o oră, a durat aproape trei. Willem nu era acolo când am ajuns la marele sanatoriu, în după-amiaza aceea, în schimb i-am găsit pe soţia lui, Tine şi fiul lor, Kik, ce avea acum douăzeci şi doi de ani. Le-am povestit ce s-a întâmplat pe Barteljoristraat şi le-am dat adresa din Amsterdam.

- Spune-i domnului Weil să fie pregătit când se va întuneca, a spus Kik.

Dar era aproape ora nouă seara, noua oră pentru alarmă, când Kik a bătut la uşa dinspre alee. Strângând sub braţ hainele domnului Weil, l-am condus afară în noapte.

Au trecut peste două săptămâni până să mă întâlnesc din nou cu Kik şi să-l întreb ce s-a întâmplat. Mi-a zâmbit, larg şi liniştit, zâmbet pe care l-am iubit de când era copil.

- Tanti Corrie, dacă vrei să lucrezi în ilegalitate, trebuie să înveţi să nu pui întrebări.

Asta a fost tot ceea ce am ştiut despre familia Weil. Dar cuvintele lui Kik se învârteau mereu în capul meu. „Ilegalitate... dacă vrei să lucrezi în ilegalitate." Lucra şi Kik cu un grup ilegal? Era şi Willem implicat?

Ştiam desigur că există un grup care lucra în ilegalitate în Olanda sau suspectam aceasta. Cele mai multe sabotaje nu erau raportate presei noastre, dar se auzeau multe zvonuri. O fabrică a fost aruncată în aer. Un tren care ducea prizonieri politici a fost oprit şi şapte, sau şaptesprezece, sau şaptezeci au fost eliberaţi. Zvonurile aveau tendinţa să fie din ce în ce mai spectaculoase cu fiecare repetare a lor. Dar întotdeauna caracterizau lucrurile care nouă ni se părea că sunt rele în ochii lui Dumnezeu. Furt, minciună, crimă. Oare acestea erau lucrurile pe care le dorea Dumnezeu

în vremuri ca acestea? Cum trebuia să acţioneze un creştin când răul era la putere?

Era cam la o lună după descinderea de la magazinul de blănuri când tata şi cu mine, am văzut în timpul plimbării noastre obişnuite ceva foarte ciudat, care ne-a făcut pe amândoi să ne oprim în mijlocul drumului. Din direcţia opusă venea, ca de obicei, Buldogul cu picioarele sale scurte şi mersul legănat. Steaua de un galben strălucitor a încetat să mai arate atât de extraordinar, dar apoi mi-am dat seama ce nu era în regulă. Câinii. Câinii nu erau cu el!

A trecut pe lângă noi fără a părea că ne vede. Tata şi cu mine am căzut de acord să ne întoarcem şi să-l urmărim. A trecut de mai multe străzi în timp ce noi eram din ce în ce mai stânjeniţi că îl urmăream fără a avea o scuză reală. Deşi tata şi cu el, s-au salutat ani de-a rândul doar printr-o ridicare a pălăriilor, nu i-am vorbit niciodată şi nu i-am ştiut nici măcar numele.

În sfârşit, bărbatul s-a oprit în faţa unui magazin de mâna a doua, a scos o legătură de chei, şi a intrat. Am privit prin vitrină la dezordinea din interior. O singură privire a fost de ajuns pentru a ne da seama că era mai mult decât un talmeş-balmeş dintr-un magazin de antichităţi şi scaune uzate. Cineva care iubea lucrurile vechi le alesese pe toate.

- Aici ar fi bună Betsie! am spus.

Un clopoţel a răsunat chiar deasupra uşii în timp ce intram. Eram mirată să-l văd pe Buldog fără pălărie, într-o încăpere, deschizând casa de bani din fundul magazinului.

- Îmi permiteţi să mă prezint, domnule, a început tata. Sunt Casper ten Boom şi aceasta este fiica mea, Cornelia.

Buldogul a dat mâna cu el şi am observat din nou ridurile adânci din obrajii care îi atârnau.

- Harry de Vries, a spus el.

- Domnule de Vries, v-am admirat atât de des, oh, afecţiunea pe care o aveaţi faţă de câinii dumneavoastră. Sper că sunt bine!

Omul acesta scund se uita când la unul când la altul. Încet, ochii încadraţi de rame groase s-au umplut de lacrimi.

- Cred că sunt bine. Sper că sunt bine. Sunt morţi.

- Morţi! am repetat amândoi.

- Le-am pus medicamentul în vasul din care mâncau, cu propriile mele

mâini şi i-am mângâiat ca să adoarmă. Copilaşii mei. Micuţii mei. Ştiţi, am aşteptat, până când am adunat mai multe cupoane pentru carne. Obişnuiau să mănânce carne în fiecare zi.

Ne uitam la el fără să spunem un cuvânt.

- A fost, m-am aventurat eu, a fost din cauza raţionalizării?

Cu un gest al mâinilor, micul om ne-a invitat într-o cameră mică din spatele magazinului şi ne-a oferit câte un scaun.

- Domnişoară ten Boom, eu sunt evreu. Cine ştie când vor veni după mine? Şi soţia mea, deşi este dintre Neamuri, este în pericol din cauza căsniciei.

Buldogul şi-a ridicat bărbia atât de sus încât obrajii s-au încordat de întinşi ce erau.

- Nu ne pasă de noi. Noi suntem creştini, Cato şi cu mine. Când vom muri Îl vom vedea pe Isus şi aceasta este tot ce contează. Dar i-am spus lui Cato: «Ce se va întâmpla cu cânii? Dacă vom fi luaţi cine o să-i mai hrănească? Cine îşi va aduce aminte să le dea apă şi să-i scoată la plimbare? Vor aştepta şi nu vor înţelege. Nu! În felul acesta mă simt uşurat!

- Dragă prietene!

Tata a luat mâna Buldogului în mâinile sale.

- Acum că aceşti prieteni dragi nu te mai pot însoţi, nu ai vrea să ne faci fiicei mele şi mie onoarea de a merge cu noi?

Dar Buldogul nu a fost de acord.

- V-aş pune în pericol, spunea mereu.

A acceptat până la urmă să ne facă o vizită.

- Când se va întuneca, când se va întuneca, spunea el.

Aşa că săptămână următoare, într-o seară domnul Vries a venit spre uşa dinspre alee însoţit de dulcea şi timida sa soţie, Cato. Curând după aceea au devenit musafirii din timpul serii din camera lui tanti Jans.

Stăpânul buldogilor se delecta la Beje după discuţiile avute cu tata în camera lui tanti Jans, unde volumele de teologie ebraică tronau în dulapul de mahon. Devenit creştin cu patruzeci de ani în urmă, nu a încetat să fie un evreu loial.

- Un evreu complet! ne-a spus zâmbind. Urmaşul unui evreu perfect.

Cărţile aparţinuseră rabinului din Haarlem. Le dăduse tatălui meu de peste un an: „Doar în eventualitatea că eu nu am să le mai pot păstra, ah, pe termen nelimitat”. A aşteptat puţin într-un mod apologetic în urma

procesiunii băieţilor încovoiaţi sub greutatea a câteva cărţi voluminoase.

- Mica mea pasiune. Colecţionarea de cărţi. Şi totuşi, bătrâne prieten, cărţile nu îmbătrânesc ca tine şi ca mine. Ele vor vorbi generaţiilor pe care nu le putem vedea, chiar şi când noi nu vom mai fi. Da, aceste cărţi trebuie să supravieţuiască. Rabinul a fost unul dintre cei care trebuia să dispară odată cu primii evrei.

Deseori se întâmplă ca un eveniment neînsemnat, aproape inconştient să marcheze o schimbare. Odată ce arestarea evreilor în stradă a devenit tot mai frecventă, am început să preiau şi să livrez eu însămi produsele pentru clienţii noştri evrei, astfel încât nu mai era necesar să se aventureze în centrul oraşului. Şi într-o dimineaţă la începutul primăverii lui 1942 eram în casa unui medic şi a soţiei sale. Erau o familie olandeză foarte veche: portretele de pe pereţi puteau fi un subiect foarte bun pentru istoria Olandei.

Familia Heemstra şi cu mine vorbeam despre ceea ce se discuta despre raţie, despre ştirile din Anglia, când s-a auzit o voce de copil.

- Tată, nu te-ai jucat cu noi.

Domnul Heemstra s-a ridicat în picioare într-o clipă. Cu o scuză adresată soţiei şi mie a urcat scările în grabă şi într-un minut am auzit cum se juca cu cei doi copii „de-a v-aţi ascunselea" şi râsetele lor.

Asta a fost tot. Nu s-a schimbat nimic. Doamna Heemstra a continuat să îmbunătăţească raţia de ceai cu frunze de trandafiri, după reţeta ei. Şi totuşi toate s-au schimbat. Deoarece în acel moment, realitatea m-a trezit din amorţeala care crescuse în mine de la începutul invaziei. În orice minut se putea auzi o bătaie în uşă. Aceşti copii, acest tată şi această mamă, puteau fi urcaţi într-un camion la un singur ordin.

Domnul Heemstra s-a reîntors în sufragerie şi conversaţia a continuat. Dar dincolo de cuvinte în inima mea se năştea o rugăciune.

„Doamne Isuse, mă dăruiesc pe mine acestui popor. În orice fel. În orice loc. În orice vreme."

Apoi s-a întâmplat un lucru extraordinar.

Chiar când mă rugam, acel vis mi-a trecut din nou prin faţa ochilor. Am văzut din nou acei patru cai negri şi Piaţa Mare. Aşa cum făcusem şi în noaptea invaziei, am urmărit fără să vreau pasagerii din spatele lor. Tata, Betsie, Willem, eu însumi, părăsind Haarlemul, părăsind tot ceea ce era sigur, şi mergeam. Unde?

Capitolul 6
Camera secretă

Era duminică, 10 mai 1942, exact la doi ani după căderea Olandei. Cerul însorit de primăvară, florile din ghivecele care atârnau de stâlpii de telegraf, nu reflectau starea oraşului. Soldaţii germani se plimbau fără ţintă pe străzi. Unii arătau de parcă nu şi-au revenit după noaptea de sâmbătă, alţii se uitau după fete sau unii, foarte puţini, căutau o biserică.

În fiecare lună urmările ocupaţiei erau tot mai riguroase şi restricţiile tot mai numeroase. Ultima durere pentru olandezi era edictul prin care se interzicea cântarea imnului nostru naţional, „Wilhelmus".

Tata, Betsie şi cu mine mergeam la Biserica Reformată din Velsen, un oraş mic nu prea departe de Haarlem, unde Peter câştigase postul de organist, în urma unui concurs la care au participat patruzeci de muzicieni mai în vârstă şi mai experimentaţi decât el. Orga din Velsen era una din cele mai bune din ţară; mergeam frecvent, deşi se părea că trenul mergea tot mai încet de fiecare dată.

Peter cânta deja, dar nu-l puteam vedea în locul unde era orga. Ne-am aşezat pe banca aglomerată. Acesta era unul dintre lucrurile pe care le-a făcut ocupaţia în Olanda: bisericile erau pline.

După cântarea imnurilor şi după rugăciuni, a urmat predica. A fost bună, după părerea mea. Doream ca Peter să fie mai atent la ceea ce se spunea. Considera că predicile sunt interesante doar pentru relicve venerabile, ca mama lui şi eu. În acea primăvară împlinisem cincizeci de ani. Peter spunea că la această vârstă viaţa era deja trecută. L-aş fi rugat să-şi amintească faptul că moartea şi ultimele clipe puteau veni în orice moment şi la orice vârstă, mai ales în vremuri ca acestea, dar mi-ar fi replicat în felul său fermecător că era un muzician prea bun ca să moară de tânăr.

Au fost rostite rugăciunile de încheiere. Şi apoi, atenţia bisericii a fost atrasă de un lucru. Fără preambul, Peter a început să cânte „Wilhelmus".

Tata, la cei optzeci şi doi de ani, s-a ridicat primul în picioare. Apoi

s-a ridicat toată mulţimea. De undeva din spate o voce intona nu numai melodia, ci şi cuvintele. Acestuia i s-a alăturat altul şi altul. Apoi cântam toţi; Olanda îşi intona imnul care era interzis. Am cântat din tot sufletul. Am cântat unitatea şi dragostea noastră pentru regină şi ţară. La această aniversare a înfrângerii Olandei, părea că suntem biruitori.

După aceea l-am aşteptat pe Peter la uşa laterală a bisericii. A durat mult până a putut ajunge la noi, deoarece mulţi oameni doreau să-l îmbrăţişeze, să-i strângă mâna şi să-l bată prieteneşte pe spate. Bineînţeles era foarte mulţumit de el.

Dar ca de obicei, acum când acel moment trecuse, eram mânioasă pe el. Gestapoul va auzi cu siguranţă despre acest lucru, dacă nu ştiau deja: ochii şi urechile lor erau peste tot. Mă gândeam la Nollie, care pregătea acasă cina de duminica seara. Mă gândeam la fraţii şi surorile lui Peter. Şi Flip, dacă şi-ar pierde postul de director al şcolii în urma acestei întâmplări? Pentru ce a riscat Peter atât de mult? Nu pentru vieţile oamenilor, ci pentru un gest. Pentru o sfidare de moment, lipsită de importanţă.

Însă la Bos în Hoven Straat, Peter era considerat un erou. Fiecare membru al familiei ne ruga să povestim din nou ce s-a întâmplat. Singurii membri ai familiei care erau de părerea mea, erau două evreice care locuiau la Nollie. Una dintre ele era o doamnă mai în vârstă, austriacă, pe care Willem a trimis-o aici ca să se ascundă. „Katrien", rebotezată astfel de familie, se dădea drept menajera familiei van Woerden, deşi Nollie mi-a destăinuit că trebuia să-i facă până şi patul. Probabil nu ştia cum, din moment ce ea venea dintr-o familie înstărită şi aristocrată.

Cealaltă femeie era o evreică olandeză tânără, blondă, cu ochi albaştri cu acte de identitate ireproşabile, pregătite de organizaţia olandeză ce acţiona în ilegalitate. Actele erau atât de bine făcute şi Annaliese semăna atât de puţin cu ceea ce naziştii considerau că este stereotipul unui evreu, încât ea intra şi ieşea cu uşurinţă din casă. Mergea după cumpărături, ajuta la şcoală, dându-se drept o prietenă a familiei al cărei soţ murise la bombardarea Rotterdamului. Katrien şi Annaliese nu înţelegeau, ca şi mine de altfel, motivul pentru care Peter a putut să facă în mod deliberat acest lucru, care ar fi atras atenţia autorităţilor.

Am petrecut o după-amiază neliniştită, tresărind la fiecare sunet de motor, deoarece în aceste zile numai poliţia, nemţii şi CNS (Convenţia Naţional Socialistă) aveau maşini. Dar a venit timpul să ne întoarcem la

Beje şi nu s-a întâmplat nimic.

M-am îngrijorat încă două zile, după care m-am gândit că fie Peter nu a fost raportat, fie Gestapoul are lucruri mai bune de făcut. Era miercuri dimineaţa chiar la ora la care eu şi tata deschideam bancurile de lucru când Cocky, sora cea mai mică a lui Peter, a dat buzna în magazin.

- Bunicule! Tanti Corrie! Au venit după Peter! L-au luat!

- Cine? Unde?

Dar nu ştia şi au trecut încă trei zile până când familia a aflat că fusese dus la închisoarea federală din Amsterdam.

Era ora 7:55 seara, cu câteva minute înainte de noua alarmă fixată pentru ora 8:00. Peter era în închisoare de două săptămâni. Tata, Betsie şi cu mine stăteam în jurul mesei din sufragerie: tata aşeza ceasurile la locurile lor, iar Betsie tricota, cu pisica noastră în poală, o persană mare şi neagră, care torcea continuu. O bătaie în uşa dinspre alee m-a făcut să mă uit în oglinda de la fereastră. Acolo, în amurgul acelei zile de primăvară stătea o femeie. Avea o valiză mică şi, ciudat pentru acea vreme a anului, o haină de blană, mănuşi şi un voal gros.

Am fugit pe scări şi am deschis uşa.

- Pot intra? a întrebat.

Vocea îi era gâtuită de frică.

- Desigur.

M-am dat înapoi. Înainte să intre în micul hol, femeia s-a uitat înapoi.

- Numele meu este Kleermaker. Sunt evreică.

- Ne pare bine de cunoştinţă.

Am întins mâna după valiză, dar nu mi-a dat–o.

- Nu vreţi să veniţi sus?

Când am intrat în sufragerie, tata şi Betsie s-au ridicat.

- Doamnă Kleermaker, tata şi sora mea.

- Tocmai mă pregăteam să pun de ceai, a strigat Betsie. Aţi ajuns chiar la timp!

Tata a tras un scaun de la masă şi doamna Kleermaker s-a aşezat, ţinând încă strâns valiza. „Ceaiul" era de fapt nişte frunze vechi care au fost zdrobite şi refolosite atât de des încât cu greu puteau face altceva decât să coloreze apa. Dar doamna l-a acceptat cu recunoştinţă, plonjând

în povestirea despre soţul ei care a fost arestat cu câteva luni în urmă şi despre fiul ei care s-a ascuns. Ieri CNS, poliţia politică care lucra sub Gestapo, i-a ordonat să închidă magazinul de îmbrăcăminte. Acum îi era teamă să locuiască în apartamentul de deasupra magazinului. A auzit că l-am ajutat pe un om de pe strada aceasta...

- În acest cămin, a spus tata, poporul lui Dumnezeu este întotdeauna binevenit.

- Avem sus patru paturi goale, a spus Betsie. Problema dumneavoastră este să alegeţi patul în care doriţi să dormiţi!

Apoi spre uimirea mea, a adăugat:

- Dar mai întâi, te rog dă-mi o mână de ajutor să strâng ceştile de ceai şi restul.

Cu greu puteam crede ceea ce auzisem. Betsie nu lăsa pe nimeni să o ajute la bucătărie: „Sunt o bătrână nesuferită", spunea ea.

Dar doamna Kleermaker a sărit în picioare cu o dorinţă patetică şi a început să adune farfuriile şi ceştile...

Doar două nopţi mai târziu s-a repetat aceeaşi scenă. Era din nou aproape de ora 8:00 într-o seară strălucitoare de mai. S-a repetat şi bătaia grăbită în uşă. De această dată era un cuplu mai vârstă.

- Poftiţi!

Era aceaşi poveste: aceleaşi lucruri îndesate la repezeală într-un geamantan, aceeaşi privire înfricoşată. Vecinii lor fuseseră arestaţi şi trăiau cu teama că mâine poate va veni şi rândul lor.

În acea seară după rugăciunea de la ora şase, ne-am trezit toţi şase în faţa unei dileme.

- Acest loc este foarte primejdios, am spus celor trei oaspeţi. Suntem la o jumătate de cartier distanţă de cartierul general al poliţiei. Şi totuşi nu vă pot sugera un alt loc.

Era momentul să îl vizitez din nou pe Willem. Aşa că în ziua următoare am repetat călătoria dificilă spre Hilversum.

- Willem, i-am spus, la Beje locuiesc trei evrei. Te poţi îngriji de nişte locuri la ţară pentru ei?

Willem şi-a pus degetele la ochi şi deodată am observat câte fire albe apăruseră în barba lui.

- Este tot mai greu, a spus el. În fiecare lună este tot mai greu. Până

şi la ţară se simte criza de hrană. Da, mai am încă adrese, câteva. Dar acum nu acceptă pe nimeni fără cartele pentru raţii.

- Fără cartele pentru raţii! Dar evreilor nu li se eliberează cartele!

- Ştiu.

Willem s-a întors să se uite pe geam. Pentru prima dată m-am întrebat cum îi hrăneau el şi Tina pe bătrânii care se aflau la ei.

- Ştiu, a repetat el. Şi cartelele nu pot fi falsificate. Se schimbă mult prea des şi sunt uşor de identificat. Altfel stau lucrurile cu buletinele de identitate. Cunosc câţiva tipografi care le fac. Desigur ai nevoie de un fotograf.

Un fotograf? Tipografi? Despre ce vorbea Willem?

- Willem, dacă oamenii au nevoie de cartele pentru raţii şi dacă acestea nu se pot falsifica, ce fac?

- Cartele? a întrebat gesticulând vag. Le furi.

M-am holbat la acest cleric olandez reformat.

- Păi, Willem, ai putea să furi... adică... ai putea să faci rost de cartele furate?

- Nu Corrie! Sunt urmărit! Nu înţelegi? Îmi este urmărită fiecare mişcare!

Şi-a pus un braţ pe umerii mei şi a continuat pe un ton mai amabil.

- Chiar dacă voi mai putea lucra o vreme, va fi mult mai bine pentru tine să ai surse proprii. Cu cât ai mai puţin de-a face cu mine, sau cu oricine altcineva, cu atât mai bine.

În drum spre casă, zgâlţâită de trenul aglomerat, cuvintele lui Willem îmi reveneau mereu în minte. „Surse proprii." Suna atât de… de profesional. Cum puteam găsi o sursă pentru cartele furate? Pe cine cunoşteam eu?

Şi în acel moment mi-a venit în minte un nume.

Fred Koornstra.

Fred era omul care citea contorul electric la Beje. Familia Koornstra avea o fiică retardată, acum femeie în toată firea, care frecventa „biserica" pentru debili mintali, pe care o conduceam de două-zeci de ani. Acum Fred avea o slujbă nouă la Oficiul de Alimentaţie. Nu era în departamentul unde se eliberau cartelele?

În acea seară, după cină am pornit pe străzile pietruite spre casa familiei Koornstra. Cauciucurile bătrânei şi credincioasei mele biciclete m-au

lăsat până la urmă şi astfel m-am alăturat sutelor de zornăituri din oraş, făcute de cadrele metalice ale roţilor. Fiecare hop îmi aducea aminte în mod neplăcut de cei cincizeci de ani pe care-i aveam.

Fred, un bărbat pleşuv îmbrăcat în uniformă militară, a venit la uşă şi m-a privit absent în timp ce îi spuneam că vreau să vorbesc cu el despre serviciul de duminică. M-a invitat înăuntru, a închis uşa şi a spus:

- Acum Corrie, de fapt, de ce ai venit să mă vezi?

(„Doamne", m-am rugat în tăcere, „dacă nu trebuie să am încredere în Fred, opreşte această conversaţie înainte de a fi prea târziu".)

- În primul rând, trebuie să-ţi mărturisesc că avem la Beje câţiva musafiri neaşteptaţi. Prima dată a venit o femeie, apoi un cuplu, şi în această după-masă a mai venit un cuplu.

M-am oprit în mod voit.

- Sunt evrei.

Expresia feţei lui a rămas neschimbată.

- Putem să îi ducem în locuri sigure, dar trebuie să le mai facem rost de încă ceva. Cartele pentru raţii.

Ochii lui Fred au zâmbit.

- Acum ştiu de ce ai venit aici.

- Fred, există vreo cale prin care poţi să faci rost de câteva cartele în plus? Mai multe decât raportezi?

- În nici un caz, Corrie. Cartelele sunt socotite de douăsprezece ori. Sunt controlate.

Speranţa care începuse să încolţească în mine a pierit. Dar Fred a continuat:

- Numai dacă... a început el.

- Numai dacă... ce?

- Numai dacă ar fi o spargere, a spus el încet. Oficiul de Alimentaţie din Utrecht a fost jefuit luna trecută, dar hoţii au fost prinşi.

S-a oprit o clipă.

- Dacă s-ar întâmpla la amiază, a spus el încet, când contabilul şi cu mine suntem acolo... şi dacă ne vor găsi legaţi şi cu căluş în gură...

Şi-a pocnit degetele.

- Şi cunosc şi omul care ar putea s-o facă! Ţi-aduci aminte de...

- Nu! am spus, aducându-mi aminte de avertismentele lui Willem. Nu-mi spune cine. Şi nu-mi spune cum. Doar adu-mi cartelele, dacă poţi.

Fred s-a uitat uimit la mine câteva clipe.

- De câte ai nevoie?

Am deschis gura pentru a spune: „Cinci”. Dar numărul pe care l-am rostit într-un mod neaşteptat şi surprinzător a fost: „O sută”.

Când Fred mi-a deschis uşa o săptămână mai târziu, am încercat să-i surprind privirea. Amândoi ochii aveau o strălucire verzuie, iar buza de jos îi era tăiată şi umflată.

- Prietenul meu s-a purtat foarte natural, a fost tot ceea ce a spus.

Dar avea cartelele. Pe masă, într-un plic de cânepă, erau o sută de cartele. Fred rupsese deja cupoanele necesare fiecărei zile. Ultimul cupon era prezentat la Oficiul de Alimentaţie în ultima zi a fiecărei luni în schimbul cartelei pentru luna următoare. Cu aceste cupoane Fred putea continua să elibereze în mod „legal” încă o sută de cupoane.

Am căzut de acord că este prea riscant pentru mine să continui să vin la casa lui în fiecare lună. Ce-ar fi dacă în schimb ar veni el la Beje, îmbrăcat în uniforma lui veche de muncitor?

La Beje contorul era la capătul holului la baza scărilor. Când am ajuns acasă în acea după-amiază am deschis capacul primei trepte, aşa cum Peter făcuse altei trepte de mai sus pentru a ascunde radioul. În timp ce lucram, mă gândeam că Peter ar fi mândru de mine, şi m-a cuprins dorul după băiatul acela curajos şi sigur pe el. Dar chiar şi el ar fi fost de acord, mi-am spus făcând un pas înapoi pentru a admira deschizătura pe care o făcusem, că mâna şi ochiul unui ceasornicar aveau valoare.

Pe 1 iulie am testat funcţionarea sistemului pentru prima dată. Fred trebuia să intre prin magazin ca de obicei, cu cartelele ascunse sub cămaşă, la ora 5:30 după-amiaza, iar Betsie trebuia să elibereze holul de vizitatori. Spre consternarea mea, la ora 5:25 pe uşa magazinului a intrat un poliţist.

Era un bărbat înalt, cu părul roşu şi tuns scurt, pe care îl ştiam după nume, Rolf van Vliet, dar altceva nimic. A fost la aniversarea centenarului, ca de altfel jumătate din forţele de ordine. Cu siguranţă nu era unul din clienţii „obişnuiţi” ai lui Betsie, din cei ce serveau cafeaua în dimineţile de iarnă.

Rolf a adus un ceas care trebuia curăţat şi părea că are chef de vorbă. Gâtul mi se uscase, dar tata conversa bucuros cu el în timp ce examina

ceasul. Ce-o să facem? Fred nu putea fi avertizat. La ora 5:30 fix s-a deschis uşa magazinului şi a intrat îmbrăcat în salopeta lui albastră. Mie mi se părea că pieptul îi este umflat cu cel puţin o jumătate de metru.

Foarte sigur pe el, ne-a salutat printr-un gest al capului, pe tata, pe poliţist şi pe mine.

- Bună seara, a spus el, curtenitor şi cu un aer puţin plictisit.

S-a dus spre uşa din spatele magazinului şi a trântit-o după el. Urechile îmi erau încordate. Am auzit cum a deschis capacul. Acum! Cu siguranţă că şi Rolf a auzit.

Uşa din spatele nostru s-a redeschis. Siguranţa lui Fred era atât de mare încât nu s-a eschivat să iasă pe uşa care dădea înspre alee, ci s-a întors înapoi în magazin.

- Bună seara, a salutat din nou.

- Seara.

A ajuns la uşă şi a dispărut. De data asta scăpasem, dar într-un fel, trebuia să găsim un mijloc de avertizare.

Între timp, în săptămânile care au urmat vizitei neaşteptate a doamnei Kleermaker, s-au întâmplat multe lucruri la Beje. Având cartele pentru raţie, doamna Kleermaker, cuplul în vârstă şi ceilalţi care au venit după ei au găsit un loc sigur pentru locuit. Dar oamenii care erau vânaţi continuau să vină, iar nevoile deseori nu se limitau doar la cartele pentru raţie şi adrese. Dacă o evreică rămânea însărcinată, unde putea merge să nască? Dacă murea un evreu, cum putea fi înmormântat?

„Dezvoltă-ţi sursele proprii", a spus Willem. Şi din momentul în care numele lui Fred Koornstra a apărut pe neaşteptate în mintea mea, mi-am dat seama de un lucru. Eram prieteni cu jumătate de Haarlem! Cunoşteam multe asistente medicale care lucrau la maternitatea spitalului. Cunoşteam funcţionari care lucrau la birourile de evidenţe. Cunoşteam pe cineva în fiecare domeniu al afacerilor şi pe cei care lucrau la birourile primăriei.

Desigur, nu cunoşteam convingerile politice ale acestor oameni. Şi când mă gândeam la asta inima îmi bătea mai repede. Dar Dumnezeu ştia! Slujba mea era aceea de a urma pas cu pas călăuzirea Lui, aducând înaintea Sa prin rugăciune fiecare decizie. Ştiam că nu sunt nici deşteaptă, nici subtilă, nici sofisticată; dacă Beje trebuia să devină un loc de refugiu şi ajutor, atunci era nevoie de o strategie mult mai înaltă decât a

mea.

La câteva nopţi de la prima vizită a lui Fred, cititorul de contoare, la uşa dinspre alee a sunat clopoţelul târziu, mult după ora de alarmă. M-am grăbit să cobor, crezând că era alt refugiat trist, bâlbâindu-se de frică. Betsie şi cu mine pregăteam paturile pentru cei patru musafiri noi care veniseră în seara aceea: o evreică împreună cu cei trei copii ai ei.

Dar spre surpriza mea, aproape ascuns după zidul aflat pe o parte a aleii întunecoase, era Kik.

- Ia-ţi bicicleta, mi-a ordonat cu vocea sa obişnuită. Şi puneţi un jerseu. Sunt nişte oameni pe care aş vrea să-i cunoşti.

- Acum? După alarmă?

Dar ştiam că nu are rost să pun întrebări. Nici bicicleta lui Kik nu avea cauciucuri, dar cadrul metalic al roţilor era învelit în cârpe. A învelit-o şi pe a mea pentru a înăbuşi zgomotul produs de uruitul roţilor. Curând pedalam pe străzile întunecate ale Haarlemului cu o viteză de care m-aş fi temut şi dacă aş fi circulat ziua.

- Pune o mână pe umărul meu, a şoptit Kik. Cunosc drumul.

Am mers pe străzile întunecate, am trecut podurile împodobite, cotind la colţurile invizibile ale străzilor. În sfârşit, am trecut peste un canal lat şi am ştiut că intrasem într-un cartier luxos din suburbia Aerdenhout.

Am intrat pe o alee care trecea pe sub nişte copaci umbroşi. Spre surprinderea mea Kik a ridicat amândouă bicicletele şi le-a cărat în sus pe scări. O servitoare cu un şorţ scrobit şi o bonetă încreţită ne-a deschis uşa. Holul de la intrare era ticsit de biciclete.

Apoi l-am văzut pe el. Cu un ochi îmi zâmbea mie şi celălalt era aţintit spre uşă. Stomacul apărea întotdeauna înainte de a-l putea vedea pe el. Era Pickwick!

Ne-a condus pe Kik şi pe mine în salonul în care se găseau distinse grupuri de bărbaţi şi femei, sorbind din cafea şi povestind. Dar toată atenţia mea a fost atrasă din primul moment de aroma care se simţea în acea încăpere. Era posibil ca ei să fi băut cafea adevărată?

Pickwick mi-a turnat o ceaşcă dintr-un ibric de argint ce se afla pe bufet. Era cafea. După doi ani, beam cafea olandeză neagră, cafea adevărată. A turnat şi pentru el o ceaşcă, punând ca de obicei cinci bucăţi de zahăr cubic ca şi când raţiile nici nu s-ar fi inventat. O altă servitoare scrobită şi încreţită, a trecut cu o tavă plină cu prăjituri.

Înfulecând şi înghiţind în grabă prăjiturile mergeam prin încăpere după Pickwick, dând mâna cu oamenii care îmi erau prezentaţi. Erau nişte prezentări ciudate deoarece nu era menţionat nici un nume, numai ocazional, câte o adresă şi „Întreabă de domnul Smit". Când mi-a fost prezentat cel de-al patrulea Smit, Kik mi-a explicat surâzător:

- Este singurul nume de familie întâlnit în ilegalitate.

Deci era adevărat: exista o organizaţie ce funcţiona în ilegalitate! Dar de unde erau aceşti oameni? Nu mă uitasem atent la nici unul dintre ei. O secundă mai târziu am simţit un fior rece pe şira spinării: mi-am dat seama că eram la o întâlnire a liderilor naţionali.

Trăgând cu urechea la frânturile de conversaţie, am înţeles că scopul lor era stabilirea legăturii cu Anglia şi lupta partizanilor olandezi în orice loc pe continent. De asemenea ajutau echipele avioanelor aliaţilor care aterizau în mod ilegal pe coasta Mării de Nord. În acelaşi timp simpatizau eforturile mele de a-i ajuta pe evreii Haarlemului. Am roşit până la rădăcina părului când l-am auzit pe Pickwick descriindu-mă ca pe „capul unei operaţiuni ce are loc în oraş". O gaură mare sub scări şi câţiva prieteni întâmplători nu însemna o operaţiune. Cu siguranţă, printre cei prezenţi erau oameni mult mai competenţi, mai disciplinaţi şi mai profesionişti decât mine.

Dar ei m-au salutat cu politeţe gravă, strângându-mi mâna şi spunându-mi cu ce mă pot ajuta: întocmirea de acte false, folosirea unei maşini ce avea număr de înmatriculare oficial, falsificare de semnături.

Când am ajuns într-un colţ al camerei, Pickwick m-a prezentat unui om scund cu cioc, cu o înfăţişare fragilă.

- Gazda noastră, a început micul om, ne-a informat că locuinţei dumneavoastră îi lipseşte o cameră secretă. Acesta este un lucru periculos pentru toţi: pentru cei pe care îi ajutaţi, pentru dumneavoastră şi pentru cei care lucrează pentru dumneavoastră. O să vă fac o vizită săptămâna viitoare...

Mai târziu, odată cu trecerea anilor, am aflat că era unul din cei mai renumiţi arhitecţi din Europa. Eu îl ştiam doar sub numele de domnul Smit.

Înainte ca eu şi Kik să ne întoarcem în grabă la Beje, Pickwick m-a luat de braţ.

- Draga mea, am veşti bune. Am înţeles că Peter va fi eliberat săptă-

mâna viitoare...

Într-adevăr a fost eliberat după trei zile. Era mai slab, mai palid şi deloc speriat după cele două luni petrecute într-o celulă de beton. Nollie, Tine şi Betsie au folosit raţia de zahăr pe o lună pentru a pregăti petrecerea de bun venit.

Într-o dimineaţă devreme, primul client a fost un om scund cu barbă, pe nume Smit. Tata şi-a luat lentila de bijutier de pe ochi. Îi făcea plăcere să cunoască pe cineva, dar era încîntat să descopere o legătură cu o cunoştinţă veche.

- Smit, a spus el cu înflăcărare. Cunosc câţiva Smit în Amsterdam. Sunteţi cumva rudă cu familia care...

- Tată, l-am întrerupt eu, acesta este omul despre care ţi-am vorbit. A venit ca să inspecteze casa.

- Un inspector? Atunci trebuie să fii Smit care are birourile pe Grote Hout Straat. Mă întreb dacă nu...

- Tată! l-am rugat, nu este inspector şi nu-l cheamă Smit.

- Nu Smit?

Domnul Smit şi cu mine am încercat să-i explicăm, dar tata nu putea să înţeleagă cum o persoană putea să aibă alt nume decât cel adevărat. În timp ce-l conduceam pe domnul Smit spre holul din spate, l-am auzit pe tata murmurând:

- Am cunoscut odată un Smit pe Koning Straat...

Domnul Smit a examinat şi a aprobat locul ascuns pentru cartelele de raţii de la baza scărilor. A aprobat ca acceptabil sistemul de avertizare pe care l-am conceput. Acesta era un semn de formă triunghiulară din lemn folosit pentru reclamă, cu inscripţia „Ceasurile Alpina", şi era plasat în fereastra sufrageriei. Atâta timp cât semnul era la locul lui, se putea intra.

Dar când i-am arătat un loc de forma unui cub în spatele bufetului din sufragerie, a dat din cap. Cei care au redecorat casa au lăsat un loc gol în care noi am depozitat bijuterii, monezi de argint şi alte lucruri de valoare, strânse de la începutul ocupaţiei. Nu numai rabinul şi-a adus biblioteca sa, ci şi alte familii de evrei şi-au adus lucrurile de valoare la Beje, pentru păstrare. Spaţiul era destul de mare şi noi am crezut că la nevoie, o persoană se poate strecura în voie. Însă domnul Smit a dezaprobat ideea fără să stea pe gânduri.

- Este primul loc pe care îl vor căuta. Totuşi, nu te deranja să îl schimbi.

Este numai argint. Noi suntem interesaţi să salvăm oameni, nu lucruri.

A început să urce scările înguste în formă de spirală şi odată cu aceasta a început să se amuze. Se oprea delectându-se în timp ce privea locurile de odihnă, lovind pereţii strâmbi şi râzând de nivelele celor două case vechi care nu corespundeau.

- Este cu neputinţă! a spus el impresionat. Este o imposibilitate improbabilă, de necrezut şi neprevăzută! Domnişoară ten Boom, dacă toate casele ar fi construite ca aceasta, ai vedea mai puţini oameni îngrijoraţi.

În sfârşit, chiar în capătul de sus al scărilor, a intrat în camera mea şi a scos un strigăt de entuziasm.

- Asta e! a exclamat. Dorim ca ascunzătoarea să fie amplasată cât mai sus, a continuat cu înflăcărare. Îţi dă posibilitatea să ajungi aici în timp ce jos se fac cercetările.

A deschis fereastra şi şi-a lungit gâtul în afară.

- Dar... acesta este dormitorul meu...

Dar domnul Smit nu mi-a dat atenţie. Făcea deja măsurători. Spre surprinderea mea a mutat cu uşurinţă şifonierul greu şi instabil de la perete şi mi-a împins patul în mijlocul camerei.

- Aici va fi peretele fals!

Entuziasmat, a scos un creion şi a tras o linie pe podea la o distanţă de 75 de centimetri de peretele iniţial. S-a ridicat şi s-a uitat gânditor.

- N-aş îndrăzni să-l fac mai mare, a spus. Totuşi, va intra o saltea de copil. Oh, da. Cu uşurinţă!

Am încercat să protestez din nou, dar domnul Smit a uitat de existenţa mea. În următoarele zile el şi lucrătorii lui au intrat şi au ieşit în mod constant din casa noastră. Nu băteau niciodată la uşă. De fiecare dată fiecare muncitor căra câte ceva: unelte învelite în hârtie de ziar, câteva cărămizi într-o servietă.

- Lemn? a exclamat el când m-am aventurat să afirm dacă n-ar fi mai simplu să construiască un zid din lemn. Lemnul sună a gol. Îşi vor da seama într-o clipă. Nu, nu. Numai cărămizile sunt bune pentru a putea construi ziduri false.

După ce zidul a fost ridicat, a venit tencuitorul, apoi tâmplarul şi în fine zugravul. După şase zile, domnul Smit ne-a chemat pe tata, pe Betsie şi pe mine ca să vedem zidul.

Am stat în pragul uşii şi am privit. Mirosul de vopsea proaspătă era

peste tot. Dar nimic nu spunea că tocmai s-a zugrăvit. Cei patru pereţi aveau aceleaşi trăsături şi aspect murdar, caracteristic camerelor din Haarlem care se încălzeau cu cărbuni. Rândul vechi de pe tavan, care nu căzuse încă dar era dezlipit pe ici pe colo, arăta de parcă nici n-a fost atins de o sută cincizeci de ani. Pe peretele din spate erau pete vechi de apă, neuniforme; chiar şi eu, care trăisem jumătate de secol în camera aceasta, puteam cu greu crede că nu era peretele original, aşezat însă la o distanţă de 75 de centimetri de adevăratul zid al casei.

Rafturile vechi, din lemn, înclinate, coşcovite şi care purtau aceleaşi pete lăsate de apă ca şi zidul fals din spatele lor, se întindeau de-a lungul acestuia. Jos, în colţul din stânga, sub ultimul raft, era un panou culisant, de 70 cm înălţime şi 70 cm lăţime, care dădea înspre camera secretă.

Domnul Smit s-a aplecat şi în tăcere a tras de panou în sus. Pe mâini şi pe genunchi Betsie şi cu mine ne-am strecurat în camera strâmtă care se deschidea în spatele lui. Odată intrate, am putut să ne ridicăm şi chiar să ne întindem amândouă pe saltea. O deschizătură ascunsă bine în zidul real, permitea aerului să intre din afară.

- Ţineţi o cană de apă în interior tot timpul, a spus domnul Smit venind după noi. Schimbaţi apa o dată pe săptămână. Puneţi şi pesmeţii marinăreşti. Ori de câte ori este cineva în casă a cărui prezenţă este neoficială, toate lucrurile lui, cu excepţia hainelor, trebuie păstrate aici.

Am ieşit târâş-târâş pe genunchi.

- Aranjaţi totul la loc, mi-a spus el. Exact cum a fost înainte.

A lovit cu pumnul peretele de deasupra rafturilor.

- Gestapoul poate să caute un an, a spus el. N-o să-l găsească niciodată.

Capitolul 7

Eusie

Peter era acasă, deşi nu era în siguranţă, ca de altfel orice tânăr sănătos de vârsta lui. Fabricile de armament din Germania, aveau o nevoie disperată de muncitori. Soldaţii înconjurau un cartier de blocuri, se infiltrau printre ele şi fără nici o avertizare ridicau bărbaţii tineri între şaisprezece şi treizeci de ani, după care îi transportau în camioane. Această metodă de căutare şi de arestare se numea „razie", şi din cauza ei tremurau toate familiile care aveau bărbaţi tineri.

Flip şi Nollie şi-au rearanjat bucătăria şi au improvizat o ascunzătoare odată cu începerea raziilor. Era un beci mic, ce se afla sub podeaua bucătăriei şi în care se depozitau cartofi. Au lărgit uşa beciului, au pus peste ea un covor mare şi au mutat masa peste ea.

Odată cu lucrarea făcută de domnul Smit la Beje, mi-am dat seama că ascunzătoarea de sub podeaua bucătăriei era total nepotrivită. În primul rând era prea joasă şi probabil că domnul Smit ar fi spus că „este primul loc în care ar căuta". Oricum, raziile nu erau nişte cercetări efectuate de oameni pregătiţi pentru asta, ci nişte atacuri bruşte ale soldaţilor. Ascunzătoarea era doar un mod de a ieşi din vizorul lor pentru o jumătate de oră. Mă gândeam că era suficient pentru atât.

Era ziua de naştere a lui Flip când pe strada liniştită şi cu case asemănătoare, lipite una de alta, a început razia. Tata, Betsie şi cu mine am venit mai devreme cu 125 de grame de ceai englezesc primit de la Pickwick.

Nollie, Annaliese şi celelalte două fete mai mari nu veniseră încă. Tocmai se anunţase sosirea unui transport de pantofi la unul din magazinele din oraş şi Nollie era hotărâtă să-i cumpere lui Flip o pereche, „chiar dacă ar fi să stau toată ziua la coadă".

Vorbeam în bucătărie cu Cocky şi cu Katrien, când deodată, Peter împreună cu Bob, fratele lui mai mare, au dat buzna cu feţele albe şi au spus:

- Soldaţii! Repede! Sunt la două case mai jos, şi acum vin în direcţia noastră!

Au tras masa, au înhăţat covorul şi au deschis uşa beciului. Bob a coborât primul şi s-a întins pe spate, iar Peter s-a pus peste el. Am închis uşa beciului, am întins covorul peste ea şi am mutat masa la locul ei. Cu mâinile tremurânde Betsie, Cocky şi cu mine, am aşezat o faţă de masă lungă şi am început să aşezăm cinci căni pentru ceai.

În hol s-a auzit o trosnitură puternică, uşa s-a deschis brusc şi Cocky a scăpat o cană din mână. În bucătărie au intrat doi soldaţi în uniformă germană cu armele ridicate.

- Staţi pe loc. Nu mişcaţi.

Am auzit zgomot de bocanci în camerele de sus. Soldaţii au privit dezgustaţi, văzând încăperea plină cu femei şi un singur bărbat bătrân. Dacă ar fi privit-o mai atent pe Katrien şi-ar fi dat seama imediat de situaţie deoarece faţa ei era îngrozită. Dar ei aveau alte lucruri în minte.

- Unde sunt bărbaţii voştri? a întrebat-o soldatul mai scund pe Cocky, într-o olandeză stricată.

- Acestea sunt mătuşile mele, a spus ea, şi acesta este bunicul meu. Tata este la şcoală, mama este la cumpărături şi .....

- Nu te-am întrebat de tot tribul! a explodat soldatul în germană.

Apoi a reluat în olandeză:

- Unde îţi sunt fraţii?

Cocky s-a uitat la el o secundă, apoi şi-a plecat capul. Inima mea parcă încetase să mai bată. Ştiam cum şi-a crescut Nollie copiii, dar cu siguranţă, în acest moment o minciună era permisă.

- Ai fraţi? a întrebat din nou ofiţerul.

- Da, a spus Cocky încet. Avem trei.

- Ce vârstă au?

- Douăzeci şi unu, nouăsprezece şi optsprezece.

De sus auzeam zgomote provocate de trântitul uşilor şi de scârţâitul mobilei pe care o mutau de la perete.

- Unde sunt acum? a insistat ofiţerul.

Cocky s-a aplecat şi a început să adune cioburile. Omul a tras-o în sus.

- Unde sunt fraţii tăi?

- Cel mai mare e la Colegiul Teologic. El nu vine de obicei acasă deoarece...

- Dar ceilalţi doi?

Cocky se pierdu cu totul.

- Păi, sub masă.

Ne-au făcut semn cu arma să ne retragem de lângă masă. Celălalt soldat a apucat un colţ al feţei de masă. La un semn al ofiţerului, soldatul înalt s-a ghemuit cu arma ridicată. Apoi a azvârlit faţa de masă înapoia lui.

Din cauza tensiunii, Cocky a început să râdă isteric. Soldaţii se învârteau în jurul mesei. Fata aceasta râdea de ei?

- Nu ne lua drept proşti! a mârâit soldatul scund.

Furios, a ieşit din cameră şi după el, la câteva minute întreaga trupă, iar soldatul cel tăcut ne-a luat pacheţelul cu ceai, atât de valoros.

În acea seară, petrecerea care a urmat a fost ciudată. De la starea de recunoştinţă până la o stare adâncă de amărăciune pe care familia noastră atât de apropiată nu a simţit-o vreodată. Nollie era de partea lui Cocky, insistând că ea trebuia să răspundă astfel.

- Dumnezeu onorează pe acela care spune adevărul asigurându-i o protecţie perfectă.

Peter şi Bob, ca unii care au stat în beci, nu erau atât de siguri de acest lucru. Şi nici eu. Nu am avut niciodată curajul lui Nollie... şi nici credinţa ei. Dar puteam recunoaşte o situaţie ilogică.

- Nu este logic să *spui* adevărul şi apoi „să faci" minciuna! Cum e cu documentele false şi cu uniforma de servitoare ale Katrinei?

- „Pune Doamne o strajă gurii mele", a citat Nollie. „Închide uşa buzelor mele!" a încheiat triumfător.

- Bine, cum e cu radioul? A trebuit să mint cu buzele mele ca să-l pot păstra.

- Şi totuşi Corrie, cred că tot ceea ce ai rostit cu buzele tale, a fost spus în dragoste! mi-a reproşat tata cu vocea sa blândă care m-a făcut să roşesc.

Dragoste. Cum şi-o poate cineva arăta? Cum putea Dumnezeu Însuşi să descopere în acelaşi timp adevărul şi dragostea într-o lume ca aceasta?

Murind. Răspunsul m-a izbit mai tăios şi mai rece ca niciodată înainte: în istoria lumii era gravată forma unei Cruci.

Era din ce în ce mai greu să găseşti locuri sigure de locuit pentru numărul mare de evrei care erau în grija organizaţiei ce acţiona ilegal la începutul lui 1943. Chiar şi cu acte false sau bonuri de raţii era foarte greu pentru ei. Mai devreme sau mai târziu aveam să ascundem oameni aici

în oraş. Ce păcat că primul avea să fie cel mai drag dintre cei ce locuiau cu noi. Era o dimineaţă aglomerată când Betsie a venit în atelier spunând:

- Au venit Harry şi Cato.

Am fost surprinşi. Harry nu venea niciodată în timpul zilei la Beje deoarece se temea că steaua lui galbenă ne va atrage neplăceri. Tata şi cu mine ne-am grăbit să o urmăm pe Betsie.

Harry de Vlies ne-a relatat aceeaşi poveste familiară. În noaptea dinainte au fost vizitaţi de colaboraţioniştii din CNS. A urmat anunţul că magazinul le-a fost confiscat. Cui îi păsa că Harry era creştin? Orice evreu se poate converti ca să ocolească necazurile, a spus un CNS-ist. În această dimineaţă a apărut un ofiţer german pentru a face oficială situaţia: magazinul a fost închis „în interes de securitate naţională".

- Dar, dacă prezint un risc în ceea ce priveşte securitatea, a spus bietul Harry, cu siguranţă nu se vor opri să-mi confişte numai magazinul.

Fără îndoială că aşa era. Dar chiar în acel moment nu era disponibil nici un loc în afara oraşului. De fapt singura adresă de care dispunea organizaţia în ilegalitate era a unei femei pe nume De Boer, ce locuia cu patru străzi mai jos de Beje.

În acea după-amiază am bătut la uşa doamnei De Boer. Era o femeie îndesată, îmbrăcată într-un halat albastru de bumbac şi încălţată cu papuci de casă. Am aprovizionat-o pe doamna De Boer cu bonuri de alimente. Mi-a arătat pe cei care stăteau în mansarda casei. Optsprezece evrei locuiau acolo, cei mai mulţi dintre ei având în jur de douăzeci de ani.

- Au fost ţinuţi închişi prea multă vreme, a spus ea. Cântă şi dansează şi fac tot felul de zgomote.

- Dacă crezi că încă un cuplu ar fi prea mult...

- Nu. Nu... cum i-aş putea refuza? Adu-i la noapte. Ne vom descurca cumva.

Aşa şi-au început Harry şi Cato viaţa la doamna De Boer, într-unul din dormitoarele înguste ale mansardei. Betsie mergea în fiecare zi să le ducă pâine de casă, puţin ceai sau o felie de cârnaţi. Dar preocuparea principală a lui Betsie nu era moralul lui Harry sau al lui Cato, ci însăşi viaţa lor.

- Sunt în pericol, ne-a spus ea. Tinerii de acolo sunt tare stresaţi. În după-masa aceasta făceau atâta gălăgie încât îi puteai auzi de la capătul străzii!

Am avut şi alte preocupări în iarna aceea plumburie. Deşi era zăpadă puţină, frigul a venit mai târziu şi a persistat vreme îndelungată, iar uleiul era foarte rar. Ici-colo, în parcuri sau de-a lungul canalelor, copacii au început să dispară deoarece oamenii îi tăiau pentru sobele de gătit şi cele de încălzit.

Umezeala camerelor neîncălzite era dăunătoare atât pentru cei bătrâni, cât şi pentru cei tineri. Într-o dimineaţă, Christoffels nu a apărut nici la citirea Bibliei în sufragerie şi nici mai târziu în atelier. Stăpâna casei în care locuia, l-a găsit mort în patul său şi apa îngheţată bocnă în vasul de spălat. L-am îngropat pe bătrânul ceasornicar îmbrăcat în costumul lui minunat şi în vesta pe care a purtat-o la aniversarea a o sută de ani, cu şase ani în urmă. Mi se părea că era atât de departe vremea aceea.

Primăvara a venit foarte încet. Mi-am aniversat cea de-a cincizecea zi de naştere printr-o mică petrecere în foişorul familiei De Vlies.

O săptămână mai târziu, în 22 aprilie, Cato a venit singură la Beje. Când a intrat înăuntru, a izbucnit în lacrimi.

- Tinerii aceia au înnebunit! Seara trecută, opt dintre ei au părăsit casa. Bineînţeles că au fost opriţi şi arestaţi, băieţii nici măcar nu s-au deranjat să-şi taie perciunii. Gestapoul nu a întâmpinat nici o greutate ca să afle informaţii de la ei.

Casa a fost cercetată, a spus ea, la ora 4:00 în acea dimineaţă. Cato a fost eliberată când au descoperit că nu e evreică.

- Dar toţi ceilalţi, Harry, doamna De Boer, oh, ce se va întâmpla cu ei?

În următoarele trei zile Cato a fost la sediul poliţiei din Haarlem de dimineaţa pâna la ora stingerii, cicălindu-i atât pe olandezi cât şi pe germani pentru a o lăsa să-şi vadă soţul. Când au alungat-o, a trecut de partea cealaltă a străzii şi a aşteptat în tăcere pe trotuar.

Vineri, chiar înainte de închidere, când magazinul era plin de lume, un poliţist a deschis uşa cu ezitare şi apoi a pornit spre uşa din spate. Era Rolf van Vliet, ofiţerul care a fost aici atunci când s-a făcut livrarea primelor bonuri de raţie. Şi-a luat cascheta de pe cap şi i-am remarcat din nou părul de culoare portocaliu-roşietică.

- Ceasul acesta nu merge încă bine, a spus Rolf.

Şi-a luat ceasul de mână, l-a aşezat pe masa mea de lucru şi s-a aplecat înainte. Oare voia să-mi spună ceva? Tot ceea ce puteam face era să ascult.

- Harry de Vlies va fi dus mâine la Amsterdam. Dacă doriţi să-l vedeţi, să veniţi la ora trei fix, mâine după-amiază. Vedeţi, braţul secundarului ezită încă în partea de sus a cadranului.

În acea după-amiază la ora trei, Cato şi cu mine am intrat pe uşile înalte şi duble ale sediului poliţiei. Poliţistul de serviciu de la postul de gardă era chiar Rolf.

- Veniţi cu mine, a spus cu asprime.

Ne-a condus spre o uşă şi de-a lungul unui coridor înalt. S-a oprit la o poartă încuiată de metal.

- Aşteptaţi aici, a spus Rolf.

Cineva care se afla de cealaltă parte, a deschis poarta şi Rolf a intrat. A dispărut pentru câteva minute. Apoi uşa s-a deschis din nou şi în faţa noastră stătea Harry. Rolf a stat liniştit, când Harry a îmbrăţişat-o pe Cato.

- Aveţi doar câteva secunde, a şoptit Rolf.

S-au desprins din îmbrăţişare şi s-au privit în ochi.

- Îmi pare rău, a spus Rolf. Trebuie să se întoarcă.

Harry şi-a sărutat soţia. Apoi mi-a luat mâna şi mi-a strâns-o cu solemnitate. Ochii ni s-au umplut de lacrimi. Apoi, Harry a vorbit pentru prima dată:

- Oriunde ne vor duce, a spus el, Îl voi mărturisi pe Isus.

Rolf îl luă pe Harry de cot.

- Ne vom ruga pentru tine în fiecare zi de mai multe ori, Harry! am strigat în timp ce poarta s-a trântit.

Instinctul meu îmi spunea un lucru pe care nu-l puteam împărtăşi cu nimeni, îmi spunea că aceasta era ultima dată în care aveam să-l văd pe prietenul nostru Buldogul.

În acea noapte am avut o discuţie despre Rolf: Betsie, eu şi o duzină de adolescenţi, băieţi şi fete pe care îi foloseam ca mesageri în această lucrare. Dacă Rolf şi-a riscat propria siguranţă, pentru a ne spune de transportarea lui Harry, probabil că ar trebui să lucreze cu noi.

- Doamne Isuse, am spus tare, acest lucru ar fi un pericol pentru noi şi pentru Rolf.

Dar o dată cu cuvintele, m-a inundat un val de siguranţă referitor la omul acesta. Mă întrebam pentru câtă vreme vom fi conduşi de acest Dar al Cunoaşterii.

L-am rugat pe unul din băieţii noştri mai mici să-l urmărească pe Rolf şi să vadă unde locuieşte. Băieţii cei mari, care erau suspecţi trupelor de la fabrică, ieşeau când se întuneca şi adeseori erau îmbrăcaţi ca fete.

În săptămâna următoare, i-am făcut lui Rolf o vizită acasă.

- Nici nu ştii cât de mult a însemnat să-l putem vedea pe Harry, i-am spus când m-am văzut în casă. Cum ţi-aş putea răsplăti bunătatea?

Rolf şi-a trecut mâna prin părul strălucitor.

- Ei bine, există o posibilitate. Femeia de serviciu a închisorii are un băiat adolescent care era să fie prins de două ori. Femeia este disperată ca să-i găsească un alt loc în care să stea.

- Poate că i-aş putea ajuta, am spus. Credeţi că ar putea aduce ceasul la reparat?

Toos a venit în ziua următoare la uşa camerei lui tanti Jans unde eu vorbeam cu doi voluntari noi în lucrarea noastră. Părăseam magazinul din ce în ce mai des, deoarece „organizaţia" noastră ilegală cerea mai mult timp.

- Este jos o femeie care arată tare ciudat, a spus Toos. Spune că numele ei este Mietje. Mi-a spus să-ţi spun că Rolf a trimis-o.

Am întâlnit-o pe Mietje în sufragerie. Mâna pe care am strâns-o era zbârcită şi aspră din cauza atâtor podele pe care le frecase. În barbă avea un smoc de păr.

- Înţeleg, am spus, că aveţi un fiu de care sunteţi foarte mândră.

- Oh, da! faţa lui Mietje s-a luminat când am amintit despre fiul ei.

Am luat ceasul de alarmă, vechi şi voluminos pe care l-a adus.

- Veniţi mâine după-amiază după ceas şi sper să vă pot da veşti bune.

În acea seară am ascultat rapoartele mesagerilor noştri. Iarna lungă şi aspră a făcut posibilă găsirea a câteva adrese disponibile. Era un loc liber la o fermă de lalele din apropiere, dar fermierul a hotărât că trebuie să fie plătit pentru riscul pe care şi-l asumă. Trebuia să facem rost de aceşti bani, în monede de argint şi nu în bani de hârtie, plus bonurile de mâncare. Nu se întâmpla des ca o „gazdă" să ceară bani pentru serviciile pe care le făcea; atunci când o făcea totuşi plăteam cu bucurie.

Când Mietje a apărut în dimineaţa următoare am scos o bancnotă mică din portofelul meu pe care am rupt-o la un colţ.

- Aceasta este pentru fiul dumneavoastră, am spus. La noapte va merge la Gravenstenenbrug. În dreptul podului se află un trunchi de copac,

au tăiat copacul iarna trecută. Trebuie să aştepte acolo şi să se uite la canal. Va veni un om şi îl va întreba dacă are să-i schimbe o bancnotă. Fiul dumneavoastră trebuie să dea partea de bancnotă pe care v-am dat-o şi apoi să-l urmeze pe acest bărbat fără să pună întrebări.

Betsie a venit în sufragerie când Mietje mi-a luat mâna în mâinile ei aspre.

- O să mă revanşez eu într-un fel! Cumva, într-o zi, am să găsesc o modalitate de a mă revanşa faţă de dumneavoastră.

Betsie şi cu mine am zâmbit. Cum putea acest suflet simplu să ne ajute în nevoile pe care le aveam?

Lucrarea a continuat să crească. O dată cu fiecare nevoie care apărea, venea şi răspunsul. De exemplu, prin Pickwick am cunoscut omul de la centrala telefonică al cărui departament se ocupa cu conectarea sau deconectarea liniilor telefonice. După ce a aranjat ceva cu numerele de telefon, aparatul nostru a început să funcţioneze.

Ce zi a fost când telefonul vechi din hol, care atârna pe perete, a sunat bucuros pentru prima dată în trei ani! Şi ce nevoie mare aveam de el! Până acum erau optzeci de olandezi, femei bătrâne şi bărbaţi de vârstă mijlocie plus adolescenţi, care lucrau în „Lucrarea subterană a lui Dumnezeu", după cum ne numeam în glumă câteodată. Cei mai mulţi dintre ei nu se văzuseră unul pe altul; contactele vizuale erau cât se poate de rare. Dar toţi ştiau de Beje. Era cartierul general, centrul pânzei de păianjen: nodul de la care porneau toate firele.

Dar dacă telefonul era un avantaj, în acelaşi timp era şi un risc nou, ca şi fiecare lucrător nou şi legătură nouă. Am reglat volumul telefonului la minimum şi totuşi îl puteam auzi; dar se putea întâmpla ca cineva să treacă prin hol tocmai când suna.

Câţi curioşi dintre cei care treceau zilnic pe strada noastră vor continua să creadă că acest magazin micuţ de ceasuri era atât de căutat pe cât părea? Adevărul era că se cereau multe reparaţii: mulţi clienţi intrau şi ieşeau tocmai din această cauză. Şi totuşi privit în ansamblu, era prea mult du-te-vino, mai ales când se lăsa seara. Ora stingerii era fixată acum la ora 7:00 seara, ceea ce însemna că primăvara şi iarna nu rămânea nici o oră în care muncitorii se puteau plimba legal pe stradă în timpul serii.

Era 1 iunie 1943, cu o oră şi jumătate înainte de ora stingerii, şi mă

gândeam la toate acestea în timp ce mă foiam în spatele mesei mele de lucru. Şase dintre muncitori nu s-au întors încă şi erau atât de mulţi care flecăreau până înainte de ora 7:00. Pe de altă parte, deoarece era prima zi din lună, Fred Koornstra trebuia să aducă noile bonuri pentru raţii. Cele o sută de bonuri care doar cu un an în urmă ni se părea o extravaganţă, erau acum mult prea puţine pentru nevoile noastre şi Fred era doar unul dintre cei care ne aprovizionau. Unele bonuri furate veneau de departe, de la Delf. Cât timp vom putea continua în felul acesta, îmi puneam eu întrebarea. Cât timp ne vom putea bizui pe această protecţie stranie?

Sunetul clopoţelului de la intrare mi-a întrerupt gândurile. Betsie şi cu mine am ajuns în acelaşi timp la uşă. O evreică tânără stătea în alee, legănând micuţa legătură pe care o avea în braţe. În spatele ei am recunoscut un internist de la maternitate. În hol, acesta ne-a spus că bebeluşul s-a născut prematur. A ţinut atât bebeluşul cât şi mama în spital mai mult decât era permis, deoarece nu aveau unde să meargă.

Betsie şi-a deschis braţele pentru a lua bebeluşul şi în acel moment a intrat Fred Koornstra. Când a văzut oameni în hol a ezitat pentru moment, după care s-a întors foarte sigur spre aparatul de măsurat din perete. Faţa tânărului doctor s-a făcut albă ca şi gulerul pe care îl avea. Am încercat să-i asigur atât pe el, cât şi pe Fred, dar ştiam că cu cât cei din grup se cunoşteau mai puţin, cu atât era mai bine. Bietul intern şi-a luat în grabă rămas bun. După ce am închis uşa, Betsie şi cu mine am dus-o pe mamă şi pe copilaş în sufragerie, lăsându-l pe Fred să lucreze.

Betsie a turnat într-un bol din supa fiartă îndelung pe un os şi pe care o pregătise pentru masa de seară. Bebeluşul a început să geamă slab; l-am legănat în timp ce mama mânca. Aici era un nou pericol: un refugiat mult prea mic să înţeleagă că nu trebuia să facă zgomot. Am avut mulţi copii evrei care au stat o noapte sau mai multe la Beje şi chiar şi la cel mai mic dintre ei s-a dezvoltat simţul de tăcere stranie al unei fiinţe vânate. Dar la cele două săptămâni pe care le avea acesta, trebuia să descopere cât de neprimitoare era această lume. Aveam nevoie pentru el de un loc departe de alte locuinţe.

În dimineaţa imediat următoare, s-a ivit la magazin o soluţie perfectă: un prieten al preotului nostru. Acesta era pastor într-un mic oraş în apropiere de Haarlem şi casa lui era aşezată într-un parc cu mulţi copaci, departe de stradă.

- Bună dimineaţa, pastore, am spus, în timp ce toate acestea îmi treceau prin minte. Vă pot ajuta cu ceva?

M-am uitat la ceasul pe care l-a adus la reparat. Avea nevoie de o piesă ce se găsea foarte greu.

- Dar pentru dumneavoastră, pastore, vom face tot ceea ce ne stă în putinţă. Dar acum vreau să vă mărturisesc un lucru.

Ochii pastorului s-au posomorât.

- Mărturisire?

L-am tras pe uşa din spatele magazinului şi pe scări în sus spre sufragerie.

- Vă mărturisesc că şi eu caut ceva. Nu aţi vrea să luaţi în casa dumneavoastră o mamă evreică împreună cu bebeluşul ei? În caz contrar, este aproape sigur că vor fi arestaţi.

Culoarea dispăru de pe faţa omului. S-a dat un pas înapoi.

- Domnişoară ten Boom! Sper că nu sunteţi implicată în nici unul din aceste secrete şi afaceri ilegale. Nu este sigur! Gândiţi-vă la tatăl dumneavoastră! Şi la sora dumneavoastră, niciodată nu a a fost prea sănătoasă.

La primul impuls am spus pastorului să aştepte şi am fugit în sus pe scări. Betsie i-a pus pe noii veniţi în camera veche a lui Willem, cea mai departe de stradă. Am cerut voie mamei să iau copilul: abia simţeam micuţul în braţe, atât era de uşor.

M-am întors în sufragerie şi am dat la o parte învelitoarea de pe faţa bebeluşului.

A fost un moment lung de tăcere. Bărbatul s-a aplecat înainte şi în ciuda a ceea ce simţea mâna lui căuta să atingă pumnul mic care ţinea strâns pătura. Pentru un moment am citit pe faţa lui cum compasiunea se lupta cu teama.

- Nu. Categoric nu. Ne-am putea pierde viaţa din cauza unui copil evreu.

Tata a apărut în uşă fără ca nici unul din noi să-l fi văzut.

- Dă-mi copilul Corrie, a spus.

Tata a ţinut copilul strâns, iar barba lui albă i-a atins obrăjorul. Se uita la faţa aceea micuţă cu ochii săi albaştri şi nevinovaţi ca şi ai copilului. În sfârşit s-a uitat la pastor.

- Spui că ne putem pierde viaţa pentru acest copil. Aş considera acest lucru o mare onoare pentru familia mea.

Pastorul s-a întors pe neaşteptate pe călcâie şi a ieşit din cameră.

Aşa că am acceptat cea mai rea soluţie la problema noastră. La marginea Haarlemului era un camion de fermă care ascundea refugiaţii pentru o perioadă scurtă de timp. Nu era o localizare bună, din moment ce Gestapoul fusese o dată pe acolo. Dar deocamdată nu era alt loc disponibil. Doi muncitori au luat în acea după-amiază femeia şi copilul.

Câteva săptămâni după aceea am auzit că la fermă s-a făcut o razie. Când a venit Gestapoul la hambarul unde erau ascunse cele două femei, nu copilul, ci mama a început să strige isteric. Ea, copilul şi protectorii ei au fost luaţi cu toţii.

N-am aflat niciodată ce s-a întâmplat cu ei.

Deşi aveam un prieten la centrala telefonică, nu puteam fi niciodată siguri că linia nu era controlată. Aşa că am pus la punct un sistem pentru codificarea mesajelor noastre ilegale în termeni de ceasornicărie.

- Avem un ceas de femei care trebuie reparat. Dar nu putem găsi cauza. Ştiţi cumva cine l-ar putea repara? (Avem o evreică care are nevoie de o ascunzătoare şi nu putem găsi nici una printre legăturile noastre obişnuite.)

- Avem un ceas care ne face probleme. Unul dintre numere opreşte braţul arătătorului. Cunoaşteţi pe cineva care ar putea să facă tipul acesta de reparaţie? (Avem aici un evreu al cărui trăsături sunt foarte semitice. Cunoaşteţi pe cineva care şi-ar putea asuma un risc în plus?)

- Ne pare rău, dar unul din ceasurile pentru copii pe care le-aţi lăsat la noi nu se poate repara. Mai aveţi bonul? (Un copil evreu a murit în una din casele noastre. Avem nevoie de un permis de înmormântare.)

Într-o dimineaţă la mijlocul lui iunie, telefonul a sunat şi am primit mesajul următor.

- Avem aici un ceas bărbătesc care ne face necazuri. Nu putem găsi pe nimeni care să-l repare. Pe de o parte, aspectul lui este de modă veche...

Deci, un evreu ale cărui trăsături îl dădeau de gol. Acesta era tipul de persoană cel mai greu de plasat.

- Trimiteţi ceasul şi voi vedea ce putem face în atelierul nostru, am spus.

La ora şapte fix în acea seară a sunat clopoţelul de la uşa laterală. M-am uitat în oglinda din sufragerie, unde ne beam ceaiul din petale de trandafiri şi cozi de cireşe. Numai dintr-o singură privire ne-am dat seama

că acesta era ceasul nostru cu aspect de modă veche. Aspectul, hainele şi ţinuta lui semănau cu cele ale persoanjelor din comediile muzicale evreieşti.

Am fugit la uşă.

- Intraţi.

Bărbatul zvelt, la vreo treizeci de ani, chel, cu urechi proeminente şi ochelari minusculi, mi-a făcut o reverenţă minuţioasă. Mi-a plăcut din prima clipă.

Cum s-a închis uşa şi-a scos pipa.

- Primul lucru pe care aş dori să-l întreb, a spus el, este în legătură cu pipa mea: ar trebui sau nu să renunţ la ea? Meyer Mossel şi pipa lui nu pot fi separaţi uşor. Dar pentru dumneavoastră, domnişoară dragă, aş renunţa bucuros şi mi-aş lua rămas bun de la prietenul meu nicotină, decât să intre mirosul în draperii.

Am râs. Dintre toţi evreii care au venit în casa noastră acesta era primul care a intrat bucuros şi a întrebat de confortul nostru.

- Vă puteţi păstra pipa! am spus.

- Ah! Vremurile de azi!

Meyer Mossel şi-a ridicat braţele şi umerii făcând un gest amplu.

- La ce să vă aşteptaţi de la barbarii care conduc?

L-am condus în sufragerie. La masă erau şapte locuri: un cuplu de evrei care aşteptau să fie repartizaţi şi trei muncitori care lucrau în ilegalitate, tata şi Betsie. Ochii lui Meyer Mossel s-au oprit direct asupra tatălui meu.

- Dar, a strigat el. Acesta este unul dintre Patriarhi!

Era lucrul cel mai potrivit pe care l-a putut spune tatălui meu.

- Dar, a revenit el cu acelaşi umor, este şi un frate al poporului ales! Opa, poţi recita Psalmul 166?

Tata a zâmbit. Desigur nu există Psalmul 166, sunt doar 150 de psalmi. Trebuie să fie o glumă şi nimic nu-l putea mulţumi pe tata ca o glumă din Scriptură.

- Psalmul 166?

- Să îl recit eu pentru dumneavoastră? a întrebat Meyer.

Tata a consimţit şi Meyer a început să recite.

- Dar acesta este Psalmul 100! l-a întrerupt tata.

Apoi faţa i s-a luminat. Desigur! Psalmul 66 începea cu aceleaşi cuvinte. Meyer a întrebat de Psalmul 100 *şi* de Psalmul 66. Tot restul serii îl puteam auzi pe tata chicotind:

- Psalmul 100 şi 66!

La ora 8:45 tata a luat de pe raft Biblia veche cu încuietori de aramă. A deschis-o la cartea lui Ieremia, unde se oprise din citit cu o seară înainte. Apoi, printr-o inspiraţie de moment, i-a dat Biblia lui Meyer, care se afla de cealaltă parte a mesei.

- Ar fi o onoare dacă aţi citi dumneavoastră pentru noi în această seară, a spus tata.

Meyer a luat Biblia cu dragoste şi s-a ridicat în picioare. Dintr-un buzunar a ieşit la iveală o tichie mică de rugăciune. Apoi cu o voce groasă jumătate cântată, jumătate rugativă, s-au făcut auzite cuvintele profetului din vechime, cu atâta sensibilitate şi durere încât ni se părea că auzim chiar strigătul exilului.

Meyer Mossel ne-a spus mai târziu că a fost cantor într-o sinagogă din Amsterdam. A suferit mult din cauza veseliei lui. Cei mai mulţi din familia lui au fost arestaţi; soţia şi copiii lui se ascundeau într-o fermă din nord care n-a vrut să-l accepte pe Meyer, „din motive evidente", a spus el cu o grimasă, făcând aluzie la trăsăturile lui inconfundabile.

Şi treptat era tot mai clar pentru noi că acest om drăguţ a venit la Beje ca să stea. Cu siguranţă nu era un loc ideal, dar pentru Meyer nu era nimic mai bun.

- Cel puţin, i-am spus, nici numele nu trebuie să vă dea de gol.

Îmi aminteam de venerabilul părinte al bisericii, Eusebius, care a trăit în secolul 4 şi despre care Willem a studiat la istoria bisericii.

- Cred că te vom numi Eusebius, am decis eu.

Stăteam în camera din faţă a lui tanti Jans cu Kik şi alţi câţiva tineri care ne livraseră permise de călătorie false. Era prea târziu ca să ajungă acasă înainte de ora stingerii.

Meyer s-a lăsat pe spate şi s-a uitat la tavan cu un aer gânditor.

- Eusebius Mossel, a spus el savurând cuvintele. Nu, nu sună prea bine. Eusebius Gentile Mossel.

Am râs cu toţii.

- Nu fi naiv, a spus Betsie. Trebuie să-ţi schimbi ambele nume.

Kik s-a uitat la tata, într-un mod şiret.

- Opa! Ce spui despre Smit? Este un nume obişnuit în zilele acestea.

- Se pare că aşa este! a spus tata, fără să-şi dea seama de glumă. Foarte obişnuit!

Şi a rămas Eusebius Smit.

A fost uşor să schimbăm numele lui Meyer, care a devenit „Eusie". Dar să-l faci pe Eusie să mănânce mâncare ce nu era cuşer era cu totul altceva. Problema era că noi eram recunoscători pentru orice fel de mâncare. Era al treilea an de ocupaţie şi pentru a obţine ceva stăteam ore întregi la rând.

Într-o zi ziarul a anunţat că, cuponul numărul patru era pentru cârnaţi din carne de porc. De săptămâni nu mai mâncasem carne. Draga de Betsie a pregătit ospăţul, economisind fiecare picătură de grăsime pentru a da gust altor mâncăruri pe care avea să le gătească ulterior.

- Eusie, a spus Betsie cu cratiţa cu carne de porc şi cartofi aburind în mână, marea zi a venit.

Eusie şi-a scuturat pipa de scrum şi a început să se gândească la propunerea care i se făcea. Lui, care a mâncat întotdeauna cuşer, lui, nepotul unei familii respectabile, lui, Meyer Mossel Eusebius Smit, lui i se cerea cu seriozitate să mănânce carne de porc.

Betsie i-a pus înainte o farfurie cu cârnaţi şi cartofi.

- Bon appetit.

Mirosul năucitor ne-a ajuns la nări. Eusie şi-a umezit buzele cu limba.

- Cu siguranţă, a spus el, trebuie să existe şi pentru asta o scuză în Talmud.

A luat carnea în furculiţă, a muşcat cu poftă şi şi-a rotit ochii de atâtă plăcere.

- Şi voi începe s-o vânez, a spus el, imediat după cină.

Într-o săptămână s-au adăugat alte trei persoane căminului nostru, ca şi când venirea lui Eusie ar fi zdrobit o ultimă reţinere. Primul a fost Jop, ucenicul nostru. În drumul zilnic pe care-l făcea de la casa părinţilor aflată în suburbie, s-a aflat de două ori în pericolul de a fi luat şi dus la fabrică. După ce s-a întâmplat a doua oară, părinţii au întrebat dacă ar putea să stea la Beje şi noi am fost de acord. Ceilalţi doi erau Henk, un avocat tânăr şi Leendert, care era profesor. Leendert a avut o contribuţie importantă la viaţa secretă de la Beje. Ne-a instalat sistemul electric de alarmă.

Până acum am învăţat să merg noaptea singură la Pickwick aproape tot atât de uşor ca Kik. Într-o seară, când am acceptat cu recunoştinţă să beau o ceaşcă de cafea, prietenul nostru m-a invitat să iau loc pentru a discuta ceva.

- Cornelia, a spus aşezându-se pe un scaun tapiţat, mult prea mic pentru el. Înţeleg că nu ai sistem de alarmă în casă. Dar asta este curată nebunie. De asemenea tind să cred că nu faceţi nici exerciţii de alarmă regulate cu musafirii.

Totdeauna rămâneam uimită de faptul că Pickwick ştia atât de bine ce se petrecea la Beje.

- Ştii că în orice zi se poate face razie, a continuat Pickwick. Nu văd cum ai putea să o eviţi. Multă lume intră şi iese, iar în partea de sus a străzii, la familia Kan, locuieşte un agent de la C.N.S. Camera ta secretă nu va fi de nici un folos dacă oamenii nu pot ajunge acolo la timp. Îl cunosc pe acest Leendert. Este un om bun şi un electrician priceput. Pune-l să vă pună o sonerie în fiecare cameră ce are o uşă sau o fereastră spre stradă. Apoi faceţi exerciţii de alarmă până când oamenii voştri pot să dispară din cameră în mai puţin de trei minute fără a lăsa vreo urmă. Vă trimit pe cineva să vă arate.

În weekendul acela, Leendert a montat sistemul electric. A instalat o sonerie în partea de sus a scărilor, care suna destul de tare ca să fie auzită în toată casa dar nu şi afară. Apoi a montat butoane în fiecare punct de unde pericolul putea fi cel mai repede perceput. Un buton a fost montat sub pervazul ferestrei din sufragerie, chiar sub oglinda care dădea înspre uşa laterală. Un altul a fost montat în casa scărilor pe partea interioară a uşii şi al treilea la uşa care dădea în Bartlejoristraat. A pus un buton şi în spatele tejghelei din magazin, câte unul în fiecare masă de lucru şi sub ferestrele din camera lui tanti Jans.

Eram pregătiţi pentru prima încercare. Patru oameni care nu erau membri ai familiei noastre urcau de două ori pe zi în camera secretă: dimineaţa pentru a-şi pune hainele de noapte, aşternut şi articole de toaletă, iar seara pentru a-şi lua hainele de zi. Şi membrii grupului nostru, care trebuiau să îşi petreacă noaptea la noi, păstrau în acea cameră haine de ploaie, pălării, orice lucru pe care-l aduseseră cu ei. Toate acestea au dus la un trafic necontenit în micul meu dormitor, care era mult mai mic acum. Multe nopţi la rând, ultima imagine pe care o vedeam era Eusie în cămaşa lungă, având pe cap o scufie cu ciucure, punând hainele de zi în locul secret.

Dar scopul alarmelor era pentru a vedea cât de rapid ajung oamenii la orice oră din zi sau din noapte fără o avertizare prealabilă. Un tânăr cu

faţa măslinie a venit din partea lui Pickwick pentru a mă învăţa cum să conduc exerciţiile de alarmă.

- Smit! a exclamat tata când omul s-a prezentat. Este uluitor! În ultima vreme, cei cu numele de Smit au venit unul după altul. Acum mi se pare că dumneavoastră semănaţi cu...

Domnul Smit s-a desprins foarte amabil de întrebările genealogice ale tatălui meu şi m-a urmat pe scări în sus.

- Ora mesei, a spus el. Aceasta este ora potrivită pentru un raid. La fel este şi miezul nopţii.

A mers din cameră în cameră căutând semne care să dovedească faptul că în casă locuiau mai mult de trei oameni.

- Aveţi grijă de coşurile de gunoi.

S-a oprit în uşa dormitorului.

- Dacă razia va avea loc în timpul nopţii, nu trebuie să ia cu ei numai cearşafurile şi păturile, ci trebuie să întoarcă saltelele. Acesta este trucul favorit al C.N.S.-ului, să simtă locul cald al unui pat.

Domnul Smit a rămas la prânz. În ziua aceea eram unsprezece la masă, incluzând şi o evreică ce sosise cu o noapte înainte şi o femeie împreună cu fetiţa ei, membre ale organizaţiei noastre ilegale, care erau pe post de „escortă".

Betsie tocmai adusese o tocană, pregătită cu multă artă astfel încât cu greu îţi puteai da seama că nu era carne, când fără nici o avertizare, domnul Smit, s-a lăsat pe spate în scaunul său şi a apăsat butonul de sub fereastră.

Soneria de deasupra noastră a început să sune. Oamenii au sărit în picioare, au înşfăcat paharele şi farfuriile, s-au înghesuit spre scară, în timp ce pisica ghemuită la jumătatea unei draperii privea în jur consternată. Se auzeau strigăte ca „Mai repede!" „Nu aşa tare!" şi „Vezi că o să verşi!" în timp ce tata, Betsie şi cu mine am rearanjat în grabă masa şi scaunele pentru a da impresia că în curând va avea loc o cină în trei.

- Nu, lăsaţi locul meu, a ordonat domnul Smit. De ce să nu aveţi la cină un musafir? Ar trebui să rămână şi doamna cu fetiţa.

În sfârşit ne-am aşezat şi sus s-a instalat liniştea. Totul a durat patru minute.

Puţin mai târziu stăteam toţi în jurul mesei din sufragerie. Domnul Smit a pus înaintea noastră dovezile incriminatoare pe care le-a găsit:

două linguri şi o bucată de morcov luate de pe scări. Toţi se uitau la Eusie care s-a înroşit până în vârful urechilor lui mari.

- Şi acelea, a arătat spre pălăriile mamei şi fiicei care încă pendulau pe cuierul din sufragerie. Dacă trebuie să vă ascundeţi, opriţi-vă şi încercaţi să vă gândiţi cu ce aţi venit îmbrăcaţi. Şi pe lângă toate acestea vă mişcaţi mult prea încet.

În noaptea următoare am sunat din nou alarma şi de această dată am economisit treizeci de secunde. La cea de-a cincea încercare am ajuns la două minute. N-am ajuns niciodată să realizăm idealul lui Pickwick de mai puţin de un minut, dar exersând am învăţat să lăsăm preocupările pe care le aveam în acel moment şi să luăm ceea ce trebuia ascuns în camera secretă în douăzeci de secunde. Tata, Toos şi cu mine lucram la „tehnicile de blocaj" pe care le-am fi folosit dacă Gestapoul ar fi intrat prin magazin; Betsie a inventat o strategie similară pentru uşa laterală. Speram ca prin aceste tactici de întârziere să câştigăm şaptezeci de secunde pentru salvarea unei vieţi.

Deoarece alarmele provocau teama musafirilor care ne vizitau, deşi nu vorbeau niciodată despre asta, am încercat să devenim toţi serioşi.

- Ca un joc! ne spuneam unii altora; o cursă în care trebuie să doborâm propriul nostru record!

Unul din grupul nostru avea o băcănie pe strada vecină. La începutul lunii depozitam împreună, la el, cupoane pentru zahăr. Apoi când hotăram un exerciţiu de alarmă mergeam la el pentru o pungă de prăjituri cu frişcă, o trataţie scumpă în acele zile de criză, pe care o ascundeam în masa mea de lucru. La sfârşitul exerciţiului o dădeam ca premiu în urma succesului obţinut.

De fiecare dată comanda pentru prăjituri era din ce în ce mai mare. Deoarece acum, pe lângă lucrătorii pe care doream să-i iniţiem în cadrul acestui sistem, mai aveam încă trei chiriaşi: Thea Dacosta, Meta Monsanto şi Mary Itallie.

Mary Itallie, cea mai în vârstă dintre musafiri, la cei şaptezeci de ani era cea care ne făcea cele mai multe probleme. În momentul în care Mary a intrat pe uşă am auzit respiraţia asmatică ce a determinat alte gazde să nu o primească.

Din moment ce suferinţa ei compromitea siguranţa celorlalţi, am pus problema în discuţie. Cei care erau implicaţi, Eusie, Jop, Henk, Leendert,

Meta, Thea şi Mary, ne-au urmat pe tata, Betsie şi pe mine în camera din faţă a lui tanti Jans.

- Nu are nici un rost să ne prefacem, am început eu. Mary are o dificultate, mai ales la urcatul scărilor, care ar putea să vă pună pe toţi în pericol.

În liniştea care a umat, părea că respiraţia agitată a lui Mary se aude mai tare.

- Pot vorbi? a întrebat Eusie.

- Desigur.

- Mi se pare că toţi ne aflăm în această casă din cauza unei dificultăţi sau alta. Noi suntem copiii orfani, copii pe care nimeni altcineva nu i-a dorit. Oricare dintre noi pune în pericol viaţa celorlalţi. Eu votez ca Mary să rămână.

- Bine, a spus avocatul Henk, să votăm.

Mâinile au început să se ridice, dar Mary se lupta să vorbească.

- Voturi secrete, a spus într-un târziu. Nimeni nu ar trebui să se simtă stânjenit.

Henk a adus o bucată de hârtie din sertarul aflat în camera alăturată şi a rupt-o în cinci bucăţele.

- Şi dumneavoastră, a spus el, întinzând buletinele de vot spre Betsie, tata şi spre mine. Şi dumneavoastră veţi suferi la fel de mult dacă vom fi descoperiţi.

A dat fiecăruia creioane.

- Scrieţi „Nu" dacă este un risc prea mare şi „Da" dacă credeţi că poate rămâne.

Pentru o clipă creioanele au scârţâit, apoi Henk a colectat foile de hârtie. Le-a deschis în tăcere, apoi s-a ridicat şi le-a pus în poala lui Mary.

Nouă bucăţele de hârtie, de nouă ori cuvântul „Da".

Şi aşa s-a format „familia" noastră. Alţii au stat cu noi o zi sau o săptămână, dar aceştia şapte au rămas nucleul căminului nostru fericit.

Dacă a fost fericit, în asemenea vremuri şi în asemenea împrejurări, se datora în mare măsură lui Betsie. Deoarece viaţa fizică a oaspeţilor noştri era atât de restrictivă, serile deveneau uşa spre lumea largă datorită lui Betsie. Uneori aveam concerte cu Leendert la vioară şi Thea, o muziciană desăvârşită, la pian. Sau dacă Betsie anunţa „o seară de Vondel"

(Shakespeare-ul olandez), fiecare citea câte o parte. Într-o seară a vorbit cu Eusie să dea lecţii de ebraică şi în altă seară cu Meta, pentru lecţii de italiană.

Activitatea de seară trebuia să fie scurtă, deoarece oraşul avea curent doar câteva ore pe seară, iar lumânările trebuiau păstrate pentru stările de urgenţă. Când lămpile licăreau şi lumina se micşora, mergeam cu toţii jos în sufragerie unde era bicicleta mea veche, pusă pe un suport. Unul dintre noi se urca pe ea, ceilalţi se aşezau pe scaune şi în timp ce se pedala cu furie pentru a face lumină, altcineva începea să citească capitolul la care ne-am oprit cu o seară înainte.

Tata mergea sus întotdeauna după rugăciunile de la 9:15, dar noi ceilalţi zăboveam, şovăind să rupem cercul, regretând faptul că seara era pe sfârşite.

- Ei bine, spunea Eusie în timp ce ne îndreptam în sfârşit spre camerele noastre, poate o să fie o alarmă noaptea aceasta! N-am mai mâncat o prăjitură cu cremă de aproape o săptămână...

Capitolul 8

Se apropie furtuna

Dacă serile erau plăcute, în timpul zilei era multă tensiune. Eram prea mulţi; grupul era prea mare şi pânza se întindea prea mult. Trecuse deja un an şi jumătate de când am început să ducem o viaţă dublă. Aparent eram încă ceasornicarul bătrân care trăia cu cele două fiice ale sale, fete bătrâne, deasupra micului lor magazin. De fapt Beje era centrul unei verigi din lanţul organizaţiei ce funcţiona în ilegalitate şi care se întindea până în colţurile cele mai îndepărtate ale Olandei. Zilnic veneau aici muncitori şi apeluri. Mai devreme sau mai târziu aveam să facem o mişcare greşită.

Îngrijorarea mea creştea mai ales în timpul mesei. Eram atât de mulţi încât pentru fiecare masă trebuia să aşezăm scaunele în diagonală în jurul mesei din sufragerie. Pisica era fericită de acest aranjament. Eusie i-a dat numele evreiesc „Maher Shalal Hashbaz", care însemna aproximativ, „se grăbeşte să prădeze şi să vâneze". Cu scaunele aşezate atât de apropiat, M.S.Hashbaz putea să circule în cerc pe umerii noştri, în timp ce torcea furioasă.

Dar eu eram neliniştită văzând atâţia oameni. Sufrageria nu era la o înălţime prea mare; un trecător de statură înaltă putea vedea prin geam. Am agăţat o draperie albă, care deşi era un fel de paravan, lăsa totuşi lumina să pătrun-dă. Cu toate acestea, mă simţeam în siguranţă numai când trăgeam obloa-nele grele şi negre.

Într-o zi la prânz, privind prin draperia subţire, am crezut că văd o figură care stătea pe alee. M-am uitat după un minut şi era tot acolo. Nu era nici un motiv pentru cineva să zăbovească acolo numai dacă nu ar fi fost un curios care dorea să afle mai multe despre Beje. M-am ridicat şi am dat draperia la o parte.

La o depărtare de un metru, paralizată parcă de o emoţie teribilă, stătea bătrâna Katrien din casa lui Nollie! Deşi era o zi fierbinte de august, mâinile bătrânei doamne erau reci ca gheaţa.

- Katrien! Ce faci aici? De ce stai acolo?

- A înnebunit! a suspinat ea. Sora dumitale a înnebunit!

- Nollie? Oh, ce s-a întâmplat?

- Au venit! a spus ea. De la C.N.S.! Nu ştiu ce ştiau sau dacă le-a spus cineva. Annaliese era în sufragerie şi am auzit-o!

Suspinurile au început din nou.

- Am auzit-o!

- Ce ai auzit? am spus aproape strigând.

- Am auzit ce le-a spus! Au arătat cu degetul spre Annaliese şi au spus „Este evreică?". Şi sora dumitale a spus: „Da".

Am simţit că mi se înmoaie genunchii. Annaliese, blondă, frumoasă, tânăra Annaliese cu acte false. Şi ea s-a încrezut în noi! Oh Nollie, Nollie, ce a făcut cinstea ta rigidă!

- Şi apoi? am întrebat.

- Nu şiu. Am fugit prin uşa din spate. A înnebunit!

Am lăsat-o pe Katrien în sufragerie, mi-am coborât bicicleta pe scări în jos şi am parcurs cât am putut de repede o milă şi jumătate până la Nollie. Cerul părea parcă mai îngust deasupra Wagenwegului. Mi-am sprijinit bicicleta de un stâlp de felinar şi m-am oprit gâfâind, simţind în gât palpitaţia inimii. Apoi, mergând cât mai normal, am luat-o pe trotuar înapoi spre casă. Totul părea înşelător de normal, cu excepţia unei maşini parcate exact în faţa casei, în curba străzii. Am trecut de ea. Nu venea nici un sunet din spatele draperiilor albe.

Când am ajuns în colţ m-am întors. În acel moment s-a deschis uşa şi Nollie a ieşit. În spatele ei mergea un bărbat îmbrăcat într-un costum maro de afaceri. Un minut mai târziu a apărut al doilea bărbat, trăgând-o după el pe Annaliese. Faţa tinerei femei era albă ca creta; am crezut de două ori că va cădea înainte de a ajunge la maşină. Uşile maşinii s-au trântit, motorul a pornit şi au plecat.

Am pedalat înapoi spre Beje luptându-mă cu lacrimile. Curând după aceea am auzit că Nollie a fost dusă la staţia de poliţie din colţ, în una din celulele din spate. Annaliese a fost trimisă la vechiul teatru evreiesc din Amsterdam de unde evreii erau transportaţi spre lagărele de exterminare din Germania şi Polonia.

Mietje, gârbovă şi copleşită de griji, al cărei ajutor nu l-am luat în considerare, era cea care făcea legătura între noi şi Nollie. Mietje spunea că

Nollie era într-o stare spirituală înaltă, cânta imnuri cu vocea ei de soprană. Cum putea cânta când ea a trădat o altă ființă umană! Mietje îi ducea pâinea pe care Betsie o făcea în fiecare dimineață pentru Nollie și jerseul ei favorit, albastru și brodat cu flori la buzunare.

Mietje ne-a comunicat alt mesaj de la Nollie, care mi-era adresat în mod special:

- Nu se va întâmpla nimic rău lui Annaliese. Dumnezeu nu va îngădui să fie dusă în Germania. Nu o va lăsa să sufere deoarece eu L-am ascultat.

Șase zile după arestarea lui Nollie, a sunat telefonul. La celălalt capăt era vocea lui Pickwick.

- Mă întreb, draga mea, dacă ai putea să preiei chiar tu ceasul?

Era un mesaj pe care nu-l putea transmite prin telefon. Am luat bicicleta și am pornit spre Aerdenhout, luând cu mine un ceas bărbătesc ca măsură de siguranță.

Pickwick a așteptat până am intrat în salon și a închis ușa.

- Teatrul evreiesc din Amsterdam a fost jefuit azi noapte. Au fost răpiți patruzeci de evrei. Unul din ei, o femeie tânără, a fost foarte insistentă în a transmite acest mesaj lui Nollie: „Annaliese este liberă".

M-a fixat cu unul din ochi, în timp ce celălalt privea în altă parte.

- Înțelegi mesajul acesta?

Am dat din cap, mult prea copleșită de bucurie pentru a putea vorbi. De unde a știut Nollie? Cum a putut fi atât de sigură?

După ce a stat zece zile în închisoarea din Haarlem, Nollie a fost transferată la închisoarea federală din Amsterdam.

Pickwick a spus că medicul german care răspundea de spitalul închisorii era un om bun și uneori aranja eliberarea anumitor deținuți. Îndată m-am dus la Amsterdam pentru a mă întâlni cu el. În timp ce așteptam în holul de intrare al casei sale, mă întrebam ce îi puteam spune. Cum puteam intra în grațiile omului acestuia?

În foaier se tolăneau trei dobermani enormi, adulmecându-mi picioarele și mâinile. Mi-am adus aminte de cartea pe care am citit-o cu cei de acasă la lumina produsă de bicicletă: *Cum să câștigi ca prieteni persoanele influente*? Una din tehnicile prezentate de Dale Carnegie a fost: află pasiunea celui pe care vrei să-l câștigi. Pasiune, câini... mă întrebam...

În sfârșit, servitoarea a revenit și m-a condus într-o încăpere mică.

- Ce inteligent sunteţi, domnule doctor! am spus în germană bărbatului grizonat care şedea pe sofa.

- Inteligent?

- Da, deoarece aţi adus aceşti câini minunaţi cu dumneavoastră. Cred că sunt o companie plăcută atunci când sunteţi departe de familie.

Faţa doctorului s-a luminat.

- Deci vă plac câinii.

Singurii câini despre care am ştiut vreodată ceva au fost buldogii lui Harry de Vries.

- Buldogii sunt favoriţii mei. Dumneavoastră vă plac?

- Oamenii nu-şi dau seama, a spus doctorul cu sinceritate, dar buldogii sunt foarte afectivi.

Probabil că timp de zece minute am vorbit despre câini, încercând să mă gândesc la tot ceea ce auzisem sau citisem despre acest subiect. Apoi, doctorul s-a ridicat brusc în picioare.

- Dar sunt sigur că nu aţi venit aici să discutăm despre câini. Spuneţi-mi, ce doriţi?

I-am întâlnit privirea.

- Am o soră în închisoare, aici la Amsterdam. Mă întrebam dacă... nu cred că este prea sănătoasă.

Doctorul a zâmbit.

- Deci nu vă interesează câinii deloc.

- Acum mă interesează, am spus zâmbind şi eu. Dar mă interesează mult mai mult sora mea.

- Cum se numeşte?

- Nollie van Woerden.

Doctorul a ieşit din încăpere şi s-a întors cu un carneţel maro.

- Da. A sosit de curând. Spune-mi ceva despre ea. De ce a fost închisă?

Având posibilitatea, i-am spus doctorului că Nollie a fost închisă pentru că a ascuns un evreu. De asemenea, i-am spus că era mama a şase copii care dacă rămâneau fără ajutor, ar fi devenit o povară pentru stat. (N-am menţionat că cel mai mic dintre copii avea acum 17 ani.)

- Bine, o să vedem.

A pornit spre uşă.

- Acum trebuie să mă scuzaţi.

În timp ce călătoream cu trenul înapoi spre Haarlem mă simţeam mai

încurajată ca niciodată de când Nollie a fost arestată. Dar o săptămână nu am primit nici o veste. M-am dus înapoi la Amsterdam.

Doctorul nu mai era amuzat.

- Să nu mă mai deranjaţi. Ştiu că nu aţi venit să vorbim despre câini. Vă rog să aveţi răbdare.

Nu era nimic de făcut decât să aştept.

Era o după-amiază luminoasă de septembrie şi în jurul mesei din sufragerie eram înghesuite şaptesprezece persoane. Deodată Nils, care stătea în faţa mea, a pălit. Nils, unul dintre muncitori, venise să raporteze că bătrâna Katrien a ajuns bine la o fermă situată la nord de Alkamaar. Nils a început să vorbească normal, cu o voce joasă.

- Nu te întoarce. Cineva se uită peste draperie.

Peste draperie! Dar, era imposibil! Trebuia să aibă o înălţime de 2,5 metri. S-a lăsat tăcerea peste toţi cei ce eram la masă.

- Este pe o scară, spală geamurile, a spus Nils.

- Eu nu am spus nimănui să spele geamurile, a spus Betsie.

Oricine ar fi fost, nu trebuia să şedem aici, în această atmosferă de gheaţă, fără a spune ceva! Eusie a avut o idee.

- La mulţi ani!

Toţi au priceput ideea şi au participat bucuroşi.

- Mulţi ani trăiască, dragă Opa...

Se auzea încă ecoul cântecului, când eu m-am dus afară şi m-am uitat la omul de pe scară ce ţinea găleata şi buretele.

- Ce faci aici? Nu dorim ca geamurile să fie spălate. Şi mai ales în timpul unei sărbători!

Omul a scos din buzunar o bucată de hârtie.

- Aici nu este familia Kuiper?

- Stau peste drum. Dar, oricum, vino înăuntru şi sărbătoreşte împreună cu noi.

Omul a dat din cap. Mi-a mulţumit, dar avea de lucru. M-am uitat cum trecea Barteljorisstraat cu scara spre magazinul de dulciuri al familiei Kuiper.

- A mers? s-au auzit o mulţime de voci în timp ce intram înapoi în sufragerie. Crezi că spiona?

N-am răspuns. Nu ştiam.

Acest lucru era cel mai greu. Să nu ştii niciodată. Şi una dintre cele

mai mari surprize eram chiar eu. Atâta timp cât eram trează eram aproape sigură de mine. Dar dacă ei ar fi venit noaptea... Un grup lucra cu mine tot timpul, Nils, Henk, Leendert, dădeau buzna în camera mea fără avertisment, zgâlţâindu-mă şi punându-mi întrebări.

Când s-a întâmplat prima dată eram sigură că avea loc primul raid. Bătăi puternice în uşa mea; apoi m-a orbit lumina strălucitoare a unei lanterne.

- Scoală-te! În picioare!

Nu-l puteam vedea pe omul care vorbea.

- Unde îi ascundeţi pe cei nouă evrei?

- Acum nu avem decât şase evrei.

S-a lăsat o linişte îngrozitoare. În cameră s-a aprins lumina şi l-am văzut pe Rolf luându-şi capul în mâini.

- Oh, nu. Oh, nu, repeta întruna. E groaznic.

- Acum gândeşte-te, a spus Henk care era în spatele lui. Gestapoul încearcă să-ţi întindă o capcană. Răspunsul este, „Ce evrei! Nu avem evrei aici!".

- Pot încerca încă o dată?

- Nu acum, a spus Rolf. Acum eşti trează de-a binelea.

Au încercat câteva nopţi mai târziu.

- De unde vin evreii pe care îi ascundeţi?

M-am ridicat ameţită.

- Nu ştiu. M-am trezit cu ei la uşă.

Rolf şi-a trântit pălăria de podea.

- „Ce evrei! Nu avem evrei!" Nu poţi învăţa acest lucru?

- Voi învăţa, am promis eu. O să mă descurc mai bine.

Şi cu siguranţă data viitoare m-am trezit mai bine. Camera mea s-a umplut de umbrele a şase oameni.

- Unde ascundeţi cartelele de alimente? a întrebat o voce.

Desigur, sub scări. Dar de data aceasta nu aveau să mă prindă în capcană, spunând acest lucru. Mi-a venit în minte o replică ingenioasă:

- În ceasul de pe casa scărilor!

Kik s-a aşezat pe pat lângă mine şi m-a cuprins cu un braţ.

- A fost mai bine tanti Corrie, a spus el. De data aceasta ai încercat. Dar nu uita, aveţi *numai* trei cartele pentru dumneata, Opa şi tanti Betsie. *Aici* nu se desfăşoară o activitate ilegală, nu ştii despre ce te întreabă...

Treptat, o dată cu repetarea alarmelor, am început să mă descurc. Şi totuşi, cum avea să fie atunci când va veni momentul, când cei care mă interogau aveau să fie agenţi adevăraţi ai Gestapoului pregătiţi să scoată adevărul de la oameni!

Activitatea ilegală a lui Willem îl determina să vină des la Haarlem. Faţa lui avea acum o expresie de disperare amestecată cu îngrijorare. Soldaţii au fost de două ori la pensiune şi deşi a reuşit să-i inducă în eroare cu privire la evreii care locuiau acolo, totuşi o femeie oarbă a fost luată.

- Nouăzeci şi unu! spunea Willem fără încetare. Nici măcar nu putea umbla, a trebuit dusă până la maşină.

Până acum, poziţia lui Willem de pastor a preîntâmpinat o acţiune directă împotriva lui şi a Tinei, dar el spunea că era supravegheat mai îndeaproape ca niciodată. Pentru a avea o motivaţie a vizitelor pe care le făcea la Haarlem, Willem conducea săptămânal grupul de rugăciune de la Beje în fiecare miercuri dimineaţa.

Dar Willem nu făcea nimic de mântuială, mai ales când era vorba de rugăciune, şi în scurt timp la orele de rugăciune luau parte o mulţime de oameni din Haarlem flămânzi după ceva în care să creadă în acest al patrulea an de ocupaţie. Cei mai mulţi dintre cei care participau la aceste întâlniri nu aveau idee despre viaţa dublă de la Beje. Ei reprezentau într-un fel un pericol nou pentru lucrătorii şi curierii ce aparţineau altor grupuri care lucrau în ilegalitate şi care urcau şi coborau pe scările înguste. Dar din alt punct de vedere, ne gândeam că ar fi un avantaj în mulţimea de oameni nevinovaţi care ieşeau şi intrau. Cel puţin aceasta speram.

Eram la cină într-o seară după ora stingerii: trei ten Booms, cei şapte „musafiri" permanenţi şi doi evrei cărora le căutam un loc să stea. A sunat soneria.

Să fie un client după ora închiderii? Şi încă unul destul de curajos ca să vină pe Barteljorisstraat după ora stingerii. Am scos cheile din buzunar şi m-am grăbit spre hol. Am deschis uşa atelierului şi am încercat să găsesc drumul prin întuneric. Am ascultat un moment la uşa din faţă.

- Cine e acolo? am întrebat.

- Vă mai amintiţi de mine?

Era vocea unui bărbat care vorbea germană.

- Cine e? am întrebat şi eu în aceeaşi limbă.

- Un prieten vechi, vrea să vă facă o vizită. Deschideţi uşa!

Neîndemânatică am descuiat şi am deschis uşa cu grijă. Era un ofiţer german în uniformă. Înainte de a ajunge la butonul de alarmă din spatele uşii, a intrat înăuntru. Apoi şi-a scos cascheta şi în lumina amurgului de octombrie l-am recunoscut pe tânărul ceasornicar neamţ pe care tata l-a concediat cu patru ani în urmă.

- Otto! am strigat.

- Căpitan Altschuler, m-a corectat el. Poziţiile noastre s-au inversat, domnişoară ten Boom, nu-i aşa?

Am aruncat o privire spre însemnele lui militare. Nu era căpitan şi nici măcar ceva apropiat, dar n-am spus nimic. S-a uitat prin magazin.

- Aceeaşi încăpere mică şi sufocantă, a spus el.

A întins mâna spre întrerupător, dar eu am ajuns înaintea lui la el.

- Nu! În magazin nu avem obloane de camuflaj!

- Bine, atunci să mergem sus unde putem vorbi despre vremurile de demult. Bătrânul care curăţa ceasurile mai e aici?

- Christoffels? A murit iarna trecută din lipsă de combustibil.

Otto a ridicat umerii în semn de dispreţ.

- Bine că aţi scăpat de el! Dar bătrânul pios care citea din Biblie?

Încercam să-mi fac drum spre tejgheaua din magazin unde se afla o altă sonerie.

- Tata e foarte bine, mulţumesc.

- Ei bine, nu ai de gând să mă inviţi sus pentru a-i prezenta respectele mele?

De ce era atât de nerăbdător să meargă sus? Oare bietul om a venit doar să-şi arate bucuria răutăcioasă sau bănuia ceva? Degetul meu a găsit butonul.

- Ce a fost asta?

Otto s-a răsucit bănuitor.

- Ce a fost ce?

- Sunetul acela! Am auzit un fel de bâzâit!

- Nu am auzit nimic!

Dar Otto a pornit spre fundul atelierului.

- Aşteaptă! am strigat. Stai să închid uşa din faţă şi o să urcăm

împreună! Eu, eu vreau să văd cât timp le trebuie până să te recunoască.

Am tras de timp ca să închid uşa: cu siguranţă devenise suspicios. Apoi l-am urmat pe uşa din spate în hol. Nu se auzea nici un sunet din sufragerie sau de pe scări. Pe scări am trecut în faţa lui şi am deschis uşa.

- Tată! Betsie! am strigat cu o voce care dorea să pară plină de bucurie. Ghiciţi din trei, nu, oh, din şase încercări cine a venit!

- Fără ghicitori! Otto a trecut de mine şi a deschis uşa larg.

Tata şi Betsie şi-au ridicat capul. Masa era pusă pentru trei persoane, cu farfuria mea cu mâncare neterminată de o parte a mesei. Totul era atât de perfect încât până şi eu, care văzusem aici doisprezece oameni mâncând, abia puteam să cred că nu era nimeni altcineva decât un om bătrân nevinovat cu fiicele lui. Semnul „Alpina" stătea pe bufet: şi-au amintit totul.

Fără a fi invitat, Otto şi-a tras un scaun.

- Ei bine! a început Otto jubilând. Lucrurile s-au petrecut exact aşa cum am prevăzut, nu-i aşa?

- Aşa s-ar părea, a spus tata cu glas moale.

- Betsie, am spus, dă-i te rog căpitanului Altschuler nişte ceai.

Otto a luat o înghiţitură din fiertura pe care a turnat-o Betsie şi s-a uitat la noi.

- De unde aveţi ceai adevărat? Nimeni nu are în Olanda ceai adevărat.

Ce prostie din partea mea. Ceaiul venea de la Pickwick.

- Dacă vrei să ştii, am spus, îl avem de la un ofiţer german. Dar nu trebuie să pui şi alte întrebări.

Am încercat să fac aluzie la afacerile clandestine pe care le făceam cu o înaltă oficialitate germană.

Otto a mai zăbovit încă cincisprezece minute. Apoi, simţind probabil că şi-a marcat suficient victoria, a ieşit agale pe străzile pustii. Numai după o jumătate de oră am spus celor nouă oameni care s-au înghesuit tremurând în ascunzătoare, să iasă.

A doua săptămână din octombrie, în timpul unei dimineţi agitate din cauza problemelor organizaţiei ilegale, telefonul cu numărul secret a început să sune în hol. M-am grăbit să ridic; întotdeauna numai tata, Betsie sau eu răspundeam la telefon.

- Ei, bine! a spus o voce. Nu veniţi după mine?

Era Nollie.

- Nollie! Când, cum, unde eşti acum?

- În gara din Amsterdam! Numai că nu am bani pentru bilet.

- Stai acolo! Oh, Nollie, venim!

Am mers cu bicicleta până la Bos en hoven Straat şi împreună cu Flip şi copiii, care din întâmplare erau acasă, ne-am grăbit spre gara din Haarlem. Am văzut-o pe Nollie înainte ca trenul să oprească în gara din Amsterdam. Jerseul ei de un albastru deschis era ca un petec de cer în gara mare şi întunecată.

Cele şapte săptămâni petrecute în închisoare se citeau pe faţa ei palidă, dar cu toate acestea radia ca de obicei. Un medic al închisorii, spunea ea, a spus că tensiunea ei ridicată era o problemă serioasă, care putea să o lase paralizată pe viaţă şi astfel copiii ei ar fi devenit o povară pentru societate. În timp ce vorbea, pe faţa ei se putea citi mirarea.

Se apropia Crăciunul anului 1943. Zăpada strălucitoare care a căzut era singurul lucru festiv al sezonului. Aproape fiecare familie părea să aibă pe cineva în închisoare, într-un lagăr de muncă sau ascuns. Partea religioasă a sărbătorilor era acum preocuparea fiecăruia.

La Beje nu sărbătoream numai Crăciunul ci şi Hannukah, „Sărbătoarea Luminilor". Betsie a găsit un suport de lumânări pentru Hannukah printre lucrurile preţioase care se aflau în spatele bufetului din sufragerie şi l-a aşezat pe pian. În fiecare seară aprindeam încă o lumânare în timp ce Eusie citea istoria Macabeilor. Apoi cântam. În acele seri eram cu toţii evrei.

În seara a cincea a sărbătorii, în timp ce stăteam adunaţi în jurul pianului, a sunat soneria din alee. Am deschis şi în zăpadă stătea doamna Beukers, soţia opticianului vecin cu noi. Doamna Beukers era tot atât de rotofeie şi de placidă pe cât era soţul ei de slab şi mereu îngrijorat, dar în acea seară faţa ei dolofană era plină de îngrijorare.

- Credeţi, a şoptit ea, că evreii dumneavoastră ar putea cânta mai încet? Îi putem auzi direct prin perete şi, ei bine, pe stradă sunt tot felul de oameni...

Când m-am întors în camera lui tanti Jans, eram consternaţi de această veste. Dacă familia Beukers ştia despre afacerile noastre, câţi din Haarlem mai ştiau despre asta?

Nu a trecut mult timp până am descoperit că unul din cei care ştiau era chiar şeful poliţiei. Într-o dimineaţă întunecată de ianuarie, pe când se pregătea iar să ningă, Toos a dat buzna cu un plic în mână în „biroul central" al organizaţiei noastre aflat în camera lui tanti Jans. Plicul purta sigiliul poliţiei din Haarlem.

L-am deschis. În interior, se afla o notă scrisă de mână pe o foaie cu antetul şefului de poliţie. Am citit-o în tăcere, apoi tare.

- Să vă prezentaţi în biroul meu azi la ora trei după-amiază.

Am încercat să analizăm nota timp de treizeci de minute. Unii nu credeau că este preludiul unei arestări. De ce ar ţi-ar oferi poliţia prilejul de a scăpa? Totuşi, era mai sigur să te pregăteşti pentru cercetare şi închisoare. Lucrătorii s-au strecurat afară din casă, unul câte unul. Cei care locuiau cu noi au golit coşurile de gunoi, au adunat scamele pentru a fi pregătiţi să se ascundă rapid în camera secretă. Am ars hârtiile incriminatoare în căminul lung şi gol din sufrageria noastră. Pisica a simţit tensiunea din aer şi stătea îmbufnată sub bufet.

Apoi am făcut o baie, poate ultima în lunile ce aveau să vină şi mi-am făcut bagajul pentru închisoare conform celor spuse de Nollie şi de alţii: o Biblie, un creion, ac şi aţă, săpun, sau ceea ce noi numeam săpun în zilele acelea, peria de dinţi şi un pieptene. M-am îmbrăcat cu hainele cele mai călduroase, câteva perechi de chiloţi şi două pulovere. I-am îmbrăţişat pe tata şi Betsie şi am ieşit în noroiul gri din Smedestraat.

Poliţistul de serviciu era un funcţionar bătrân. S-a uitat la scrisoare, apoi la mine cu o expresie curioasă.

- Pe aici, a spus el.

A bătut la uşa pe care scria „Şef". Omul care stătea în spatele biroului avea un păr roşu grizonat, pieptănat în faţă pentru a acoperi chelia. În birou mergea radioul. Şeful s-a întins şi a răsucit butonul radioului la volum maxim.

- Bine aţi venit domnişoară ten Boom, a spus el.

Şeful s-a ridicat de la birou pentru a închide uşa din spatele meu.

- Luaţi loc vă rog, a spus el. Ştii, eu ştiu totul despre dumneata, despre lucrarea dumitale.

- Cu ceasornicăria vreţi să spuneţi. Probabil vă gândiţi mai mult la ceea ce face tatăl meu decât la ceea ce fac eu.

Şeful a zâmbit.

- Nu, eu mă refeream la „cealaltă" slujbă.

- Ah, atunci vă referiţi la lucrarea mea cu copiii retardaţi? Da. Să vă spun despre...

- Nu, domnişoară ten Boom, a spus şeful cu voce scăzută. Nu mă refer la lucrarea pe care o faceţi cu copiii retardaţi. Mă refeream la o altă lucrare şi vreau să ştiţi că unii dintre noi simpatizează cu acţiunea dumneavoastră.

Şeful avea acum un zâmbet larg. Nesigură, am zâmbit şi eu.

- Acum domnişoară ten Boom, a continuat el, am şi eu o rugăminte.

Şeful s-a aşezat pe marginea biroului său şi s-a uitat la mine insistent. Şi-a coborât vocea astfel încât să-l pot auzi. Mi-a spus că şi el lucra cu organizaţia ce se afla în ilegalitate, dar în departamentul poliţiei exista un informator al Gestapoului.

- Nu avem altă soluţie decât să-l ucidem pe acest om.

Am simţit un fior rece pe spate.

- Există şi altă alternativă? a şoptit şeful poliţiei. Nu-l putem aresta, toate închisorile sunt controlate de nemţi. Dar dacă rămâne, mulţi vor muri din cauza lui. De aceea mă întrebam domnişoară ten Boom, dacă nu ştiţi *dumeavoastră* pe cineva din filiera dumneavoastră care ar putea să...

- Să-l ucidă?

- Da.

M-am lăsat pe spate în scaunul în care mă aşezasem. Era oare o capcană care mi se întindea pentru a recunoaşte existenţa grupului, oferind astfel numele celor implicaţi?

- Domnule, am spus în sfârşit, văzând cum şeful poliţiei clipea nerăbdător din ochi. Am crezut întotdeauna că rolul meu este acela de a salva vieţi şi nu să le distrug. Înţeleg dilema în care vă aflaţi, dar am o sugestie. Sunteţi un om al rugăciunii?

- Cu toţii suntem în aceste zile, nu-i aşa?

- Atunci să ne rugăm acum împreună ca Dumnezeu să ajungă la inima acestui om, astfel încât să nu mai continue cu trădarea concetăţenilor săi.

A fost o pauză lungă. Apoi şeful a dat din cap.

- Aş dori foarte mult să fac acest lucru.

Şi acolo, în inima departamentului poliţiei, ne-am rugat, în timp ce radioul cu volumul dat la maxim anunţa avansarea armatei germane. Ne-am rugat ca acest olandez să îşi dea seama de valoarea pe care o are în ochii lui Dumnezeu şi de valoarea fiecărui om de pe pământ.

La sfârşitul rugăciunii şeful poliţiei s-a ridicat.

- Vă mulţumesc domnişoară ten Boom.

Mi-a strâns mâna.

- Vă mulţumesc încă o dată. Acum ştiu că am greşit când v-am rugat să mă ajutaţi în această problemă.

Cu bagajul în mână, am trecut prin salon şi apoi am dat colţul spre Beje. O dată ajunsă acasă, toţi doreau să ştie cum a fost. Dar nu le-am spus. Nu doream ca tata şi Betsie să ştie că ni s-a cerut să ucidem un om. Ar fi fost o povară pe care ei ar fi purtat-o fără rost.

Episodul cu şeful departamentului de poliţie ar fi trebuit să fie încurajator. Aparent aveam prieteni în locurile înalte. Dar de fapt aceste veşti au avut un efect opus asupra noastră. Aveam o dovadă că secretul nostru nu era deloc un secret. Se părea că toţi locuitorii din Haarlem ştiau ce facem noi.

Ştiam că trebuie să ne oprim, dar cum? Cine putea întreţine reţeaua de informaţii şi de procurare a mijloacelor de trai de care depindea siguranţa a sute de oameni? Dacă se abandona un loc de retragere, cum se întâmpla mai tot timpul, cine i-ar fi coordonat să se mute la altă adresă? Trebuia să continuăm, dar ştiam că nu va dura mult până când avea să se întâmple un dezastru.

De fapt, dezastrul a început cu Jop, ucenicul de şaptesprezece ani, care a găsit la Beje o casă sigură.

Într-o după-masă, la sfârşitul lunii ianuarie 1944, în magazin a intrat Rolf. S-a uitat la Jop. Am dat aprobator din cap: Jop lua parte la tot ceea ce se petrecea în casă.

- Este în Ede o casă ce aparţine organizaţiei subterane, care va fi controlată în seara aceasta. Aveţi pe cineva care ar putea merge?

Nu aveam. La această oră târzie din noapte nu era nici un curier sau însoţitor la Beje.

- Voi merge eu, a spus Jop.

Am deschis gura ca să protestez pentru că nu avea experienţă şi ar fi fost luat dacă ar fi fost el însuşi oprit pe stradă. Apoi m-am gândit la cei de la Ede care nu suspectau nimic. Sus aveam o întreagă garderobă de haine şi baticuri pentru fete...

- Repede băiete, a spus Rolf. Trebuie să pleci imediat.

I-a dat lui Jop detalii şi s-a grăbit să plece. Jop a reapărut în câteva momente: arăta ca o fată brunetă îmbrăcată într-un palton lung, cu un batic pe cap, cu mâinile ascunse într-un manşon de blană. Avea flăcăul un fel de premoniţie? Spre uimirea mea, s-a întors de la uşă şi m-a sărutat.

Jop trebuia să ajungă acasă la ora 7:00 seara, când era ora stingerii. Ora şapte a venit şi a trecut. Probabil că a întârziat şi avea să se reîntoarcă dimineaţa.

În dimineaţa următoare am avut un musafir, dar nu era Jop. O dată ce Rolf a intrat pe uşă am înţeles că aducea veşti rele.

- E vorba despre Jop, nu-i aşa?

- Da.

- Ce s-a întâmplat?

Rolf a aflat povestea de la sergentul care a fost de serviciu în seara respectivă. Când Jop a ajuns la adresa din Ede, Gestapoul era deja acolo. Jop a sunat la sonerie; uşa s-a deschis. Pretinzând că era proprietarul casei, omul de la C.N.S. l-a invitat pe Jop înăuntru.

- Şi Corrie, a spus Rolf, trebuie să recunoaştem. Gestapoul va scoate informaţiile de la Jop. L-au dus deja la Amsterdam. Cât timp va fi în stare să-şi ţină gura?

Ne-am gândit încă o dată să oprim lucrarea. Dar încă o dată am descoperit că nu puteam.

În seara aceea tata, Betsie şi cu mine ne-am rugat mult timp după ce ceilalţi s-au dus la culcare. Ştiam că în ciuda riscurilor mari pe care le aveam în fiecare zi, nu aveam de ales decât să mergem înainte.

Capitolul 9

Raidul

La primul zgomot pe care l-am auzit în camera mea, am deschis cu greu ochii. Era Eusie, cu aşternuturile şi hainele lui în braţe, pentru a le duce în camera secretă. În urma lui, veneau Mary şi Thea cu ale lor.

Am închis din nou ochii. Era dimineaţa zilei de 28 februarie, 1944. Capul îmi pulsa, iar încheieturile îmi erau aprinse. La fiecare zgomot, hârâitul lui Mary sau scârţâitul panoului secret, îmi venea să ţip. I-am auzit pe Henk şi pe Meta intrând, apoi râsul lui Eusie în timp ce înmâna lucrurile necesare celor de afară prin uşa camerei secrete.

Plecaţi de aici! Lăsaţi-mă în pace! Mi-am muşcat buza ca să nu spun toate acestea.

În sfârşit şi-au adunat hainele şi lucrurile şi au ieşit afară, închizând uşa după ei. Dar unde era Leendert? De ce nu a urcat şi el? Apoi mi-am adus aminte că era plecat pentru câteva zile pentru a instala sisteme electrice de alarmă ca şi ale noastre în mai multe case de găzduire. Am intrat din nou într-un somn febril.

Următorul lucru de care am fost conştientă era acela că Betsie stătea la piciorul patului meu, cu o ceaşcă de ceai fierbinte în mână.

- Îmi pare rău că trebuie să te trezesc Corrie. Dar jos în magazin este un bărbat care insistă să vorbească numai cu tine.

- Cine e?

- Spune că e din Ermelo. Nu l-am mai văzut niciodată înainte.

M-am ridicat tremurând.

- E în regulă. Oricum trebuie să mă ridic. Mâine vor veni cartelele noi de mâncare.

Am sorbit ceaiul opărit, apoi am încercat să mă ridic. Lângă pat era bagajul meu pentru închisoare, pregătit de când am primit somaţiile din partea şefului poliţiei. De fapt am mai adăugat câte ceva. Pe lângă Biblie, îmbrăcăminte şi lucruri de toaletă, am mai pus vitamine, aspirine, pilule de fier pentru anemia lui Betsie şi multe alte lucruri. Pentru mine a de-

venit un fel de talisman, un străjer împotriva terorii din închisoare.

M-am îmbrăcat încet şi am început să cobor. Mi se părea că totul se învârte în jurul meu. M-am târât până jos, cu mâna lipită de balustradă. Când am ajuns în dreptul uşii lui tanti Jans am fost surprinsă să aud voci. Uitasem desigur. Era miercuri dimineaţa şi oamenii se adunau pentru serviciul săptămânal al lui Willem. Am văzut-o pe Nollie servind „cafeaua ocupaţiei" după cum numeam noi fiertura de rădăcini şi frunze uscate de smochin. Peter era aşezat deja la pian, ca de altfel în fiecare săptămână. Am continuat să cobor scările, în timp ce alţi oameni care soseau urcau.

Am ajuns în magazin, cu genunchii tremurând, când un om cu părul de culoarea nisipului a sărit direct înaintea mea.

- Domnişoară ten Boom!

- Da?

Un proverb olandez spune: poţi spune ceva despre un om după modul în care se uită în ochii tăi. Acesta îşi concentra privirea undeva între nasul şi bărbia mea.

- Aveţi necazuri cu un ceas? am întrebat.

- Nu, domnişoară ten Boom, este vorba despre ceva mult mai serios!

Mi s-a părut că ochii săi au făcut un cerc în jurul feţei mele.

- Soţia mea a fost arestată de curând. Vedeţi, noi am ascuns evrei. Dacă va fi chestionată, vieţile noastre, ale tuturor, vor fi în pericol.

- Nu ştiu cum vă pot *eu* ajuta, am spus.

- Am nevoie de şase sute de guldeni. Este în Ermelo un poliţist care poate fi mituit pentru această sumă. Sunt sărac, şi mi s-a spus că aveţi legături.

- Legături?

- Domnişoară ten Boom! Este o chestiune de viaţă şi de moarte! Dacă nu reuşesc s-o salvez, va fi dusă la Amsterdam şi va fi prea târziu.

Ceva din comportamentul bărbatului m-a făcut să ezit. Şi totuşi, dacă mă înşelam?

- Vino peste o jumătate de oră. O să am banii, am spus.

Pentru prima dată ochii lui i-au întâlnit pe ai mei.

- Nu voi uita niciodată aceasta, a spus el.

Suma era mult mai mare decât ce aveam la Beje, aşa că am trimis-o pe Toos la bancă cu instrucţiuni pentru a înmâna omului banii, dar să nu-i ofere în mod voluntar nici o altă informaţie.

Apoi am urcat scările cu greu. Dacă cu zece minute mai devreme ardeam din cauza febrei, acum tremuram de frig. M-am oprit în dreptul camerei lui tanti Jans destul de mult ca să iau de pe birou o servietă cu hârtii. Apoi cerând scuze lui Willem şi celorlalţi, mi-am continuat drumul spre camera mea. M-am dezbrăcat din nou, am umplut din nou vaporizatorul care şuiera pe lampa de spirt şi am urcat din nou în pat. Am încercat să mă concentrez un timp la numele şi adresele din servietă. Era nevoie de cinci cartele pentru luna aceasta la Zandvoort. Nu era nevoie de nici una pentru Overveen. Aveam nevoie de optsprezece în... Privirea mi s-a înceţoşat şi hârtiile au alunecat în faţa mea. Servieta mi-a căzut din mâini şi am adormit...

În visul meu febril auzeam o sonerie care continua să sune. De ce nu se oprea? Picioarele alergau, şi vocile şopteau.

- Repede! Repede!

Am sărit drept în sus. Oamenii treceau peste patul meu. Când m-am întors, am reuşit să văd tocurile lui Thea cum dispăreau prin uşa joasă. Meta era chiar în spatele ei, apoi Henk.

Dar nu plănuisem nici o alarmă pentru azi! Cine putea face asta, numai dacă..., numai dacă nu era o alarmă. Eusie s-a izbit de mine cu faţa albă şi cu pipa lovind scrumiera pe care o ducea în mâinile care tremurau.

Apoi în sfârşit am realizat, cu creierul meu amorţit, că era o stare de urgenţă. Unu, doi, trei oameni erau deja în camera secretă; patru o dată ce papucii negri ai lui Eusie şi şosetele stacojii au dispărut o dată cu el. Dar Mary, unde era Mary? Bătrâna a apărut în uşa dormitorului, cu gura deschisă, gâfâind. Am sărit din pat şi am tras-o şi am împins-o prin cameră.

Am tras panoul secret în urma ei când un bărbat subţire cu păr alb a dat buzna în cameră. Îl ştiam de la Pickwick şi făcea parte din Rezistenţa naţională. Nu ştiam că era în casă. S-a strecurat după Mary. Cinci, şase. Da, era bine fără Leendert care era plecat; numărul era bun.

Picioarele omului au dispărut. Am tras panoul şi am sărit înapoi în pat. Am auzit jos trântindu-se uşile şi paşi grei care urcau scările. Dar era un alt sunet care mi-a făcut sângele apă: hârâitul iritant al respiraţiei lui Mary.

- Doamne Isuse! m-am rugat. Tu ai puterea de a vindeca! Te rog să o vindeci pe Mary acum.

Apoi ochii mi-au căzut pe servieta ticsită de nume şi adrese. Am înşfăcat-o, am ridicat din nou uşa culisantă, am aruncat servieta înăuntru, am tras uşa în jos şi am pus geanta pentru închisoare în faţa ei. Tocmai am ajuns iar în pat când uşa de la dormitor s-a deschis brusc.

- Cum te numeşti?

M-am ridicat încet, şi speram, somnoroasă.

- Poftim?

- Numele!

- Cornelia ten Boom.

Bărbatul era înalt, greoi şi cu faţa stranie şi palidă. Purta un costum obişnuit de afaceri de culoare albastră. S-a întors şi a strigat spre scări în jos:

- Mai avem încă unul aici sus, Willemse.

S-a întors spre mine.

- Ridică-te! Îmbracă-te!

În timp ce m-am ridicat din aşternut, omul a luat o bucată de hârtie din buzunar şi a consultat-o.

- Deci tu eşti inelul de legătură!

S-a uitat la mine cu un interes nou.

- Spune-mi acum, unde îi ascunzi pe evrei?

- Nu ştiu despre ce vorbiţi.

Omul a râs.

- Şi nu ştii nimic despre o legătură subterană. Vom vedea!

Nu şi-a luat ochii de la mine, aşa că am început să-mi trag hainele peste pijama, cu urechile ciulite ca să aud un zgomot din camera secretă.

- Dă-mi să-ţi văd hârtiile!

Am scos săculeţul pe care îl purtam în jurul gâtului. Când mi-am scos actul de identitate, a căzut din el un sul de bancnote. Omul s-a aplecat, a înhăţat banii şi i-a îndesat în buzunarul lui. Apoi mi-a luat hârtiile şi s-a uitat la ele. Pentru o clipă în cameră era linişte. Şuieratul lui Mary Itallie, de ce nu îl auzeam?

Bărbatul mi-a aruncat hârtiile înapoi.

- Grăbeşte-te!

Dar el nu se grăbea nici pe jumătate cât mine să iasă din camera aceea. Din cauza grabei mi-am încheiat greşit nasturii de la pulover şi mi-am băgat picioarele în pantofi fără să mă deranjez ca să-i leg. Apoi am vrut

să îmi iau geanta de închisoare. *„Aşteaptă.”*

Era acolo unde am lăsat-o când am intrat în panică: exact în faţa panoului secret. Dacă m-aş fi aplecat să o iau de sub raft, de faţă cu omul acesta care îmi supravegea fiecare mişcare, oare nu i-aş fi atras atenţia asupra ultimului loc din lume la care aş fi dorit să se uite?

Cel mai greu lucru pe care l-am făcut vreodată a fost să plec din camera aceea şi să las geanta.

Pe scări m-am împiedicat şi genunchii îmi tremurau atât din cauza fricii cât şi din cauza răcelii. Un soldat în uniformă păzea camera lui tanti Jans; uşa era închisă. M-am întrebat dacă s-a terminat ora de rugăciune şi dacă Nollie, Willem şi Peter au plecat. Sau erau încă aici? Oare câţi oameni nevinovaţi erau implicaţi?

Bărbatul din spatele meu m-a împins puţin şi eu m-am grăbit să cobor scările ca să ajung în sufragerie. Tata, Betsie şi Toos stăteau pe scaunele rezemate de perete. Alături de ei şedeau trei lucrători ai organizaţiei care trebuie să fi ajuns după ce am urcat eu. Pe jos, lângă geam, era semnul „Alpina” rupt în trei părţi. Cineva a reuşit să-l dea jos de pe pervaz.

Al doilea agent Gestapo, îmbrăcat simplu, pipăia cu lăcomie grămada de monezi şi bijuterii de pe masa din sufragerie. Era ascunzătoarea din spatele bufetului: a fost într-adevăr primul loc la care s-au uitat.

- Aici este cealaltă de pe lista pe care o avem la această adresă, a spus bărbatul care m-a adus jos. Informaţia spune că ea este liderul întregii organizaţii.

Atunci omul care stătea la masă, care se chema Willemse, s-a întors spre prada din faţa lui.

- Ştii ce să faci, Kopteyn!

Căpitanul m-a luat de cot şi m-a împins pe cele cinci scări în jos în spatele magazinului. Un alt soldat în uniformă păzea uşa pe dinăuntru. Căpitanul m-a împins spre camera din faţă şi m-a trântit de perete.

- Unde sunt evreii?

- Aici nu sunt evrei.

Bărbatul m-a lovit cu putere peste faţă.

- Unde ascunzi cartelele pentru raţie?

- Nu ştiu despre ce...

Căpitanul m-a lovit din nou. M-am clătinat şi m-am lovit de ceasul astronomic. Înainte să îmi pot reveni m-a pălmuit din nou, apoi din nou

şi din nou, lovituri dureroase care îmi smuceau capul spre spate.

- Unde sunt evreii?

Altă lovitură.

- Unde este camera secretă?

Am simţit gustul sângelui în gură. Capul mi se învârtea, urechile îmi ţiuiau, şi începeam să îmi pierd cunoştinţa.

- Doamne Isuse, am strigat, păzeşte-mă!

Mâna căpitanului s-a oprit în aer.

- Dacă mai spui încă o dată numele acesta te omor!

Dar în loc de asta mâna lui s-a lăsat uşor în jos.

- Dacă tu nu vorbeşti, atunci cea slabă va vorbi.

M-am împiedicat pe scări în faţa lui. M-a împins pe unul din scaunele de lângă peretele din sufragerie. Ca prin ceaţă l-am văzut cum a condus-o pe Betsie afară din cameră.

Deasupra noastră ciocanul lovea şi mobila sărea bucăţi. Căutau camera secretă. Apoi a sunat din nou soneria dinspre alee. Dar semnul? Nu văzuseră oare că nu mai era semnul la fereastră? Mi-am aruncat ochii spre fereastră şi am amuţit. La locul lor, piesele asamblate cu grijă, formau din nou triunghiul de lemn. Prea târziu mi-am dat seama că Willemse aştepta tocmai reacţia mea.

– M-am gândit eu bine. Era un semn, nu?

A alergat în jos spre uşă. Sus au încetat bocăniturile. L-am auzit pe Willemse vorbind mieros:

– Poftiţi! Poftiţi!

– Aţi auzit, îi şopti o femeie. L-au arestat pe Oom Herman!

Pickwick! Oh, nu Pickwick!

– Oh, spuse Willemse, cine mai era cu el? Şi până să îşi dea seama femeia, o îmbrânci înăuntru şi o arestă.

Apoi jos pe alee soneria a sunat din nou. Un tânăr, unul din lucrătorii noştri, abia ocupase un scaun când soneria a sunat din nou. Mi se părea că niciodată nu am avut atâţia musafiri: sufrageria a început să fie aglomerată. A fost adus un misionar bătrân pensionar; maxilarul îi tremura de frică. În sfârşit, după izbiturile şi murdăria de sus, mi-am dat seama că nu au descoperit camera secretă.

Un alt sunet m-a făcut să sar. Telefonul din holul de jos suna.

- Un telefon! a strigat Willemse.

A aruncat o privire de jur împrejurul camerei, m-a luat de încheietura mâinii şi m-a tras pe scări în jos după el. Mi-a lipit receptorul de ureche, dar şi-a ţinut mâna pe telefon.

- Răspunde! a zis din vârful buzelor.

- Aici este reşedinţa şi magazinul ten Boom, am răspuns eu rigid, atât cât am îndrăznit. Dar persoana de la celalălat capăt nu a înţeles ciudăţenia cu care vorbeam.

- Domnişoară ten Boom, eşti într-un pericol teribil! L-au arestat pe Herman Sluring! Ei ştiu tot! Trebuie să aveţi grijă!

Vocea femeii continua să bolborosească şi bărbatul de lângă mine auzea totul.

Abia a închis când telefonul a început din nou să sune. O voce de bărbat şi din nou acelaşi mesaj.

- Oom Herman a fost dus la departamentul poliţiei. Asta înseamnă că ei ştiu tot...

În sfârşit, pentru a treia oară mi-am repetat salutul meu formal şi netipic, când la capătul celălalt s-a auzit un clinchet. Willemse mi-a smuls receptorul de la ureche.

- Alo! Alo! a strigat.

A mişcat suportul telefonului de pe perete. Dar linia era moartă. M-a împins în sus pe scări şi apoi pe scaun.

- Prietenii noştri s-au făcut prudenţi, a spus lui Kapteyn. Dar am auzit destul.

Aparent Betsie a primit permisiunea să îşi părăsească scaunul: tăia pâine la bufet. Am fost surprinsă când mi-am dat seama că era deja ora prânzului. Betsie a început să împartă pâine, dar eu nu am luat. Febra a început să crească din nou. Mă durea gâtul şi capul îmi zvâcnea.

În uşă a apărut un om.

- Am căutat peste tot, Willemse, a spus el. Dacă aici este o cameră secretă atunci diavolul însuşi a construit-o.

Willemse s-a uitat la Betsie, la tata şi la mine.

- Este o cameră secretă, a spus liniştit. Şi oamenii o folosesc şi ei ar fi trebuit să recunoască aceasta. În regulă. Vom pune o gardă în jurul casei până când se vor preface în mumii.

În liniştea terorii care a urmat am simţit o apăsare blândă pe genunchii mei. Maher Shalal Hashbaz mi-a sărit în poală, ca să se frece de

mine. Am mângâiat blana neagră şi strălucitoare. Ce se va întâmpla cu el acum? Nu doream să mă gândesc la cei şase oameni care stăteau sus.

A trecut o jumătate de oră de când a sunat soneria ultima dată. Oricine a fost acela care a prins mesajul meu prin telefon cred că a împrăştiat alarma. Cuvintele s-au terminat: nimeni nu avea să mai intre în capcana de la Beje.

Aparent, Willemse a ajuns la aceeaşi concluzie, deoarece a ordonat brusc să ne ridicăm şi să mergem în hol cu paltoanele şi pălăriile. Tata, Betsie şi cu mine am rămas în sufragerie până la sfârşit. În faţa noastră coborau pe scări oamenii care erau în camera lui tanti Jans. Mi-am ţinut respiraţia în timp ce îi examinam. Aparent, cei mai mulţi dintre cei care participau la întâlnirile de rugăciune au plecat înainte de raid. Dar nu toţi. Au venit Nollie, iar în spatele ei Peter. Ultimul a fost Willem.

Apoi întreaga familie. Tata, cei patru copii şi un nepot. Căpitanul mi-a dat un ghiont.

- Mişcă...

Tata şi-a luat de pe cuier pălăria lui înaltă. Când am ieşit din sufragerie, tata s-a oprit să tragă greutăţile vechiului ceas.

- Nu trebuie să lăsăm ceasul să rămână în urmă, a spus.

- Tată! Chiar crezi că ne vom întoarce acasă până când îl vom mai fixa încă o dată?

Zăpada se topise pe străzi; bălţile de apă murdară stăteau în şanţuri în timp ce noi mergeam prin alee înspre Smedestraat. A durat doar un minut, dar când am ajuns la uşile duble ale staţiei de poliţie tremuram de frig. M-am uitat neliniştită în jurul foaierului după Rolf şi după alţii pe care îi cunoşteam, dar nu am văzut pe nimeni. Un contingent de soldaţi germani suplimentau forţa de poliţie care era de obicei.

Am fost mânaţi toţi de-a lungul unui coridor prin uşa metalică unde l-am văzut ultima dată pe Harry de Vries. La capătul holului era o încăpere mare care cu siguranţă a fost o sală de gimnastică. Ferestrele aflate în partea de sus a pereţilor erau acoperite cu plasă de sârmă: inelele şi coşurile de baschet erau legate de tavan. Acum, în centrul încăperii, era un birou în spatele căruia şedea un ofiţer din armata germană. Saltelele acopereau jumătate din podea şi eu m-am lăsat pe una din ele.

Timp de două ore, ofiţerul a luat nume, adrese şi alte date. I-am numărat pe cei ce fuseseră arestaţi: treizeci şi cinci de persoane.

Oameni arestaţi anterior şedeau sau stăteau întinşi şi ei pe saltele. Unii aveau feţe cunoscute. M-am uitat după Pickwick, dar nu era printre ei. Unul dintre ei, un ceasornicar prieten cu noi care venea deseori la Beje cu afaceri, părea nefericit de ceea ce ni s-a întâmplat. A venit şi s-a aşezat alături de tata şi de mine.

În sfârşit ofiţerul a plecat. Pentru prima dată de când am auzit sunetul soneriei de alarmă puteam vorbi. M-am străduit să mă ridic.

- Repede! am mormăit eu. Trebuie să cădem de acord ce să spunem! Cei mai mulţi dintre noi pot spune simplu adevărul, dar...

M-am oprit. Ardeam de febră, dar mi-am dat seama că Peter mi-a aruncat privirea cea mai feroce şi mai încruntată pe care am văzut-o vreodată.

- Dar dacă vor auzi că unchiul Willem i-a învăţat în această dimineaţă din Vechiul Testament, el va avea probleme, a terminat Peter fraza în locul meu.

Şi-a întors capul brusc în altă parte şi eu mă uitam nehotărâtă în jos.

- Tanti Corrie! mi-a şoptit el când am ajuns în cealaltă parte a încăperii. Omul acela, ceasornicarul! Este un spion al Gestapoului.

Mi-a mângâiat capul ca unui copil bolnav.

- Întinde-te, tanti Corrie. Şi pentru numele lui Dumnezeu, te rog să nu mai vorbeşti.

Atenţia mi-a fost atrasă când printr-un zgomot s-a deschis uşa grea a sălii de gimnastică. Era Rolf.

- Faceţi linişte aici! a strigat el.

S-a pus lângă Willem şi i-a spus ceva ce eu nu am putut auzi.

- Toaletele sunt în spate, a continuat cu voce tare. Puteţi merge numai câte unul cu escortă.

Willem s-a aşezat lângă mine.

- Mi-a spus că putem arunca în toaletă hârtiile compromiţătoare dacă le rupem în bucăţi mici.

Am cotrobăit prin buzunarele paltonului. Erau acolo câteva bucăţele de hârtie şi un portofel care conţinea câteva bancnote. Am trecut prin minte fiecare detaliu, încercând să mă gândesc la ceea ce o să spun la proces. Lângă şirul uşilor de toaletă era un bazin care avea o cană mică prinsă cu un lanţ. Recunoscătoare am băut multă apă, pentru prima dată de când mi-a adus Betsie ceaşca de ceai în dimineaţa aceea.

Când a venit seara, un poliţist a adus în sala de gimnastică un coş plin cu chifle proaspete şi fierbinţi. Dar eu nu am putut nici măcar să gust. Numai apa îmi făcea bine, deşi îmi era jenă că trebuia să cer voie des la WC.

Când m-am întors ultima oară, în jurul tatei se adunase un grup de oameni pentru rugăciunile de seară: vocea aceea fermă şi adâncă, acea încredere sigură şi sinceră ne încuraja pe toţi să ne lăsăm în grija lui Dumnezeu. Biblia era acasă pe raftul ei, dar mare parte din ea era înmagazinată în inima lui. Ochii lui albaştri vedeau dincolo de camera încuiată şi aglomerată, dincolo de Haarlem, dincolo chiar şi de pământ, în timp ce cita din memorie: „Tu eşti turnul meu de scăpare şi scutul meu: eu mă încred în Cuvântul Tău... Ţine-mă şi voi fi în siguranţă..."

Nici unul dintre noi nu a dormit mult. De fiecare dată când cineva dorea să iasă din încăpere trebuia să treacă peste ceilalţi. În sfârşit lumina a început să se furişeze de sus, prin ferestrele camerei. Poliţia ne-a adus din nou chifle. Dimineaţa lungă se scurgea anevoios. M-am sprijinit cu spatele de perete. Simţeam o durere mare în piept. Ne-am luat în grabă paltoanele şi am fost conduşi din nou pe coridoarele reci.

În Smedestraat un zid de oameni asaltau baricadele poliţiei aşezate de-a latul străzii. Când am ieşit afară eu şi Betsie, cu tata între noi, ne-a întâmpinat un murmur. Oamenii îl salutau pe „Cel mai deosebit bătrân al Haarlemului" care era dus la închisoare. În faţa uşii era un autobuz de oraş, verde, cu locurile din spate ocupate de soldaţi. Oamenii urcau în timp ce prietenii şi rudele din mulţime plângeau sau se uitau încremeniţi. Betsie şi cu mine l-am luat pe tata de braţe pentru a coborî scările. Apoi am îngheţat. L-am văzut pe Pickwick. Când a trecut pe lângă noi era între doi soldaţi, fără palton şi pălărie. Capul său pleşuv era plin de vânătăi, sângele închegat era lipit de barba lui nerasă. Nu şi-a ridicat privirea până când a fost ridicat în autobuz.

Tata, Betsie şi cu mine ne-am înghesuit pe două scaune mai în faţă. Prin fereastră am surprins privirea Tinei care stătea în mulţime. Era una din acele zile luminoase de iarnă. Autobuzul a pornit cu o zdruncinătură. Poliţia a eliberat drumul şi noi am înaintat puţin câte puţin. M-am uitat cu înfometare pe fereastră, păstrând imaginea Haarlemului. Acum treceam prin Piaţa Mare, iar pereţii marei catedrale străluceau în mii de nuanţe de gri în lumina de cristal. Mi se părea ciudat că mă simţeam ca şi când mai trăisem acest moment înainte.

Apoi mi-am amintit.

Viziunea din noaptea invaziei. Toate le văzusem înainte. Nollie, Peter, Pickwick, toţi care eram aici, purtaţi împotriva voinţei noastre prin această piaţă. Totul a fost în vis, cu toţii părăseam Haarlemul, fără a mai putea merge înapoi. Încotro mergeam?

Capitolul 10

Închisoarea Scheveningen

Când am ieşit din Haarlem, autobuzul a luat-o spre sud, paralel cu marea. Pe partea dreaptă, unde stăteam noi, au apărut dealuri mici de nisip, iar pe culmile lor erau soldaţi. Era clar că nu eram duşi la Amsterdam.

În schimb, după două ore de călătorie am ajuns la Haga. Autobuzul s-a oprit în faţa unei clădiri noi şi cei din spate şopteau că aici era cartierul general al Gestapoului din Olanda. Am fost duşi toţi, în afară de Pickwick care nu părea în stare să se ridice, într-o cameră mare unde a început din nou procesul lung şi parcă fără sfârşit al luării în evidenţă a numelor, adreselor şi ocupaţiilor.

De cealaltă parte a biroului care se întindea de la un capăt la altul al încăperii, i-am văzut pe Willemse şi pe căpitan şi am tresărit. Atunci când prizonierii Haarlemului ajungeau rând pe rând în faţa biroului, unul dintre ei se scula şi dicta omului care şedea în faţă la maşina de scris. Zgomotul sacadat al maşinii de scris întrerupea liniştea apăsătoare.

Deodată privirea şefului interogatoriului s-a oprit asupra tatei.

- Bătrânul acela! a strigat el. Trebuia să fie arestat? Hei, bătrâne!

Willem l-a condus pe tata la masa de birou. Şeful Gestapoului s-a aplecat înainte.

- Aş vrea să te trimit acasă, bătrâne, a spus el. Te cred pe cuvânt dacă promiţi că nu ne mai faci necazuri.

Nu puteam vedea faţa tatei, numai ţinuta dreaptă a umerilor săi şi aureola de păr alb deasupra lor. Dar am auzit răspunsul.

- Dacă azi mă voi duce acasă, a spus el cu claritate, mâine voi deschide uşa oricărui om care bate şi care este în nevoie.

Amabilitatea de pe faţa celuilalt bărbat s-a topit.

- Treci înapoi în rând! a strigat el. *Schnell*! Avem de lucru, nu admitem întârzieri!

Se părea că în aceste locuri totul se mişca încet. În timp ce înaintam cu greu, la birou se puneau întrebări repetate şi nesfârşite, se verificau

hârtii şi era un du-te vino al oficialităţilor. Afară, ziua scurtă de iarnă se ofilea. Nu mâncasem de dimineaţă, când primisem chifle şi apă.

În faţa mea, Betsie răspundea la întrebări:

- Număr de copii, a întrebat interogatorul pe un ton monoton.

- Nu sunt căsătorită, a repetat Betsie.

Nici nu şi-a ridicat ochii de pe hârtii.

- Număr de copii! s-a răstit el.

- Nu am copii, a spus Betsie cu resemnare.

Spre seară a fost condus pe lângă noi un om mic, viguros, care purta o stea galbenă. L-au dus până în capătul celălalt al camerei. Zgomotul unei încăierări ne-au făcut pe toţi să ne uităm. Sărmanul om încerca să păstreze ceva în mâinile sale.

- E al meu! continua să strige. Nu mi-l poţi lua! Nu-mi poţi lua portmoneul!

Ce nebunie l-a apucat? Şi-a imaginat că banii îi pot face vreun bine? Dar a continuat să se lupte, spre amuzamentul bărbaţilor din jurul lui.

- Aici, evreule! a spus unul dintre ei.

Şi-a ridicat piciorul încălţat cu cizmă şi l-a lovit pe micul om în dosul genunchilor.

- Aşa luăm noi lucrurile de la un evreu.

Ce gălăgie! Îl loveau fără milă. M-am prins de birou ca să nu cad. Uram felul sălbatic şi iraţional în care omul era lovit. Era fără ajutor şi rănit. În sfârşit i-am auzit cum l-au tras afară.

Apoi, deodată m-am pomenit în faţa interogatorului şef. M-am uitat în sus şi am întâlnit privirea lui Kopteyn, care era chiar în spatele lui.

- Această femeie e conducătoarea operaţiunii, a spus el.

Cu toată tulburarea mea, mi-am dat seama că era foarte important ca celălalt om să creadă ce i-a spus.

- Ceea ce spune Kopteyn este adevărat, am spus. Toţi ceilalţi, nu ştiu nimic. A fost numai…

- Numele! a întrebat imperturbabil cel care interoga.

- Cornelia ten Boom şi sunt...

- Vârsta?

- Cincizeci şi doi. Restul oamenilor nu au nimic de-a face cu...

- Ocupaţia?

- Dar v-am spus de atâtea ori! am izbucnit în disperare.

- Ocupaţia?

Era noapte când am fost scoşi în sfârşit din clădirea aceea. Autobuzul verde plecase. În locul lui ne-am urcat într-un camion mare, acoperit cu prelată. Doi soldaţi au trebuit să-l ridice pe tata în spatele camionului. Nici urmă de Pickwick. Tata, Betsie şi cu mine am găsit locuri pe o bancă îngustă laterală.

Camionul nu avea arcuri şi se balansa cu putere pe străzile oraşului Haga, pline de găuri în urma bombardamentelor. Mi-am strecurat braţul în spatele tatei pentru a nu se lovi de margine. Willem, care era mai în spate, ne şoptea traseul din oraşul întunecat. Am lăsat în urmă centrul oraşului şi se părea că înaintam spre vest, spre suburbia Scheveningen. Deci aceasta era destinaţia noastră: închisoarea federală numită după oraşul de la marginea mării.

Camionul s-a oprit brusc. Am auzit scârţâit de metal. Am înaintat câţiva metri şi ne-am oprit din nou. În spatele nostru porţile masive s-au închis.

Când am coborât, ne-am trezit deodată într-o curte enormă, împrejmuită de un zid înalt de cărămidă. Camionul s-a retras spre o clădire joasă şi lungă. Soldaţii ne-au împins înăuntru. Am clipit orbită în lumina strălucitoare a luminilor care se aflau în tavan.

- *Nasen gegen Mauer*! - Nasurile la perete!

Am simţit în spate un ghiont şi m-am trezit privind la tencuiala crăpată. Mi-am îndreptat privirea prima dată spre stânga, apoi spre dreapta, cât am putut. L-am văzut pe Willem. Apoi după două persoane venea Betsie. Lângă mine, de partea cealaltă, era Toos. Toţi stăteau ca şi mine cu feţele la perete. Unde era tata?

O aşteptare fără sfârşit, timp în care crestăturile din faţa ochilor mei, au devenit chipuri, peisaje, forme de animale. Apoi undeva, în dreapta, s-a deschis o uşă.

- Femeile prizoniere, să mă urmeze!

Vocea intendentei era la fel de metalică precum uşa care scârţâia. Când am plecat de la perete m-am uitat în grabă după tata. Era acolo, la câţiva paşi de perete, şedea într-un scaun cu spătar drept. Probabil unul dintre gardieni l-a adus pentru el.

Intendenta a pornit deja în jos pe coridorul lung de dincolo de uşă. Dar eu m-am uitat în urmă, căutând disperată pe tata, Willem, Peter şi pe toţi lucrătorii noştri curajoşi din organizaţia subterană.

- Tată! am strigat deodată. Dumnezeu să fie cu tine!

El şi-a întors capul spre mine. Lumina de deasupra capului său i se reflecta în ochelari.

- Şi cu voi, fiicele mele, a spus el.

Uşa s-a închis după mine. *„Şi cu tine! Şi cu tine! Tată, când o să te mai văd?"*

Mâna lui Betsie s-a lipit de a mea. În mijlocul holului larg, era o rogojină din frunză de palmier, apoi am mers pe cimentul umed.

- Prizonierii să meargă pe lateral.

Era vocea plictisitoare a gardianului care venea după noi.

- Prizonierii nu au voie să meargă pe rogojină.

Simţindu-ne vinovate am păşit alături.

Pe coridor în faţa noastră era un birou, iar în spatele lui o femeie. În momentul în care fiecare prizonieră ajungea în acest punct trebuia să îşi spună numele pentru a mia oară în acea zi şi să pună pe birou toate lucrurile de valoare pe care le avea. Nollie, Bestie şi cu mine ne-am desfăcut frumoasele ceasuri de mână. În timp ce eu îl dădeam pe al meu femeii ofiţer, ea mi-a arătat inelul de aur care aparţinuse mamei mele. L-am luat de pe deget şi l-am pus pe birou alături de portmoneu şi bancnote.

Procesiunea din hol a continuat. Pe ambele părţi erau uşi metalice înguste. La un moment dat, coloana s-a oprit, iar intendenta potrivi cheia într-una din ele. Am auzit lovitura scurtă a unui zăvor tras şi scârţâitul unei balamale. Intendenta a consultat lista pe care o avea în mână şi a strigat o doamnă pe care nu o cunoşteam, dar care luase parte la întâlnirile de rugăciune ale lui Willem.

Era cu putinţă ca aceasta să fi avut loc doar cu o zi în urmă? Era numai marţi seara? Evenimentele de la Beje s-au petrecut parcă în altă viaţă. Uşa s-a trântit cu zgomot. Coloana a înaintat. S-a descuiat o altă uşă şi în spatele ei a fost închisă altă fiinţă umană. Nu erau puse două persoane din Haarlem în aceeaşi celulă.

Printre primele nume citite de pe listă a fost şi cel al lui Betsie. A trecut pragul uşii şi înainte ca să se întoarcă să îşi ia rămas bun, uşa s-a închis. Nollie m-a părăsit două celule mai încolo. Zgomotul celor două uşi metalice a rămas în urechile mele în timp ce marşul continua.

Acum coridorul se ramifica şi noi am luat-o la stânga, apoi la dreapta şi iar la stânga... o lume fără sfârşit, de oţel şi ciment.

- Ten Boom, Cornelia.

O altă uşă s-a deschis cu un scrâşnet. Celula era adâncă şi îngustă, nu părea mai largă decât uşa. Pe singurul prici era întinsă o femeie, alte trei stăteau pe saltelele de paie care erau puse pe jos.

- Dă-i ei priciul, a spus intendenta. Este bolnavă.

Şi într-adevăr, chiar înainte ca uşa să se închidă în spatele meu, o tuse spasmodică mi-a cuprins pieptul şi gâtul.

- Nu vrem aici o femeie bolnavă! a strigat cineva.

Se împleticeau pe picioare, depărtându-se de mine atât cât le permitea celula îngustă.

- Eu... îmi pare atât de rău, am început eu, dar m-a întrerupt o altă voce.

- Să nu îţi pară rău. Nu este vina ta. Haide, doamnă Mikes, dă-i ei priciul.

Tânăra femeie s-a întors spre mine.

- Lasă-mă să îţi iau pălăria şi haina.

I-am dat pălăria recunoscătoare. A agăţat-o de cârligele care se aflau de-a lungul peretelui, alături de un alt rând de haine. Dar haina mi-am ţinut-o strâns. Priciul a fost eliberat şi m-am dus tremurând spre el, încercând să nu strănut sau să respir înspre colegele mele de celulă. M-am lăsat pe patul îngust şi apoi am avut un nou acces de tuse datorită unui nor înecăcios de praf care s-a ridicat din salteaua murdară.

În cele din urmă atacul a trecut şi m-am întins în pat. Mirosul acru al paielor mi-a umplut nările. Simţeam fiecare stinghie de lemn prin salteaua de paie.

„Nu voi fi niciodată în stare să dorm pe un asemenea pat", m-am gândit eu. Am auzit un huruit la uşă.

- Ne cheamă la mâncare, mi-au spus colegele de celulă.

Am încercat să mă ridic în picioare. În uşa metalică s-a deschis un gemuleţ ce forma un raft mic. Pe raft, cineva de pe hol punea nişte farfurii de cositor pline cu fiertură de ovăz aburindă.

- Mai este una nouă aici! a strigat femeia numită Mikes.

- Avem nevoie de cinci porţii!

Altă farfurie de cositor a fost trântită pe raft.

- Dacă nu ţi-e foame, a adăugat doamna Mikes, te voi ajuta eu.

Mi-am ridicat farfuria, m-am uitat la poridge-ul apos şi gri şi i l-am dat în tăcere. După puţin timp s-au adunat farfuriile şi raftul din uşă s-a închis cu zgomot.

În aceeaşi dimineaţă o cheie s-a învârtit în broască, zăvorul a fost tras şi uşa s-a deschis destul de mult pentru ca să poată fi scoasă găleata. A fost golit şi bazinul pentru spălat şi a fost înapoiat plin cu apă curată. Femeile şi-au ridicat saltelele de paie de pe jos şi le-au pus într-un colţ, stârnind un nor proaspăt de praf care m-a făcut din nou să tuşesc.

Apoi plictiseala din închisoare s-a aşternut peste celulă. La început am fost tentată să mă eliberez de ea vorbind cu celelalte, dar deşi erau curtenitoare atât cât putea fi cineva care trăia la un loc, nu mi-au luat în seamă întrebările şi niciodată nu am aflat prea multe despre ele.

Am descoperit totuşi că tânăra femeie care mi-a vorbit cu amabilitate cu o seară înainte, era baroneasă şi avea numai şaptesprezece ani. Această tânără se plimba mereu de dimineaţă, până când becul de deasupra capului nostru se stingea, şase paşi spre uşă, şase paşi înapoi, ocolind pe cele care şedeau pe jos, înapoi şi înainte ca un animal în cuşcă.

Am aflat că doamna Mikes era austriacă şi lucrase ca îngrijitoare la nişte birouri. Plângea deseori după canarul ei.

- Micuţul de el! Ce s-o fi întâmplat cu el? Cine l-o fi hrănind?

Acest lucru m-a făcut să mă gândesc la pisica noastră. Poate că Maher Shalal Hashbaz a scăpat în stradă, sau stătea înfometat în casa sigilată? Mi-l imaginam umblând încoace şi încolo printre picioarele scaunelor din sufragerie, tânjind după umerii pe care îi plăcea să se plimbe. M-am luptat să nu-mi las gândurile să se aventureze prea mult spre casă. Thea, Mary, Eusie, nu! Nu puteam face nimic pentru ei aici în celulă. Dumnezeu ştia că ei sunt acolo.

Una din colegele mele de celulă era deja de trei ani în închisoarea din Scheveningen. Ea auzea huruitul căruciorului cu mâncare cu mult timp înaintea celorlalte şi recunoştea personalul care trecea pe hol după mers.

- Acela este omul de încredere de la aprovizionarea cu medicamente. Cineva este bolnav... Este a patra oară când cineva din celula 316 este luat la interogatoriu.

Lumea ei era această celulă îngustă şi coridorul de afară, şi curând am început să văd înţelepciunea acestei viziuni înguste, şi de ce evită prizonierii în mod instinctiv întrebările legate de viaţa lor de dinainte. În primele zile ale detenţiei mă cutremuram de teamă şi grijă atunci când mă gândeam la tata, Betsie, Willem, Pickwick. Oare era tata în stare să mănânce mâncarea? Era oare pătura lui Betsie la fel de subţire ca a mea?

Dar aceste gânduri mă duceau la aşa o disperare încât curând am învăţat să nu mai depind de ele. În efortul meu de a-mi concentra atenţia asupra unui lucru am rugat-o pe doamna Mikes să mă înveţe jocul de cărţi pe care ea îl juca ore în şir. Îşi făcuse singură cărţile de joc din hârtia de toaletă care se dădea de două ori pe zi fiecărei prizoniere; toată ziua şedea într-un colţ, pe marginea priciului, aranjându-le în faţă şi apoi strângându-le iar.

Învăţam încet, din moment ce la Beje nu se juca nici un fel de joc de cărţi. Când am început să prind jocul, mă gândeam de ce s-a opus tata atât de mult, cu siguranţă nimic nu putea fi mai inocent decât această succesiune de forme care se numeau treflă, caro, pică...

Dar cu trecerea zilelor am început să văd un pericol subtil. Când cărţile mergeau bine, buna mea dispoziţie creştea. Era o prevestire: cineva din Haarlem era eliberat! Dar dacă pierdeam... Poate cineva era bolnav. Au fost găsiţi cei din camera secretă...

În sfârşit a trebuit să mă opresc din joc. În orice caz, îmi era tot mai greu să stau atât de multă vreme.

Din ce în ce mai mult am început să-mi petrec zilele ca şi nopţile, întinsă pe saltea, încercând în zadar să găsesc o poziţie în care să suport mai uşor durerea. Capul îmi zvâcnea mereu, în braţe aveam o durere ascuţită şi am început să scuip sânge din cauza tusei.

Într-o dimineaţă mă zvârcoleam pe prici când s-a deschis uşa celulei. Era intendenta cu voce de oţel pe care o văzusem cu două săptămâni în urmă, în noaptea când am intrat în celulă.

- Ten Boom, Cornelia.

Am încercat să mă ridic.

- Ia-ţi pălăria şi paltonul şi vino cu mine.

M-am uitat la celelalte încercând să înţeleg ce se întâmplă.

- Mergi afară, a spus o prizonieră. Când îţi iei pălăria întotdeauna mergi afară.

Paltonul era deja pe mine, mi-am luat pălăria de pe cârlig şi am ieşit pe coridor. Intendenta a închis din nou uşa şi a pornit atât de rapid încât inima a început să îmi bată în timp ce mergeam după ea cu grijă pentru a nu călca pe rogojina atât de preţioasă.

Mă uitam tânjind la uşile încuiate de pe ambele părţi; nu îmi aduceam aminte în spatele căror uşi au dispărut surorile mele.

În sfârşit am intrat în curtea împrejmuită de ziduri înalte. Cer! Pentru prima dată, după două săpămâni, cer senin! Cât de departe erau norii, ce albi şi curaţi erau! Mi-am adus aminte ce mult însemna cerul pentru mama.

- Repede! s-a răstit intendenta.

Mi-a făcut semn spre automobilul negru, strălucitor. A deschis uşa din spate şi am intrat. Pe bancheta din spate mai erau deja un soldat şi o femeie foarte palidă. În faţă, lângă şofer era un bărbat care avea privirea disperată a unui om bolnav şi al cărui cap atârna într-un mod ciudat. În timp ce maşina a început să meargă, femeia care stătea lângă mine şi-a pus la gură un prosop pătat de sânge şi a început să tuşească. Am înţeles că toţi trei eram bolnavi. Poate mergeam la un spital!

Poarta masivă a închisorii s-a deschis şi iată-ne în lumea de afară, învârtindu-ne pe străzile oraşului. Priveam uimită pe geam. Oamenii se plimbau, priveau la vitrinele magazinelor, se opreau şi povesteau cu prietenii lor. Am fost oare cu adevărat la fel de liberă doar cu două săptămâni în urmă?

Maşina a parcat în faţa unei clădiri. A fost nevoie atât de soldat cât şi de şofer pentru a-l urca pe bărbatul bolnav trei etaje. Am intrat în sala de aşteptare plină cu oameni şi m-am aşezat sub privirea atentă a soldaţilor. După ce a trecut aproape o oră am cerut permisiunea să folosesc toaleta. Soldatul a vorbit cu asistenta ce era la biroul de primire, îmbrăcată într-o uniformă albă şi cochetă.

- Pe aici, a spus ea iute.

M-a dus pe un hol scurt, a intrat cu mine în baie şi a închis uşa.

- Repede! Te pot ajuta cu ceva?

Am clipit din ochi.

- Da. Oh, da! O Biblie! Îmi puteţi aduce o Biblie? Şi... un ac şi aţă! Şi o periuţă de dinţi! Şi săpun!

Şi-a muşcat buza cu îndoială.

- Sunt atât de mulţi pacienţi astăzi..., şi soldatul, dar o să fac ce pot.

Şi a plecat. Dar bunătatea ei a strălucit în acea încăpere mică la fel ca gresia şi robinetele strălucitoare. Inima mea a tresărit de bucurie în timp ce îmi frecam gâtul şi faţa.

La uşă am auzit vocea unui bărbat:

- Hai! Mai repede! Ai stat destul!

M-am clătit în grabă de săpun şi l-am urmat pe soldat înapoi în camera de aşteptare. Asistenta era la birou, la fel de rece ca şi înainte; nu şi-a ridicat privirea. După încă o lungă aşteptare mi-am auzit numele. Doctorul m-a pus să tuşesc, mi-a luat temperatura şi tensiunea, m-a ascultat cu stetoscopul şi m-a anunţat că aveam pleurezie cu efuziune, pretuberculară.

A scris ceva pe o bucată de hârtie. Apoi cu o mână pe clanţă şi cu cealaltă pe umărul meu mi-a şoptit:

- Sper să vă fac un favor cu acest diagnostic.

În camera de aşteptare soldatul s-a ridicat în picioare. În timp ce mergeam, asistenta s-a ridicat sprintenă de la biroul ei şi a trecut cu repeziciune pe lângă mine. Am simţit în mână un pacheţel învelit în hârtie. L-am lăsat să alunece în buzunarul paltonului în timp ce îl urmam pe soldat pe scări. Cealaltă femeie era deja în maşină; omul bolnav nu a mai apărut. Tot drumul înapoi am pipăt pacheţelul din buzunar, încercând să aflu ce e.

- Oh, Doamne e atât de mic, şi totuşi ar putea fi, ce bine ar fi să fie o Biblie!

În faţa noastră au apărut zidurile. Poarta s-a închis cu zgomot în spatele nostru. Am ajuns la celulă şi mi-am scos pachetul din buzunar. Colegele de celulă s-au strâns grămadă în jurul meu. Până şi baroneasa s-a oprit din jocul ei de cărţi ca să privească.

Când au apărut cele două bucăţi preţioase de săpun, din perioada de dinainte de război, doamna Mikes a început să se bată cu palmele peste gură pentru a-şi opri strigătul de bucurie. Nu era periuţă de dinţi sau ac, dar era un pachet întreg de ace de siguranţă! Şi, lucrul cel mai minunat, în patru broşuri, erau cele patru Evanghelii.

Am împărţit săpunul şi acele între noi, cele cinci femei. Deşi m-am oferit să împart şi cărţile, ele au refuzat.

- Te vor prinde, a spus atotştiutoarea, şi vei primi pedeapsă dublă şi *kalte kost.*

Kalte kost, adică numai raţia de pâine fără farfuria zilnică de mâncare caldă, pedeapsa care se aplica în mod constant. Dacă făceam prea multă gălăgie primeam *kalte kost*. Dacă eram prea încete cu găleata primeam *kalte kost*. Dar chiar şi *kalte kost* aş fi în stare să suport, mă gândeam în timp ce îmi întindeam trupul care mă durea pe paiele împuţite, pentru cărţile preţioase pe care le ţineam în mâini.

Două seri după aceea, înainte ca lumina becului care licărea să se stingă, uşa celulei s-a deschis şi a intrat un gardian.

- Ten Boom, Cornelia, s-a răstit ea. Ia-ţi lucrurile.

M-am uitat la ea şi în mine a început să crească o speranţă nebună.

- Vreţi să spuneţi...

- Tăcere! Fără vorbe!

Nu mi-a trebuit mult ca să-mi adun „lucrurile": pălăria şi maieul se uscau după o încercare zadarnică de a le curăţi în apa mult prea folosită din bazin. Paltonul cu comoara din buzunare îl purtam permanent. Mă întrebam de ce e tăcerea atât de strictă. De ce nu îmi era îngăduit să-mi iau rămas bun de la colegele mele de celulă? Era atât de greu pentru un gardian să zâmbească puţin şi să dea o explicaţie în câteva cuvinte?

Le-am spus celorlalte rămas bun din priviri şi am urmat-o în hol pe femeia cu spatele ţeapăn. S-a oprit ca să închidă uşa şi apoi a luat-o în josul holului. Dar nu ne îndreptam spre holul de la intrare, ci mai adânc în labirintul căilor de acces ale închisorii.

Fără să spună o vorbă s-a oprit în faţa altei uşi şi a deschis-o cu o cheie. Am păşit înăuntru. Uşa s-a închis în urma mea. Zăvorul s-a închis cu o lovitură.

Celula era identică cu cea din care am plecat, şase paşi lungime, doi lăţime, iar în spate un singur prici. Dar acesta era gol. În timp ce zgomotul paşilor murea de-a lungul holului, m-am sprijinit de uşa metalică şi rece. Singură. Singură între aceste ziduri...

Nu trebuie să mă las dusă de gânduri. Trebuie să fiu tare. Şase paşi. M-am aşezat pe prici. Acesta mirosea mult mai urât decât celălalt: aceleaşi paie împuţite. Am întins mâna după pătură: cineva vărsase pe ea. Am dat-o la o parte, dar era prea târziu. M-am aruncat spre găleata care era lângă uşă şi m-am aplecat slăbită peste ea.

În acel moment becul din tavan s-a stins. Am bâjbâit înapoi spre prici şi m-am ghemuit acolo în întuneric, astfel încât să nu simt duhoarea patului. Mi-am strâns paltonul pe mine. Cred că celula era spre exteriorul închisorii: vântul nu şuiera la fel în celula cealaltă. Ce am făcut de a trebuit să fiu separată de oameni în felul acesta? Au descoperit conversaţia cu asistenta în biroul doctorului? Sau poate unii din prizonierii Haarlemului au fost interogaţi şi se ştia adevărul despre grupul nostru? Poate că pedeapsa mea era izolarea pentru ani şi ani de zile...

Dimineaţă am avut febră mare. Nu m-am putut ridica să-mi iau mâncarea de pe raftul din uşă şi după câteva ore au luat farfuria neatinsă.

Către seară raftul s-a deschis din nou şi a apărut un codru de pâine neagră. Eram moartă de foame, dar eram mai slăbită ca niciodată şi nu puteam să umblu. Cred că persoana de pe hol şi-a dat seama. O mână a luat pâinea şi a azvârlit-o spre mine. A aterizat pe podea lângă prici de unde am apucat-o şi am muşcat cu lăcomie.

Timp de mai multe zile cât am avut febră, cina mi-a fost servită în felul acesta. Dimineţile uşa se deschidea cu un scârţâit şi o femeie cu cămaşă albastră îmi aducea farfuria fierbinte de ovăz la prici. Doream să văd o faţă omenească tot aşa cum doream mâncarea şi am încercat să încep o conversaţie. Dar femeia, fără îndoială prizonieră şi ea, dădu din cap, aruncând priviri înfricoşate spre hol.

Uşa se deschidea o dată pe zi şi pentru omul de la Aprovizionarea cu medicamente. De la el primeam o doză cu un lichid galben cu miros înţepător dintr-o sticlă foarte murdară. Prima dată când a intrat în celulă m-am prins de mâneca lui.

- Vă rog! am spus eu răguşită. Nu aţi văzut un bătrân de optzeci şi patru de ani, păr alb, barbă lungă? Casper ten Boom? Cred că i-aţi dus şi lui medicamente!

Omul s-a uitat pierdut.

- Nu ştiu! Nu ştiu nimic!

Uşa celulei s-a trântit de perete şi în ea stătea gardianul.

- Prizonierilor izolaţi nu li se permite să vorbească! Dacă mai adresezi un cuvânt unuia dintre lucrătorii prizonieri care sunt de serviciu, vei primi *kalte kost* pe toată durata pedepsei!

Şi uşa s-a trântit după cei doi.

Acelaşi om trebuia să îmi ia temperatura de fiecare dată când venea. Trebuia să îmi scot cămaşa şi să îmi pun termometrul sub braţ. Nu mi se părea că este un sistem prea sigur: dar la sfârşitul săptămânii o voce aspră a strigat prin uşiţa pentru mâncare:

- Ridică-te şi ia-ţi singură mâncarea! Nu mai ai febră! Nu vei mai fi aşteptată încă o dată!

Eram sigură că febra nu îmi trecuse, dar nu puteam face nimic decât să strig, tremurând la uşă după farfuria mea. Când o înlocuiau mă întindeam din nou pe paiele urât mirositoare. Ţipau la mine mereu.

- Uitaţi-vă la marea doamnă, iar e în pat? Ai de gând să stai acolo toată ziua?

De ce era o crimă să stai în pat, nu puteam să înţeleg niciodată. Şi nici ce puteam să fac dacă mă ridicam din pat...

Gândurile erau cea mai mare problemă acum când eram singură. Nu mai puteam să mă rog pentru familie şi prieteni pe nume, atât de mare era frica şi dorul pentru fiecare dintre ei. Spuneam:

- Aceia pe care îi iubesc, Doamne. Tu îi cunoşti. Oh, binecuvântează-i pe toţi!

Gândurile îmi erau cei mai aprigi duşmani. Geanta mea pentru închisoare... de atâtea ori o deschideam în mintea mea şi atingeam toate lucrurile pe care le-am lăsat în urmă. O bluză curată. O sticlă plină cu aspirină. Pastă de dinţi cu gust de mentă, şi... mă prindea remuşcarea.

Cât de ridicole erau asemenea gânduri! Dacă ar fi s-o iau de la început, aş pune oare aceste lucruri mai presus de vieţile omeneşti? Sigur că nu. Dar în nopţile întunecate, în timp ce vântul şuiera şi febra mă topea, scoteam geanta dintr-un colţ al minţii şi scotoceam în ea încă o dată. Un prosop pe care să-l pun pe paiele ce mă înţepau... O aspirină...

Această celulă era mai bună dintr-un singur punct de vedere. Avea o fereastră. De-a latul ei erau şapte bare de fier şi de sus în jos erau patru bare. Era aşezată foarte sus în perete, mult prea sus pentru a privi afară, dar prin suprafaţa de 28 de pătrate puteam privi cerul.

Toată ziua ochii mei erau fixaţi asupra acelei bucăţi de cer. Uneori norii se mişcau de-a latul pătratelor, albi sau roz sau conturaţi cu auriu şi când vântul sufla din vest puteam auzi marea. Dar cel mai bine era că, pentru aproape o oră, în timp ce soarele de primăvară se ridica mai sus, o rază de lumină, care se mărea treptat, intra în camera mică şi întunecată. Când vremea s-a mai încălzit şi eu m-am mai înzdrăvenit, mă întindeam până ce soarele îmi bătea pe faţă şi pe piept; mă mişcam de-a lungul zidului, mă urcam în sfârşit pe prici în vârful picioarelor ca să prind şi ultimele raze.

Când m-am însănătoşit, am început să-mi folosesc ochii tot mai mult. Mă întăream cu câte un verset din Scriptură; acum, ca un om înfometat, am înghiţit cu lăcomie Evangheliile şi am văzut drama măreaţă a mântuirii.

Şi în timp ce citeam, mi-a venit un gând incredibil. Când totul părea să fie fără rost şi fără folos, era posibil ca acest război, închisoarea, chiar

această celulă, să nu fi fost prevăzute, să fie accidentale? Oare Isus, şi aici mă concentram mai mult atunci când citeam, nu a fost învins în mod indiscutabil la fel ca şi micul nostru grup împreună cu planurile noastre?

Dar... dacă Evangheliile erau cu adevărat modelul activităţii lui Dumnezeu, atunci înfrângerea era numai începutul. Mă uitam în jur la celula mică şi pustie şi mă întrebam ce biruinţă putea veni dintr-un loc ca acesta.

Experta închisorii din prima celulă m-a învăţat să fac un cuţit frecând un suport de la corset de podeaua aspră de ciment. Mi se părea ciudat de important să nu pierd scurgerea timpului. Aşa că am zgâriat pe peretele din spatele priciului un calendar cu acest cuţit improvizat. În fiecare zi făceam un semn. Am scris sub calendar şi datele mai importante:

28 februarie 1944 Arestare

29 februarie 1944 Transportul la Scheveningen

16 martie 1944 Începutul izolării

Şi acum o dată nouă:

15 aprilie 1944 Ziua mea de naştere în închisoare.

O zi de naştere presupunea o petrecere, dar în zadar am căutat un obiect mai vesel. Cel puţin în cealaltă celulă erau piese de îmbrăcăminte viu colorate: pălăria roşie a baronesei, bluza galbenă a doamnei Mikes. Cât de mult regretam acum lipsa gustului pe care îl aveam în materie de haine!

Voi căuta cel puţin un cântec la petrecerea mea! Am ales unul despre pomul Miresei din Haarlem, trebuie să fie înflorit acum. Cântecul din copilărie le-a adus pe toate mai aproape: ramurile din care ţâşnesc florile şi petalele care cad ca fulgii de zăpadă pe trotuarul pietruit...

- Linişte!

Un potop de lovituri s-a auzit în uşa de fier.

- Prizonierii izolaţi trebuie să tacă!

M-am aşezat pe prici, am deschis Evanghelia lui Ioan şi am citit până când mi-a dispărut durerea din inimă.

La două zile după ziua mea de naştere am fost luată şi dusă pentru prima dată în sala mare cu duşuri. O gardiancă cu faţa neîndurătoare mergea alături de mine. Privirea ei ameninţătoare îmi interzicea să mă bucur de plăcerea acestei expediţii. Dar nimic nu putea să întunece minunea pe care am simţit-o în momentul în care am intrat pe coridorul larg după atâtea săptămâni de izolare.

La uşa sălii de duş aşteptau câteva femei. Chiar şi în liniştea de mormânt apropierea aceasta aducea bucurie şi tărie. Am cercetat feţele celor care ieşeau, dar nici Betsie, nici Nollie nu erau acolo, sau altcineva din Haarlem. Şi totuşi, mă gândeam eu, toate acestea sunt surorile mele. Ce bogată este persoana care poate vedea feţele oamenilor!

Duşul a fost minunat: apa caldă şi curată peste pielea mea purulentă, râuri de apă prin părul meu cleios. M-am întors în celula mea cu o nouă idee: data viitoare când mi se va permite să fac duş voi lua cu mine trei din Evanghelii. Singurătatea m-a învăţat că nu e bine să fiu doar eu bogată.

Şi nu am mai fost singură pentru multă vreme: în celulă a intrat o furnică neagră, mică şi preocupată. Într-o dimineaţă, era să o calc în timp ce îmi duceam găleata la uşă. Mi-am dat seama de onoarea ce mi s-a făcut. M-am aplecat şi am admirat designul minunat al picioarelor şi al trupului ei. Mi-am cerut scuze pentru mărimea mea şi am promis că nu voi mai fi atât de necugetată când voi trece pe lângă ea.

După o vreme a dispărut printr-o crăpătură din podea. Dar seara, când bucăţica mea de pâine a apărut pe raftul din uşă, am împrăştiat nişte fărâmituri şi spre bucuria mea a înfulecat aproape totul într-o clipă. A fost începutul unei prietenii.

Acum, pe lângă vizita soarelui mai aveam şi compania acestui musafir curajos şi drăguţ, de fapt curând avea să fie un comitet întreg. Dacă furnicile apăreau atunci când spălam haine în bazin sau când ascuţeam tăişul cuţitului, mă opream de îndată pentru a le acorda toată atenţia. Era de neconceput să irosesc două activităţi în acelaşi timp!

Într-o seară, în timp însemnam în perete încă o zi, am auzit strigăte la capătul celălalt al coridorului. La aceste strigăte se răspundea cu altele mai apropiate. Acum vocile gălăgioase se auzeau din toate direcţiile. Era un lucru neobişnuit ca prizonierii să facă zarvă! Unde erau gărzile?

Raftul din uşa mea nu fusese închis de când am primit pâinea cu două ore în urmă. Mi-am lipit urechea de el, dar era greu să înţeleg ceva din agitaţia de afară. Nume de persoane circulau din celulă în celulă. Oamenii cântau şi alţii băteau în uşi. Cred că toate gărzile erau plecate!

- Vă rog! Faceţi linişte! a intervenit cineva din apropiere. Să folosim timpul înainte ca ei să se întoarcă!

- Ce se întâmplă? am strigat prin deschizătură. Unde sunt gărzile?

- La petrecere, mi-a răspuns aceeaşi voce. Este ziua de naştere al lui Hitler.

Aha, prizonierii îşi strigau numele. Aceasta era ocazia noastră ca să spunem unde suntem şi să aflăm informaţii.

- Eu sunt Corrie ten Boom! am strigat prin deschizătura unde se punea mâncarea. Toată familia mea trebuie să fie pe aici pe undeva! L-a văzut cineva pe Casper ten Boom? Betsie ten Boom! Nollie van Voerden! Willem ten Boom!

Am strigat numele până când am răguşit şi până când am auzit că se repetă din gură în gură de-a lungul coridorului. Am transmis şi eu mai departe nume, la stânga şi la dreapta, până când s-a pus în funcţiune un fel de sistem.

După o vreme au început să vină răspunsurile.

- Doamna van der Elst este în celula 228...

- Braţul lui Pietje este mult mai bine...

Unele mesaje le auzeam foarte greu pentru a le transmite:

- Nu te aud; stă în celulă fără să vorbească.

- Soţului meu Joost: copilaşul nostru a murit săptămâna trecută...

Odată cu mesajele personale circulau şi ştiri despre lumea din afară, una mai optimistă decât alta.

- În Germania este revoluţie!

- Aliaţii au invadat Europa!

- Războiul nu va dura mai mult de trei săptămâni!

În sfârşit au început să vină mesaje şi pentru mine.

- Betsie ten Boom e în celula 312. Îţi transmite că Dumnezeu e bun!

Oh, aceasta era Betsie! Cu adevărat era Betsie!

Apoi:

- Nollie van Woerden a fost în celula 318. A fost eliberată cu mai mult de o lună în urmă.

Eliberată! Slavă Domnului!

Şi Toos a fost eliberată!

Veştilor din secţiunea bărbaţilor le-a trebuit mai mult timp ca să se întoarcă, dar când le-am auzit inima a început să-mi salte de bucurie.

Peter van Woerden, eliberat!

Herman Sluring, eliberat!

Willem ten Boom, eliberat!

Atât cât am putut descoperi, persoanele care au fost luate în raidul de la Beje, cu excepţia lui Betsie şi a mea, au fost eliberate. Numai despre tata nu am aflat nici o ştire, deşi am repetat de mai multe ori numele lui. Nimeni nu părea să-l fi văzut. Nimeni nu părea să ştie...

Cam la o săptămână după aceea, uşa celulei mele s-a deschis şi un prizonier de încredere mi-a azvârlit pe podea un pachet împachetat în hârtie maro. L-am ridicat, l-am cântărit şi l-am răsucit pe toate părţile. Fusese deschis şi apoi legat cu grijă, dar am simţit atingerea plină de dragoste a lui Nollie. M-am aşezat pe prici şi l-am deschis.

În el, ca o vizită familiară şi caldă de acasă, era jerseul brodat de un albastru deschis. Când l-am îmbrăcat, mi se părea că simt braţele lui Nollie în jurul umerilor mei. În pachet erau prăjituri şi vitamine, ac şi aţă şi un prosop de un roşu strălucitor. Cât de bine a înţeles Nollie foamea de culoare din închisoare! Până şi prăjiturile le-a împachetat într-un celofan roşu aprins.

Am muşcat recunoscătoare din prima prăjitură când mi-a venit un gând. Am împins priciul de la perete pentru a mă aşeza sub becul gol de deasupra capului. M-am urcat pe prici şi am modelat un abajur din hârtie: de îndată camera mea palidă a fost inundată de o lumină roşie strălucitoare şi veselă.

Am împachetat prăjiturile în hârtia maro când privirea mi-a căzut pe adresa scrisă cu mâna grijulie a lui Nollie. Scrisul se înclina în partea de sus spre timbrul poştal. Dar scrisul lui Nollie nu era înclinat. Timbrul! Nu a venit o dată la Beje un mesaj scris sub timbru, scris în mica suprafaţă ce era sub el? Râzând de propria mea lipsă de imaginaţie am înmuiat hârtia în bazinul de apă şi am dezlipit cu grijă timbrul.

Cuvinte! Ceva era scris acolo, dar atât de mic încât a trebuit să mă urc din nou pe prici şi să ţin hârtia aproape de becul cu lumina obscură.

- Toate ceasurile din seiful tău sunt în siguranţă.

În siguranţă. Atunci, atunci Eusie şi Hank şi Mary, au ieşit din camera secretă! Au evadat! Sunt liberi!

Am izbucnit în suspine sfâşietoare când am auzit paşi grei pe coridor. Am sărit de pe prici în grabă şi l-am împins înapoi la perete. Uşiţa s-a deschis cu zgomot.

- Ce-i agitaţia asta?

- Nimic. Eu... nu voi mai face zgomot.

Uşiţa s-a închis din nou. Cum au reuşit să iasă din camera secretă? Cum de nu i-au observat soldaţii? Cum au trecut de ei? Nu contează, Doamne. Tu ai fost acolo şi asta a fost tot ceea ce a contat...

Uşa celulei s-a deschis şi a intrat un ofiţer german urmat de şefa intendentelor. Ochii mei se plimbau pe uniforma bine călcată cu şirurile de panglici de culori strălucitoare, decoraţii obţinute în urma bătăliilor.

- Domnişoară ten Boom, a început ofiţerul într-o olandeză excelentă. Am câteva întrebări la care cred că mă puteţi ajuta să răspund.

Intendenta ducea un mic taburet pe care l-a pus jos pentru ofiţer. Mă uitam la ea. Era oare această creatură servilă cea care teroriza toată aripa femeilor?

Ofiţerul s-a aşezat, îndemnându-mă să mă aşez pe prici. Era ceva în acel gest care aparţinea lumii din afara închisorii. În timp ce şi-a scos un carneţel mic şi a început să citească din el câteva nume, am devenit deodată conştientă de hainele mele mototolite şi de unghiile mele lungi şi rupte.

Spre uşurarea mea, într-adevăr nu cunoşteam nici unul din numele pe care le-a citit. Acum am înţeles înţelepciunea omniprezentului „Domn Smit". Ofiţerul s-a ridicat.

- Te vei simţi destul de bine pentru ca să te prezinţi cât de curând la audiere?

Din nou maniera omului obişnuit.

- Da, da cred că da.

Ofiţerul a ieşit pe hol, iar intendenta slugarnică după el, alergând cu paşi repezi şi mărunţi cu taburetul.

Era trei mai; şedeam pe priciul meu şi coseam. De când cu pachetul lui Nollie, aveam o ocupaţie minunată: trăgeam firele din prosopul roşu, unul câte unul şi brodam cu ele figurine strălucitoare pe o pijama pe care nu o mai purtam pe sub haine. Un geam cu draperii încreţite. O floare cu un număr imposibil de petale şi frunze. Tocmai am început să lucrez la capul unei pisicuţe deasupra buzunarului drept, când raftul din uşă s-a deschis şi s-a închis printr-o singură mişcare.

În faţa mea... pe podea celulei era o scrisoare.

Am aruncat pijamaua şi m-am repezit să o iau. Era scrisul lui Nollie.

De ce mi-a tremurat mâna când am ridicat scrisoarea?

Scrisoarea fusese deschisă de cenzori şi fusese reţinută: ştampila poştei era veche de o săptămână. Dar era o scrisoare, o scrisoare de acasă, prima! De ce această frică?

Am despăturit hârtia.

„ Corrie, poţi fi curajoasă?"

Nu! Nu puteam fi curajoasă! Mi-am forţat ochii ca să citesc mai departe.

„ Am veşti despre care îmi vine greu să îţi scriu. Tata a supravieţuit arestului numai zece zile. El este acum cu Domnul..."

Am stat cu hârtia între mâini atât de mult încât dâra de lumină care intra zilnic în celulă căzu peste ea. Tată... tată... scrisoarea scânteia în încrucişarea razelor de lumină în timp ce am citit restul scrisorii. Nollie nu cunoştea alte detalii, cum sau unde a murit, nici măcar unde a fost îngropat.

Se auzeau paşi pe rogojina din frunză de palmier. Am alergat la uşă şi mi-am lipit faţa de uşiţa care se deschidea.

- Vă rog! Oh, vă rog!

Paşii s-au oprit. Raftul s-a deschis.

- Ce vrei?

- Vă rog, am primit veşti rele, oh, vă rog, nu plecaţi!

- Aşteaptă un minut.

Paşii s-au îndepărtat, apoi s-au reîntors cu o legătură de chei. Uşa celulei s-a deschis.

- Aici.

Tânăra femeie mi-a dat o pastilă şi un pahar cu apă.

- Ia un calmant.

- Scrisoarea aceasta abia a sosit, am explicat eu. Şi scrie că tatăl meu... că tatăl meu a murit.

Fata s-a uitat la mine.

- Tatăl tău! a spus ea mirată.

Mi-am dat seama cât de bătrână şi neputincioasă trebuie să fi părut acestei tinere. A stat o clipă în uşă, jenată de lacrimile mele.

- Ţi-ai făcut-o cu mâna ta, a spus ea, ai călcat legea!

Doamne Isuse, am murmurat în timp ce uşa s-a trântit şi zgomotul paşilor ei s-au pierdut pe coridor, ce nebunie din partea mea să cer ajutor omenesc când Tu eşti aici. Cred că tata Te vede acum, faţă în faţă! Cred

că el şi mama sunt din nou împreună, plimbându-se pe acele străzi de aur... Am tras priciul de la perete şi sub calendar am zgâriat o altă dată:

9 martie, 1944 Tata. Eliberat.

Capitolul 11

Locotenentul

Mergeam însoţită de o gardiană, mergeam în spatele ei şi puţin în dreapta astfel încât picioarele să nu atingă rogojina, de-a lungul unui coridor pe care nu-l mai văzusem înainte. Am luat-o la dreapta, câţiva paşi în jos, din nou dreapta... această închisoare părea un labirint fără sfârşit. În sfârşit am intrat într-o curte interioară. Cădea o ploaie măruntă. Era o dimineaţă umedă la sfârşitul lunii mai: după trei luni de închisoare eram chemată la primul interogatoriu.

Geamurile barate priveau încremenite de pe trei din zidurile înalte ale curţii interioare. De-a lungul celui de-al patrulea, era un alt zid înalt în faţa căruia era aşezat un şir de bărăci mici. Deci acestea erau locurile în care aveau loc renumitele interogatorii.

- Doamne Isuse şi Tu ai fost dus la interogatoriu. Arată-mi ce să fac.

Şi atunci am văzut ceva. Cineva plantase lângă baraca a patra un rând de lalele. Acum erau ofilite şi au rămas numai tulpinile înalte şi frunzele îngălbenite, dar...

- Doamne, Te rog, lasă-mă să merg la baraca numărul patru!

Gardianca s-a oprit pentru a dezlega o manta militară lungă cu glugă de pe umărul uniformei. Acum era protejată de ploaie şi paşii scârţâiau pe poteca pietruită. A trecut de prima, de a doua, de a treia. S-a oprit în faţa barăcii cu stratul de flori şi a bătut la uşă.

- *Ja! Herrein!* a strigat din interior o voce bărbătească.

Gardianca a deschis uşa, a salutat şi a plecat repede. Bărbatul în uniforma cu şnur purta un pistol într-o teacă de piele. Şi-a dat jos cascheta, iar eu stăteam uimită în faţa bărbatului manierat care mă vizitase în celulă.

- Sunt locotenentul Rahms, a spus el, pornind ca să închidă uşa din spatele meu. Tremuraţi! Am să fac focul.

A umplut soba pântecoasă cu cărbune dintr-o găleată mică, ca şi când ar fi fost proprietarul amabil care avea în vizită un musafir. Dacă era o capcană? A găsit probabil că această metodă, manierată, este mult mai

eficientă decât brutalitatea, pentru a scoate adevărul de la oamenii înfometaţi.

- Oh, Doamne nu lăsa ca naivitatea mea să pună în pericol viaţa altuia.

- Sper, a spus ofiţerul, să nu avem în această primăvară multe zile friguroase ca aceasta.

A tras un fotoliu pentru mine.

L-am acceptat cu precauţie. Cât era de ciudat ca după trei luni să mă aşez într-un fotoliu! Căldura de la sobă a încălzit camera cu repeziciune. În ciuda împrejurării, am început să mă relaxez. M-am aventurat într-un comentariu timid despre lalele.

- Atât de înalte, trebuie să fi fost frumoase.

- Oh, au fost! Cele mai bune pe care le-am cultivat vreodată. Acasă avem întotdeauna bulbi olandezi.

Am vorbit un timp despre flori şi apoi a spus:

- Aş vrea să vă ajut, domnişoară ten Boom. Dar trebuie să îmi spuneţi totul. Aş putea face ceva, numai dacă nu-mi ascundeţi nimic.

Deci ajunsesem aici. Toată prietenia, grija amabilă în care am crezut, totul era o schemă pentru a smulge informaţii. Ei bine, de ce nu? Acest om era un profesionist care avea o slujbă de făcut. Dar şi eu eram o profesionistă într-o măsură mai mică.

M-a interogat timp de o oră, folosind orice capcană psihologică despre care am fost instruită de tinerii din grupul nostru. De fapt m-am simţit ca o studentă care, deşi s-a pregătit pentru un examen dificil, a fost testată până la urmă din lucrurile cele mai simple. Curând mi-am dat seama că ei au crezut că Beje fusese cartierul general unde se pregăteau loviturile asupra birourilor cu cartele pentru raţii din toată ţara. Dintre toate activităţile ilegale pe care le aveam pe conştiinţă, aceasta era probabil cea despre care ştiam cel mai puţin. În afară de primirea cartelelor furate în fiecare lună şi a predării lor, nu aveam detalii despre operaţiune. Aparent, ignoranţa mea a început să iasă la iveală; după o vreme locotenentul Rahms s-a oprit să mai noteze răspunsurile mele fără noimă şi prosteşti.

- Celelalte activităţi, domnişoară ten Boom. Ce doriţi să-mi spuneţi despre ele?

- Alte activităţi? Oh, vreţi să spuneţi, despre biserica mea pentru oamenii alienaţi mintal!

Şi m-am avântat în a povesti despre eforturile mele de a predica debililor mintali.

- Ce pierdere de timp şi energie! a explodat în sfârşit, dacă vreţi să convertiţi o singură persoană normală, care cu siguranţă, valorează cât toţi cei pe jumătate neghiobi din lumea asta!

M-am uitat în ochii gri-albăstrui, inteligenţi ai omului: o adevărată filosofie naţional-socialistă, mă gândeam eu; ori este pământ bun ori nu este. Şi spre surprinderea mea mi-am auzit glasul spunând cu putere:

- Pot să vă spun adevărul, locotenente Rahms?

- Acest interogatoriu, domnişoară ten Boom, se bazează pe presupunerea că îmi veţi face această onoare.

- Adevărul, domnule, am spus înghiţind, este că punctul de vedere al lui Dumnezeu este uneori diferit de al nostru, atât de diferit încât nici noi nu l-am fi cunoscut dacă El nu ne-ar fi dat o Carte în care ne vorbeşte despre asemenea lucruri.

Ştiam că este o nebunie să vorbeşti în felul acesta unui ofiţer nazist. Dar el nu a spus nimic, aşa că am continuat.

- Ştiu din Biblie că Dumnezeu nu ne preţuieşte pentru tăria noastră sau pentru minţile noastre, ci simplu pentru că El ne-a creat. Cine ştie, în ochii Lui, oamenii pe jumătate neghiobi pot valora mai mult decât un ceasornicar. Sau... un locotenent.

Locotenentul Rahms s-a ridicat brusc.

- Asta a fost tot pentru azi!

S-a dus repede la uşă.

- Gardă!

Am auzit paşi pe cărarea pietruită.

- Prizoniera se va întoarce în celula ei.

Urmând garda de-a lungul coridorului lung, am ştiut că greşisem. Spusesem prea multe. Ruinasem orice şansă pe care am avut-o pentru ca omul acesta să arate un interes faţă de cazul meu.

Şi cu toate acestea, în dimineaţa următoare locotenentul Rahms însuşi mi-a descuiat uşa celulei şi m-a escortat pentru interogatoriu. În mod aparent nu cunoştea regula care interzicea prizonierilor să meargă pe rogojină, deoarece mi-a făcut semn să merg înaintea lui chiar pe mijlocul holului. Am evitat ochii gărzilor de-a lungul drumului, vinovată ca un câine bine antrenat care a fost descoperit pe canapeaua din sufragerie.

De data aceasta în curte strălucea un soare minunat.

- Astăzi, a spus el, vom sta afară. Sunteţi palidă. Nu aveţi destul soare.

L-am urmat recunoscătoare spre cel mai îndepărtat colţ al curţii mici unde aerul era încă liniştit şi cald. M-am sprijinit cu spatele de perete.

- Nu am putut să dorm azi-noapte, a spus locotenentul, gândindu-mă la Cartea în care ai citit despre idei atât de diferite. Ce altceva spune acolo?

Pe pleoapele mele închise, soarele strălucea şi încălzea.

- Spune, am început încet, că a venit o Lumină în această lume, pentru ca noi să nu mai umblăm în întuneric. E întuneric în viaţa dumneavoastră, locotenente?

A urmat o tăcere foarte lungă.

- Este un întuneric mare, a spus el într-un sfârşit. Nu pot suporta munca pe care o fac aici.

Apoi deodată a început să-mi spună despre soţia şi copiii lui din Bremen, despre grădina şi câinii lor, de plimbările din vacanţele de vară.

- Bremen a fost bombardat din nou săptămâna trecută. În fiecare dimineaţă mă întreb dacă mai sunt în viaţă.

- Există Cineva care îi are întotdeauna în vedere, locotenente Rahms. Isus este Lumina pe care Biblia mi-o arată, Lumina care poate străluci chiar şi într-un asemenea întuneric ca al dumneavoastră.

Omul şi-a tras cozorocul caschetei peste ochi; semnul capului de mort a strălucit în lumina soarelui. Apoi a vorbit atât de încet încât cu greu îl puteam auzi.

- Ce ştiţi dumneavoastră despre un întuneric ca al meu...

Interogatoriile au continuat încă două dimineţi. A renunţat să mă mai interogheze cu privire la activităţile mele secrete şi părea bucuros să ştie despre copilăria mea. Mama, tata, mătuşi, dorea să audă mereu povestiri despre ei. A fost iritat când a auzit că tata a murit chiar aici în Scheveningen; în cazul meu, documentele nu menţionau nimic despre asta.

Aceste documente răspundeau însă la o întrebare: motivul izolării mele. „Boala prizonierei este contagioasă pentru celelalte din celulă." M-am uitat la puţinele cuvinte bătute la maşina de scris pe care locotenentul Rahms mi le-a arătat cu degetul. M-am gândit la nopţile lungi şi friguroase, la gardiencele aspre, la regulile referitoare la linişte.

- Dar dacă nu am fost pedepsită, de ce sunt atât de mânioşi pe mine? De ce nu putem vorbi?

Locotenentul a potrivit hârtiile din faţa lui.

- O închisoare este ca orice altă instituţie, domnişoară ten Boom, cu anumite reguli, anumite moduri de-a face lucrurile...

- Dar acum nu mai sunt contagioasă! Sunt bine de câteva săptămâni de zile şi propria mea soră este atât de aproape! Locotenente Rahms, dacă aş putea să o văd pe Betsie! Dacă aş putea să vorbesc cu ea doar câteva minute!

Şi-a ridicat ochii şi am citit în ei suferinţă.

- Domnişoară ten Boom, probabil vă par o persoană puternică. Port o uniformă. Am o anumită autoritate asupra acelora care sunt în subordinea mea. Dar sunt într-o închisoare, dragă doamnă din Haarlem, o închisoare mult mai puternică decât aceasta.

A fost cel de al patrulea şi ultimul interogatoriu. Ne-am întors în mica baracă pentru a semna procesul verbal. L-a completat şi a ieşit cu el, lăsându-mă singură. Îmi părea atât de rău să îmi iau rămas bun de la acest om care căuta din răsputeri şi cu sinceritate adevărul. Lucrul cel mai greu de crezut pentru el părea să fie acela că creştinii trebuiau să sufere.

- Cum puteţi crede acum în Dumnezeu? se întreba el. Ce Dumnezeu ar lăsa un om să moară la Scheveningen?

M-am ridicat de pe scaun şi mi-am ţinut mâinile aproape de soba scundă. Nici eu nu înţelegeam de ce tata a murit într-un asemenea loc. Nu înţelegeam multe lucruri.

Şi deodată mi-a venit în gând răspunsul pe care tata îl dădea întrebărilor grele:

- Uneori cunoaşterea este prea grea de purtat... şi nu o puteţi suporta... Tatăl vostru o va purta până când veţi putea înţelege.

Da! Îi voi spune locotenentului Rahms despre întâmplarea cu valiza din tren, întotdeauna i-au plăcut întâmplările cu tata.

Dar când locotenentul s-a întors în cameră, gardianca din aripa femeilor era cu el.

- Prizoniera ten Boom a îndeplinit toate formalităţile interogatoriului, a spus el, şi se va întoarce în celula ei.

Tânăra a salutat milităreşte. Când am ieşit pe uşă, locotenentul Rahms s-a aplecat spre mine.

- Când ajungi pe coridorul F, a spus el, să mergi mai încet.

Să merg mai încet? Ce a vrut să spună cu asta? Gardianca mergea atât

de repede pe holurile care aveau de o parte şi de alta multe uşi, încât a trebuit să mă grăbesc pentru a ţine pasul. În faţa noastră un om de încredere al închisorii deschidea uşa unei celule. Mergeam în urma gărzii cu inima bătând cu putere. Era celula lui Betsie, ştiam asta!

Apoi am ajuns în dreptul uşii. Betsie stătea cu spatele la hol. Nu-i vedeam decât cocul de culoarea castanei. Cealaltă femeie din celulă se uita curioasă pe hol; capul îi era aplecat asupra unui lucru din poală. Dar am recunoscut aerul de acasă pe care Betsie l-a adus cu ea la Scheveningen.

De necrezut, această celulă devenise încântătoare. Ochii mei au surprins numai câteva detalii în timp ce am trecut de celulă cu părere de rău. Saltelele din paie erau rulate în loc să fie puse la grămadă şi stăteau ca nişte perne mici de-a lungul zidului. Pe fiecare din ele era aşezată câte o pălărie. De perete era agăţat într-un anumit fel un batic. Pe un raft mic erau aşezate câteva ambalaje de mâncare; puteam să mi-o închipui pe Betsie spunând:

- Celofanul roşu de la biscuiţi, în mijloc!

Până şi paltoanele, care atârnau în cuie, făceau parte din decorul primitor al celulei în care mă aflam. Mâneca primului palton se sprijinea pe umărul celuilalt şi următorul la rândul lui tot aşa, de parcă era un şir de copii care dansau.

- *Schneller! Aber schnell!*

Am tresărit şi m-am grăbit să ajung escorta. A fost numai o privire fugară, dar acum mergeam pe coridoarele de la Scheveningen cu starea ei de bucurie în inima mea.

Toată dimineaţa auzisem uşile cum se deschid şi cum se închid. Acum cheia s-a răsucit în uşa mea: a intrat o gardiancă tânără în uniformă nouă.

- Prizonier, ridică-te să saluţi! a chiţăit ea.

Mă uitam uimită la ochii ei mari şi strălucitori; părea înfricoşată de ceva sau de cineva.

Apoi o umbră a umplut cadrul uşii şi în celulă a intrat cea mai înaltă femeie pe care am văzut-o vreodată. Trăsăturile ei erau de o frumuseţe clasică, faţa şi înălţimea unei zeiţe, dar una tăiată în marmură. Nici o licărire sau un sentiment nu se putea citi în ochii ei.

- Văd că nici aici nu sunt cearşafuri, a spus gărzii în limba germană. Ai grijă să le aibă până vineri. Se schimbă câte unul la fiecare două săptămâni.

Ochii de gheaţă m-au măsurat în acelaşi mod în care au măsurat patul.

- Câte duşuri face prizoniera?

Garda şi-a umezit buzele.

- Cam unul pe săptămână, Wachtmeisterin.

Unul pe săptămână! Unul pe lună era mai aproape de adevăr!

- Va face de două ori pe săptămână.

Cearşafuri! Duşuri regulate! Se vor îmbunătăţi condiţiile? Noua şefă a intendentelor a înaintat doi paşi în celulă; nu a avut nevoie de prici ca să ajungă la bec. A tras jos abajurul meu din celofan roşu. A arătat spre cutia de biscuiţi pe care o primisem de la Nollie în al doilea pachet.

- Să nu fie cutii în celule! a strigat mica gardiancă în olandeză, atât de indignată de parcă aceasta era o regulă obişnuită.

Neştiind ce să fac, am golit biscuiţii pe prici. La comanda nerostită a intendentei am golit o sticlă cu vitamine şi un săculeţ cu bomboane de mentă în acelaşi fel.

Fără să semene cu intendenta de dinainte, care striga şi dojenea fără sfârşit cu vocea ei ruginită, această femeie lucra într-o tăcere îngrozitoare. Cu un singur gest i-a indicat gardiencei să se uite sub saltea. Mi s-a oprit răsuflarea; ceea ce mai rămăsese din preţioasele mele Evanghelii era acolo. Garda a îngenunchiat şi a început să caute de zor. Dar fie că era prea nervoasă să facă un lucru migălos, fie că era o explicaţie mult mai misterioasă, s-a ridicat cu mâna goală.

Şi au plecat.

Mă uitam uimită la amestecul de mâncare de pe priciul meu. Mă gândeam la această femeie cum intră în celula lui Betsie, făcând-o să semene din nou cu o celulă cu patru ziduri şi un prici. Un vânt rece ameninţător, aducător de moarte bătea prin Scheveningen.

Cea care a descuiat uşa celulei mele într-o după-amiază din a doua jumătate a lunii iunie, a fost femeia cu ţinuta dreaptă ca o vergea. Ea a făcut loc locotenentului Rahms ca să intre. După asprimea care se citea pe faţa lui, am înghiţit salutul cu care eram gata să-l întâmpin.

- Vii până la mine în birou, a spus scurt. A venit notarul.

Ne purtam de parcă eram total străini.

- Notarul? am întrebat cu mirare.

- Pentru citirea testamentului tatălui tău.

A făcut un gest prin care îşi arăta nerăbdarea; cu siguranţă această problemă i-a întrerupt programul aglomerat al zilei.

- Aceasta este legea, familia trebuie să fie prezentă la deschiderea unui testament.

Deja se îndreptase din celulă spre coridor. Am început să fug greoi pentru a putea ţine paşii cu femeia tăcută care mergea alături de mine. Legea? Care lege? Şi de când se preocupă guvernul ocupaţiei germane de procedurile legale olandeze? Familia. Familia este prezentă... Nu, să nu te gândeşti la asta!

Odată ajunşi la uşa care dădea spre curte, intendenta s-a întors ţanţoşă şi impasibilă înapoi spre coridor. L-am urmat pe locotenentul Rahms în după-amiaza uluitoare de vară. Mi-a deschis uşa celei de a patra barăci. Înainte ca ochii mei să se obişnuiască cu obscuritatea camerei m-am trezit în braţele lui Willem.

- Corrie! Corrie! Surioara mea!

De cincizeci de ani nu îmi mai spusese astfel.

Acum Nollie ne îmbrăţişa pe mine şi pe Betsie, de parcă nu ar fi vrut să ne mai lase niciodată. Betsie! Nollie! Willem! Nu ştiam ce nume să rostesc prima dată. În mica încăpere erau Tine şi Flip! Şi încă cineva; când m-am uitat l-am recunoscut pe notarul din Haarlem care a fost chemat în magazinul nostru pentru câteva consultaţii legale. Ne ţineam de braţ unul pe celălalt, vorbind toţi în acelaşi timp.

Betsie era slabă şi palidă din cauza închisorii. Dar Willem a fost cel care m-a şocat. Faţa îi era sfrijită, galbenă şi purta amprenta durerii. Tine mi-a spus că aşa a venit acasă de la Scheveningen. Doi dintre cei opt bărbaţi cu care a fost înghesuit în mica celulă, muriseră de hepatită în timpul în care fusese acolo.

Willem! Nu puteam suporta să-l văd în felul acesta. Mi-am strecurat mâna sub braţul lui şi stăteam atât de aproape de el ca să nu fiu nevoită să-i văd faţa. În schimb îmi plăcea să-i aud vocea gravă. Willem nu părea să ştie de boala sa: toată preocuparea lui era Kik. Fusese închis cu o lună înainte ca paraşutiştii americani să ajungă la Marea Nordului. Credeau că a fost dus recent cu trenul în închisorile din Germania.

Cât despre tata, au mai aflat câteva lucruri despre ultimele lui zile. Se pare că s-a îmbolnăvit în celulă şi a fost dus cu maşina la spitalul

municipal din Haga. Acolo, nu era nici un pat liber. Tata a murit pe coridor, fără a avea un act de identitate asupra lui. Autorităţile spitalului l-au înmormântat pe bătrânul necunoscut în cimitirul săracilor. Familia credea că au găsit mormântul.

L-am privit pe locotenentul Rahms. În timp ce vorbeam, stătea cu spatele la noi, uitându-se ţintă la soba neîncălzită. Încetişor am deschis pachetul pe care Nollie mi l-a strecurat când m-a îmbrăţişat. Era ceea ce îmi spusese inima: o Biblie, o carte întreagă într-un volum compact, pusă într-un săculeţ micuţ cu şnur, asemănător cu cel în care purtam documentele de identitate. L-am pus repede la gât pe sub bluză. Nici nu îmi găseam cuvintele ca să-i mulţumesc: cu o zi înainte, stând la coadă la duş, am dat tot ceea ce mai rămăsese din Evanghelii.

- Nu cunoaştem toate detaliile, i-a spus Willèm cu voce joasă lui Betsie, numai că după câteva zile soldaţii care erau de gardă la Beje au fost luaţi şi în locul lor a venit poliţia.

Credea că în cea de-a patra noapte, şeful l-a desemnat pe Rolf şi un alt grup să preia schimbul. Evreii erau bine, deşi înghesuiţi şi înfometaţi şi le-au căutat alte locuri în care să se ascundă.

- Şi acum? am şoptit eu. Sunt bine?

Willem s-a uitat cu ochii săi adânci în ai mei. Niciodată nu s-a priceput să ascundă adevărurile dificile.

- Sunt bine Corrie, toţi cu excepţia lui Mary.

A spus că bătrâna Mary Itallie a fost arestată într-o zi pe străzile oraşului. Unde mergea şi de ce s-a expus în felul acesta în plină zi, nimeni nu ştia.

- Timpul a trecut.

Locotenentul şi-a părăsit poziţia cu privirea aţintită spre sobă şi a făcut semn notarului.

- Treceţi la citirea testamentului.

A fost un document scurt şi informativ: Beje avea să rămână casa mea şi a lui Betsie atâta timp cât doream; tata ştia că dacă se vor obţine ceva bani din vânzarea magazinului şi a casei, aceştia se vor împărţi cu dragoste în mod egal între noi; ne-a încredinţat pe toţi cu bucurie în grija constantă a lui Dumnezeu.

În tăcerea care a urmat, toţi ne-am plecat capetele.

- Doamne Isuse, s-a rugat Willem, Te lăudăm pentru că în aceste mo-

mente suntem împreună sub protecţia acestui om bun. Cum am putea să-i mulţumim? Nu avem puterea să-i facem vreun serviciu. Doamne, îngăduie să împărţim cu el moştenirea lăsată de tatăl nostru. Ia-l şi pe el şi familia lui în grija Ta constantă.

Afară pe pietriş s-au auzit paşii gardiencei.

Capitolul 12
Vught

- Strângeţi-vă lucrurile! Pregătiţi-vă pentru evacuare! Puneţi tot ce aveţi în feţele de pernă!

Strigătele gardienilor răsunau de-a lungul coridorului.

Stăteam în mijlocul celulei mele într-un entuziasm frenetic. Evacuare! Atunci, ceva s-a întâmplat! Vom părăsi închisoarea! Cred că a început contralovitura invaziei.

Am înşfăcat faţa de pernă şi am scos micul ghemotoc de paie pe care îl îndesasem în ea. Ce preţioasă a fost această bucăţică de şifon de calitate inferioară în cele două săptămâni de când l-am primit: un scut pentru capul meu împotriva zgârieturilor şi a mirosului aşternutului. Aproape că nu mai conta faptul că cearşafurile n-au mai venit niciodată.

Cu mâinile tremurânde, mi-am aruncat cele câteva lucruri care îmi aparţineau în ea, puloverul albastru, pijamaua, acoperită acum şi pe faţă şi pe spate cu figurine brodate, periuţa de dinţi, pieptenul, câţiva biscuiţi rămaşi împachetaţi în hârtie de toaletă. Biblia era în săculeţul ei în care stătea de obicei cu excepţia momentelor în care citeam.

Mi-am pus paltonul şi pălăria şi am stat lângă uşa de fier ţinând strâns faţa de pernă cu amândouă mâinile. Era dimineaţa devreme; farfuria de cositor pentru micul dejun nu fusese luată încă de pe raft. Nu ne-a luat mult timp ca să ne pregătim.

A trecut o oră. M-am aşezat pe prici. Două ore. Trei. Era cald în celulă în această zi de sfârşit de iunie. Mi-am scos pălaria şi paltonul şi le-am pus lângă mine pe prici.

A trecut mai mult timp. Mi-am aruncat ochii spre gaura furnicilor, sperând că prietenii mei mici îmi vor face o ultimă vizită, dar nu au apărut. Probabil că i-am speriat umblând devreme cu iuţeală. Am căutat în faţa de pernă, am luat un biscuite şi l-am zdrobit deasupra crăpăturii mici. Nici o furnică. Stăteau ascunse în siguranţă.

Şi deodată mi-am dat seama că şi acesta era un mesaj, o ultimă comunicare fără cuvinte între vecini. Pentru că şi eu aveam un loc în care mă ascundeam atunci când lucrurile se înrăutăţeau. Isus era locul acesta, Stânca străpunsă pentru mine. Am apăsat cu degetul pe crăpătura aceea micuţă.

Soarele de amiază îşi arunca razele pe perete, mişcându-se încet de-a lungul celulei. Şi apoi deodată s-a auzit un sunet puternic afară pe coridor. Erau bătăi în uşi. Se trăgeau zăvoarele.

- Afară! *Schnell*! Toată lumea afară! Nu vorbiţi!

Mi-am luat repede pălăria şi paltonul.

Uşa mea se deschise cu un scârţâit.

- Formaţi rânduri de câte cinci! Garda era deja la uşa următoare.

Am ieşit pe coridor. Era plin din perete în perete: nu visasem niciodată că atâtea femei vor ocupa acest coridor. Am schimbat priviri.

- Invazie, ne spuneam una alteia din priviri. Vestea s-a strecurat prin masa de femei ca o descărcare electrică.

Cu siguranţă a început invazia Olandei! Din ce alt motiv să golească închisoarea?

Unde ne vor duce? Încotro ne vom îndrepta...? Nu spre Germania! Doamne Isuse, nu spre Germania!

S-a dat comanda şi am început să mergem înainte târându-ne picioarele de-a lungul holurilor răcoroase. Fiecare îşi ducea faţa de pernă cu lucrurile personale; acestea formau un fel de umflătură în partea de jos a feţei de pernă. În sfârşit am ajuns în curtea interioară din faţa porţii principale a închisorii după care a început o altă aşteptare. Dar această aşteptare a fost mai plăcută din cauza soarelui târziu de după-amiază care ne încălzea. Departe în dreapta am văzut coloanele bărbaţilor care ieşiseră din aripa lor. Dar deşi m-am uitat peste tot, Betsie nu era nicăieri.

În sfârşit poarta uriaşă s-a deschis spre interior şi în curte a intrat un convoi de autobuze de culoare gri. Am fost despărţită de grup şi urcată în cel de-al treilea. Nu avea scaune şi geamul transparent al ferestrelor fusese vopsit. Autobuzul a pornit cu o zdruncinătură, dar eram prea înghesuite ca să cădem. Apoi autobuzul a oprit undeva în afara oraşului.

Am fost aşezate din nou în rânduri. Gardienii strigau la noi din toate părţile. Trebuia să privim doar înainte. În spatele nostru auzeam cum sosiseră şi se depărtaseră greoi autobuzele. Era încă lumină, dar ştiam după

durerea pe care o aveam în stomac, că trecuse mult de la ora cinei.

Deodată, în faţa mea la dreapta, în noul grup de prizonieri care tocmai sosise, am reperat un coc de culoarea castanei. Într-un fel sau altul trebuia să ajung la ea! Acum în loc să-mi doresc ca ziua să se termine, m-am rugat să rămânem acolo unde suntem până se va întuneca.

Ziua lungă de iunie începu încet să pălească. A fulgerat şi au căzut câţiva stropi de ploaie. În sfârşit, a venit încet un şir lung de vagoane întunecate pe liniile din faţa noastră. S-a oprit, a mers încă puţin înainte, apoi s-a oprit din nou. După un timp au început să-l dea înapoi. Timp de o oră sau poate mai mult trenul s-a mişcat înainte şi înapoi.

Când a venit ordinul să ne urcăm, era întuneric beznă. Şirurile de prizonieri mergeau neregulat înainte. În spatele nostru gărzile strigau şi înjurau: cu siguranţă erau nervoşi pentru că transportau atâţia prizonieri deodată. M-am furişat şi m-am îndreptat spre stânga. A fost greu să mă strecor printre femei, dar nu am renunţat. Chiar la urcarea în tren am ajuns şi am strâns mâna lui Betsie.

Ne-am urcat împreună în tren, am găsit un loc pe care ne-am aşezat şi am vărsat lacrimi de recunoştinţă. Cele patru luni în Scheveningen au fost primele luni de despărţire în cincizeci şi trei de ani; mi se părea că puteam suporta orice, cu Betsie lângă mine.

Trenul încărcat a stat mai multe ore pe linia secundară. Aceste ore au zburat pentru că erau atâtea lucruri de împărtăşit. Betsie mi-a spus despre fiecare din colegele ei de celulă, iar eu i-am spus despre ale mele, furnicile, şi despre gaura micuţă în care se strecurau în caz de pericol. Ca de obicei, Betsie le-a dăruit celorlalte tot ce avea. Biblia pe care Nollie a introdus-o pe furiş, a rupt-o carte cu carte şi a împărţit-o celor din jur.

Cred că era două sau trei dimineaţa când trenul începu să se mişte. Ne-am lipit feţele de geamuri, dar nu era nici o lumină, iar norii acopereau luna. Gândul cel mai puternic în mintea fiecăreia era: spre Germania? La un moment dat am văzut un turn. Betsie era sigură că era turnul catedralei din Delft. După o oră sau mai mult uruitul trenului şi-a schimbat sunetul: traversam un postament. Dar, era unul foarte lung! În timp ce minutele treceau şi noi încă tot nu ajunsesem de partea cealaltă, am schimbat priviri cu Betsie. Podul Moerdijik! Ne îndreptam spre sud. Nu spre est în Germania, ci în sud spre Brabant. Pentru a doua oară în noaptea aceea, am vărsat lacrimi de bucurie.

Mi-am lăsat capul pe spate pe stinghiile de lemn ale scaunelor şi am închis ochii; mi-am amintit despre o altă călătorie spre Brabant. Mâna mamei o apuca pe cea a tatălui ori de câte ori trenul se balansa. Şi atunci era tot luna iunie: Prima predică din iunie, grădina din spatele casei parohiale, Karel...

Cred că am adormit, cu gândul la acel iunie pentru că atunci când mi-am deschis ochii, trenul era oprit. Strigau la noi să ne mişcăm:

- *Schneller! Aber schneller!*

O strălucire lugubră a luminat ferestrele. Betsie şi cu mine ne-am împiedicat mergând după celelalte de-a lungul intervalului şi apoi pe scările de fier. Ni s-a părut că ne-am oprit în mijlocul unei păduri. Reflectoarele montate în pomi luminau un drum lat şi pietros pe marginea căruia erau aliniaţi soldaţi cu armele ridicate.

Sub ploaia de strigăte ale gardienilor, Betsie şi cu mine am început să mergem printre ţevile puştilor.

- *Schneller!* Ţineţi rândurile apropiate! În linii de câte cinci!

Betsie abia respira şi cu toate acestea strigau la noi ca să mergem mai repede. Plouase tare aici deoarece pe drum erau băltoace mari de apă. În faţa noastră, o femeie cu părul alb a călcat în lături pentru a ocoli una din bălţi; un soldat a lovit-o în spate cu patul puştii. Am luat şi faţa de pernă a lui Betsie, cu cealaltă mână am luat-o de braţ şi am tras-o aproape de mine. Coşmarul mersului a durat doi kilometri sau mai mult. În sfârşit am ajuns la un gard de sârmă ghimpată care înconjura un rând de bărăci din lemn. Nu erau paturi în cea în care intrasem, numai mese lungi cu bănci fără spătar, puse deasupra lor. Betsie şi cu mine ne-am prăbuşit pe una din ele. Sub braţul meu am simţit bătăile neregulate ale inimii ei. Am căzut într-un somn extenuant cu capetele pe masă.

Când ne-am trezit, soarele se strecura prin geamurile barăcilor. Eram însetate şi înfometate; nu mâncasem, nici nu băusem nimic de când plecasem din Scheveningen cu o zi înainte. În baraca noastră nu apăru nici o gardă sau oficialitate toată ziua. În sfârşit, când soarele a apus, a apărut o prizonieră din grupul de deţinute cu o oală mare plină cu un lichid gros şi aburind, pe care l-am înfulecat cu lăcomie.

Astfel a început şederea noastră în acest loc, despre care am aflat că se chema Vught, după cel mai apropiat sat din apropiere. Diferită de Scheveningen, care era o închisoare olandeză obişnuită, Vught a fost

construită de ocupanţi şi folosită în special ca lagăr de concentrare pentru prizonierii politici. Nu eram încă în lagărul propriu, ci într-un fel de lagăr de carantină. Cea mai mare problemă a noastră era plictiseala. Stăteam în jurul şirului lung de mese, fără a face nimic. Eram păzite de aceleaşi femei tinere care patrulaseră pe coridoarele de la Scheveningen. Fuseseră obişnuite cu noi atâta timp cât eram în spatele uşilor închise; aici păreau pierdute. Singura lor tehnică pentru a menţine disciplina era să strige obscenităţi şi să împartă pedepse tuturor la fel: reducerea raţiilor pentru toată baraca, un apel nominal în plus sub o supraveghere dură, interzicerea oricărei conversaţii timp de douăzeci şi patru de ore.

Numai una dintre supraveghetoare nu ne ameninţa, nici nu-şi ridica vocea. Aceasta era şefa intendentelor, înaltă şi tăcută. A apărut la Vught în cea de a treia dimineaţă în timpul apelului dinaintea ivirii zorilor şi deodată ceva ca un curent a pus stăpânire pe rândurile noastre rebele şi neglijente. Rândurile s-au îndreptat, mâinile s-au aşezat pe lângă corp, şoaptele au încetat în timp ce ochii aceia reci şi albaştri se plimbau peste noi.

Între noi o poreclisem „Generalul". În timpul unui apel nominal nesfârşit, o femeie însărcinată de la masa noastră s-a prăbuşit pe podea, lovindu-se cu capul de marginea unei bănci. „Generalul", cu aceeaşi expresie lipsită de viaţă, nu s-a oprit din citirea numelor.

Am stat în acest lagăr periferic aproape două săptămâni după care eu, Betsie şi multe altele am fost strigate pe nume în timpul apelului de dimineaţă. Când s-a dat drumul celorlalte, „Generalul" a distribuit printre noi formulare bătute la maşină şi ne-a instruit să le predăm la barăcile administraţiei la ora nouă.

Un muncitor din grupul de deţinuţi, prizonier în lagărul principal, închis pe termen lung, ne zâmbi încurajator în timp ce ne servea micul dejun.

- Sunteţi libere! ne şopti. Formularele acelea roz înseamnă eliberare!

Betsie şi cu mine ne uitam la formularele de hârtie din mâinile noastre fără să credem. Libere? Libere să plecăm, libere să plecăm acasă? Altele s-au adunat în jurul nostru, ne-au felicitat şi ne-au îmbrăţişat. Femeile din celula lui Betsie de la Scheveningen au început să plângă. Cât de nedrept era să le lăsăm pe toate în urma noastră!

- Cu siguranţă războiul se va termina curând, le spuneam.

Ne-am golit feţele de pernă şi am înmânat cele câteva lucruri celor care trebuiau să rămână.

Cu mult înainte de ora nouă ne-am prezentat în marea anticameră din lemn a Administraţiei. În sfârşit am fost convocate într-un birou în care formularele au fost examinate, ştampilate şi înmânate unei gărzi. L-am urmat pe omul acesta de-a lungul unui coridor spre un alt birou. Procesul a continuat patru ore, timp în care am fost duse de la o cameră şi oficialitate la alta, ni s-au pus întrebări, ni s-au luat amprente, după care am fost trimise la alt post. Grupul de prizoniere a crescut până când patruzeci sau cincizeci de femei stăteam la rând lângă un gard de sârmă împletită care avea în partea de sus sârmă ghimpată. De cealaltă parte a gardului era o pădure de mesteacăn alb şi deasupra capetelor noastre cerul albastru de Brabant. Şi noi aparţineam acelei lumi mari şi libere.

Barăcile următoare în care am intrat aveau un rând de mese de birou în spatele cărora şedeau funcţionare. Una dintre ele mi-a înmânat un plic de culoare maro. L-am golit în mână şi în momentul următor mă uitam cu uimire la ceasul meu Alpina. Inelul mamei. Până şi bancnotele. Nu mai văzusem lucrurile acestea din noaptea în care ajunsesem la Scheveningen. Bani... ei bine, aceştia aparţineau lumii magazinelor şi tramvaielor. Cu banii aceştia am fi putut merge la o staţie de tren. „Două bilete până la Haarlem, vă rog..."

Am mers de-a lungul drumului aşezat între role răsucite de sârmă ghimpată şi am trecut de o poartă largă într-un lagăr cu barăci cu acoperişuri subţiri şi joase. Acolo erau alte cozi, alt timp de aşteptare, altă plimbare de la un birou la altul. Dar lagărul şi procedurile lui deveniseră ireale pentru mine.

Apoi am stat înaintea unei tejghele înalte şi un funcţionar tânăr a spus:

- Lăsaţi toate lucrurile personale la geamul notat cu „C".

- Dar abia mi-au fost înapoiate!

- Ceasuri, poşete, bijuterii...

În mod mecanic, maşinal, am înmânat ceasul, inelul şi banii prin geamul mic şi barat. O femeie în uniformă le mătura într-o cutie de metal.

- Mai departe! Următoarea!

Cum, nu urma să fim eliberate? În afara acestei clădiri un ofiţer cu faţa roşie ne-a aşezat în două coloane şi ne-a dus pe un teren mare de paradă. La un capăt un grup de bărbaţi cu costume vărgate şi cu capetele rase săpau un şanţ. Ce însemna aceasta? Ce însemnau toate acestea, această zi lungă de cozi şi aşteptări? Faţa lui Betsie deveni pământie din

cauza oboselii şi mergea nesigură, împiedicându-se adesea.

Trecând de un alt gard am ajuns într-o curte împrejmuită pe trei părţi de clădiri joase din beton. O femeie tânără îmbrăcată cu o pelerină militară ne aştepta.

- Prizonieri, opriţi! a strigat ofiţerul cu faţa roşie. Explică noilor venite, Fraulein, funcţia buncărelor.

- Buncărele, a început fata cu vocea plictisitoare a unui ghid de muzeu, sunt pentru adaptarea acelora celor care nu doresc să se supună regulilor lagărului. Camerele sunt plăcute, chiar dacă sunt puţin mici, de mărimea unui dulap de gimnastică. Pentru a accelera procesul educaţional mâinile sunt legate deasupra capului...

În timpul acestui recital înspăimântător, două gărzi au ieşit din buncăre cărând între ei o formă de om. Era viu, pentru că picioarele i se mişcau, dar nu părea să aibă un control conştient asupra lor. Ochii îi erau afundaţi în orbite şi îi dădea peste cap.

- Nu toată lumea, a observat fata cu aceeaşi pronunţare tărăgănată, pare să aprecieze adaptarea în buncăre.

Când s-a dat din nou comanda să mergem, am apucat braţul lui Betsie, mai mult ca să mă rezem eu de ea şi nu ea de mine. Mi-am amintit încă o dată de valiza tatălui meu. O asemenea cruzime era prea grea de înţeles, prea grea de suportat. Tată din ceruri, Te rog poart-o Tu în locul meu!

L-am urmat pe ofiţer de-a lungul unei alei cu barăci de o parte şi de alta şi ne-am oprit la una din magaziile gri. Era sfârşitul unei zile lungi de stat în picioare, de aşteptare, de speranţă: ajunsesem în lagărul principal de la Vught.

Barăcile erau aproape identice cu cele pe care le părăsisem în aceeaşi dimineaţă, cu excepţia faptului că aceasta era mobilată cu paturi de cazarmă, mese şi bănci. Încă nu ni se dăduse voie să ne aşezăm: trebuia să aşteptăm până când intendenta ne controla documentele după o listă, cu o încetineală exasperantă.

- Betsie, cât va dura?

- Poate va dura foarte mult. Poate mulţi ani. Dar ce modalitate mai bună avem să ne petrecem anii?

M-am întors uimită spre ea.

- Despre ce vorbeşti?

- Aceste femei tinere. Fata aceea de la buncăre. Corrie, dacă oamenii

pot fi învăţaţi să urască, ei pot fi învăţaţi să şi iubească! Trebuie să găsim o cale, tu şi eu, indiferent cât timp ne va lua...

A continuat, aproape uitând din cauza entuziasmului să vorbească în şoaptă, în timp ce eu mi-am dat seama că vorbea despre gardience. M-am uitat la intendenta care şedea la birou în faţa noastră. Am văzut o uniformă gri şi o pălărie cu cozoroc; Betsie a văzut o fiinţă rănită.

Şi m-am întrebat nu pentru prima oară, ce fel de persoană era această soră a mea..., pe ce fel de drum mergea în timp ce eu îmi târam picioarele pe lângă ea pe pământul prea dur. Câteva zile mai târziu Betsie şi cu mine am fost chemate pentru a ni se indica ce muncă aveam de făcut. O privire scurtă aruncată asupra feţei palide, topită de boală a lui Betsie şi intendenta a împins-o cu dispreţ înapoi în barăcile în care cei vârstnici şi infirmi îşi petreceau ziua cosând uniforme pentru închisoare. Uniforma femeilor de aici din Vught era albastră, cu o dungă roşie pe partea laterală a pantalonului, practică şi confortabilă. Era o schimbare bine venită după hainele noastre pe care le purtasem din ziua în care fusesem arestate.

Aparent arătam destul de puternică, bună pentru munca grea; mi s-a spus să merg la fabrica Phillips. „Fabrica" nu era decât o altă baracă mare aflată în interiorul unui complex din lagăr. Deşi era dimineaţa devreme, catranul de sub acoperişul din şindrilă începea să fiarbă sub soarele fierbinte de iulie. Am urmat escorta într-o singură cameră mare în care câteva sute de bărbaţi şi femei stăteau la mese lungi de scândură, acoperite cu mii de piese pentru radio. Doi ofiţeri, un bărbat şi o femeie, se plimbau printre rândurile de bănci în timp ce prizonierii erau aplecaţi asupra lucrului.

Mi s-a dat un loc pe o bancă aproape în faţă şi mi s-a dat să măsor baghete mici de sticlă şi să le aranjez în grămezi după lungime. Era o muncă monotonă şi eram năucită de căldură. Tânjeam să aflu cel puţin numele sau oraşele de unde veneau vecinii mei care stăteau de o parte şi de alta, dar singurul sunet din încăpere era clinchetul părţilor metalice şi scârţâitul cizmelor ofiţerilor. Aceştia ajunseseră la uşa din partea opusă locului unde stăteam de obicei.

- Producţia a crescut din nou săptămâna trecută, a spus ofiţerul în limba germană unui bărbat zvelt, cu capul ras şi îmbrăcat într-o uniformă dungată. Ordinul este să creşteţi producţia mai mult. Continuăm să primim plângeri cu privire la fire electrice defecte. Trebuie îmbunătăţit controlul de calitate.

- Dacă ar fi mai multă mâncare, *Herr Oficier*, a murmurat el. De când s-au făcut reduceri de raţii, văd diferenţa. Sunt somnoroşi şi au probleme cu concentrarea...

Vocea lui mi-a adus aminte puţin de cea a lui Willem, joasă, cultivată atunci când vorbea germana, doar cu un accent uşor olandez.

- Atunci trebuie să-i trezeşti! Fă-i să se concentreze prin pedepse! Dacă soldaţii de pe front pot lupta doar cu o jumătate de raţie, atunci leneşii aceştia...

Sub privirea femeii ofiţer, s-a oprit şi şi-a umezit buzele.

- Ah, vorbeam, dădeam doar un exemplu. Nu este adevărat zvonul că raţiile soldaţiilor de pe front au fost reduse. Deci! Eu, eu te fac pe tine răspunzător!

Şi împreună au ieşit ţanţoşi din clădire.

Pentru un moment prizonierul care era şef de echipă i-a privit din uşă. A ridicat încet mâna stângă, apoi a lăsat-o în jos lovind cu palma piciorul. Încăperea liniştită a explodat. De sub mese au apărut hârtie de scris, cărţi, lână pentru tricotat şi biscuiţi în staniol. Oamenii şi-au părăsit băncile şi s-au strâns în grupuri mici în toată încăperea. Şase dintre ei s-au strâns în jurul meu: cine eram? De unde eram? Aveam veşti despre război?

După aproximativ o jumătate de oră de vizite pe la mese, şeful de brigadă ne-a adus aminte că avem de realizat o cotă şi oamenii s-au aşezat înapoi la locurile lor. Am aflat că numele şefului de brigadă era Moorman şi fusese directorul şcolii romano-catolice de băieţi. Chiar el a venit la masa mea de lucru a treia zi; auzise că încercasem să aflu în ce constă linia de fabricaţie. Eram curioasă să ştiu ce se întâmpla cu baghetele mele.

- Eşti prima muncitoare, a spus el, care a arătat vreun interes faţă de ceea ce facem aici.

- Sunt foarte interesată, am spus. Sunt ceasornicar.

S-a uitat la mine mirat.

- Atunci am ceva de lucru care îţi va face mai multă plăcere.

M-a dus în capătul opus a magaziei uriaşe, acolo unde se făcea asamblarea finală a comutatoarelor electrice. Era o muncă precisă, deşi nici pe departe atât de grea ca reparatul ceasurilor şi domnul Moorman avea dreptate. Îmi făcea plăcere şi mă ajuta ca cele unsprezece ore de lucru să treacă mai repede.

Nu numai faţă de mine, ci faţă de toţi muncitorii de la Phillips, domnul Moorman se purta amabil, ca un frate mai mare şi nu ca şeful unei echipe. Îl priveam cum se mişca fără încetare printre sutele de oameni pe care îi avea în subordine, sfătuind, încurajând, găsind o muncă mai uşor de făcut pentru cei istoviţi şi una mai grea pentru cei odihniţi. Eram la Vught de o lună când am aflat că fiul lui de douăzeci şi şase de ani fusese împuşcat în lagăr în săptămâna în care eu şi Betsie sosisem la Vught.

Nu arătase nici urmă din această tragedie personală faţă de nici unul dintre noi. În primele săptămâni de lucru s-a oprit deseori la masa mea, mai mult pentru a controla starea mea de spirit decât ceea ce făceam. Dar uneori ochii lui se plimbau pe rândul de comutatoare electrice din faţa mea...

- Dragă doamnă ceasornicar! Nu-ţi aduci aminte pentru cine lucrăm? Aceste radiouri sunt pentru avioanele *lor* de luptă!

Şi rupea o sârmă din carcasă sau răsucea un tub mic al unui ansamblu.

- Acum lipeşte-le greşit. Şi nu atât de repede! Ai depăşit cota unei zile şi nu suntem la prânz.

Prânzul ar fi fost cel mai frumos timp dacă l-aş fi petrecut cu Betsie. Totuşi, muncitorilor de la Phillips nu li se dădea voie să părăsească fabrica până la ora şase când se sfârşea ziua de lucru. Prizonierii din detaşamentul de la bucătărie aduceau în găleţi mari fiertură făcută din ovăz şi mazăre, fără gust, dar hrănitoare. Recent fusese o reducere a raţiilor: cu toate acestea mâncarea era încă bună şi îndestulătoare faţă de Scheveningen, unde la prânz nu primeam deloc de mâncare.

După ce mâncam eram liberi pentru o jumătate de oră, să ne plimbăm prin lagăr la aer curat şi în soarele strălucitor din Brabant. În cele mai multe zile găseam un loc lângă gard şi mă întindeam pe pământul cald ca să dorm pentru că zilele începeau o dată cu apelul de la ora cinci dimineaţa. Parfumuri dulci de vară veneau aduse de adierile de vânt de la fermele din jurul lagărului; uneori mă visam cu Karel, plimbându-ne mână în mână pe o potecă de ţară.

La ora şase seara era alt apel nominal şi apoi mergeam înapoi spre barăcile noastre. Betsie stătea întotdeauna în uşa barăcii aşteptându-mă; fiecare seară era ca şi când ar fi trecut o săptămână întreagă, atât de multe aveam să ne povestim.

- Băiatul acela belgian şi fata care stau pe banca alăturată s-au logodit astăzi!

- Doamna Heerma, a cărei nepoată a fost dusă în Germania, m-a lăsat să mă rog împreună cu ea.

Într-o zi veştile lui Betsie ne-au afectat în mod direct.

- O femeie din Ermelo a fost transferată astăzi la detaşamentul de cusut. Când m-am prezentat, mi-a spus „Alta!".

- Ce-a vrut să spună?

- Corrie, ţi-aduci aminte, în ziua în care ai fost arestată a venit un bărbat la magazin? Erai bolnavă şi a trebuit să te trezesc.

Îmi aminteam foarte bine. Mi-am adus aminte de ochii rătăcitori, de stinghereala pe care o simţeam în stomac şi care nu se datora numai febrei.

- Aparent, toată lumea din Ermelo îl cunoştea. A lucrat cu Gestapoul din prima zi de ocupaţie. A raportat doi fraţi ai acestei femei care făceau parte din Rezistenţă, apoi pe ea şi pe soţul ei.

Când cei din Ermelo şi-au dat seama cine este, a venit la Haarlem şi s-a unit cu Willemse şi Kapteyn. Numele lui era Jan Vogel.

În inima mea s-au aprins parcă nişte flăcări care ardeau în jurul acestui nume. M-am gândit la ultimele ore ale tatei, singur şi pierdut, pe un coridor de spital, la lucrarea secretă care s-a oprit brusc. M-am gândit la Mary Itallie arestată în timp ce mergea pe stradă. Şi ştiam că dacă Jan Vogel ar fi stat atunci în faţa mea, l-aş fi ucis.

Betsie a luat săculeţul din pânză de sub lucrurile ei şi mi l-a întins, dar am clătinat din cap. Betsie păstra Biblia în timpul zilei, pentru că avea mai mult timp decât mine care mergeam la barăcile Phillips, să citească şi să înveţe din ea. Serile organizam întâlniri de rugăciune clandestine pentru atâtea femei câte se puteau aduna în jurul patului nostru de cazarmă.

- Betsie, vei conduce în această seară rugăciunile. Pe mine mă doare capul.

Era mai mult decât o durere de cap. Mă durea totul, o dată cu violenţa sentimentelor mele faţă de omul care făcuse atâta rău. În noaptea aceea nu am dormit şi în ziua următoare abia dacă am auzit conversaţia din jurul meu. La sfârşitul săptămânii am ajuns la o asemenea stare a trupului şi a spiritului încât domnul Moorman s-a oprit la banca mea pentru ca să mă întrebe dacă ceva nu era în regulă.

- În regulă? Sigur că nu este în regulă!

Şi m-am avântat în povestirea pe care am aflat-o în acea dimineaţă.

Eram mult prea nerăbdătoare să-i spun domnului Moorman şi întregii Olande cum şi-a trădat Jan Vogel ţara.

Cea care mă nedumerea tot timpul era Betsie. Ea suferise ca şi mine şi totuşi nu părea să poarte vreo urmă de mânie.

- Betsie! am şoptit într-o noapte, observând că nu adormise nici ea.

Eram trei acum care împărţeam priciul acesta deoarece lagărul aglomerat primea în fiecare zi alţi prizonieri.

- Betsie, tu nu simţi nimic faţă de Jan Vogel? Nu te deranjează?

- Oh, ba da, Corrie! Teribil! Mi-a fost milă de el când am aflat, şi mă rog pentru el de câte ori îmi vine în minte numele lui. Cât de îngrozitor trebuie să sufere!

Mult timp am stat tăcută în baraca plină de zgomotul oftaturilor, sforăiturilor şi mişcărilor a sute de femei. Am avut încă o dată impresia că această soră a mea, cu care mi-am petrecut toată viaţa, aparţinea oarecum unui alt tip de fiinţe umane.

Dorea să îmi spună în felul ei blând că şi eu eram la fel de vinovată ca Jan Vogel? Stăteam atât eu cât şi el în faţa unui Dumnezeu atotştiutor, condamnaţi de acelaşi păcat al crimei? Pentru că eu l-am ucis cu inima şi cu limba mea.

- Doamne Isuse, am şoptit cu faţa în salteaua din pânză, îl iert pe Jan Vogel şi Te rog să mă ierţi. I-am făcut mult rău. Te rog să-l binecuvântezi acum pe el şi familia lui...

Pentru prima dată în acea noapte, de când am aflat că trădătorul nostru are un nume, am dormit adânc şi fără vise, până când fluieratul ne-a aver-tizat că sosise ora apelului nominal.

Zilele la Vught erau un amestec de bine şi rău. Apelurile de dimineaţă erau deseori chinuitor de lungi. Dacă cea mai mică regulă era încălcată, de exemplu un prizonier întârzia seara, toată baraca era pedepsită cu un apel la ora patru dimineaţa sau chiar la ora trei şi jumătate. Stăteam în poziţie de drepţi până când ne durea spatele şi picioarele ne amorţeau. Dar aerul de vară era cald şi plin de viaţă datorită păsărilor care ciripeau din zorii zilei. Treptat, la est, un răsărit roz-galben lumina cerul din Brabant în timp ce Betsie şi cu mine ne strângeam mâinile cu o teamă respectuoasă.

La ora 5:30 primeam pâine neagră şi „cafea", amară şi neagră, după care ne aşezam în coloane pregătite pentru diferite detaşamente de lucru.

Aşteptam cu nerăbdare această plimbare spre fabrica Phillips. Drumul trecea pe lângă o pădure mică, despărţită numai printr-o rolă de sârmă ghimpată de lumea strălucitoare a picăturilor de rouă. Drumul continua pe lângă lagărul bărbaţilor, şi multe din grupul nostru se străduiau să identifice un soţ sau un fiu printre rândurile de bărbaţi raşi pe cap şi goi.

Acesta era un alt paradox de la Vught. În fiecare zi eram recunoscătoare că puteam fi din nou printre oameni. Dar nu mi-am dat seama cât am fost izolată că a avea tovarăşi înseamnă să ai parte şi de durerile lor. Noi toate sufeream cu femeile ale căror bărbaţi erau în lagăr: disciplina în secţiunea bărbaţilor era mult mai aspră decât în cea a femeilor; execuţiile erau frecvente. Aproape în fiecare zi o salvă de împuşcături ne făcea să şoptim îngrozite: Câţi sunt de data aceasta? Cine sunt?

Floor, femeia ce lucra lângă mine la comutatoarele electrice era o comunistă înverşunată. Ea şi soţul ei reuşiseră să-şi ducă cei doi copii mici la nişte prieteni înainte de a fi arestaţi, dar toată ziua se gândea la ei şi la domnul Floor, care avea tuberculoză. El lucra în echipa care făcea funii, în lagărul vecin cu cel de la Phillips şi în fiecare după-amiază reuşeau să schimbe câteva cuvinte prin gardul de sârmă ghimpată care separa cele două terenuri. Deşi aştepta cel de-al treilea copil în septembrie, nu mânca niciodată raţia de pâine de dimineaţă, ci o dădea soţului ei prin gard. Era foarte slabă pentru o viitoare mamă şi de câteva ori i-am adus din pâinea mea de la micul dejun. Dar şi aceasta era pusă deoparte pentru domnul Floor.

Şi totuşi, în ciuda tristeţii şi grijii, de care toţi care erau în locul acela aveau parte, era şi veselie în barăcile de la Phillips. Cineva imita un locotenent pompos şi lăudăros. Un cântec trecea de la bancă la bancă până când...

- Nori groşi! Nori groşi!

Semnalul putea să vină de la oricare din băncile de lângă ferestre. Barăcile fabricii erau aşezate în centrul marelui lagăr; nu era nici o posibilitate ca cineva din personalul lagărului să se apropie fără să treacă prin acest spaţiu deschis. De îndată se umplea fiecare bancă şi singurul sunet care se auzea era cel produs de piesele de radio.

Într-o dimineaţă, în timp ce se mai auzeau încă cuvintele codificate de-a lungul magaziei, a intrat pe uşă o supraveghetoare voinică. Ne-a privit furioasă. S-a înroşit de furie auzind încă parola „nori groşi". A strigat

la noi un sfert de oră şi apoi ne-a interzis să luăm în ziua aceea pauza de prânz în aer liber. După acest incident am adoptat semnalul mult mai neutru de „cincisprezece".

- Am asamblat cincisprezece cadrane!

În timpul după-amiezelor fierbinţi, şotiile şi vorbitul încetau. Am zgâriat pe partea laterală a mesei numărul zilelor până la 1 septembrie. Nu era nimic oficial în legătură cu această dată, doar o remarcă a domnului Floor că şase luni era termenul obişnuit de detenţie pentru delicvenţii care furaseră cartelele de raţii. Deci, dacă acesta era termenul şi dacă au inclus şi perioada de la Scheveningen, 1 septembrie putea fi data eliberării noastre!

- Corrie, m-a avertizat Betsie într-o seară când am anunţat triumfător că jumătate din august trecuse, nu spera, nu suntem sigure.

Aveam sentimentul că pentru Betsie nu avea nici o importanţă. M-am uitat la ea cum şedea pe priciul nostru înainte de stingere şi însăila o cusătură desfăcută a uniformei mele, aşa cum făcea deseori şi acasă la lumina lămpii din sufragerie. Chiar prin modul în care şedea, Betsie evoca un scaun cu spătar înalt, având la picioare un covor, în locul şirului nesfârşit de priciuri metalice şi a podelei goale din lemn de pin. În prima săptămână îşi cususe nişte copci în plus la gâtul uniformei, astfel încât să-şi poată ridica gulerul înalt în jurul gâtului. Părea la fel de mulţumită să citească Biblia aici la Vught celor care nu auziseră niciodată despre ea, ca atunci când servea supă celor înfometaţi pe holul de la Beje.

Cât despre mine, aşteptam hotărâtă în inima mea ziua de 1 septembrie.

Şi apoi, deodată, se părea că nu mai avem de aşteptat atât de mult. Se zvonea că detaşamentul Prinţesa Irene era în Franţa şi se îndrepta spre Belgia. Detaşamentul făcea parte din forţele olandeze care se refugiaseră în Anglia în timpul Războiului de Cinci Zile; acum mergea să recupereze ceea ce îi aparţinea.

Gărzile erau tensionate. Apelul nominal era o agonie. Cei bătrâni şi bolnavi care ajungeau cu greu la locurile lor erau bătuţi fără milă. Până şi „comandoul lămpilor roşii" a fost pedepsit. Aceste femei tinere erau de obicei un grup favorit de prizoniere. Prostituatele, mai ales cele din Amsterdam, erau în închisoare nu din cauza profesiei lor, care era ridicată la rangul de datorie patriotică, ci pentru că infectaseră soldaţii germani.

De obicei, cu bărbaţii gardieni erau curajoase şi vesele; acum până şi ele trebuiau să stea ore întregi în poziţie de drepţi, fără să se mişte.

Sunetul plutonului de tragere se auzea din ce în ce mai des. Într-o zi, pe când sunetul clopotului anunţa sfârşitul pauzei de masă, doamna Floor nu a mai apărut lângă mine pe bancă. Întotdeauna îmi trebuia ceva timp pentru ca ochii mei să se obişnuiască cu obscuritatea fabricii după strălucirea soarelui de afară: numai după un timp mi-am dat seama că bucata de pâine neagră era încă la locul ei pe bancă. Nu mai avea cui să o dea. Soţul ei murise.

Şi aşa, între speranţă şi teroare, aşteptam să treacă zilele. Zvonurile erau tot ce ne mai ţinea în viaţă. Detaşamentul trecuse graniţa olandeză. Detaşamentul fusese distrus. De fapt detaşamentul nu aterizase niciodată. Femeile care nu luaseră parte la serviciul de rugăciuni şoptite din jurul priciului nostru se strângeau tot mai aproape, cerând să le spunem semne şi preziceri ale Bibliei.

În dimineaţa zilei de 1 septembrie doamna Floor a dat naştere unei fetiţe. Copilul a trăit patru ore.

Câteva zile mai târziu ne-am trezit în sunetul unei explozii. Cu mult timp înainte de semnalul apelului nominal toate barăcile au fost în picioare şi ne întrebam ce este. Erau bombe? Foc de artilerie? Cu siguranţă Detaşamentul a ajuns în Brabant. Chiar azi trebuie să ajungă în Vught!

Privirile înfiorătoare şi ameninţătoare ale gardienilor nu ne-au intimidat deloc. Gândul fiecăreia zbura spre casă şi la primul lucru pe care-l va face când va ajunge acolo.

- Cred că au murit toate florile, a spus Betsie, dar vom lua câteva de la Nollie! Vom spăla geamurile să poată intra soarele!

La fabrica Phillips, domnul Moorman a încercat să ne calmeze.

- Nu sunt bombe, a spus el, şi nici arme. Este o lucrare de demolare. Nemţii. Probabil că aruncă podurile în aer. Înseamnă că aşteaptă un atac, nu că sunt aici. S-ar putea să nu ajungă în câteva săptămâni.

Acest lucru ne-a deprimat puţin, dar în timp ce rafalele se auzeau din ce în ce mai aproape, nimic nu putea să ne stingă speranţa. Acum erau atât de aproape, încât ne dureau urechile.

- Deschideţi gura! striga domnul Moorman. Ţineţi gura deschisă şi vă veţi proteja urechile.

Prânzul l-am primit înăuntru cu uşile şi geamurile închise. Am lucrat

încă o oră, sau şedeam pe băncile noastre fără ca nimeni să poată lucra, când a venit ordinul să ne întoarcem la dormitoarele noastre. Femeile şi-au îmbrăţişat cu repeziciune soţii şi iubiţii care lucrau cu ele la Phillips.

Betsie mă aştepta în faţa barăcilor.

- Corrie! A venit Detaşamentul? Suntem libere?

- Nu. Nu încă. Nu ştiu. Oh, Betsie de ce îmi este atât de frică?

Difuzorul din lagărul bărbaţilor a dat semnalul pentru apelul nominal. Aici nu s-a dat nici un semnal şi ne mişcam fără ţintă, ascultând cu înfiorare ceea ce urma. La difuzorul bărbaţilor se citeau nume, deşi era prea departe ca să le putem distinge.

Şi deodată o teamă nebună a cuprins mulţimea femeilor. O linişte ca de moarte s-a lăsat de o parte şi de alta a marelui lagăr. Difuzorul a tăcut. Am schimbat priviri fără să vorbim; ne era frică şi să respirăm.

Atunci focul armelor a spintecat aerul. În jurul nostru femeile au început să plângă. A doua rafală. A treia. Execuţiile au continuat timp de două ore. Cineva număra. Mai mult de şapte sute de bărbaţi au fost ucişi în ziua aceea.

S-a dormit puţin în noaptea aceea în barăcile noastre şi în dimineaţa următoare nu a avut loc nici un apel nominal. În jurul orei 6:00 dimineaţa ni s-a ordonat să ne adunăm lucrurile personale. Betsie şi cu mine ne-am pus lucrurile pe care le aveam în feţele de pernă de la Scheveningen: periuţe de dinţi, ace şi aţă, o sticlă mică de ulei Davitamon ce o primisem într-un pachet de la Crucea Roşie, puloverul albastru al lui Nollie, singurul lucru pe care îl adusesem cu noi când părăsisem lagărul de carantină cu zece săptămâni în urmă. Am luat Biblia din bagajul lui Betsie, am pus-o în săculeţul ei şi apoi la mine.

Am mers pe un câmp unde soldaţii descărcau pături din nişte camioane deschise. În timp ce coloana noastră înainta, Betsie şi cu mine am primit două pături noi, frumoase şi moi; a mea era albă cu dungi albastre, iar a lui Betsie era albă cu dungi roşii; cu siguranţă fuseseră ale unei familii înstărite.

Pe la prânz începu evacuarea lagărului. Mergând pe străzile galben-cenuşii am trecut pe lângă buncăre, prin labirintul de lagăre împrejmuite cu sârmă ghimpată. În sfârşit am ajuns în pădure pe drumul pietros şi murdar pe care ne împiedicasem în noaptea aceea ploioasă de iunie. Betsie s-a sprijinit greoi de braţul meu; respiraţia îi deveni greoaie ca de

fiecare dată când trebuia să umble mult.

- Mergi! *Schnell!* Mai repede!

Mi-am pus braţul în jurul umerilor ei şi am dus-o astfel ultimul sfert de milă. În sfârşit drumul s-a terminat şi ne-am aliniat, mii de femei, cu faţa la singura linie de cale ferată, atingând cu vârfurile picioarelor călcâiele celor din faţă. Mai încolo, era şi grupul bărbaţilor, dar era imposibil să recunoşti pe cineva printre capetele lucioase care străluceau în soarele de toamnă.

La început am crezut că trenul nostru nu sosise încă; apoi mi-am dat seama că aceste vagoane de marfă care stăteau pe linii erau pentru noi. Bărbaţii au primit ordin să se urce în vagoanele înalte. Nu puteam vedea locomotiva, ci numai acest şir lung de vagoane mici şi înalte ca nişte cuşti, care se întindea de o parte şi de alta, cu mitraliere montate din loc în loc. Soldaţii mergeau de-a lungul liniei şi se opreau la fiecare vagon pentru a deschide uşile culisante şi grele. În faţa noastră apăru o gaură neagră. Femeile au început să se înghesuie spre vagon.

Cu păturile şi feţele de pernă în mâini am fost împinse împreună cu celelalte. Respiraţia lui Betsie era încă greoaie în urma mersului rapid. A trebuit să o ridic pentru ca să se urce în tren.

La început nu am putut distinge nimic în vagon; apoi în colţ am văzut o formă neregulată şi înaltă. Era o grămadă de felii de pâine neagră puse una peste alta. Deci urma o călătorie lungă...

Micul vagon începu să se aglomereze. Eram împinse spre peretele din spate. Nu intrau decât treizeci sau patruzeci de oameni. Dar soldaţii mai urcau femei, înjurând şi lovind cu armele. Din mijlocul vagonului se auzeau ţipete, iar presiunea creştea. După ce în vagon au fost „împachetate" astfel optzeci de femei, uşa s-a închis cu zgomot şi s-au tras zăvoarele.

Femeile plângeau şi multe erau neputincioase, dar rămăseseră în picioare pentru că era înghesuială şi nu aveai unde să şezi. Când ne-am dat seama că cele care erau la mijloc se puteau sufoca sau muri din cauza înghesuielii, ne-a venit o idee. Ne-am aşezat una după alta ca o echipă la sanie şi am reuşit să ne aşezăm pe podea.

- Ştii pentru ce sunt mulţumitoare? Vocea blândă a lui Betsie m-a făcut să tresar în acea nebunie. Sunt mulţumitoare că tata este azi în cer!

Tata. Da! Oh, tată cât aş fi plâns pentru tine!

Soarele cald bătea pe acoperiş, trenul nu se puse în mişcare, tempera-

tura crescu şi aerul deveni respingător. Cineva de lângă mine scobea cu un cui în peretele vechi al vagonului. În sfârşit a reuşit; a început să facă gaura mai largă. Celelalte care erau lângă pereţii vagonului au preluat ideea şi într-o clipă au început să circule adieri de aer de afară. Stăteam cu rândul la aer.

Am stat acolo ore, apoi trenul a pornit cu o zdruncinătură. În acelaşi moment s-a oprit din nou, apoi a început să se târâie înainte. Restul zilei şi o parte din noapte a fost la fel: opriri, porniri, izbituri şi zguduituri. Odată, când a venit rândul meu la gaura pentru aer, am văzut la lumina lunii un mecanic de tren care ducea o bucată de şină răsucită. Cred că liniile din faţa noastră fuseseră distruse. Poate nu vor fi în stare să le repare. Poate vom fi încă în Olanda când va veni eliberarea.

Fruntea lui Betsie, sprijinită de mâna mea, era fierbinte. Fata de la „lampioanele roşii" s-a tras mai în spate pentru ca Betsie să poată sta aproape culcată în poala mea. Şi eu moţăiam din când în când pe umărul fetei prietenoase care stătea în spatele nostru. Odată am visat că era furtună. Am auzit grindina care lovea geamul camerei din faţă a lui tanti Jans. Am deschis ochii. Era într-adevăr grindină. Auzeam cum loveşte vagonul.

Toată lumea era trează şi vorbea. O altă furtună cu grindină. Şi apoi am auzit o rafală de mitralieră care venea de pe acoperişul trenului.

- Sunt gloanţe! a strigat cineva. Atacă trenul.

Am auzit din nou acel sunet asemănător cu cel al unor pietricele mici care lovesc peretele şi din nou au răspuns mitralierele. Oare a ajuns în sfârşit Detaşamentul la noi? Tragerile s-au oprit. Timp de o oră trenul a stat nemişcat. Apoi a început să se târâie încet înainte.

În zori cineva a strigat că am trecut graniţa în dreptul oraşului Emmerich.

Ajunsesem în Germania.

Capitolul 13

Ravensbruck

Timp de două zile şi două nopţi am fost purtate tot mai adânc în ţara temerilor noastre. Ocazional, feliile de pâine treceau din mână în mână. Dar nu s-au luat nici cele mai elementare măsuri de igienă şi aerul din vagon devenise atât de greu încât puţine puteau mânca.

Şi treptat, mai îngrozitor decât înghesuiala şi murdăria: ne-a prins setea. De două-trei ori, când s-a oprit trenul, uşa culisa câţiva centimetri şi primeam o găleată cu apă. Dar devenisem animale, incapabile de a plănui un sistem. Cele care erau lângă uşă au băut tot.

În sfârşit, în dimineaţa celei de-a patra zi, trenul se opri din nou şi se deschise uşa. De data aceasta de tot. Ca şi copiii mici, pe mâini şi pe genunchi, ne-am târât spre ieşire şi am coborât. În faţa noastră era un lac albastru şi vesel. De partea cealaltă, printre platani, se vedea vârful unei biserici albe.

Prizonierii puternici aduceau găleţi pline cu apă din lac. Am băut printre buzele crăpate şi umflate. Trenul devenise mai scurt; vagoanele cu bărbaţi dispăruseră. Numai o mână de soldaţi, unii dintre ei nu aveau mai mult de cincisprezece ani, trebuia să păzească o mie de femei. Nici nu era nevoie de mai mulţi. Abia puteam umbla.

După un timp ne-au aşezat în coloane şi am început să mergem. Drumul trecea pe malul lacului şi apoi o lua la stânga spre un deal. Mă întrebam dacă Betsie va putea rezista până în vârf, dar peisajul şi cerul păreau că o învioraseră şi mergeam sprijinite una de alta. Am trecut pe lângă localnici, care erau fie pe jos, fie în căruţe. Copiii mi se păreau minunaţi, îmbujoraţi şi sănătoşi. Ei răspundeau privirilor mele cu ochii mari întrebători; totuşi am observat că adulţii nu se uitau la noi, ci îşi întorceau capetele când ne apropiam de ei.

Apoi am văzut de pe creasta dealului, ca o cicatrice imensă pe câmpul verde german, un oraş cu barăci gri şi scunde, înconjurate de pereţi din ciment din care pe alocuri se înălţau turnuri de gardă. Chiar în mijloc, un

coş de uzină scotea un fum gri şi subţire.

- Ravensbruck!

Ca un blestem şoptit, informaţia a trecut mai departe spre celelalte care erau mai în spate. Acesta era renumitul lagăr de exterminare pentru femei despre care auzisem până la Haarlem. Acea clădire din ciment lipită de pământ, acel fum care dispărea în lumina strălucitoare a zilei, era imposibil! Nu mă voi uita la el! În timp ce Betsie şi cu mine ne împleticeam urcând dealul, simţeam cum Biblia mă lovea între omoplaţi. Vestea Bună a lui Dumnezeu! Oare acestei lumi s-a adresat El atunci când a vorbit?

Acum eram destul de aproape ca să văd semnul capului de mort aşezat la intervale diferite pe ziduri pentru a avertiza că în partea de sus este sârmă ghimpată sub tensiune. Porţile masive de fier s-au deschis şi am intrat. În faţa noastră se întindeau barăci gri din cauza funinginii. Chiar în interiorul zidului era un rând de robinete de apă aşezate la înălţimea taliei. Le-am deschis, punându-ne mâinile, braţele, picioarele, chiar şi capetele, sub şuvoaiele de apă, îndepărtând mirosul de vagoane. Un grup de gardience îmbrăcate în uniforme de un albastru închis s-au repezit spre noi, urlând şi strigând, mişcându-şi cravaşele scurte şi tari.

Ne-au luat de la robineţi şi ne-au mânat spre un drum printre barăci. Acest lagăr ni se părea mult mai sinistru decât cel din care am plecat. Cel puţin, când eram la Vught puteam vedea câmpii şi păduri. Aici, orice perspectivă se termina în aceeaşi barieră de ciment; lagărul era aşezat într-o vale largă făcută de mâna omului. Pereţii ei se vedeau din orice direcţie peste zidurile cu sârma ghimpată.

În sfârşit ne-am oprit. În faţa noastră era un cort mare, cu acoperişul din canava, fără pereţi, care acoperea un acru sau mai mult pe care se împrăştiaseră paie. Betsie şi cu mine am găsit un loc la marginea acestuia şi ne-am aşezat cu recunoştinţă. În clipa următoare am sărit ca arse! Păduchi! Paiele păreau vii din cauza lor. Am stat un timp în picioare, ţinând strâns păturile şi feţele de pernă ca să nu ajungă pe pământul infectat. Dar într-un sfârşit ne-am întins păturile pe paie şi ne-am aşezat pe ele.

Unele prizoniere aduseseră foarfeci de la Vught: peste tot sub cortul uriaş femeile îşi tăiau unele la altele părul. Ni s-a dat şi nouă o pereche de foarfeci. Trebuia să facem acelaşi lucru: părul lung era o nebunie într-un asemenea loc. În timp ce tăiam cocul lui Betsie, am izbucnit în plâns.

Spre seară, la un capăt al cortului a început agitaţia. Un grup de gardience S.S. au intrat în cort şi au început să scoată femeile afară. Când au ajuns la noi, ne-am ridicat în picioare şi am înhăţat păturile. Am stat o cli-pă nehotărâte, neştiind ce să facem. Nimeni nu ştia dacă motivul scoaterii noastre din cort era sosirea unui alt grup de prizonieri sau altceva. Femei-le au început să-şi aşeze păturile pe zgură. Eu şi cu Betsie ne-am dat sea-ma că probabil vom petrece noaptea exact unde eram. Am întins pătura mea pe jos, ne-am pus una lângă alta şi ne-am acoperit cu a ei.

- Noaptea este întunecată şi eu sunt departe de casă..., a început Betsie să cânte cu vocea ei dulce de soprană, care a atras şi altele după ea. Condu-mă Tu...

Am fost trezite la miezul nopţii de zgomotul unui tunet şi de un potop de ploaie. Păturile s-au înmuiat şi apa s-a adunat sub noi, formând băltoace. Dimineaţa câmpul devenise o baltă enormă plină cu apă: mâinile, hainele şi feţele erau negre de noroiul plin cu cenuşă.

Storceam încă apa din pături când ni s-a comandat să ne aliniem pentru cafea. Nu era cafea adevărată, ci un lichid subţire care avea aproximativ aceeaşi culoare şi eram recunoscătoare să o primim în timp ce ne târam spre bucătăria improvizată pe câmp. Fiecare prizonieră primea câte o felie de pâine neagră, apoi după-amiaza târziu o porţie de supă de rapiţă sălbatică şi un cartof mic fiert.

Între orele de masă am fost ţinute în poziţie de drepţi pe terenul de defilare plin de apă unde petrecusem noaptea. Eram la una din marginile marelui lagăr, destul de aproape de gardul exterior pentru a vedea rândurile de sârmă ghimpată care erau în partea de sus. Au trecut două zile în felul acesta.

Seara ne-am întins exact pe locul unde dormisem cu o noapte înainte. Nu a mai plouat, dar pământul şi păturile erau încă ude. Betsie a început să tuşească. Am luat din faţa mea de pernă jerseul albastru al lui Nollie, am învelit-o şi i-am dat câteva picături din uleiul cu vitamine. Dar dimineaţa a avut crampe intestinale. A doua zi, a trebuit ceară voie supraveghetoarei nerăbdătoare care se afla capătul rândului nostru să meargă la canalul care servea şi ca toaletă.

Era cea de-a treia noapte în care ne pregăteam pentru culcare sub cerul liber când a venit ordinul să se raporteze la centru noii veniţi. După

zece minute de marş, am ajuns la o clădire. Ne-am înghesuit de-a lungul unui coridor până am ajuns într-o cameră uriaşă de primire. La o masă şedeau câţiva ofiţeri. Fiecare femeie, trebuia să pună pătura, faţa de pernă şi orice alt lucru, pe grămada care creştea văzând cu ochii. Câteva mese mai încolo ea trebuia să se dezbrace de toate hainele, să le arunce pe grămada a doua şi să meargă goală spre sala de duşuri sub privirile cercetătoare a doisprezece ofiţeri S.S. Când ieşeau de la duş, purtau doar o rochie subţire de închisoare şi o pereche de pantofi. Nimic mai mult.

Dar Betsie avea nevoie de acel jerseu! Avea nevoie de vitamine! Şi mai mult decât atât aveam nevoie de Biblia noastră. Cum să trăieşti într-un astfel de loc fără ea? Dar cum aş fi putut s-o trec sub privirile atente fără să fiu descoperită?

Eram aproape de prima masă. Am pescuit disperată în faţa de pernă, am scos sticla cu vitamine şi am ţinut-o strâns. Fără tragere de inimă am aruncat celelalte lucruri pe grămada ce devenise aproape un munte.

- Doamne Dumnezeule, m-am rugat, Tu ne-ai dat această Carte preţioasă, ai ţinut-o ascunsă la punctele de control şi inspecţii şi ai folosit-o de atâtea ori...

Am simţit-o pe Betsie cum se clatină şi am privit-o alarmată. Faţa ei era albă ca ceara. Pe lângă noi trecu un gardian. L-am rugat în germană să ne arate unde sunt toaletele. Fără să ne privească, a dat din cap în direcţia sălii de duş.

Timide, Betsie şi cu mine am ieşit din rând şi ne-am îndreptat spre uşa sălii mari care mirosea a igrasie cu şiruri lungi de robineţi, aşezaţi deasupra capului. Sala era goală aşteptând următorul rând de femei tremurânde şi goale.

- Vă rog, i-am spus ofiţerului S.S. care păzea uşa, unde sunt toaletele?

Nici acum nu s-a uitat la mine.

- Folosiţi canalele de scurgere! s-a răstit el, şi după ce-am intrat înăuntru a trântit uşa după noi. Eram singure în încăperea în care aveam să intrăm mai târziu fără nici o haină pe noi. Aici erau într-o grămadă mare hainele pentru închisoare pe care urma să le îmbrăcăm. Din faţa şi spatele fiecărei rochii a fost decupat un X mare, care a fost înlocuit apoi cu un material de altă culoare.

Apoi am văzut altceva: îngrămădite, într-un colţ îndepărtat, erau o mulţime de bănci din lemn. Erau lipicioase din cauza putregaiului, iar pe

ele se plimbau gândaci. Dar pentru mine păreau o mobilă cerească.

- Jerseul! Dezbracă-l! am şoptit, încercând neîndemânatic să-mi scot şnurul de după gât.

Betsie mi-a dat jerseul cu care am învelit Biblia şi sticla de vitamine. Apoi am ascuns preţiosul dar în spatele băncilor.

Aşa s-a făcut că, după ce am fost mânate în acea încăpere nu mai eram sărace, ci bogate, îmbogăţite de această nouă dovadă a grijii Aceluia care era Dumnezeu chiar şi la Ravensbruck.

Am stat sub apa rece ca gheaţa atâta timp cât a fost lăsată să curgă. Pielea mâncată de purici părea acum mai catifelată. Apoi ne-am îngrămădit cu apa şiroind de trupurile noastre în jurul grămezii hainelor de închisoare. Le ridicam, le potriveam pe noi, căutând mărimea potrivită. Am găsit o rochie largă cu mâneci lungi pentru Betsie care trebuia să ascundă jerseul sub rochie atunci când nimeni nu ar fi observat-o. Am căutat o rochie şi pentru mine, apoi m-am dus în spatele băncilor şi am strecurat repede legătura sub rochie.

Aveam o umflătură din cauza acestui bagaj cât Piaţa Mare. Am netezit-o cât am putut de bine, am împins-o mai jos, mi-am înfăşurat jerseul în jurul şoldurilor dar nu le puteam ascunde atât de bine sub rochia subţire de bumbac. Şi tot timpul aveam sentimentul incredibil că nu conta, că aceasta nu era treaba mea, ci a lui Dumnezeu. Că tot ceea ce trebuia să fac era să merg drept înainte.

Când am ieşit toate afară din sala de duşuri, ofiţerul S.S. percheziţiona fiecare prizonieră, în faţă, în spate şi pe lateral. Femeia din faţa mea a fost percheziţionată de trei ori. Betsie, care era în spatele meu fusese şi ea percheziţionată. Dar nimeni nu s-a atins de mine.

La uşa de ieşire din clădire a venit a doua încercare: un grup de gardience examinau din nou fiecare prizonieră. Am încetinit pasul când m-am apropiat de *Aufseherin* dar ea m-a bătut aspru pe umăr şi mi-a spus:

- Mişcă! Opreşti înaintarea!

Aşa am ajuns, Betsie şi cu mine, la baraca numărul 8 la primele ore ale dimineţii, aducând cu noi nu numai Biblia, ci şi o nouă cunoaştere a puterii Aceluia despre care era scris în ea. În patul care ne era destinat, dormeau deja trei femei. Ne-au făcut loc şi nouă, atât cât au putut, dar salteaua era în pantă şi eu alunecam mereu de pe ea. În sfârşit ne-am pus de-a latul patului şi am reuşit să ne potrivim umerii şi coatele. Pătura era

uzată în comparaţie cu acelea care ne-au fost date, dar după un timp, prezenţa acelei mulţimi de femei a produs căldura necesară. Betsie a trebuit să îmbrace jerseul albastru sub rochia cu mâneci lungi şi îmbulzită între mine şi celelalte, a încetat să mai tremure de frig, iar după un timp a adormit. Am stat trează încă o perioadă de timp, privind cum lumina reflectorului descria arcuri regulate pe perete, ascultând strigătele soldaţilor care patrulau pe lângă ziduri...

Apelul de dimineaţă de la Ravensbruck era cu o jumătate de oră mai devreme decât la Vught. La ora 4:30 trebuia să fim afară în răcoarea zorilor, în poziţie de drepţi, în grupuri de câte o sută de femei, zece pe lăţime şi zece pe lungime. Uneori, după ore de stat în felul acesta, nici nu ajungeam bine sub acoperişul barăcilor, că auzeam din nou fluieratul...

- Toată lumea afară! Aliniaţi-vă pentru apel!

Baraca 8 era în lagărul de carantină. Lângă noi, poate ca o avertizare pentru noii-veniţi, erau barăcile de pedeapsă. De acolo, ziua şi deseori şi noaptea, veneau nişte strigăte de iad. Nu erau strigăte de mânie, ci de cruzime amestecate cu lovituri şi ţipete. Stăteam în grupuri a câte zece rânduri de femei, cu mâinile tremurând pe lângă corp, tânjind să le ridicăm şi să le punem la urechi, pentru ca să nu mai auzim.

În momentul în care eram libere, dădeam buzna toată gloata pe uşa barăcii 8, călcându-ne una pe alta pe picioare în nerăbdarea noastră de a intra cât mai repede.

Era din ce în ce mai greu. Chiar şi între aceşti patru pereţi era prea multă mizerie şi suferinţă fără sens. În fiecare zi se întâmpla altceva greu de înţeles.

- Doamne Isuse, Te vei îngriji şi de acest lucru? mă întrebam.

Dar în timp ce multe lucruri erau din ce în ce mai ciudate, unul se contura tot mai clar. Şi acesta era motivul pentru care noi ne aflam aici. De ce alţii erau nevoiţi să sufere, nu ştiam. Cât pentru noi, de dimineaţă până seara, când nu eram la apel, Biblia noastră era centrul unui cerc de ajutor şi speranţă, care se lărgea tot mai mult. Ca nişte fiinţe pierdute adunate în jurul focului, stăteam în jurul ei, cu inimile deschise la căldura şi lumina ei. Cu cât noaptea creştea în jurul nostru, cu atât mai strălucitor, mai adevărat şi mai frumos ardea Cuvântul lui Dumnezeu. „Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Cristos? Necazul sau strâmtorarea, sau

prigonirea, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia sau sabia?... Totuşi în toate aceste lucruri noi suntem mai mult decât biruitori, prin Acela care ne-a iubit."

În timp ce Betsie citea, mă uitam la cele din jurul nostru şi vedeam cum licărea lumina pe feţele lor. Mai mult decât biruitori... Nu era o dorinţă. Era un fapt. O ştiam şi o experimentam minut cu minut, sărace, urâte şi înfometate. Noi suntem mai mult decât biruitoare. Nu „vom fi". Noi suntem! Viaţa la Ravensbruck se desfăşura la două nivele diferite, a căror tangenţă era imposibilă. Una era viaţa palpabilă, care devenea în fiecare zi tot mai oribilă. Cealaltă, viaţa pe care o trăiam cu Dumnezeu, creştea în fiecare zi în bunătate, în adevăr peste adevăr şi în slavă peste slavă.

Uneori scoteam Biblia din săculeţul ei cu mâini tremurânde, atât de misterioasă devenise pentru mine. Era nouă; abia fusese scrisă. Mă minunam că cerneala se uscase deja. Am crezut Biblia întotdeauna, dar s-o citesc acum nu avea nimic de-a face cu credinţa. Era o descriere a lucrurilor care existau, a iadului şi cerului, despre cum acţionează oamenii şi cum acţionează Dumnezeu. Am citit de mii de ori despre arestarea lui Isus, cum soldaţii L-au pălmuit, au râs de El şi L-au biciuit. Acum aceste momente căpătaseră feţe şi voci.

În zilele de vineri avea loc periodic controlul medical. Coridorul spitalului era neîncălzit. Cu toate acestea, ne era interzis să ne punem braţele în jurul corpului şi trebuia să stăm drepte cu mâinile pe lângă corp în timp ce înaintam încet sub rânjetele gardienilor. Ce plăcere putea fi vederea unor fiinţe cu picioarele ca nişte beţe şi cu stomacurile chinuite de foame, nu-mi puteam imagina. Cu siguranţă nu este o imagine mai jalnică decât cea a trupului uman lipsit de iubire şi neîngrijit. Nu am înţeles niciodată nici rostul dezbrăcării totale: când în sfârşit ajungeam în camera de examinare un doctor se uita în gâtul fiecăreia, un altul, probabil un dentist, la dinţi, un altul între degete. Şi asta era tot. Mărşăluiam din nou pe coridorul lung şi rece. De lângă uşă luam rochiile marcate cu X.

Dar într-una din acele dimineţi, în timp ce aşteptam tremurând pe coridor, o altă pagină a Bibliei a licărit în viaţa mea.

Atârna gol pe cruce. Nu am ştiut, nu m-am gândit... Picturile, crucifixurile gravate au cel puţin o bucată de pânză. Dar deodată mi-am dat seama că acesta era respectul şi veneraţia artistului. Dar oh, atunci, în acea vineri după-amiaza, nu a existat veneraţie. Nu mai multă decât am

văzut pe feţele celor din jurul nostru.

M-am întins spre Betsie, care stătea în faţa mea. Omoplaţii ei ascuţiţi ieşeau prin pielea albăstruie.

- Betsie, şi pe El L-au dezbrăcat.

În faţa mea am auzit o şoaptă.

- Oh, Corrie. Şi eu niciodată nu I-am mulţumit...

În fiecare zi soarele răsărea mai târziu. Va fi mai bine, spuneam una alteia, atunci când ne vom muta în barăci permanente. Vom avea fiecare câte o pătură. Şi câte un pat. Fiecare visa.

Eu visam un dispensar în care Betsie se putea trata de tuse.

- Barăcile vor avea câte o asistentă.

O spusesem atât de des încât reuşisem să mă conving. În fiecare dimineaţă îi puneam câte o picătură de Davitamon pe felia de pâine neagră, dar cât timp avea să ajungă?

- Mai ales, îi spuneam eu, dacă continui să o împarţi de fiecare dată când cineva strănută.

Mutarea în barăcile permanente s-a făcut în cea de a doua săptămână din octombrie. Am mărşăluit câte zece în linie, de-a lungul drumului lat din zgură şi apoi pe o stradă îngustă pe care erau barăcile. Coloana s-a oprit de câteva ori. S-au citit câteva numere, la Ravensbruck nu era nimeni strigat pe nume. În sfârşit au fost strigate numărul lui Betsie şi al meu:

- Prizoniera 66729, prizoniera 66730.

Am ieşit din rând împreună cu încă alte douăsprezece femei şi ne uitam la baraca lungă şi gri cu numărul 28. Jumătate din geamuri erau sparte şi înlocuite cu cârpe. Am intrat pe uşa din mijloc într-o cameră mare în care peste două sute de femei, stăteau aplecate deasupra acelor de tricotat. Între ele, pe mese, erau grămezi de ciorapi gri, de lână, pentru armată. De fiecare parte a încăperii erau uşi care dădeau în două încăperi mai mari, erau cele mai mari dormitoare pe care le văzusem vreodată. Împreună cu Betsie am urmat gardianca, ce ne-a condus spre uşa din dreapta. Din cauza geamurilor sparte, camera uriaşă era întunecată. Mirosul era cel care ne-a avertizat că locul era dezgustător: canalizarea era stricată, aşternuturile erau soioase şi râncede. După ce ochii noştri s-au obişnuit cu obscuritatea, am văzut că în loc de paturi de o persoană erau nişte platforme mari. Acestea erau suprapuse câte trei, aşezate cap la cap, mărginite din loc în loc de un culoar foarte îngust.

Mergeam în urma gardiencei una după alta, culoarul era prea îngust ca să mergem câte două, şi luptam împotriva claustrofobiei care simţeam cum ne atacă din toate părţile. Camera uriaşă era aproape goală; probabil că femeile erau plecate la muncă. În sfârşit gardianul a arătat spre al doilea rând din mijlocul unui bloc imens de paturi. Ca să ajungem la el, trebuia să ne urcăm pe primul rând, să ne căţărăm pe următorul şi să ne târâm de-a lungul a trei platforme acoperite cu paie ca să ajungem la cea pe care trebuia s-o împărţim, oare cu câte? Platforma de deasupra noastră era mult prea joasă ca să putem şedea. Ne-am întins, luptând cu greaţa ce ne-a cuprins. Paiele miroseau cumplit. Femeile care ajunseseră o dată cu noi îşi ocupau locurile.

Deodată m-am ridicat, lovindu-mă cu capul de stinghiile de deasupra. Ceva mă pişcase de picior.

- Purici! am strigat. Betsie, locul acesta mişună de purici.

Ne-am târât în grabă spre platformele vecine ţinând capul jos pentru a evita o altă lovitură, am coborât pe culoar şi am căutat un loc mai luminos.

- Aici! Şi aici încă unul! m-am tânguit eu. Betsie, cum putem trăi într-un asemenea loc?

- Arată-ne cum! Arată-ne cum! şopti Betsie.

Era trist că mi-a trebuit un timp să-mi dau seama că se ruga. Pentru Betsie rugăciunea era o componentă permanentă a vieţii.

- Corrie! a spus entuziasmată. El ne-a răspuns! Înainte ca să întrebăm, aşa cum face întotdeauna. L-am citit în Biblie azi dimineaţă. Unde era pasajul? Citeşte din nou partea aceea!

M-am uitat în jos spre culoarul lung şi întunecat, să mă asigur că nu ne vedea nici o gardiancă şi am scos Biblia din săculeţul ei.

- 1 Tesaloniceni, am spus.

Citisem Noul Testament de trei ori de când am plecat din Scheveningen. La lumina aceea plăpândă am deschis Biblia.

- Aici este: „să îmbărbătaţi pe cei deznădăjduiţi; să sprijiniţi pe cei slabi, să fiţi răbdători cu toţi. Luaţi seama ca nimeni să nu întoarcă altuia rău pentru rău; ci căutaţi totdeauna să faceţi ce este bine atât între voi, cât şi faţă de toţi".

Aceste versete păreau scrise special pentru Ravensbruck.

- Continuă, a spus Betsie. Nu ai zis tot.

- Oh, da...„atât între voi, cât şi faţă de toţi. Bucuraţi-vă întotdeauna. Rugaţi-vă neîncetat. Mulţumiţi lui Dumnezeu pentru toate lucrurile; căci aceasta este voia lui Dumnezeu, în Cristos Isus..."

- Asta este Corrie! Acesta este răspunsul Lui. „Mulţumiţi lui Dumnezeu pentru toate lucrurile!" Putem face acest lucru. Putem începe chiar acum să mulţumim lui Dumnezeu pentru fiecare lucru din baraca aceasta!

O priveam nedumerită. Apoi m-am uitat în jurul meu prin întuneric la camera arhiplină.

- De exemplu, pentru ce să-I mulţumim? am întrebat eu.

- De exemplu, pentru faptul că suntem împreună.

Mi-am muşcat buzele.

- Oh, da, Doamne Isuse!

- De exemplu, pentru ceea ce ai în mâinile tale.

M-am uitat la Biblie.

- Da! Mulţumesc Doamne, că nu am fost controlate atunci când am intrat aici! Mulţumesc pentru toate femeile din această încăpere, pe care le vei întâlni prin paginile acestei cărţi.

- Da, a spus Betsie. Îţi mulţumesc pentru înghesuiala de aici. Astfel tot mai multe femei vor auzi Cuvântul!

S-a uitat la mine, aşteptând.

- Corrie! m-a îndemnat ea.

- Ei bine. Îţi mulţumesc pentru mulţimea strivită, înghesuită, înţesată şi sufocată.

- Îţi mulţumesc, a continuat Betsie cu seninătate, pentru purici şi pentru...

Puricii! Asta era prea mult!

- Betsie, nici Dumnezeu nu mă poate obliga să fiu recunoscătoare pentru un purice.

- „Mulţumiţi lui Dumnezeu pentru *toate* lucrurile", a citat ea. Nu spune numai pentru „lucrurile plăcute". Puricii fac parte din acest loc.

Stăteam între stinghiile din lemn şi mulţumeam pentru purici. Dar de data aceasta eram sigură că Betsie greşea.

Puţin după ora 6:00 au început să sosească femeile care locuiau în baraca 28, obosite, transpirate şi murdare în urma unei zile lungi de muncă forţată. Una din colegele noastre de platformă ne-a spus că această clădire a fost proiectată pentru patru sute de femei. Acum erau o mie patru sute şi în fiecare săptămână veneau altele din lagărele de concen-

trare din Polonia, Franţa, Belgia, Austria şi Olanda.

Nouă femei împărţeam platforma, destinată numai pentru patru persoane şi câteva au murmurat pentru că trebuia să facă loc pentru Betsie şi pentru mine. Erau doar opt toalete înfundate şi cu miros înţepător pentru toată camera; ca să ajungem la ele trebuia să trecem nu numai peste colegele noastre de pat, dar şi peste cele de pe platformele vecine care se aflau între noi şi cel mai apropiat culoar. Întotdeauna exista riscul să crească prea mult greutatea pe traversele de pat deja crăpate şi să cădem peste cele care se aflau sub noi. În prima noapte s-a întâmplat de câteva ori. Când într-o parte a camerei, când în alta se auzea zgomotul scândurilor rupte şi strigăte înăbuşite.

Chiar dacă traversele de lemn erau rezistente, o singură mişcare făcută pe platformele de deasupra trimitea un nor de praf şi paie peste cele de jos, urmat de un şuvoi de înjurături. În baraca 8 cele mai multe femei erau olandeze. Aici erau din toate ţările, nu exista o limbă comună şi certurile erau constante între femeile obosite şi prost hrănite.

Cearta începu în momentul în care femeile ce dormeau aproape de geamuri le-au închis din cauza frigului. Deodată un cor de voci a început să ceară să fie deschise din nou. Certurile s-au înteţit în întreaga încăpere, urmate de bătăi, pălmuiri şi plânsete.

Am simţit în întuneric mâinile lui Betsie cum le-au prins pe ale mele.

- Doamne Isuse, a spus cu voce tare, lasă-ţi pacea Ta în camera noastră. S-au făcut puţine rugăciuni aici. Şi pereţii ştiu asta. Dar Doamne, acolo unde Duhul Tău este prezent nu poate exista spiritul de concurenţă.

Schimbarea a fost treptată, dar distinctă.

- Îţi propun o afacere! a spus cineva în limba germană cu accent scandinav puternic. Dormi aici unde este mai cald şi eu voi lua locul tău lângă geam.

- Şi să-ţi iei şi puricii cu tine!

De undeva se auzeau chicoteli.

- Nu, mulţumesc! veni răspunsul.

Toate femeile au izbucnit în râs. M-am întins pe paiele râncede, conştientă că trebuia să mulţumesc pentru că şi Betsie era în baraca 28.

Apelul de dimineaţă se făcea la 4:30 ca şi în lagărul de carantină. Un fluierat ne-a trezit la ora 4:00. Nu apucasem să ne scuturăm paiele din păr şi de pe haine când a început scandalul pentru raţiile de pâine şi cafea

în mijlocul camerei. Cele care au venit mai târziu nu au mai găsit nimic.

Apelul a avut loc pe *Lagerstrasse*, drumul cel larg care ducea la spital. Acolo le-am întâlnit pe cele care ocupau celelalte barăci, cam 35.000 la vremea aceea.

După apel, au fost strigate echipele de lucru. Săptămâni de zile Betsie şi cu mine am lucrat la fabrica Siemens. Acest complex imens de mori şi capete de căi ferate era la trei kilometri depărtare de lagăr. „Detaşamentul Siemens", compus din câteva mii de femei, ieşea pe porţile de fier cu sârmă ghimpată în lumea cea veche, cu copaci, iarbă şi orizonturi noi. Soarele răsărea în timp ce noi ocoleam micul lac; auriul de toamnă târzie al câmpiilor ne înviora inimile.

Munca la Siemens era foarte mizerabilă. Betsie şi cu mine trebuia să împingem un cărucior greu pe şine. Ajungeam într-un loc unde încărcam nişte plăci mari de metal dintr-un vagon după care împingeam căruciorul până la una din porţile de primire ale fabricii. Ziua extenuantă de lucru dura unsprezece ore. În sfârşit, la amiază primeam câte un cartof fiert şi o supă subţire; cele care lucrau în interiorul lagărului nu aveau masa de prânz.

Când ne întorceam în lagăr, abia ne puteam mişca mâinile şi picioarele. Soldaţii care ne însoţeau zbierau şi înjurau, dar nu puteam decât să ne târâm cu paşi mici. Observam din nou cum localnicii îşi întorceau capul în altă parte.

Ajunse la barăci ne aliniam din nou, ne gândeam dacă avea să se sfârşească vreodată aşezarea în coloane şi aşteptarea, ca să ne primim porţia de supă de rapiţă împărţită în mijlocul camerei.

Apoi Betsie şi cu mine ne grăbeam atât cât puteam din cauza înghesuielii, să ajungem la capătul dormitorului, acolo unde ţineam „serviciile" noastre de închinare. În jurul platformei nu era destulă lumină pentru a citi Biblia, dar aici în spate un bec mic reflecta un cerc luminos, galben pe perete. Aici se puteau strânge mai multe femei.

În vremurile acelea serviciile din barăcile 28 erau deosebite. O întâlnire includea un recital în latină interpretat de un grup romano-catolic, un imn cântat în şoaptă de luterane şi apoi de un grup de femei ortodoxe. Grupul creştea din ce în ce mai mult, înghesuindu-se în jurul platformelor, pe marginile lor, până când suporturile acestora gemeau şi se legănau.

La sfârşit Betsie sau eu deschideam Biblia. Pentru că numai olande-

zele puteau înţelege textul, îl traduceam cu voce tare în limba germană. Apoi auzeam cum cuvintele dătătoare de viaţă erau transmise de-a lungul culoarelor în franceză, poloneză, rusă, cehă şi apoi din nou în olandeză. Aceste seri din preajma becului erau momente de cer. Mă gândeam la Haarlem, la fiecare biserică solidă aşezată în spatele gardului de fier forjat şi a barierelor doctrinare. Şi mi-am dat seama că adevărul lui Dumnezeu străluceşte mai tare în întuneric.

La începutul întâlnirilor Betsie şi cu mine eram timide. Dar pentru că seară de seară nu se apropiase nici o gardiancă de grupul nostru, am devenit mai curajoase. Acum erau atât de multe care doreau să participe, încât după apel ţineam un al doilea serviciu. Acolo pe Lagerstrasse eram supravegheate de gărzile îmbrăcate în haine călduroase care mărşăluiau în sus şi în jos. Acelaşi lucru se întâmpla şi în camera centrală a barăcilor: întotdeauna erau prezente şase gărzi sau poliţişti din lagăr. Şi totuşi dormitorul mare nu era supravegheat aproape niciodată. Nu înţelegeam de ce.

Mai era un lucru ciudat. Sticla de Davitamon continua să producă picături. Ni se părea aproape imposibil ca o sticlă atât de mică să conţină atâtea doze pentru fiecare zi. Acum, la sticla lui Betsie, s-au mai adăugat încă douăsprezece femei care luau Davitamon.

Instinctul îmi dicta s-o pun deoparte, atât era de slăbită Betsie! Dar şi celelalte erau la fel de bolnave. Era greu să spui nu ochilor ce ardeau de febră şi mâinilor ce tremurau din cauza frisoanelor. Am încercat s-o păstrez pentru cele mai slăbite, dar curând şi numărul acestora s-a ridicat la cincisprezece, apoi douăzeci, douăzeci şi cinci...

Şi cu toate acestea, ori de câte ori scuturam sticluţa, apărea câte o picătură. Era imposibil! Ţineam sticla în dreptul luminii, ca să văd cât a mai rămas, dat sticla de culoare maro închis era mult prea groasă ca să văd ceva.

- Este o femeie în Biblie, spunea Betsie, căreia uleiul nu i se termina.

Deschidea la cartea Împăraţilor, la povestirea văduvei sărace din Sarepta care l-a lăsat pe Ilie să locuiască în casa ei:

- „Făina din oală n-a scăzut şi untdelemnul din ulcior nu s-a împuţinat, după cuvântul pe care-l rostise Domnul prin Ilie."

Bine, dar lucrurile minunate se întâlnesc peste tot în Biblie. Era ceva să crezi că asemenea lucruri s-au întâmplat cu mii de ani în urmă şi altce-

va să ni se întâmple nouă acum, în zilele noastre. Şi totuşi, s-a întâmplat azi şi mâine şi poimâine, până când în jurul nostru s-a adunat un grup de spectatoare care priveau cu o teamă venerabilă cum cădeau picăturile pe raţiile zilnice de pâine.

Multe nopţi stăteam trează în norul de praf făcut de paiele din salteaua de deasupra mea, încercând să înţeleg grija minunată cu care El ne înconjura din plin.

- Poate că, îi şopteam lui Betsie, o singură moleculă sau două când ajungi în contact cu aerul se dilată!

I-am auzit râsul plăcut în întuneric.

- Nu te forţa prea tare să înţelegi, Corrie. Accept-o ca pe o surpriză din partea Tatălui care te iubeşte.

Şi într-o zi Mien s-a strecurat până la noi, în timp ce stăteam la rând să ne primim mâncarea.

- Am ceva pentru voi!

Mien era o olandeză tânără, drăguţă, pe care o întâlnisem la Vught. Ea lucra la spital şi deseori reuşea să fure câte un lucru valoros din camera asistentelor, o bucată de ziar pentru un geam spart, o bucată de pâine neatinsă din farfuria unei asistente. Acum cercetam săculeţul mic pe care îl adusese cu ea.

- Vitamine! a strigat ea după care a aruncat o privire unui poliţist din apropiere.

- Da! a şoptit şi ea. Erau câteva borcane mari. Am scos din fiecare aceeaşi cantitate.

Înfulecam fiertura subţire de răchită, minunându-ne de bogăţiile pe care le primisem. Întorcându-ne la priciul nostru, am luat sticla ascunsă în paie.

- O să terminăm prima dată picăturile, am spus.

Dar în noaptea aceea, oricât de mult am ţinut sticla cu capul în jos, oricât de mult am scuturat-o, nu a mai căzut nici o picătură.

La întâi noiembrie fiecare prizonieră a primit câte o haină. A lui Betsie şi a mea erau ruseşti, probabil cândva garnisite cu blană: capetele de aţă arătau că ceva a fost luat de la gulere şi de la mâneci.

Cererile de lucru de la fabrica Siemens au încetat, iar noi credeam că a fost lovită de o bombă în timpul raidurilor care se auzeau în timpul

nopţii. Betsie şi cu mine am fost puse să nivelăm terenul din interiorul lagărului. Şi aceasta era o muncă grea. Uneori, în timp ce mă aplecam să ridic încărcătura, inima îmi bătea repede; noaptea aveam spasme din cauza durerilor de picioare.

Dar cea mai mare problemă era sănătatea lui Betsie. Într-o dimineaţă, după o noapte ploioasă, pământul era plin de apă şi greu. Betsie nu a fost niciodată în stare să ridice prea mult; astăzi cantitatea de pământ luată cu lopata era microscopică şi se împiedica deseori în timp ce mergea să descarce pământul.

- *Schneller*! a zbierat o gardiancă la ea. Nu poţi merge mai repede?

De ce trebuie să strige, mă întrebam în timp ce afundam lopata în noroiul negru. De ce nu puteau vorbi ca nişte fiinţe omeneşti? Mi-am îndreptat spatele încet, în timp ce transpiraţia mi se usca pe spate. Mi-am adus aminte când am auzit prima dată pe cineva zbierând în germană. La Beje. În camera mătuşii Jans. O voce care venea din difuzorul de forma unei cochilii, un strigăt care zăbovise în aer chiar şi după ce Betsie se ridicase să-l închidă...

- Puturoaso! Scroafă leneşă!

Gardianca a smuls lopata din mâna lui Betsie şi a mers de la un grup la altul, arătând mâna de pământ din lopată, tot ceea ce Betsie putea să ridice.

- Uitaţi-vă cât duce Doamna Baroneasă! Se teme să nu se extenueze!

Celelalte gardience şi chiar dintre prizoniere au început să râdă. Gardianca a început să imite mersul împleticit al lui Betsie. Un gardian era împreună cu detaşamentul nostru şi întotdeauna în prezenţa bărbaţilor gardiencele erau şi mai rele.

În timp ce veselia se răspândea, am simţit cum creşte în mine o ură ucigătoare. Gardianca era tânără şi bine hrănită, era vina lui Betsie că era bătrână şi înfometată? Dar, spre uimirea mea, şi Betsie râdea.

- Da, aşa e, a spus Betsie. Dar mai bine lăsaţi-mă să lucrez mai puţin decât să nu lucrez deloc.

Obrajii gardiencei s-au înroşit de furie.

- Eu hotărăsc cine şi când se opreşte!

Şi trăgând biciul din piele de la brâu, a lovit-o pe Betsie peste piept şi peste gât.

Fără să ştiu ce fac, am luat lopata şi m-am grăbit spre ea.

Betsie a venit înaintea mea, înainte ca altcineva să observe.

- Corrie! m-a rugat ea, trăgându-mă de braţ. Corrie, continuă să munceşti.

Mi-a smuls lopata din mână şi a înfipt-o în noroi. Gardianca a aruncat cu un aer dispreţuitor lopata lui Betsie către noi. Am ridicat-o, fiind încă uluită. Pe gulerul lui Betsie apăru o pată roşie: rana de pe gât începu să sângereze.

Betsie a observat unde mă uit şi şi-a pus mâna slăbită pe urma lăsată de bici.

- Nu te uita, Corrie. Uită-te numai la Isus.

La mijlocul lui noiembrie, ploile reci, torenţiale, te udau până la piele şi până şi pereţii interiori ai barăcilor erau uzi. Strada principală era mereu plină de bălţi adânci, chiar şi atunci când ploaia înceta. Nu ni se permitea să le ocolim atunci când se formau rândurile: deseori stăteam în apă până la glezne şi noaptea barăcile miroseau urât din cauza papucilor din piele care putrezeau.

Betsie tuşea şi scuipa sânge. Ne-am dus la infirmeria spitalului, dar termometrul arăta numai 37,6°C; era destul pentru a fi admisă în spital. Vai de fanteziile mele, cu o asistentă şi un dispensar în fiecare baracă. Această infirmerie era singura la care puteau veni bolnavii. Deseori stăteau afară în ploaie ore întregi înainte de a putea intra.

Uram locul acesta mohorât, plin de femei bolnave şi suferinde, dar trebuia să mergem mereu, deoarece starea lui Betsie se înrăutăţea tot mai mult. Ea nu era dezgustată de infirmerie. Pentru ea era o ocazie să vorbească despre Isus Cristos, ca în orice loc. Oriunde se afla, la lucru, la rând la mâncare, în dormitor, Betsie vorbea celor din jurul ei despre dorinţa Lui de a intra în viaţa lor. În timp ce trupul ei slăbea, credinţa ei devenea tot mai fermă. Şi infirmeria era un „loc atât de important, Corrie! Unele se află în pragul cerului!"

În ultima noapte, febra lui Betsie a crescut până la 38°C. După un timp a apărut o asistentă ca s-o conducă pe ea şi pe încă douăsprezece femei la spital. Am mers cu ele până la uşa infirmeriei şi m-am întors încet la barăci.

Ca de obicei, în timp ce stăteam în uşa dormitorului, mi se părea că acesta seamănă cu un muşuroi de furnici. Unele femei adormiseră după o zi lungă de lucru, dar cele mai multe erau în mişcare, altele aşteptau la rând la toalete, altele se curăţau de păduchi. Mă învârteam şi nu-mi gă-

seam locul pe culoarele aglomerate pentru a ajunge în capătul încăperii unde serviciul tocmai se terminase. În serile în care Betsie şi cu mine trebuia să mergem la infirmerie, lăsam Biblia doamnei Wielmaker, o sfântă a bisericii romano-catolice din Haga care putea să traducă din olandeză în germană, franceză, latină sau greacă. Mulţimea s-a strâns în jurul meu, întrebând de Betsie. Cum era? Cât timp va trebui să stea?

Luminile s-au stins şi a început agitaţia pe priciuri. M-am căţărat pe armătura priciului şi m-am târât peste celelalte care erau deja culcate. Ce diferenţă era de când a venit Betsie în camera aceasta! Dacă înainte acesta era un moment cu certuri şi înjurături, în seara aceasta dormitorul uriaş zumzăia de cuvinte ca:

- Îmi pare rău!

- Scuză-mă!

- Nu-i nimic!

Am ajuns prin întuneric la locul nostru şi m-am ghemuit undeva la mijloc. Prin cadrul uşii se vedea lumina proiectorului, zăbovind pe blocurile în care totul era în mişcare. Am simţit în spate cotul unei femei, piciorul alteia era la câţiva centimetri de faţa mea. Cum era posibil ca, „împachetată" în felul acesta, să mă simt atât de singură?

Capitolul 14

Jerseul albastru

Lagerstrasse plutea într-o ceaţă rece şi umedă. Eram recunoscătoare că Betsie nu era nevoită să stea afară.

Ceaţa a persistat toată ziua la Ravensbruck. Era una din acele zile sinistre când soarele nu mai răsare. Eram la lucru la cartofi într-una din echipele care trăgeau coşurile cu cartofi în nişte silozuri lungi pentru a fi acoperiţi ca să nu îngheţe. Eram bucuroasă de munca fizică grea care mai scotea umezeala din oase, iar când gardiencele nu erau atente muşcam dintr-un cartof crud.

Ziua următoare, în timp ce mantia albă de zăpadă acoperea încă lagărul, lipsa lui Betsie mi se păru de nesuportat. Imediat după terminarea apelului, am făcut un lucru disperat. Mien mi-a spus cum pot să intru în spital fără să trec pe lângă postul de gardă de la intrare. Latrina din spatele clădirii, îmi spunea ea, avea un geam foarte mare, prea strâmb ca să se mai poată închide. Din moment ce nu era permisă nici o vizită în spital, rudele pacienţilor foloseau acest mijloc pentru a intra să vadă pe cei dragi.

Prin ceaţa deasă a fost uşor să ajung la geam neobservată. M-am ridicat şi am intrat, ţinându-mă de nas din cauza mirosului înţepător. Un rând de toalete înfundate, fără capace şi fără uşi, era înşirat de-a lungul peretelui. Am căutat uşa, dar m-am oprit brusc. Carnea a început să tremure pe mine. Lângă peretele opus erau puse pe spate, unul lângă altul, douăsprezece cadavre. Unele aveau ochii deschişi şi păreau că se uită netulburaţi la tavan.

Stăteam acolo îngrozită, când doi oameni au împins uşa cărând o greutate învelită într-un cearşaf. Nici măcar nu s-au uitat la mine, crezând că sunt o pacientă. M-am luat după ei, am ieşit în hol şi m-am oprit un moment, cu un nod în stomac din cauza grozăviei pe care o văzusem. După un timp am luat-o fără ţintă spre stânga.

Spitalul era un labirint de holuri şi uşi. Deja nu mai ştiam drumul

înapoi spre latrină. Dacă echipa cu care lucram la cartofi avea să termine înainte de a ajunge înapoi? Totuşi, coridorul părea familiar. Mă grăbeam, fugind aproape de la o uşă la alta. În sfârşit, salonul unde am lăsat-o pe Betsie! Nu se vedea nimeni din personalul spitalului: mergeam nerăbdătoare pe culoarele dintre priciuri uitându-mă la fiecare faţă.

- Corrie!

Betsie şedea pe un prici aproape de geam. Arăta mai întremată, ochii îi străluceau, iar obrajii supţi aveau o urmă de roşeaţă. Nu a fost văzută de asistentă sau de doctor, dar şansa de a sta liniştită şi de a nu ieşi afară a fost hotărâtoare.

După trei zile, Betsie s-a reîntors la baraca 28. Tot nu fusese examinată şi nu primise nici un medicament, iar fruntea ei era înfierbântată când am atins-o cu mâna. Dar bucuria de a fi din nou împreună mi-a răpus orice îngrijorare.

Cel mai bine a fost că în urma spitalizării a fost trecută permanent la „brigada de tricoteze", femeile pe care le văzusem în prima zi şezând la mese în camera din mijloc. Această muncă era rezervată prizonierelor mai slăbite, iar acum se extinsese şi în dormitoare.

Cele care lucrau în dormitoare erau mai puţin supravegheate decât cele de la mese şi Betsie slujea în fiecare zi celor din jurul ei. Tricota rapid şi termina cota de ciorapi înainte de amiază. Avea Biblia la ea şi în fiecare zi petrecea ore întregi citind din ea, mutându-se de la o platformă la alta.

Într-o seară m-am întors târziu dintr-o incursiune în afara barăcilor pentru a aduna lemne. Pământul era acoperit de zăpada proaspătă şi era greu să găseşti vreascurile pentru sobele mici din fiecare încăpere. Betsie mă aştepta ca de obicei, ca să stăm la rând la mâncare împreună. Ochii îi străluceau.

- Arăţi foarte mulţumită de tine, i-am spus.

- Ştii că niciodată n-am înţeles de ce am avut atâta libertate în baracă, a spus ea. Ei bine, am aflat.

În după-amiaza aceea, mi-a relatat ea, grupul ei nu a ştiut ce mărime trebuiau să fie şosetele şi au rugat-o pe supraveghetoare să intre şi să clarifice problema.

- Dar n-a intrat. N-a intrat nici ea şi nici gardienii. Ştii de ce?

Betsie nu-şi putea ascunde triumful din voce:

- Din cauza puricilor! A spus: „Locul acela mişună de purici."

Mi-am adus aminte de prima oră pe care o petrecusem aici. Mi-am adus aminte cum Betsie şi-a plecat capul şi cum a început să-I mulţumească lui Dumnezeu pentru creaturile care pentru mine nu erau de nici un folos.

Deşi Betsie a fost scutită de munca grea de afară, trebuia să fie prezentă la apel de două ori pe zi. Era decembrie şi era tot mai frig. Apelul a devenit un adevărat test de rezistenţă şi multe nu au supravieţuit. Într-o dimineaţă întunecată, când gheaţa forma o aureolă în jurul fiecărui felinar de stradă, o fată înapoiată mintal care era cu două rânduri mai în faţă a început să se murdărească. O gardiancă s-a grăbit spre ea, legănând biciul de piele în timp ce fata striga de durere şi teroare. Era mult mai îngrozitor să vezi cum este bătută una din aceste fiinţe nevinovate. Cu toate acestea, *Aufseherin* a continuat să o biciuiască. Era gardianca pe care o poreclisem „Şarpele" din cauza rochiei lucioase pe care o purta. Atunci când îşi ridica mâna îi puteam vedea rochia pe sub mantaua lungă de lână sclipind la lumina lămpii. Fata lovită a mai ţipat un timp, apoi a căzut nemişcată.

- Betsie, am şoptit când Şarpele era destul de departe, ce putem face pentru astfel de oameni după aceea, mă înţelegi? Nu le putem face o casă în care să ne îngrijim de ei şi să le arătăm dragostea noastră?

- Corrie, mă rog în fiecare zi ca să putem face acest lucru! Să le arătăm că dragostea este mai puternică!

Şi doar mai târziu, într-o dimineaţă când adunam vreascuri, mi-am dat seama că eu mă gândisem la cei debili mintali, iar Betsie la persecutorii lor.

Câteva zile mai târziu, toată echipa mea de lucru a fost chemată la spital pentru controlul medical. Mi-am pus rochia pe grămada de lângă uşă şi m-am alăturat rândului de femei goale. În faţă, spre surpriza noastră, un doctor consulta cu un stetoscop, dând impresia unei examinări reale.

- Ce este asta? am întrebat-o pe femeia din faţa mea.

- Control medical în vederea transportului, a şoptit ea, fără să-şi mişte capul. Pentru fabrica de muniţii.

Transport! Nu se poate! Nu pot pleca de aici! Doamne, nu-i lăsa să mă ia de lângă Betsie!

Dar spre groaza mea, am trecut de posturi: inimă, plămâni, cap, gât şi încă mai eram în linie. Multe au fost date la o parte, dar cele care au rămas erau mai întremate. Stomacuri supte, piepturi adâncite, picioare slăbănogite: ce imagine oferearn puterii masculine a Germaniei!

M-am oprit înaintea unei femei îmbrăcate într-un halat alb şi soios. M-a întors cu faţa spre o hartă pe perete, punând mâna rece pe umărul meu.

- Citeşte rândul cel mai de jos.

- Eu, eu nu pot citi nici unul din ele. (Doamne iartă-mă!) Numai litera de sus. Este un E mare.

Litera de sus era un F mare.

Femeia s-a uitat la mine de parcă m-a văzut pentru prima dată.

- Vezi mai bine de atât! Vrei să fii respinsă?

La Ravensbruck, transportul la fabrica de muniţii era considerat un privilegiu, condiţiile de mâncare şi viaţă erau mult mai bune decât cele de aici.

- Oh, da, doamnă doctor! Sora mea este aici în Ravensbruck! Nu se simte bine! Nu pot să o părăsesc!

Doctoriţa s-a aşezat la masa ei şi a mâzgălit ceva pe o bucăţică de hârtie.

- Vino mâine să-ţi alegi o pereche de ochelari.

După ce m-am aşezat din nou la rând, am desfăcut bucăţica mică de culoare albastră. Prizoniera 66730 era desemnată să se prezinte în ziua următoare la ora 6:30 pentru a primi o pereche de ochelari.

Aşa că, în ziua următoare, în timp ce camioanele uriaşe mergeau pe *Lagerstrasse*, eu stăteam pe coridorul spitalului aşteptând să-mi vină rândul la cabinetul oftalmologic. Bărbatul care era de serviciu era probabil un oftalmolog calificat, dar tot ce avea era o cutie cu ochelari, de la bifocali cu rame aurii până la ochelari de copii cu rame de plastic. Nici una din ele nu mi se potrivea şi în sfârşit am fost trimisă înapoi la lucru.

M-am întors nesigură la barăcile 28. Am intrat în camera din mijloc. Supraveghetoarea s-a uitat peste capetele din echipa de tricotat şi a spus:

- Numărul?

L-am spus şi l-a scris într-un registru cu coperţi negre.

- Ia-ţi aţa şi foaia cu modelul, a continuat. Va trebui să-ţi găseşti loc pe unul din paturi, aici nu mai este loc.

Apoi s-a întors spre grămada de perechi de şosete de pe masă.

Am stat o clipă în mijlocul camerei. Apoi luând un ghem de lână gri m-am dus spre uşa dormitorului. Şi astfel au început cele mai plăcute, cele mai fericite săptămâni pe care le-am petrecut la Ravensbruck. Una lângă alta, în sanctuarul puricilor lui Dumnezeu, Betsie şi cu mine împărtăşeam Cuvântul lui Dumnezeu. Stăteam lângă paturile muribundelor care deveneau uşi deschise spre cer. Priveam femei care pierduseră totul, dar a căror nădejde creştea în fiecare zi. Tricotezele barăcilor 28 au devenit inima rugativă a marelui trup bolnav care era Ravensbruckul, mijlocind pentru tot lagărul, atât pentru gardieni, la îndemnul lui Betsie, cât şi pentru prizonieri. Ne rugam în spatele zidurilor de beton pentru vindecarea Germaniei, a Europei, a lumii, aşa cum făcea mama odată când era prizoniera trupului paralizat.

Şi în timp ce ne rugam, Dumnezeu ne-a vobit despre lumea de după război. Era extraordinar; în acest loc unde fluierăturile şi strigătele difuzoarelor luau locul deciziilor, Dumnezeu ne întreba ce vom face în anii care vor veni.

Betsie era întotdeauna sigură de răspunsul ei şi de al meu. Vom avea o casă mare, mult mai mare decât Beje, în care cei care au suferit în lagărele de concentrare pot să-şi vindece rănile, până vor fi în stare să înfrunte din nou viaţa.

- Este o casă atât de frumoasă, Corrie! Duşumelele sunt parchetate, iar pe pereţi sunt statui şi o scară largă care urcă în sus. Şi grădini! Grădini peste tot în care ei pot planta flori. Le va face mult bine, Corrie, să aibă grijă de flori!

Se uitau la Betsie uimite, în timp ce vorbea despre aceste lucruri. Întotdeauna vorbea ca şi cum descria lucruri pe care le văzuse, ca şi când acea scară largă şerpuită şi acele grădini strălucitoare erau reale, iar barăcile acestea în care stăteam un vis.

Dar nu era un vis. Era adevărul real, dureros şi fără sfârşit şi mizeria înfricoşătoare părea să mă copleşească întotdeauna în timpul apelurilor.

Într-o dimineaţă, trei femei din barăcile 28 s-au strecurat înăuntru ca să nu se îmbolnăvească. Întreaga săptămâna toate barăcile au fost pedepsite cu o oră în plus de stat în poziţie de drepţi. Era întuneric beznă pe *Lagerstrasse* când am fost scoase din barăci la 3:30.

Într-o dimineaţă, când ne pregăteam de inspecţie, am văzut ceea ce până atunci refuzasem să cred. La capătul îndepărtat al străzii au apărut nişte lumini, care se apropiau în fulgii de zăpadă. Camioane deschise cu paturi suprapuse aşezate în spate, împroşcau noroi în timp ce treceau. Au tras în faţa spitalului. În uşă a apărut o asistentă, care sprijinea o bătrână ale cărei picioare tremurau în timp ce cobora şchiopătând scările. Asistenta a ridicat-o uşor în camion. Acum scoteau pe uşă, sprijiniţi de asistente şi ajutoarele din spital, bătrânii şi bolnavii. La urmă au venit sanitarii cu tărgi.

Ochii noştri au înregistrat fiecare detaliu al scenei, dar refuzam să credem. Ştiam că atunci când înghesuiala era prea mare, cei bolnavi erau duşi la clădirea de cărămidă ce avea un coş mare, ca de uzină. Dar că aceste femei din faţa noastră erau… nu... nu era posibil. Şi mai presus de acestea nu puteam să leg acest lucru de comportarea blândă a asistentelor. Cea care era în camionul din faţă, se apleca cu grijă, chiar cu tandreţe, asupra pacientei sale... Oare ce îi trecea prin minte chiar în momentul acesta?

Era din ce în ce mai frig. Într-o noapte, în timpul unui apel, un pluton a început să bată din picioare de frig. Alte femei au început şi ele. Gărzile nu ne-au oprit şi în sfârşit toate mărşăluiam pe loc, bătătorind cu pantofii zdrenţuiţi pământul îngheţat, pentru a ne încălzi picioarele amorţite. De acum înainte aceasta avea să fie muzica ce însoţea apelurile, tropăitul a mii de picioare pe strada lungă şi întunecată.

O dată cu înteţirea frigului, în lagărul de concentrare ne încercă o altă ispită: ispita de a te gândi numai la tine. Lua mii de forme. Am descoperit foarte repede că atunci când ne găseam loc în mijlocul formaţiei în timpul apelurilor, eram protejate de vânt.

Ştiam că aceasta este o dovadă de egoism: când Betsie şi cu mine stăteam în centru, altcineva trebuia să stea la margine. Cât de uşor era să dai alt nume acestor stări, să îţi găseşti scuze! Mă comportam astfel numai de dragul lui Betsie. Eram într-o lucrare importantă şi trebuia să nu răcim. În Polonia e mai frig decât în Olanda; probabil că polonezele nu simt frigul la fel ca noi.

Egoismul era la el acasă. Când am văzut cum vitaminele lui Mien sunt pe cale să se termine, am început să le scot de sub paie numai după stingere, când alţii nu puteau să le vadă şi să ceară. Nu era sănătatea lui

Betsie mai importantă? (Vezi Doamne, ea face atât de multe *pentru* ele! Gândeşte-Te la casa aceea, după război!)

Şi chiar dacă nu era drept, nu era nici chiar atât de rău, nu-i aşa? Nu era atât de rău ca sadismul, crima şi alte monstruozităţi pe care le vedeam în Ravensbruck în fiecare zi. Aceasta era marea înşelăciune a lui Satan: să ne arate răul într-un mod zgomotos astfel încât cineva să creadă că propriile lui păcate făcute în ascuns sunt scuzabile.

Cancerul se împrăştiase. În a doua săptămână din decembrie, fiecărei femei din baraca 28 i s-a mai dat o pătură. În ziua următoare a sosit un grup mare de evacuate din Cehoslovacia. Una dintre ele a fost trimisă la platforma noastră, dar nu avea nici o pătură şi Betsie a insistat să-i dăm una de-a noastră. Aşa că în seara aceea „i-am împrumutat" o pătură. Dar nu i-am „dat-o". În inima mea ţineam încă la dreptul meu asupra acelei pături.

Era o coincidenţă oare faptul că bucuria şi puterea mi-au dispărut pe nesimţite? Rugăciunile mele aveau un caracter mecanic. Chiar şi cititul Bibliei devenise plictisitor şi lipsit de viaţă. Betsie încercase să îmi ţină locul, dar tusea o împiedica să citească cu voce tare.

Astfel continuam să mă lupt cu închinarea şi învăţătura, cu toate că nu erau reale. Într-o după-amiază friguroasă, în care ploua mărunt, când lumina care pătrundea pe fereastră era îndestulătoare pentru a citi, am ajuns la pasajul în care Pavel vorbeşte despre „ţepuşul din carne". De trei ori, spunea el, L-a rugat pe Dumnezeu să-i ia slăbiciunea, oricare era ea. Şi de fiecare dată Dumnezeu i-a răspuns: „Bizuie-te pe Mine". La sfârşit, Pavel ajunge la concluzia că propria lui slăbiciune era ceva pentru care putea mulţumi. Acum Pavel ştia că nici una din minunile care au însoţit lucrarea lui nu se datora virtuţilor sale. Ele se făcuseră toate prin puterea lui Cristos şi niciodată prin puterea lui Pavel. Şi aşa era.

Adevărul străluci ca lumina soarelui în baraca 28. Adevăratul păcat pe care l-am comis nu era acela că mă înghesuiam spre centrul plutonului atunci când era rece. Adevăratul păcat era gândul că eu deţineam puterea de a ajuta şi transforma. Dar nu *eu*, ci Cristos făcea transformarea.

Ziua scurtă de iarnă începu să pălească; nu mai puteam distinge cuvintele de pe pagină. Aşa că am închis Biblia şi am spus grupului de femei care stăteau îngrămădite în jurul meu, adevărul despre mine, egocentrismul meu, zgârcenia mea, lipsa mea de dragoste. În timpul nopţii, adevărata bucurie s-a întors în închinarea mea.

Vântul părea tot mai tăios la fiecare apel. Atunci când putea, Mien lua pe furiş hârtie de ziar din camera personalului din spital, ca să o punem pe sub haine. Jerseul albastru a lui Betsie era înnegrit de la cerneala de ziar.

Frigul parcă paraliza picioarele lui Betsie. Uneori dimineaţa nu le putea mişca deloc şi două dintre noi trebuia să o sprijinim. Nu era prea greu, nu cântărea mai mult decât un copil. Dar nu după multă vreme nu a mai putut să bată din picioare aşa cum făceam noi ca să menţinem circulaţia sângelui. Când ne întorceam în dormitor, îi frecam picioarele şi mâinile, dar mâinile mele nu făceau altceva decât să ia răceala de la ele.

În săptămâna dinainte de Crăciun, Betsie se trezi fără să îşi mai poată mişca picioarele şi mâinile. Mi-am croit drum printre culoarele dintre paturi spre camera centrală. „Şarpele" era de serviciu.

- Vă rog! am rugat-o. Betsie este bolnavă! Oh, vă rog, trebuie să ajungă la spital!

- Stai în poziţie de drepţi! Ce număr matricol ai?

- Prizoniera 66730 raportează. Vă rog, sora mea este bolnavă!

- Toate prizonierele trebuie să se prezinte la numărătoare. Dacă este bolnavă poate fi înregistrată la apelul bolnavilor.

Maryke de Graaf, o olandeză, m-a ajutat să formăm un leagăn cu braţele şi să o ducem pe Betsie afară. Tropăitul tocmai începuse pe *Lagerstrasse*. Am dus-o la spital, apoi ne-am oprit. La lumina lămpilor de pe stradă, rândul bolnavelor se întindea până la marginea clădirii şi după colţ unde nu puteam vedea. În zăpada murdară de funingine, erau trei trupuri care stăteau în locul în care căzuseră.

Fără un cuvânt, Maryke şi cu mine ne-am întors şi am dus-o pe Betsie înapoi pe *Lagerstrasse*. După apel am dus-o înapoi în pat. Vorbea încet şi nedesluşit, dar încerca să spună ceva.

- Un lagăr, Corrie, un lagăr de concentrare. Dar noi... conducem...

Trebuia să mă aplec să o pot auzi. Lagărul era în Germania. Nu mai era o închisoare, ci un cămin în care oamenii care au fost pervertiţi de această filosofie a urii şi forţei puteau veni aici ca să înveţe o altă cale. Nu mai erau ziduri, nici sârmă ghimpată şi barăcile nu mai aveau grilaje.

- Va fi atât de bine pentru ei... să privească cum cresc plantele. Oamenii pot învăţa să iubească, de la flori...

Abia acum am înţeles despre cine vorbea. Despre poporul german. Mă gândeam la „Şarpele" care stătea în uşă în dimineaţa aceea: „Ce nu-

măr matricol ai? Toate prizonierele trebuie să se prezinte la numărătoare".

Mă uitam la faţa suptă a lui Betsie.

- O să avem acest lagăr în Germania în locul casei mari din Olanda, Betsie?

- Oh, nu! părea şocată. Ştii că prima dată o să avem casa! E gata şi ne aşteaptă... are nişte geamuri aşa de mari! Soarele pătrunde în...

Tusea a înăbuşit-o; când în sfârşit s-a mai liniştit, o pată de sânge a înnegrit paiele. În noaptea şi ziua următoare aţipi din când în când, trezindu-se de câteva ori entuziasmată de detaliile noi cu privire la lucrarea noastră din Olanda sau Germania.

- Barăcile sunt gri, Corrie, dar le vom vopsi în verde! Un verde deschis şi strălucitor, ca primăvara.

- Vom fi împreună Betsie? Toate acestea le vom face împreună? Eşti sigură de asta?

- Vom fi împreună pentru totdeauna, Corrie! Tu şi cu mine... împreună pentru totdeauna.

Când sirena a sunat în dimineaţa următoare, Maryke şi cu mine am scos-o pe Betsie din nou din dormitor. „Şarpele" stătea în faţa uşii de la stradă. Când am pornit cu povara noastră fragilă s-a pus în faţa noastră.

- Duceţi-o înapoi la priciuri!

- Dar credeam că toate prizo...

- Duceţi-o înapoi!

Mirate, am pus-o pe Betsie înapoi în pat. Lapoviţa bătea în geamuri. Era posibil ca atmosfera barăcii 28 să fi afectat până şi pe această fiinţă atât de crudă? Când apelul s-a terminat, am fugit imediat înapoi în dormitor. Acolo, lângă patul nostru, stătea „Şarpele". Lângă ea erau două infirmiere de la spital cu o targă. „Şarpele" s-a simţit vinovată parcă, atunci când m-am apropiat.

- Prizoniera este pregătită pentru transfer, a rostit brusc.

M-am uitat la femeia aceasta mai îndeaproape: a riscat prezenţa puricilor şi a păduchilor ca să o scutească pe Betsie de rândul de la spital? Nu m-a oprit când am început să merg după targă. Grupul nostru de tricoteze tocmai intrase în camera mare. În timp ce treceam, o prietenă poloneză a căzut pe genunchi şi a făcut semnul crucii.

Când am ajuns afară, lapoviţa a început să ne lovească. M-am apropiat de targă pentru a o ocroti pe Betsie. Am mers pe lângă rândul de

bolnave, spre uşă şi am intrat într-un salon mare. Au aşezat targa pe podea, iar eu m-am aplecat pentru a desluşi cuvintele lui Betsie.

- ...trebuie să spui oamenilor ceea ce am învăţat aici. Trebuie să le spunem că oricât de adâncă ar fi o groapă, El poate ajunge dincolo de ea. Ne vor asculta, Corrie, pentru că noi am trecut pe aici.

Mă uitam la faţa ei topită de boală.

- Dar când se vor întâmpla toate acestea, Betsie?

- Acum. Imediat. În curând! Până în prima zi a anului, vom ieşi din închisoare!

O asistentă a observat că eram acolo. M-am întors la uşă şi m-am uitat cum au aşezat-o pe Betsie pe un prici îngust lângă fereastră. În sfârşit Betsie s-a uitat la mine; ne-am zâmbit reciproc şi ne-am spus cuvinte fără a fi auzite până când poliţia lagărului a strigat la mine să plec.

La amiază mi-am pus acele de tricotat jos şi m-am dus în camera centrală.

- Prizoniera 66730 raportează. Cer permisiunea de a face o vizită la spital. Stăteam dreaptă ca o baghetă.

„Şarpele" şi-a ridicat privirea, apoi a mâzgălit un permis. Afară era încă lapoviţă. Am ajuns la uşa salonului, dar o asistentă nu m-a lăsat să intru, chiar dacă aveam permis. Aşa că m-am dus la fereastra de lângă Betsie. Am aşteptat până când asistenta a plecat, apoi m-am furişat încet spre ea.

Ochii lui Betsie s-au deschis. Încet, şi-a întors capul spre mine.

- Te simţi bine? am întrebat numai cu buzele.

A încuviinţat.

- Trebuie să te odihneşti, am continuat.

Şi-a mişcat buzele, dar nu o puteam înţelege. A încercat din nou. Mi-am aplecat capul într-o parte, la nivelul ei.

- ...este aşa de mult de lucru...

După-amiaza şi seara nu mai era „Şarpele" de serviciu şi le-am rugat pe celelalte gardience în mod repetat să mă lase să plec, dar nu mi-au dat voie. În clipa în care apelul s-a sfârşit, m-am îndreptat spre spital, fără să mai ţin cont că aveam sau nu voie.

Am ajuns la geam şi mi-am pus mâinile streaşină la ochi ca să pot vedea înăuntru. O asistentă stătea exact între mine şi Betsie. M-am ferit o clipă, apoi m-am uitat din nou. O altă asistentă veni; amândouă stăteau

exact în direcţia în care doream să mă uit. S-au dus una la picioarele patului şi alta la capul acestuia. M-am uitat curioasă la trupul culcat pe el. Părea o sculptură de fildeş de un galben învechit. Nu era îmbrăcată; puteam vedea fiecare coastă şi profilul danturii prin coaja subţire a obrajilor.

Mi-a trebuit un moment ca să îmi dau seama că era Betsie. Asistentele au apucat fiecare câte două colţuri ale cearşafului. Au ridicat-o şi au dus-o din cameră înainte ca inima să îmi bată din nou.

Betsie! Dar, avea atâtea de făcut! Nu putea să...

Unde o duceau? Unde se duseseră? Am plecat de la geam şi am început să alerg de-a lungul clădirii.

Apoi mi-am adus aminte de spălător. Geamul acela din spate, pe acolo...

Picioarele m-au purtat mecanic în jurul clădirii. Şi acolo, cu mâna pe pervazul ferestrei, m-am oprit. Dacă era acolo? Dacă au lăsat-o pe Betsie pe jos?

Am început să umblu din nou. Am mers mult, având încă durerea aceea în piept. Şi de fiecare dată picioarele mă purtau spre fereastra de la spălătorie. N-am să intru. N-am să mă uit. Betsie nu putea fi acolo.

Am mers încă o bucată de drum. Era destul de ciudat că deşi am trecut de câteva ori pe lângă poliţiştii lagărului, nici unul nu m-a oprit să mă întrebe ceva.

- Corrie!

M-am întors şi am văzut-o pe Mien că fugea după mine.

- Corrie, te-am căutat peste tot! Oh, Corrie, vino!

M-a apucat de braţ şi m-a tras în spatele spitalului. Când am văzut încotro se îndreaptă m-am smucit şi mi-am eliberat braţul.

- Ştiu, Mien. Ştiu deja.

Părea că nu aude. M-a apucat din nou, m-a condus la fereastra spălătorului şi m-a împins înaintea ei. În camera urât mirositoare stătea o asistentă. M-am tras înapoi, dar Mien era în spatele meu.

- Ea este sora, i-a spus Mien.

Mi-am întors capul într-o parte, nu o să mă uit la trupurile care stăteau aliniate lângă peretele cel mai îndepărtat. Mien mi-a pus o mână în jurul umerilor şi m-a dus de-a lungul camerei până am ajuns deasupra şirului de o privelişte sfâşietoare.

- Corrie! Priveşte-o!

Mi-am ridicat ochii şi i-am văzut faţa. Doamne Isuse, ce-ai făcut! Oh Doamne, ce vrei să-mi spui? Ce îmi oferi?

Acolo era culcată Betsie, cu ochii închişi de parcă dormea, cu faţa plină şi întinerită. Liniile feţei care exprimau grijă şi suferinţă, scobiturile provocate de foame şi boală, dispăruseră pur şi simplu. În faţa mea era Betsie din Haarlem, fericită şi plină de pace. Puternică! Liberă! Aceasta era Betsie din ceruri, plină de bucurie şi sănătate. Până şi părul îi era aşezat graţios de parcă un înger îi slujea.

În sfârşit m-am întors uimită spre Mien. Asistenta s-a dus încet spre uşă şi a deschis-o şi pentru noi.

- Puteţi merge pe hol spre ieşire, a spus încet.

M-am uitat încă o dată spre faţa surorii mele. Apoi am ieşit împreună cu Mien din cameră. O grămadă de haine erau aşezate pe hol; în vârful grămezii era jerseul albastru al lui Betsie. M-am oprit şi l-am luat. Jerseul era jerpelit şi pătat cu cerneală de ziar, dar era tot ce mai aveam de la Betsie. Mien m-a apucat de braţ.

- Nu atinge lucrurile acelea! Păduchi negri! Toate vor fi arse!

Aşa am lăsat în urmă ultimul lucru de la Betsie. Era mai bine. Acum ceea ce mă lega de Betsie era speranţa revederii în cer.

Capitolul 15
Cele trei viziuni

Frumuseţea feţei lui Betsie din ultimele clipe, m-a întărit în timp ce mergeam de la o femeie la alta, la cele care au iubit-o, descriindu-le pacea şi bucuria ei. La două zile după moartea ei nu a ieşit numărul la apelul de dimineaţă. Femeile din celelalte barăci au plecat, dar noi cele din baraca 28 am rămas, cu privirea îndreptată înainte. Din difuzor s-a auzit un şuierat, apoi o voce: lipsea o femeie. Trebuia să rămânem pe *Lagerstrasse* până când va fi găsită. Stânga, dreapta, stânga, dreapta... o tropăială fără sfârşit pentru a dezmorţi picioarele istovite. Soarele a răsărit palid şi rece. Am privit în jos: picioarele şi încheieturile îmi erau umflate în mod grotesc. La amiază nu le mai simţeam. Betsie, cât de fericită eşti astăzi! Nu ţi-e frig, nici foame, nimic nu se află între tine şi Isus!

Ne-au dat drumul doar la amiază. Am aflat mai târziu că femeia care lipsea a fost găsită moartă pe una din platformele de sus.

În dimineaţa următoare, în timpul apelului, am auzit la difuzor cuvintele:

- Ten Boom, Cornelia!

Pentru o clipă am rămas pe loc, uimită. Am fost prizoniera 66730 o perioadă atât de lungă încât aproape că îmi pierdusem abilitatea de a reacţiona la auzul numelui meu. Am înaintat.

- Ieşi afară din rând!

Ce se va întâmpla? De ce numai eu am fost scoasă afară din rând? A raportat cineva despre Biblia mea?

Apelul luase sfârşit. Din locul în care mă aflam puteam vedea aproape întreaga stradă a lagărului. Vedeam miile de femei.

Gardianca mi-a făcut semn să o urmez. Mergeam prin noroi, încercând să ţin pasul cu ritmul dat de cizmele ei înalte. Picioarele mă dureau, erau umflate de la apelul lung ţinut cu o zi înainte, iar pantofii abia îi legasem cu puţină sfoară.

Şchiopătam în spatele gardienilor, îndreptându-ne spre barăcile administraţiei la capătul opus pe *Lagerstrasse*. Câteva prizoniere stăteau la

rând în faţa unui birou mare. Un ofiţer a ştampilat o hârtie şi a întins-o femeii din faţa lui.

- *Entlassen*! a spus el.

Entlassen? Liberă? Înseamnă că femeia era liberă? Erau aceasta, toate...

A spus un nume şi o altă prizonieră a venit în faţa biroului. O semnătură, o ştampilă:

- *Entlassen*!

În sfârşit a strigat „Ten Boom, Cornelia!". Am mers la birou, sprijinindu-mă de el. El a scris, a pus o ştampilă, iar în momentul următor era în mâna mea: o bucată de hârtie cu numele meu şi data naşterii, iar de-a lungul ei cu litere mari şi negre scria: CERTIFICAT DE ELIBERARE.

Uimită, le-am urmat pe celelalte pe uşa care se afla în stânga noastră. Acolo, la alt birou, mi s-a înmânat un permis de tren care îmi dădea dreptul să merg din Germania până la graniţa cu Olanda. Dincolo de acest birou o gardiancă mi-a arătat pe coridor o altă cameră. Acolo prizonierele care au ajuns înaintea mea, îşi trăgeau rochiile peste cap şi se aliniau lângă perete.

- Hainele aici! mi-a zâmbit o prizonieră. Eliberată pe motive psihice, mi-a explicat ea.

Mi-am scos Biblia o dată cu rochia, le-am pus împreună şi am îngropat legătura la baza grămezii de haine. M-am alăturat celorlalte, cu spatele gol la peretele aspru din lemn. Era ciudat să vezi cum chiar cuvântul „Liberă" făcea ca procedurile închisorii să fie de o sută de ori mai urâte. De atâtea ori eu şi Betsie am stat în felul acesta. Dar gândul de libertate s-a strecurat în mintea mea, iar ruşinea acestei inspecţii era mai mare decât toate celelalte.

În sfârşit a venit doctorul, un băiat cu faţa pistruiată, îmbrăcat în uniformă militară. S-a uitat la şirul de femei cu o satisfacţie nedeghizată. Una câte una, a trebuit să ne încovoiem, să ne întoarcem, să ne întindem degetele. Când a ajuns la mine, privirea i s-a plimbat până la picioare. Buzele i s-au încreţit a dezgust.

- Eczemă, a spus. Spital!

A plecat. Împreună cu cealaltă femeie care nu „trecuse", m-am îmbrăcat în hainele mele şi am urmat prizoniera de încredere spre ieşirea din clădire. Ziua era pe sfârşite, iar cerul gri şi închis cernea zăpadă. Mergeam pe strada lagărului; barăcile parcă nu se mai terminau.

- Atunci, înseamnă că noi nu vom fi eliberate?

- Cred că veţi fi, îndată ce picioarele se vor dezumfla, a spus prizoniera de încredere. Te vor elibera numai dacă eşti în condiţie bună.

Am văzut-o cum se uita la cealaltă prizonieră: pielea şi ochii femeii erau de un galben închis. Bolnavii era chemaţi în cealaltă parte a spitalului, dar noi am mers direct spre un salon care se afla în spatele acestuia. Camera era înţesată de priciuri. Mi-a fost repartizat priciul de sus, lângă o femeie al cărei trup era acoperit de pustule. Dar cel puţin eram aproape de perete şi puteam să-mi ţin ridicate picioarele amorţite. Ceea ce conta era aceasta: să se dezumfle picioarele pentru a putea trece de control.

Fie că acea rază de libertate arunca o lumină nouă şi nemiloasă asupra Ravensbruckului, fie că acesta era încă locul cel mai sălbatic, nu puteam spune. Suferinţa era de neimaginat. În jurul meu erau supravieţuitoarele unui tren de prizoniere ce a fost bombardat venind încoace. Femeile erau mutilate într-un mod oribil şi durerea era groaznică, dar la fiecare geamăt două dintre asistente îşi băteau joc de ele şi le imitau ţipetele.

Vedeam chiar şi la celelalte paciente indiferenţa faţă de celelalte. Această indiferenţă era cea mai grea boală a lagărului de concentrare. Simţeam cum mă cuprinde şi pe mine: era un mod de a supravieţui! Paralizatele şi cele fără cunoştinţă continuau să cadă de pe priciurile înguste şi aglomerate. În acea primă noapte, patru femei au căzut de pe priciurile de sus şi au murit pe podea. Era mai bine să te gândeşti la propria ta nevoie, fără să vezi, fără să te gândeşti la altceva.

Dar nu era nici o cale să poţi opri strigătele. Toată noaptea femeile au strigat un cuvânt german pe care eu nu-l ştiasem.

- Schieber!

Mereu şi mereu acelaşi cuvânt rostit de vocile răguşite: „Schieber!"

În sfârşit mi-am dat seama că cereau plosca. Cele mai multe femei nu puteau ajunge la latrinele înfundate care erau cu o uşă mai încolo. În cele din urmă, am coborât de pe prici şi am început să muncesc. Recunoştinţa pacientelor venea din adâncul inimii lor.

- Cine eşti? De ce faci asta? Cruzimea şi asprimea erau normale, omenia era o minune.

În timp ce la geam se strecura un răsărit îngheţat, mi-am dat seama că era ziua de Crăciun.

În fiecare dimineaţă mergeam la clinica din faţa spitalului de unde puteam auzi tropăitul celor de pe *Lagerstrasse*. De fiecare dată verdictul era acelaşi: „Eczemă la picioare şi încheieturi". Multe din cele care veneau la clinică, erau ca şi mine, prizoniere eliberate. Unele fuseseră eliberate cu luni în urmă: hârtiile de eliberare şi permisele de tren se zdrenţuiseră de câte ori se uitaseră la ele. Şi dacă Betsie ar fi fost încă în viaţă? Cu siguranţă perioada mea de prizonierat era egală cu a ei. Dar dacă Betsie nu ar fi trecut niciodată de controlul medical? Dacă ar fi fost aici cu mine? Dacă eu aş fi trecut examenul medical şi ea...

În Împărăţia lui Dumnezeu nu este loc pentru „dacă". Parcă îi auzeam vocea blândă spunând acest lucru. Timpul Lui este perfect. Voia Lui este locul nostru de adăpost. Doamne Isuse, ţine-mă în voia Ta! Nu mă lăsa să ies din voia Ta.

Mă uitam după cineva căruia să îi dăruiesc Biblia. Cât de uşor ar fi în Olanda să procur alta, sute! Nu erau multe olandeze în salon şi până la urmă am strecurat Biblia unei femei tinere din Utrecht.

În a şasea noapte pe care am petrecut-o în salon, amândouă ploştile au dispărut deodată în mod misterios. Pe unul din priciurile de sus, la mijlocul culoarului erau două ţigănci din Ungaria care strigau mereu. Nu trecusem niciodată pe lângă priciul lor, deoarece una dintre ele avea un picior cangrenat pe care îl punea în faţa oricui trecea pe acolo. Acum cineva striga că ţigăncile aveau ploştile ascunse sub păturile lor, pentru ca să nu mai meargă la toalete. M-am dus la priciul lor şi m-am rugat de ele, deşi nu ştiam dacă înţelegeau sau nu germana.

Deodată în întuneric, ceva umed şi lipicios mi se încolăci pe faţă. Femeia luase bandajul de pe piciorul ei şi îl aruncase pe mine. Am fugit pe coridor, suspinând şi m-am spălat de câteva ori cu apa de la robinetul din latrine. Nu voi mai merge niciodată pe culoarul acela! Ce-mi pasă mie de ploştile acelea mizerabile! Nu mai puteam suporta...

Dar m-am reîntors. În anul ce trecuse am învăţat multe despre ceea ce puteam şi despre ceea ce nu puteam suporta. Când ţigăncile m-au văzut înaintând spre ele pe culoar, amândouă ploştile au căzut cu zgomot pe podea.

Dimineaţa următoare, doctorul de serviciu de la clinică mi-a pus ştampila examenului medical pe formele de eliberare. Totul se desfăşurase atât de lent până acum, dar se părea că lucrurile luau o altă întorsătură.

Într-un atelier care se afla în apropierea porţii de ieşire, am fost îmbrăcată cu alte haine: lenjerie, o fustă de lână, o bluză frumoasă de mătase, pantofi zdraveni, aproape noi, o pălărie, un palton. Mi s-a dat să semnez un formular prin care declaram că nu am fost niciodată bolnavă la Ravensbruck, că nu am avut niciodată un accident şi că tratamentul a fost bun. Am semnat.

În altă clădire am primit raţia zilnică de pâine şi cupoane de mâncare pentru încă trei zile. Mi s-au înapoiat şi ceasul, banii olandezi şi inelul mamei. Apoi m-am dus cu un grup de încă zece sau douăsprezece femei spre poartă.

Porţile grele de fier s-au deschis şi am ieşit. Am urcat dealul micuţ: acum puteam vedea lacul, îngheţat de la un mal la celălalt. Pinii şi turla bisericii care se vedea în depărtare, străluceau în soarele iernii ca o felicitare veche de Crăciun. Nu-mi venea să cred. Poate că mergeam numai până la fabrica Siemens, iar deseară ne vom întoarce în lagăr. Dar pe vârful dealului am luat-o la stânga, spre centrul micului oraş. Simţeam cum îmi transpiră picioarele în pantofii noi care mă strângeau, dar îmi muşcam buza şi cu hotărâre continuam să merg. Îmi imaginam că gardianca se va întoarce, cu degetul îndreptat batjocoritor spre mine şi va spune:

- Eczemă! Trimiteţi-o înapoi în lagăr!

În gara mică, gardianca s-a întors şi ne-a lăsat fără să arunce o privire. Aparent toate mergeam spre Berlin, după care fiecare îşi continua drumul spre casă în direcţii diferite. Am aşteptat mult pe băncile reci din fier.

Sentimentul de ireal persista. Un singur lucru părea familiar: golul din stomac datorat foamei. Am amânat cât am putut momentul în care să mănânc din pâine, dar după un timp mi-am băgat mâna în buzunarul de la palton. Pachetul dispăruse. Am sărit de pe bancă şi am început să caut prin gară. Fie că l-am scăpat sau că mi s-a furat, pâinea dispăruse şi o dată cu ea şi cupoanele de raţie.

În sfârşit, trenul a tras în gară şi ne-am împins cu nerăbdare ca să urcăm în el, dar era numai pentru personalul militar. După-amiaza târziu ni s-a permis să ne urcăm într-un tren al poştei, dar numai pentru două staţii, deoarece acolo urma să fie încărcat un transport de mâncare. Călătoria deveni nesigură. Pe la miezul nopţii am ajuns în gara din Berlin. Oraşul era distrus de bombardament.

Era ziua de Anul Nou, 1945. Betsie a avut dreptate: eram libere...

În timp ce mergeam, confuză şi înfricoşată, prin gara care arăta ca o cavernă, zăpada cădea din cerul palid luminat. Ştiam că trebuia să găsesc trenul care mergea la Uelzen, dar în lunile în care mi se spunea ce să fac, m-am dezvăţat de a mai lua iniţiative. În sfârşit cineva m-a îndrumat spre un peron îndepărtat. Fiecare pas era acum o agonie în pantofii strâmţi. Când în sfârşit am ajuns pe peron, semnul nu indica Uelzen ci Olsztyn, un oraş din Polonia, aflat exact în direcţia opusă. Trebuia să merg înapoi peste întinderile acelea de beton.

În faţa mea un bătrân, cu obrajii înroşiţi de munca pe care o făcea în gara neacoperită, strângea într-o grămadă molozul în urma bombardamentului. Când i-am cerut să mă îndrume, m-a luat de braţ şi m-a condus la peronul potrivit.

- Am fost şi eu o dată în Olanda, a spus el, aducându-şi aminte cu melancolie. Pe când trăia soţia mea. Am stat chiar lângă mare.

Pe linie era un tren şi m-am urcat în el. Au trecut ore până s-a mai urcat cineva, dar nu puteam scăpa de teama că nu voi mai putea găsi drumul înapoi. Când trenul a început să meargă, eram ameţită din cauza foamei. La prima oprire dincolo de Berlin, i-am urmat pe ceilalţi pasageri în vagonul restaurant. Am arătat femeii de la casă guldenii mei olandezi şi i-am spus că mi-am pierdut cupoanele.

- E veche povestea! Pleacă de aici înainte să chem poliţia!

Călătoria părea fără sfârşit. Pe distanţe mari nu se putea merge decât foarte încet. Calea ferată fusese distrusă şi deturnările erau interminabile şi lungi. Deseori nu opream în gări, de teama raidurilor aeriene, dar schimbam trenul de mărfuri şi pasageri în zonele rurale.

Şi tot timpul, îmi trecea pe dinaintea ochilor Germania, care odată fusese frumoasă. Pădurile înnegrite de foc, scheletul sfrijit al unei biserici dintr-un sat ruinat. În special Bremenul mi-a adus lacrimi în ochi. În toată ţara aceea mare nu am văzut decât o singură fiinţă umană, o bătrână adunând o grămadă de cărămizi.

În Uelzen a trebuit să aştept mult până când a venit trenul. Era noaptea târziu, iar gara era goală. Când am intrat în cafeneaua goală îmi era tare somn şi moţăiam. M-am aşezat la o masă mică din faţa mea. O răsuflare în ureche m-a făcut aproape să cad pe podea.

- Aici nu e dormitor! a strigat furios un agent al gării.

Trenurile veneau sau nu veneau. Mă urcam şi mă coboram din ele.

Apoi m-am pus la rând într-o magazie pentru clienţi şi pe semnul pus pe gara mică scria Nieuwerschans. În timp ce ieşeam din clădire, un muncitor cu o şapcă şi haine albastre se îndreptă spre mine.

- Aici! Nu poţi ajunge prea departe cu picioarele astea! Prinde-te de braţul meu!

Vorbise în olandeză.

M-am agăţat de el şi şchiopătând am trecut liniile, unde ne aştepta alt tren. Eram în Olanda.

Trenul porni brusc. Câmpiile drepte, acoperite cu zăpadă, treceau pe dinaintea ochilor mei în timp ce priveam pe geam. Olanda era ocupată, soldaţii germani mai stăteau încă la intervale de-a lungul liniilor ferate, dar era acasă.

Trenul nu mergea decât până la Groningen, un oraş olandez nu prea departe de graniţă. Mai încolo era oprită circulaţia trenurilor. Cu ultima picătură de putere m-am târât spre spitalul din apropierea gării.

O asistentă într-o uniformă de un alb strălucitor m-a invitat într-un birou micuţ. Când i-am spus povestea mea, a ieşit din cameră. În câteva minute s-a întors cu o tavă cu ceai şi pesmeţi.

- Nu am adus untul, a spus ea. Suferiţi de malnutriţie. Trebuie să aveţi grijă ce mâncaţi.

Lacrimile îmi cădeau în ceaiul fierbinte în timp ce beam. Aici era cineva căreia îi păsa de mine. Mi-a spus că în spital nu mai erau paturi disponibile, dar una dintre angajate era plecată şi puteam sta în camera ei.

- Chiar acum curge apă fierbinte în cadă.

Am urmat-o de-a lungul coridoarelor ca într-un vis frumos. Într-o baie mare, nori de aburi se ridicau din cada albă şi strălucitoare. Niciodată în viaţa mea nu m-am simţit atât de bine. M-am scufundat până ce apa mi-a ajuns la bărbie, simţind cum apa caldă îmi răsfăţa pielea cojită peste tot.

- Încă cinci minute! o rugam pe asistentă ori de câte ori bătea la uşă.

În cele din urmă, am lăsat-o să-mi dea o cămaşă de noapte şi să mă conducă în camera în care mă aştepta un pat cu cearşafuri albe. Nu mă săturam să-mi plimb mâinile peste ele. Asistenta îmi pusese o altă pernă sub picioarele umflate. Mă luptam să rămân trează. Era o bucurie atât de mare să stau aici curată şi îngrijită, încât nu doream să adorm nici măcar un moment.

Am stat în spitalul din Groningen zece zile. Deseori luam masa îm-

preună cu asistentele în sufrageria lor. Prima dată când am văzut masa lungă cu setul de masă din argint şi pahare de sticlă, m-am retras.

- Aveţi o petrecere! Îmi iau tava şi merg în camera mea!

Nu eram pregătită încă pentru distracţie şi discuţii sociale. Tânăra femeie de lângă mine a râs, în timp ce trăgea un scaun pentru mine.

- Nu este o petrecere! Este doar cina, şi este destul de săracă.

M-am aşezat privind la cuţite, furculiţe, faţa de masă. Oare am mâncat şi eu tot la fel, în fiecare zi a anului? Ca o sălbatică ce pentru prima dată serveşte masa într-un mod civilizat, copiam încet gesturile celorlalte în timp ce serveau pâine, brânză şi turnau cafea fără grabă.

Dorinţa mare din inima mea era să ajung la Willem şi Nollie, dar cum puteam când mi se interzicea să călătoresc? Serviciul telefonic era mai limitat ca oricând, dar fata de la centrala spitalului a reuşit să comunice operatoarei din Hillversum moartea lui Betsie şi eliberarea mea.

La mijlocul celei de a doua săptămâni, autorităţile spitalului au aranjat să mă ducă cu un camion de alimente, care mergea spre sud. Am călătorit ilegal în timpul nopţii, fără faruri. Alimentele făceau parte dintr-un transport deturnat ce avea destinaţia Germania. Dimineaţa devreme camionul a tras în dreptul clădirii pensiunii lui Willem, o clădire mare din cărămidă. La bătaia mea, a apărut o fată înaltă, lată în umeri şi cu un mers elegant s-a dus să anunţe că sosisem.

Într-o clipă am îmbrăţişat-o pe Tine şi pe două din nepoatele mele. Willem a venit mai greoi, târându-şi picioarele, spijinit de un baston. Ne-am ţinut mult timp de mână în timp ce le povesteam despre boala şi moartea lui Betsie.

- Aproape, a spus Willem încet, aproape că aş dori să primesc aceleaşi veşti şi despre Kik. Ar fi mai bine pentru el să fie cu Betsie şi cu tata.

Nu mai primiseră nici o veste despre acest băiat blond, înalt, de când a fost deportat în Germania. Mi-am adus aminte când mi-a pus mâna pe umăr, călăuzindu-mă cu bicicleta spre Pickwick pe străzile întunecate. Mi-am adus aminte de răbdarea cu care mă antrena:

- Tu nu *ai* cartele, tanti Corrie! Nu *sunt* evrei!

Kik! Sunt cei tineri şi curajoşi la fel de vulnerabili ca cei bătrâni şi înceţi?

Am petrecut două săptămâni în Hillversum, încercând să mă adaptez cu ceea ce am văzut cu ochii din primul moment. Willem era pe moarte.

Ştia despre aceasta şi mergea şchiopătând pe coridoarele casei, mângâind şi sfătuind bolnavii ce erau în grija lui. În acel moment erau peste cincizeci de pacienţi, dar nu pricepeam numărul fetelor tinere care ajutau: asistente, infirmiere, bucătărese, secretare. Au trecut câteva zile până mi-am dat seama că aceste „fete" erau bărbaţi tineri ce se ascundeau de recrutarea la muncă forţată.

Şi totuşi, până când nu am ajuns înapoi în Haarlem nu am avut linişte. Desigur, Nollie era acolo. Dar mai era şi Beje. Ceva din casa aceea mă chema, parcă îmi făcea semn, mă chema să mă întorc acasă.

Din nou era problema ajungerii mele acolo. Willem folosea o maşină oficială pentru afacerile de la pensiune, dar numai pe raza Hillversumului. În sfârşit, după mai multe telefoane, mi-a spus că s-a aranjat.

Drumurile erau pustii când am ieşit; am trecut doar pe lângă două maşini în timp ce ne îndreptam spre locul de unde trebuia să plec la Haarlem. Am văzut maşina în faţa mea, parcată pe marginea drumului. Era o limuzină neagră, lungă, cu draperii la geamuri şi cu numerele oficialităţilor guvernamentale. Mi-am luat rămas bun de la Willem şi apoi m-am urcat repede, după cum am fost instruită, în spatele limuzinei.

- Oom Herman! am strigat.

- Draga mea Cornelia. Mâinile lui mari m-au îmbrăţişat. Dumnezeu îngăduie să te văd din nou.

Ultima dată l-am văzut pe Pickwick în Haga, şezând între doi soldaţi în autobuzul de prizonieri, cu capul lovit şi plin de sânge. Acum era aici, câştigându-mi simpatia, ca şi când acel incident a fost un lucru prea trivial ca să ne aducem aminte.

Părea la fel de bine informat ca întotdeauna despre tot ceea ce se petrecea în Haarlem şi în timp ce şoferul în uniformă conducea cu viteză pe străzile goale, mi-a dat detalii despre ceea ce doream să ştiu. Toţi evreii noştri erau în siguranţă, cu excepţia lui Marie Itallie, care a fost trimisă în Polonia în urma arestării ei pe stradă. Grupul nostru mai opera, deşi mulţi dintre tinerii bărbaţi se ascundeau.

M-a avertizat că voi găsi schimbări la Beje. După ce a fost luată paza poliţiei, au fost găzduite mai multe familii fără adăpost, deşi în acel moment credea că apartamentele de deasupra magazinului erau libere. Chiar şi înainte de a fi sigilată casa, Toos, loiala familiei noastre, a redeschis magazinul de ceasuri după ce s-a întors de la Scheveningen. Dl. Beukers,

opticianul vecin, i-a oferit un spaţiu în magazinul lui, de unde ea prelua comenzile pe care le dădea ceasornicarilor ce lucrau la domiciliu.

Când ochii mi s-au obişnuit cu lumina slabă, i-am văzut faţa mult mai clar. Avea probabil una sau două umflături în plus pe capul diform, îi lipseau dinţi, dar urâţenia lui era împletită cu bunătate, iar bătaia nu-l schimbase prea mult.

Limuzina se furişă pe străzile Haarlemului. Trecusem podul peste râul Spaarne, de-a lungul lui Grote Markt, în umbra lui Sf. Bavo şi apoi pe strada Barteljoris. Am coborât din maşină înainte să oprească, am fugit pe alee spre uşa laterală şi m-am trezit îmbrăţişată de Nollie. Ea şi fetiţele au fost acolo toată dimineaţa, măturând, ştergând geamurile, aerisind aşternuturile cu ocazia venirii mele. Am văzut-o pe Toos în pragul uşii din spate a magazinului, râzând şi suspinând în acelaşi timp. Râzând pentru că eram acasă şi plângând pentru că tata şi Betsie, singurii oameni pe care şi-a permis să-i iubească, nu se vor reîntoarce niciodată.

Am colindat împreună prin casă şi magazin, privind şi mângâind.

- Vă amintiţi cum obişnuia Betsie să aranjeze cănile acestea? Vă amintiţi cum Meta îl certa pe Eusie pentru că îşi lăsa pipa aici?

Am stat în faţa uşii de la sufragerie şi am atins uşor cu mâna lemnul ceasului. Parcă îl vedeam pe tata cum s-a oprit aici cu Kapteyn.

- Nu trebuie să lăsăm ceasul să întârzie...

Am deschis capacul de sticlă, am potrivit arătătoarele după ceasul meu de mână şi am ridicat încet greutăţile. Eram acasă. Viaţa, ca şi un ceas, începuse din nou: dimineaţa reparam ceasuri în atelier, iar după-amiezile mergeam cel mai adesea cu bicicleta fără cauciucuri pe strada Bos en Hoven.

Şi totuşi... într-un fel ciudat, nu eram acasă. Aşteptam parcă ceva. Am petrecut zile întregi umblând încoace şi încolo pe aleile şi malurile canalelor, strigând după Maher Shalal Hashbaz. Bătrâna vegetariană care stătea cu trei magazine mai jos de noi, mi-a spus că motanul mieunase la uşa ei în noaptea arestării noastre şi l-a luat la ea. Patru luni, îmi spunea ea, copiii mici din cartier veneau cu grămada să aducă mâncare „pisicuţei bunicului". Îi aduceau resturi din găleţile de gunoi şi chiar bucăţele mici din propriile lor farfurii, furişate când nu mai erau supravegheaţi de ochii atenţi ai mamei şi dl. Hashbaz a rămas lucios şi gras.

Într-o seară, pe la jumătatea lui decembrie, nu a mai apărut la strigătul

ei şi de atunci nu l-a mai văzut. L-am căutat, dar în această iarnă a Olandei înfometate, la toate căutările şi chemările mele, nici măcar un câine sau o pisică n-a răspuns.

Nu-mi era dor doar de pisică; Beje avea nevoie de oameni pentru a umple camerele. Mi-aduc aminte de vorbele tatei în faţa şefului Gestapoului din Haga: „Îmi voi deschide uşile oricui are nevoie...". Nimeni nu se afla în nevoie mai mare în oraş decât bolnavii mintali. De când cu ocupaţia nazistă, aceştia fuseseră sechestraţi de familiile lor în camerele din spate, şcolile şi centrele de pregătire au fost închise şi erau renegaţi de guvern. Nu puteau merge pe străzi, dar aici cel puţin aveau un mediu nou şi un program în funcţie de timpul pe care mi-l luam de la magazin.

Şi totuşi neliniştea continua. Eram acasă, lucram şi eram ocupată. Eram într-adevăr? Deseori mă puneam la masa de lucru şi îmi dădeam seama că şezusem timp de o oră privind în gol. Reparatorii pe care Toos îi găsise, pregătiţi de tata, erau excelenţi. Petreceam din ce mai puţin timp în atelier; ceea ce căutam nu era acolo.

Nici sus. Iubeam oamenii drăguţi care se aflau în grija mea, dar casa însăşi încetase să mai fie un cămin. De dragul lui Betsie, am cumpărat flori la fiecare pervaz, dar am uitat să le ud şi s-au uscat.

Poate pierdusem provocarea lucrării secrete. Când grupul naţional m-a abordat într-o problemă, am acceptat nerăbdătoare. Aveau acte false pentru eliberarea unui prizonier care se afla în închisoarea din Haarlem. Ce putea fi mai simplu decât să duc acest document la clădirea din colţ şi să intru pe uşile acelea din lemn ce îmi erau familiare.

Dar când uşile s-au închis în spatele meu, inima a început să-mi bată mai tare. Dacă nu mai puteam ieşi? Dacă eram prinsă?

- Da? Un locotenent tânăr, cu păr roşcat, a ieşit de după masa de recepţie. Aţi avut o programare?

Era Rolf. De ce era atât de rigid cu mine? Eram arestată? O să mă pună într-o celulă?

- Rolf! am spus. Nu mă mai cunoşti?

S-a uitat atent la mine de parcă încerca să-şi reîmprospăteze memoria.

- Desigur! a spus încet. Doamna de la magazinul de ceasuri! Am auzit că aţi fost închisă un timp.

M-am uitat la el. Păi, Rolf ştia bine, şi atunci mi-am adus aminte unde eram. În foaierul staţiei de poliţie cu o jumătate de duzină de soldaţi ger-

mani care ne priveau. Şi eu l-am salutat pe unul din grupul nostru, spunându-i pe nume, admiţând practic că aveam o relaţie specială, când regula de bază a grupului secret era... Mi-am umezit buzele. Cum am putut fi atât de proastă?

Rolf a luat hârtiile din mâinile care îmi tremurau şi s-a uitat peste ele.

- Acestea trebuie văzute de şeful poliţiei şi de comandantul militar de aici, a spus. Vă puteţi întoarce mâine după-amiază la ora patru? Şeful va fi într-o şedinţă până la...

N-am mai auzit nimic. La cuvintele „mâine după-amiază" am dat buzna pe uşă. Am stat pe trotuar recunoscătoare până când genunchii au încetat să-mi tremure. Dacă am avut vreodată nevoie de dovada că nu eram curajoasă sau isteaţă, era acum. Oricum, bravura sau abilitatea pe care am avut-o erau darurile lui Dumnezeu, împrumuturile de talent pe care Dumnezeu le făcea trebuiau folosite la ceva. Şi acum era clar, din moment ce acum îmi lipseau asemenea abilităţi, că aceasta nu mai era lucrarea Lui pentru mine.

M-am târât umilită înapoi spre Beje. Şi în acel moment, când am intrat pe alee, ştiam ceea ce căutam.

Era Betsie.

Betsie era cea care îmi lipsise în fiecare moment de când aflasem că a părăsit Ravensbruckul pentru totdeauna. Betsie era cea pe care speram că o voi găsi aici în Haarlem, în magazinul de ceasuri şi în casa pe care o iubea.

Dar nu era aici. Şi acum, pentru prima dată de la moartea ei, mi-am adus aminte.

- Trebuie să spunem oamenilor, Corrie. Trebuie să le spunem ceea ce am învăţat...

Chiar în acea săptămână am început să vorbesc. Dacă aceasta era noua lucrare a lui Dumnezeu pentru mine, atunci El se va îngriji să am curaj şi cuvinte potrivite. Alergam cu bicicleta pe străzile şi suburbiile Haarlemului, ducând mesajul că bucuria e mai adâncă decât disperarea.

Erau veşti pe care oamenii aveau nevoie să le audă în acea primăvară lipsită de bucurie a anului 1945. Nici Mireasa Haarlemului nu mai umplea aerul cu mireasma lui; rămăsese numai trunchiul, prea gros ca să fie transportat şi folosit pentru foc. Nici lalelele nu au mai transformat câm-

piile în covoare multicolore: toţi bulbii fuseseră mâncaţi. Nici o familie nu era scutită de tragedie. În biserici, care în acele zile erau cluburi sau case private, am spus adevăruri pe care Betsie şi cu mine le-am învăţat la Ravensbruck.

La întâlnirile acestea vorbeam întotdeauna despre prima viziune a lui Betsie: o casă aici în Olanda în care cei ce au fost răniţi vor putea învăţa să trăiască din nou fără teamă. La sfârşitul unor asemenea întâlniri, o doamnă suplă, aristocrată, a venit la mine. O ştiam din vedere: doamna Bierens de Haan, despre a cărei casă din suburbia Bloemendaal se spunea că era cea mai frumoasă din Olanda. Nu am văzut-o niciodată trecând de copacii de la marginea parcului imens în care locuia. Aşa că am rămas uimită când această doamnă îmbrăcată elegant m-a întrebat dacă mai trăiam în casa aceea mică şi veche de pe strada Barteljoris.

- De unde ştiţi? Da. Dar...

- Mama mea îmi spunea adesea despre ea. Mergea acolo frecvent să o vadă pe una dintre mătuşile dumneavoastră, care cred că organiza acţiuni de binefacere.

Dintr-o dată mi-am amintit totul. Uşa laterală se deschidea pentru a lăsa să intre foşnetul satinului şi freamătul penelor. Rochia lungă şi pălăria împodobită cu pene măturau de amândouă părţile scările înguste. Tanti Jans stătea în pragul uşii camerei ei cu o privire ce îţi îngheţa oasele.

- Sunt văduvă, spunea doamna Bierens de Haan, dar am cinci fii în Rezistenţă. Patru sunt încă în viaţă şi sănătoşi. Despre cel de al cincilea nu ştiu nimic de când a fost luat în Germania. În timp ce vorbeaţi, ceva parcă îmi spunea: „Jan se va reîntoarce şi în semn de recunoştinţă îţi vei deschide casa pentru a împlini viziunea lui Betsie ten Boom".

Două săptămâni mai târziu, un băieţel mi-a adus un plic. În el era scrisă o singură propoziţie, cu litere înclinate: „Jan este acasă".

Doamna Bierens de Haan m-a întâmpinat la intrarea moşiei sale. Am mers împreună pe o alee plantată cu stejari bătrâni, ale căror ramuri se întâlneau deasupra noastră. După ultima cotitură am văzut un palat cu cinzeci şi şase de camere în mijlocul unei peluze enorme. Doi grădinari bătrâni pregăteau brazdele de flori.

- O să păstrăm grădinile, a spus doamna Bierens de Haan. Dar mă gândeam să le aranjăm din nou. Nu credeţi că prizonierilor le va face bine terapia creşterii plantelor?

Nu am răspuns. Mă holbam la acoperişul ţuguiat şi la ferestrele plumbuite. Asemenea ferestre înalte, înalte...

- Aveţi, am zis simţindu-mi gâtul uscat, aveţi duşumele parchetate şi o galerie largă în jurul holului central şi... şi basoreliefuri aşezate de-a lungul pereţilor?

Doamna Bierens de Haan s-a uitat la mine surprinsă.

- Deci aţi fost aici! Nu-mi amintesc...

- Nu, am spus. Am auzit de la...

M-am oprit. Cum puteam explica ceva ce nici eu nu înţelegeam?

- De la cineva care a mai fost aici, a terminat ea simplu, fără să înţeleagă perplexitatea mea.

- Da, am spus. De la cineva care a mai fost aici.

În a doua săptămână din mai, aliaţii au recucerit Olanda. Steagul olandez flutura la fiecare geam, iar la postul liber de radio se cânta „Wilhelmus" zi şi noapte. Armata canadiană transporta cu repeziciune în oraşe hrana depozitată de-a lungul graniţelor.

La întâi iunie au sosit primele sute de bărbaţi la casa frumoasă din Bloemendaal. Unii erau tăcuţi sau vorbeau fără încetare despre pierderile lor, alţii erau retraşi, agresivi sau violenţi. Toţi fuseseră răniţi de cineva. Nu toţi au fost în lagăre de concentrare; unii au petrecut doi, trei, chiar patru ani ascunşi în mansardă sau în dulapuri aici în Olanda.

Una din primele victime a fost doamna Kan, văduva proprietarului unui magazin de ceasuri ce stătea mai sus de noi. Domnul Kan murise la o adresă dată de organizaţia secretă; a venit la noi singură. Era încovoiată, cu părul alb şi tresărea la fiecare sunet. Alţii au venit la Bloemendaal răniţi nu numai în trup, dar şi în suflet în urma raidurilor cu bombe, în urma pierderii familiei sau a tulburărilor fără sfârşit declanşate de război. În 1947 am început să primim olandezi care au fost ţinuţi prizonieri de către japonezi şi indonezieni.

Deşi nimic nu era făcut după un plan, s-a dovedit a fi cel mai bun adăpost pentru cei ce fuseseră închişi în Germania. Dacă ar fi stat singuri, aveau tendinţa de a trăi sau retrăi propria lor nenorocire. În Bloemendaal li se amintea că nu erau singurii ce suferiseră. Şi pentru toţi, în aceeaşi măsură, cheia însănătoşirii părea să fie aceeaşi. Fiecare trebuia să ierte pe cineva: vecinul care l-a raportat, gardianul brutal, soldatul sadic.

Era ciudat faptul că aceşti oameni nu aveau probleme în a ierta pe germani sau pe japonezi, ci în a ierta pe olandezii care se alăturaseră inamicului. Adeseori îi văzusem pe străzi pe cei de la CNS cu capete rase şi ochi ce te priveau pe ascuns. Aceşti foşti colaboratori erau într-o situaţie demnă de milă: erau alungaţi din casele şi apartamentele lor, batjocoriţi pe stradă, nefiind în stare să-şi găsească de lucru.

La început mi s-a părut că ar trebui să-i invităm la Bloemendaale, să trăiască alături de cei pe care i-au rănit, şi atât unii cât şi ceilalţi să găsească mângâiere. Dar era prea devreme pentru oamenii care încercau să găsească drumul înapoi dintr-o asemenea durere: încercasem de două ori, dar s-a sfârşit cu bătaie. Aşa că, în timp ce în ţară s-au deschis din nou casele şi şcolile pentru cei înapoiaţi mintal, am pregătit Beje pentru foştii membri CNS.

Aşa a fost în anii aceia de după război, am învăţat din greşelile noastre. Doctorii şi psihiatrii, care mergeau benevol în orice aşezământ unde se aflau victime ale războiului, erau surprinşi uneori de modul în care ne descurcam. Era greu să respecţi un program. Dimineaţa şi seara, la închinare unii intrau şi ieşeau, iar manierele cu care se mânca erau groaznice. Un bărbat făcea câte o plimbare până la Haarlem în fiecare dimineaţă la ora 3:00. Nu puteam să folosesc fluierul pentru alarmă, să dojenesc, să închid porţile sau să fac apeluri.

Dar, la vremea potrivită oamenii erau vindecaţi de durerea adâncă din sufletul lor. De cele mai multe ori vindecarea a început în grădină, după cum prevăzuse Betsie. În mijlocul florilor sau în timp ce culegeau zarzavaturi, se vorbea mai puţin despre trecutul amar şi mai mult despre cum va fi ziua de mâine. Când prindeam un moment potrivit, le spuneam despre oamenii care trăiau la Beje, oameni pe care nu-i vizita nimeni şi nu primeau o scrisoare. Atunci când menţionarea foştilor membri CNS nu mai producea potopul de mânie îndreptăţită, ştiam că vindecarea persoanei respective nu era prea departe. Şi în ziua în care cineva a spus: „Oamenii aceia de care aţi vorbit... mă întreb dacă le-ar place nişte morcovi", mi-am dat seama că... s-a făcut minunea.

Continuam să vorbesc pentru că această casă din Bloemendaal funcţiona pe bază de fonduri, iar oamenilor le plăcea să audă povestea lui Betsie. Am călătorit în toată Olanda, în alte părţi ale Europei şi în SUA.

Dar Germania era locul în care jalea era cea mai mare. Era o ţară ruinată, cu oraşe în cenuşă şi moloz, dar minţile şi inimile de cenuşă erau mult mai îngrozitoare. Nu a trebuit decât să trec graniţa ca să simt povara ce apăsa asupra ţării.

Într-o biserică din München l-am văzut pe fostul membru SS care păzea uşa sălii de duş la centrul de prelucrare Ravensbruck. El a fost primul dintre angajaţii închisorii pe care i-am revăzut. Şi deodată, totul îmi apăru înaintea ochilor: sala plină de bărbaţi batjocoritori, grămezile de haine, faţa albă şi îndurerată a lui Betsie.

În timp ce biserica se golea, acesta a venit spre mine zâmbind şi salutându-mă cu o plecăciune.

- Cât sunt de recunoscător pentru mesajul dumneavoastră, *Fräulein*, a spus. Când te gândeşti, după cum aţi spus, că El mi-a spălat păcatele!

Mi-a întins mâna, aşteptând să fac şi eu la fel. Şi eu, care predicasem atât de des oamenilor din Bloemendaal despre necesitatea iertării, nu i-am întins mâna.

Atunci când gândurile de mânie şi răzbunare fierbeau în mine, mi-am dat seama că sunt păcătoase. Isus Cristos a murit pentru acest om. Doream ceva mai mult? „Doamne Isuse, m-am rugat, Te rog iartă-mă şi ajută-mă să-l iert."

Am încercat să zâmbesc, luptându-mă să-i întind mâna. Nu am putut. N-am simţit nimic, nici cea mai uşoară licărire de căldură şi bunătate. M-am rugat din nou în gând: „Isuse, nu-l pot ierta. Dă-mi iertarea Ta".

I-am întins mâna şi s-a întâmplat un lucru incredibil. M-a cuprins o dragoste copleşitoare pentru omul acesta.

Aşa am descoperit că vindecarea lumii nu depinde de iertarea sau bunătatea noastră, ci de a Lui. Când El ne spune să ne iubim vrăjmaşii, o dată cu porunca ne dă şi dragostea.

A fost nevoie de multă dragoste. Nevoia cea mai presantă în Germania postbelică era locuinţa; se spunea că nouă milioane de oameni rămăseseră fără adăpost. Trăiau în grămezile de moloz, resturi de clădiri şi camioane abandonate. Un grup al unei biserici m-a invitat să vorbesc la o sută de familii ce locuiau în clădirea unei fabrici abandonate. Între anumite încăperi au fost agăţate cearşafuri şi pături, pentru a da o notă de aşa-zisă intimitate. Dar sunetele nu puteau fi izolate: plânsul unui bebeluş, zgomotul unui radio, cuvintele pline de mânie ale unei familii care se

certa. Cum puteam vorbi acestor oameni despre realitatea lui Dumnezeu în camera liniştită ce aparţinea bisericii gazdă de la marginea oraşului? Nu, înainte ca să le pot duce mesajul, trebuia să trăiesc printre ei.

Am petrecut luni de zile în fabrică, când un director al unei organizaţii de întrajutorare a venit la mine. Mi-a spus că se zvonise despre munca mea de reabilitare din Olanda şi doreau să ştie dacă... Mă pregăteam să le răspund că nu aveam pregătire în asemenea lucruri, când cuvintele lui m-au făcut să tac:

- Am găsit un loc în care puteţi munci, a spus. Un fost lagăr de concentrare a fost pus la dispoziţie de către guvern.

Ne-am dus spre Darmstadt ca să vedem lagărul. Era încă împresurat de suluri de sârmă ghimpată. Am mers încet pe o cărare cenuşie, aflată între barăcile de culoare gri. Am împins o uşă care scârţâia şi am păşit printre rândurile de priciuri metalice.

- Obloane, am spus. Vom pune obloane la fiecare fereastră. Sârma ghimpată va fi luată jos. Vom avea nevoie de vopsea verde. Un verde deschis ca iarba, primăvara....

DE ATUNCI...

Împreună cu Comitetul Bisericii Luterane Germane, Corrie a deschis un *lagăr* în Darmstadt în 1946, ca şi cămin şi centru de reînnoire. A funcţionat în acest scop până în 1960, când a fost dărâmat pentru a face loc noilor construcţii într-o Germanie nouă şi înfloritoare.

Casa din Bloemendaal a îngrijit foşti prizonieri şi alte victime de război până în anul 1950, când a început să primească oameni din rândul populaţiei largi ce aveau nevoie de odihnă şi îngrijire. Ea mai funcţionează şi astăzi, într-o clădire nouă, cu pacienţi din multe părţi ale Europei. Din 1967 conducerea a fost preluată de Biserica Reformată Olandeză.

În decembrie 1946, Willem a murit de tuberculoză a coloanei vertebrale. Ultima lui carte, un studiu al jertfei din Vechiul Testament, a scris-o stând în picioare, deoarece durerea provocată de boala sa nu-i permitea să stea aşezat la birou.

Chiar înainte de moartea sa, Willem a deschis ochii pentru a-i spune Tinei: „Este bine, este foarte bine cu Kik". Doar în 1953 familia a aflat că acest fiu, în vârstă de douăzeci de ani, murise în 1944 în lagărul de concentrare de la Bergen-Belsen. Astăzi, o stradă cu numele „ten Boom" din Hillversum, îl onorează pe Kik.

Ca rezultat al experienţelor războiului, Peter van Woerden şi-a pus darurile muzicale în slujba lui Dumnezeu. A compus multe cântări, incluzând un set de lucrări muzicale pentru Psalmi şi Proverbe. Astăzi, Peter, împreună cu soţia şi cei cinci copii, călătoresc în toată Europa şi în Orientul Mijlociu ducând prin cântecele lor mesajul dragostei lui Dumnezeu.

În 1959, Corrie a făcut parte dintr-un grup care a vizitat Ravensbruckul, situat acum în Estul Germaniei, pentru a o onora pe Betsie şi pe celelalte nouăzeci şi şase de mii de femei care au murit aici. Acolo a aflat Corrie că eliberarea ei a fost rezultatul unei „erori" birocratice. O săptămână mai târziu, toate femeile de vârsta ei fuseseră duse la camera de gazare.

Astăzi, în vârstă de aproape optzeci de ani, Corrie continuă călătoriile ei neobosite . A călătorit în şasezeci şi unu de ţări, de ambele părţi ale Cortinei de Fier. Oricui vorbeşte, studenţilor africani de pe malul lacului Victoria, ţăranilor de pe câmpurile de trestie de zahăr cubaneze, deţinuţilor din penitenciarele engleze sau muncitorilor din Uzbekistan, ea le spune despre adevărurile pe care le-a învăţat la Ravensbruck: Isus poate transforma pierderile în glorie.

Corrie ten Boom s-a născut în Amsterdam în 1892. La scurt timp familia s-a mutat la Haarlem. În 1977 „Tante Corrie" s-a mutat în Placentia, lângă Los Angeles. În 23 august 1978 în urma unei comoţii a rămas mută, apoi a paralizat. În 15 aprilie 1983, ziua în care a împlinit 93 de ani, Domnul a luat-o acasă.